

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
ВЛАСНОСТІ НАПРН УКРАЇНИ
ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕНЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ
ТА ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ НАН УКРАЇНИ**

за підтримки
**ДО «УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ОФІС
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ІННОВАЦІЙ»**

**ОХОРОНА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ,
ТРАНСФЕР ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЗНАНЬ
В НАУКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ
ТА ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.
ЗАХИСТ ВІД НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ**

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
Всеукраїнської науково-практичної конференції

05 червня 2026 р.

Київ
2026

Рекомендовано до видання/розповсюдження вченою радою
Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності НАПрН України
(протокол № 7 від 30 червня 2026 року)

Редакційна колегія:

Кодинець А.О., д.ю.н., професор (голова редакційної колегії); Капіца Ю.М., д.ю.н. (заступник голови редакційної колегії); Орлюк О.П., д.ю.н., проф., академік НАПрН України; Тверезенко О.О., к.ю.н. (керівник НДР «Захист від недобросовісної конкуренції в умовах євроінтеграції та цифрової трансформації»); Дорожко Г.К., к.т.н., доц.; Перерва П.Г., д.е.н., проф.; Омельченко А.В., д.ю.н., проф.; Яворська О. С., д.ю.н., проф.; Мироненко Н.М., д.ю.н., проф., член-кореспондент НАПрН України; Ромашко А.С., к.т.н., доц.; Литвин С.Й., к.ю.н., доц.; Андрощук Г.О. к.е.н., доц.

Охорона інтелектуальної власності, трансфер технологій та знань в наукових організаціях та закладах вищої освіти. Захист від недобросовісної конкуренції: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (05 червня 2026 р.) : Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України, 2026. 262 с.

ISBN 978-617-95636-2-1

У збірнику розміщено матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Охорона інтелектуальної власності, трансфер технологій та знань в наукових організаціях та закладах вищої освіти. Захист від недобросовісної конкуренції», яка відбулася 05 червня 2026 року. У виданні зібрані актуальні доповіді наукової та фахової спільноти щодо проблемних аспектів охорони прав інтелектуальної власності, трансферу технологій та знань, захисту від недобросовісної конкуренції. Конференція проведена у межах програми спільної діяльності Національної академії наук України та Національної академії правових наук України. Збірник може бути корисним для науковців, правників, економістів, державних службовців, підприємців, громадських діячів, викладачів та здобувачів освіти.

*Матеріали викладено в авторській редакції
Відповідальність за зміст текстів, достовірність поданих даних
і точність наведених цитат несуть автори (співавтори).*

*Публікація матеріалів в цьому збірнику не означає,
що оргкомітет підтримує чи не підтримує думку авторів.*

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	8
Секція 1. ІР, ТРАНСФЕР ЗНАНЬ	
1. Андрощук Г.О. ПАТЕНТНИЙ ЛАНДШАФТ ВИНАХІДНИЦЬКОЇ АКТИВНОСТІ: БОРІТЬБА ЗА ТЕХНОЛОГІЧНЕ ЛІДЕРСТВО.....	10
2. Артамонова Н.О., Павліченко Ю.В. ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ У МЕДИЧНИХ НАУКОВИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ	14
3. Бабенко В.А. ПОЛІТИКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ТІСЦ У ЗВО УКРАЇНИ	17
4. Булат Є.А. ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДАННЯ ДОГОВОРІВ ПРО ТРАНСФЕР ТЕХНОЛОГІЙ У НАУКОВИХ УСТАНОВАХ	23
5. Василенко О.Г. ДОСВІД УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДХОДІВ ЩОДО ПРОЦЕСУ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ НАУКОВИХ РОЗРОБОК	26
6. Видря Є.В. ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ПРИ СТВОРЕННІ ДОЧІРНИХ КОМПАНІЙ УНІВЕРСИТЕТІВ.....	28
7. Гребенюк І.В., Єгорова Н.Ю. ОБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ІНСТИТУТУ РОСЛИННИЦТВА ІМ. В. Я. ЮР'ЄВА НААН	33
8. Еннан Р.Є. СУЧАСНА МОДЕЛЬ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ТА ТРАНСФЕР ТЕХНОЛОГІЙ В США	37
9. Іванова Т.С. ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПРИ ВИКЛАДАННІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В НАУКОВИХ УСТАНОВАХ	43
10. Капіца Ю.М. ТРАНСФЕР ТЕХНОЛОГІЙ, ЗНАНЬ ТА ВАЛОРИЗАЦІЯ ЗНАНЬ У ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВИХ УСТАНОВ ТА ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	46
11. Кривошеїна І.В. ДОГОВІРНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	50
12. Литвинова Л.А. ЕВОЛЮЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПРОСТОРУ (ERA): ПРАВОВІ БАР'ЄРИ ТА СТРАТЕГІЇ ІНТЕГРАЦІЇ НАУКОВИХ УСТАНОВ У КОНТЕКСТІ ERA АСТ	53
13. Лукашов Р.С. ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ЯК ДОКАЗУ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ	57

14. Махновський Д.С. НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ВІД РОЗГОЛОШЕННЯ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ ТА КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В НАУКОВИХ УСТАНОВАХ ТА ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.	60
15. Мерленко Н.О., Безсмертна О.О., Герасимчук Г.В. ЛІТОПИС ПРИРОДИ ЯК ФОРМА НАКОПИЧЕННЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОШИРЕННЯ НАУКОВИХ ЗНАНЬ У ДІЯЛЬНОСТІ КІВЕРЦІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ «ЦУМАНСЬКА ПУЩА»	62
16. Носік Ю.В. ПРАВОВА ПРИРОДА ЗГОДИ НА ВИКОРИСТАННЯ ІМЕНІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ЯК ПЕРСОНАЖА (ДІЙОВОЇ ОСОБИ) У ТВОРІ	64
17. Олійник О.М. РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	66
18. Отамась І.Г. РОЛЬ ЦИФРОВИХ АРХІВІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ТРАНСКОРДОННОЇ СУМІСНОСТІ НАУКОВИХ ЗНАНЬ В ЄС ТА УКРАЇНІ	70
19. Пономарьова О.О. ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ГЕНЕТИЧНИХ ДАНИХ ЯК КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ДОГОВОРАХ ТРАНСФЕРУ БІОМЕДИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	73
20. П'ятчаніна Т.В., Огородник А.М., Дворченко О.С. МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ ПОШУКУ ПАРТНЕРІВ ДЛЯ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ВЧЕНИХ	77
21. П'ятчаніна Т.В., Огородник А.М., Дворченко О.С. ПАТЕНТНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В БІОМЕДИЧНІЙ ГАЛУЗІ	81
22. П'ятчаніна Т.В., Огородник А.М., Дворченко О.С. СТРАТЕГІЇ ЗАЛУЧЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ГРАНТОВИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ОНКОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УКРАЇНІ	85
23. Ромашко А.С., Юрчишин О.Я. УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ: РОЗВИТОК КОМПЕТЕНЦІЙ ТА ДОСВІД КПІ ІМ. ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО..	88
24. Самоловова Н.В. МАЛЮНОК: ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ПРАВА ТА ПРОМИСЛОВИХ ЗРАЗКІВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ	92
25. Столярчук В.В., Тертишник С.В. УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ АКТИВАМИ ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ	99
26. Уразовська О.С. ІННОВАЦІЇ В ОХОРОНІ ЗДОРОВ'Я: ЗАХИСТ КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ	103

27. Хоменко І.І. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИНАХІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В НАУКОВИХ УСТАНОВАХ ТА ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ — СЬОГОДЕННЯ	107
28. Черниш І.Г., Худякова О.В., Шапошников О.О. ШЛЯХИ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ МАЙНОВИХ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ, ОТРИМАНИХ ДЕРЖАВНИМИ НАУКОВО-ДОСЛІДНИМИ УСТАНОВАМИ У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ ТА ДОСЛІДНО- КОНСТРУКТОРСЬКИХ РОБІТ, ЯКІ ФІНАНСЮЮТЬСЯ ЗА РАХУНОК БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ	112
29. Шахбазян К. ОХОРОНА ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ПРИ МІЖНАРОДНІЙ СПІВПРАЦІ	116
30. Шуба І.В., Сидорова І.В. ВІДКРИТА НАУКА ТА ОХОРОНА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ АКТИВІВ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ УСТАНОВИ МЕДИЧНОГО ПРОФІЛЮ	120
31. Янова Л.О., Сахно С.І., Пищикова О.В. ВІДКРИТА НАУКА ТА ОХОРОНА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В НАУКОВІЙ УСТАНОВІ КРИВОРІЗЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ	126
32. Ярмольук А.А. ІННОВАЦІЙНІ ДОЛИНИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ІННОВАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМІВ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ, НАУКОВИХ УСТАНОВ, БІЗНЕСУ, ДЕРЖАВИ ТА ІНВЕСТИТОРІВ	131

Секція 2. ЗАХИСТ ВІД НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

1. Андрощук Г.О. ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ВІД НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ В УКРАЇНІ: ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ	137
2. Андрощук Г.О., Хвостенко В.С. ДОКТРИНА НЕДОБРОСОВІСНОСТІ ЗАЯВНИКА В ПРАВІ ТОРГОВЕЛЬНИХ МАРОК ЄС: ПРАКТИКА ЕUIPO CP 13 ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ	145
3. Бакалінська О.О. РОЛЬ ВОІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕНІ ЗАХИСТУ ВІД НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ	151
4. Бутнік-Сіверський О.Б. ВИДИ НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ В ВІРТУАЛЬНОМУ ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ	155
5. Волинець І.П. ДО ПИТАНЬ ГАРМОНІЗАЦІЇ ПРАВА НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В АСПЕКТІ ВІДНОСИН МІЖ ПІДПРИЄМЦЯМИ (B2B)	161
6. Дмитренко В.В. «SLAVISH IMITATION» ЯК ФОРМА НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ В КРАЇНАХ ЄС	165

7. Карашук О.О., Старовіт О.М., Харченко О.С. ГРІНВОШІНГ (GREENWASHING) ТА НЕПРАВДИВИ ЕКОЛОГІЧНІ ЗАЯВИ ЯК ПРОЯВ НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНИ ТА ЄС	168
8. Кобелев В.М., Косенко С.А. РОЛЬ АНТИМОНОПОЛЬНОГО КОМІТЕТУ УКРАЇНИ У ПРИПИНЕННІ ПОРУШЕНЬ НА РИНКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ПРОДУКЦІЇ	174
9. Кобелева Т.О. МІНІМАКСНИЙ ПІДХІД У МОДЕЛЮВАННІ ВТРАЧЕНОЇ ВИГОДИ ПІДПРИЄМСТВА ВНАСЛІДОК АНТИКОНКУРЕНТНИХ ДІЙ	178
10. Коваленко Т.В. ЗАХИСТ ВІД НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	181
11. Коваль А. ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ДОБРЕ ВІДОМИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ МАРОК ТА НЕОБХІДНІСТЬ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	185
12. Ковбаснюк В.В. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПОШИРЕННЯ НЕПРАВДИВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ФОРМИ НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ	189
13. Кодинець А.О. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМІ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ВИКЛИКИ ТА ПРОБЛЕМИ	193
14. Косенко А.В. ВПЛИВ НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ НА ІНВЕСТИЦІЙНУ ПРИВАБЛИВІСТЬ БІЗНЕС-СТРУКТУР В УМОВАХ ВІЙНИ ..	197
15. Косенко О.П. НЕДОБРОСОВІСНА РЕКЛАМА В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ: ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ	201
16. Ленго Ю.Є. РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО КОМЕРЦІЙНУ ТАЄМНИЦЮ	205
17. Масалаб О.В., Бердос М.П., Остапенко Д.С. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЗБИТКІВ ВІД ВИКОРИСТАННЯ ЧУЖИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА КОМЕРЦІЙНИХ НАЗВ	210
18. Михайленко М.В. ВИКОРИСТАННЯ СИНТЕТИЧНОГО КОНТЕНТУ, ЗГЕНЕРОВАНОГО ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ, ЯК ПРОЯВ НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ	214
19. Нестеров Д.О. ЗАХИСТ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ В ІТ-СФЕРІ: ЯК ЗАПОБІГТИ НЕПРАВОМІРНОМУ ЗБИРАННЮ ТА ВИКОРИСТАННЮ КОНФІДЕНЦІЙНИХ ДАНИХ	219

20. Огоновський О.Р. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО КОМЕРЦІЙНУ ТАЄМНИЦЮ	222
21. Остапенко Г.З. ЗАХИСТ ВІД НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ У СФЕРІ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РЕГУЛЯТОРНИХ ПІДХОДІВ ЄС	226
22. Панфйорова Л.Л. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗРАХУНКУ РОЗМІРУ ТА ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ ТА МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ВІД ВЧИНЕННЯ ДІЙ, ЩО Є НЕДОБРОСОВІСНОЮ КОНКУРЕНЦІЄЮ В УКРАЇНІ, ЄС, ДЕРЖАВАХ-ЧЛЕНАХ ЄС ТА США	229
23. Перерва П.Г. ПАРАЛЕЛЬНИЙ ІМПОРТ ТА НЕДОБРОСОВІСНА КОНКУРЕНЦІЯ: ПОШУК БАЛАНСУ ІНТЕРЕСІВ ВИРОБНИКА ТА СПОЖИВАЧА	232
24. Тарасенко Л.Л. ПОРУШЕННЯ ПРАВ НА ТОРГОВЕЛЬНУ МАРКУ ЯК ВИД НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ	235
25. Тарасенко Х.Ю. ТОРГОВЕЛЬНА МАРКА ЯК ОБ'ЄКТ ЗАХИСТУ У КОНКУРЕНТНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ	239
26. Ткачов М.М. ЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ КОДЕКСИ ПРОФЕСІЙНИХ ОБ'ЄДНАНЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ БОРОТЬБИ ІЗ НЕДОБРОСОВІСНИМИ ПРАКТИКАМИ НА РИНКУ	243
27. Ткачова Н.П. ВИКОРИСТАННЯ АЛГОРИТМІВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ МАНІПУЛЮВАННЯ ПОПИТОМ ЯК НОВА ФОРМА НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ	247
28. Черноусов О. І. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕДОБРОСОВІСНУ КОНКУРЕНЦІЮ В УКРАЇНІ ТА ПРОМИСЛОВО-РОЗВИНЕНИХ КРАЇНАХ	251
29. Яворська Г.О. ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ ВИТОКУ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ	254
30. Яворська О.С. ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У КОНТЕКСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА КОМЕРЦІЙНІ НАЙМЕНУВАННЯ ТА ТОРГОВЕЛЬНІ МАРКИ	258

ВСТУПНЕ СЛОВО

Науково-дослідним інститутом інтелектуальної власності НАПрН України спільно з Центром досліджень інтелектуальної власності та трансферу технологій НАН України за підтримки ДО «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій» (УКРНОІВІ) 5 червня 2026 року було проведено науково-практичну конференцію «Охорона інтелектуальної власності, трансфер технологій та знань в наукових організаціях та закладах вищої освіти. Захист від недобросовісної конкуренції».

Проведення конференції було спрямоване на поглиблення наукової співпраці між Національною академією правових наук України та Національною академією наук України у межах Програми спільної діяльності Національної академії наук України та Національної академії правових наук України на 2026–2028 роки, а також Договору про співпрацю між Інститутом та Центром дослідження інтелектуальної власності та трансферу технологій НАН України.

У роботі конференції взяли участь співробітники наукових установ НАН України та НАПрН України, представники державного сектору, академічних установ, закладів вищої освіти, патентні повірені, адвокати, юристи, а також керівники громадських організацій, аспіранти та докторанти. Учасники заходу проаналізували актуальні методологічні, теоретичні і практичні засади модернізації відносин трансферу технологій, комерціалізації інновацій, захисту від недобросовісної конкуренції в умовах воєнного стану, глобальних соціально-економічних трансформацій та розвитку цифрової економіки в умовах європейської інтеграції України.

Наголошено на важливості формування ефективної державної політики у сфері трансферу технологій, спрямованої на підвищення якості комерціалізації результатів інтелектуальної, творчої діяльності, покращенню рівня правового забезпечення інноваційної діяльності, захисту від недобросовісної конкуренції, розвиток людського капіталу та забезпечення відбудови України.

Конференція проходила у форматі двох тематичних сесій. Кожна сесія передбачала виступи фахівців, презентації практичного досвіду та активну дискусію між учасниками. Учасники заходи мали можливість не лише ознайомитися з доповідями, але й поставити запитання, поділитися власним досвідом та обговорити актуальні виклики у сфері інтелектуальної власності.

У межах першої сесії «Охорона інтелектуальної власності, трансфер технологій та знань в наукових організаціях та закладах вищої освіти» учасники обговорювали наступні питання: політика інтелектуальної власності в наукових установах та закладах вищої

освіти; організація менеджменту інтелектуальної власності, трансферу технологій, трансфер знань; практика укладання договорів про трансфер технологій; охорона прав інтелектуальної власності при проведенні науково-дослідних робіт та розробок з національними та іноземними організаціями; охорона прав інтелектуальної власності, трансфер технологій, трансфер знань та валоризація знань при науковому співробітництві українських НУ/ЗВО та установ та організацій держав-членів ЄС; адаптація моделей охорони прав інтелектуальної власності, трансферу технологій та знань до практики установ держав-членів ЄС; правові питання відкритою науки в наукових установах та закладах вищої освіти тощо.

У межах другої сесії «Захист від недобросовісної конкуренції» були представлені наукові доповіді та проведено жваві професійні дискусії щодо актуальних проблем правової охорони об'єктів інтелектуальної власності та захисту від недобросовісної конкуренції. Особливу увагу учасники приділили проблемним питанням охорони прав на добре відомі торговельні марки, а також правовим аспектам включення до складу торговельних марок позначень, що імітують Державний герб України.

За результатами обговорення учасники відзначили важливість подальшого вдосконалення національного законодавства та правозастосовної практики у сфері охорони прав інтелектуальної власності, а також необхідність продовження фахового діалогу між науковцями, практиками та представниками державних інституцій.

Проведення конференції стало важливим майданчиком для обміну досвідом, обговорення актуальних викликів та напрацювання пропозицій щодо підвищення ефективності системи охорони інтелектуальної власності та захисту від недобросовісної конкуренції в Україні.

Анатолій КОДИНЕЦЬ,
директор Науково-дослідного інституту
інтелектуальної власності НАПрН України,
доктор юридичних наук, професор

Юрій КАПЦА,
директор Центру досліджень інтелектуальної власності
та трансферу технологій НАН України,
доктор юридичних наук

Секція 1. ІР, ТРАНСФЕР ЗНАНЬ

УДК 378.177

ПАТЕНТНИЙ ЛАНДШАФТ ВИНАХІДНИЦЬКОЇ АКТИВНОСТІ: БОРОТЬБА ЗА ТЕХНОЛОГІЧНЕ ЛІДЕРСТВО

АНДРОЩУК Г.О.,

*канд. екон. наук, доцент, провідний
науковий співробітник НДІ*

*інтелектуальної власності НАПрН України,
м. Київ*

Глобальна політика в галузі інтелектуальної власності (ІВ) перебуває в «критичному моменті» «швидких та глибоких змін», які відзначені більшою непередбачуваністю, ніж будь-коли в історії. Керівництво ВОІВ окреслило три фактори, що формують глобальний ландшафт ІВ. 1) Зростання попиту: в останнє десятиліття глобальна кількість заявок на реєстрацію об'єктів ІВ майже подвоїлася, збільшившись із 11 млн у 2013 р. до понад 20 млн у 2023 р. Кожної хвилини у світі подається близько 40 заявок на реєстрацію об'єктів ІВ. 2) *Сплеск вартості нематеріальних активів (НМА)*, зумовлений зростанням попиту на них. Глобальні НМА нині оцінюються у понад 80 трлн доларів. Це перевищує сукупний ВВП п'яти найбільших економік світу і в 13 разів більше за аналогічний показник 1996 р. У США 90 % ринкової вартості S&P посідає НМА. 3) *Цифрова трансформація*, яка формує ландшафт ІВ. Кількість винаходів, пов'язаних з генеративним штучним інтелектом (ШІ), з 2017 р. зросла на понад 800 % [1, с. 4].

Аналіз глобального патентного ландшафту станом на 2025–2026 роки демонструє впевнений перехід від «кількісної гонитви» до стратегічної боротьби за технологічне лідерство у сфері ШІ, енергетики та напівпровідників. Наведемо ключові тренди та показники, що формують сучасну карту винахідництва в світі та Україні:

Загальна динаміка: Рекордні показники. Світова винахідницька активність продовжує зростати, попри геополітичну турбулентність. **Глобальний обсяг:** У 2024 р. було подано рекордні **3,7 млн патентних заявок** (+4,9 % до попереднього року) [2]. **Траєкторія–2026:** Протягом 2025 та початку 2026 років спостерігається подальше зростання, особливо через систему РСТ (міжнародні заявки), обсяг яких досяг приблизно **276 000**. **Зміна парадигми:** Компанії-лідери (наприклад, IBM) почали надавати пріоритет **якості над кількістю**, фокусуючись на патентах з високим комерційним потенціалом [3].

Географічне домінування: Азійський вектор. Центр інновацій остаточно змістився на Схід. **Китай:** Беззаперечний лідер за кількістю заявок (понад 73 000 через РСТ у 2025 р.). Китай вперше увійшов до Топ-3 країн походження заявок у Європейське патентне відомство (ЕРО), випередивши Японію. **Індія та Південна Корея:** Показують найвищі темпи зростання. Індія стала одним із ключових драйверів світового приросту заявок. **США та Європа:** Зберігають лідерство за якістю та «глибиною» патентів у секторах медицини та аерокосмічних технологій, проте їхня частка в загальному обсязі поступово розмивається азійськими гравцями.

Технологічні драйвери. Сьогодні патентний ландшафт — це насамперед «цифрова битва». **Штучний інтелект (ШІ).** Кількість виданих патентів на ШІ зросла на 56 % за останні 4 роки. До середини 2025 р. було опубліковано понад 1 млн специфікацій винаходів, пов'язаних з ШІ.

Енергетика та батареї. Найшвидше зростаючий сектор (+14,6 %). Домінують Південна Корея та Японія. Фокус на твердотільних акумуляторах та зеленому водні. **Напівпровідники.** Постійне зростання (+7,6 %) через глобальний дефіцит та розвиток обчислювальних потужностей для ШІ. **Цифровий зв'язок.** Залишається № 1 за обсягом заявок, охоплюючи технології 5G/6G та Інтернет речей (IoT).

Ключові гравці (Топ-інноватори 2026). Згідно зі звітами Clarivate та BOIV, лідерами, що формують майбутнє, є: **Samsung Electronics** (стабільне 1-ше місце у світі за інтенсивністю інновацій). **Huawei** (лідер у дизайні та телекомунікаціях). **LG Electronics** та **Panasonic** (лідери в енергетичних рішеннях). **Apple** та **Qualcomm** (ключові власники ІВ у споживчій електроніці).

Основні виклики. Agentic AI та авторство: Патентні відомства (USPTO, ЕРО) адаптують правила щодо винаходів, створених за допомогою ШІ. Основний тренд 2026 р. — визнання патентоспроможності лише тих рішень, де людина здійснила «значний інтелектуальний внесок». **Патентні війни у напівпровідниках:** Посилення експортного контролю та торгових обмежень призводить до того, що *патенти стають не лише інструментом захисту бізнесу, а й зброєю в економічному протистоянні держав.*

Висновок: Глобальний патентний ландшафт 2026 р. характеризується агресивною експансією Китаю, тотальною цифровізацією через ШІ та зміщенням фокусу на технології сталого розвитку. Для українських розробників це означає необхідність раннього міжнародного патентування, особливо у сферах MilTech та енергетики, щоб бути конкурентними на західних ринках.

Патентний ландшафт України у 2025–2026 роках демонструє унікальну для світової практики трансформацію: перехід від традиційних галузей до високотехнологічного **Defense Tech** (оборонних технологій), який став основним двигуном інновацій.[4] Наведемо детальний аналіз поточної ситуації: **Кількісні показники та структура** (дані за 2025 р.). Попри виклики воєнного стану, винахідницька активність демонструє стійкість. За підсумками 2025 р. було зареєстровано: Винаходи: 1 262 патенти. Корисні моделі: 3 718 патентів (традиційно популярна форма для швидкого захисту «малих» інновацій) [5]. Важливий прорив: У 2025 р., вперше з 2017 р., було проведено масштабну атестацію патентних повірених (атестовано 76 осіб), що зміцнило інфраструктуру захисту прав ІВ.

Ключовий драйвер: MilTech та Defense Tech [4]. Україна перетворилася на глобальний R&D-хаб оборонних інновацій. Станом на 2026 р.: **Інвестиції**: Кластер **Brave1** став центральною точкою збору технологій. У 2025 р. в цей сектор було залучено **\$ 105 млн** приватних та державних інвестицій [6]. **Масштабування**: Виробничі потужності українського ОПК у 2026 р. оцінюються в **\$ 55 млрд** (це у 55 разів більше, ніж до 2022 р.) [6]. Уряд затвердив політику управління інтелектуальної власності в оборонно-промисловому комплексі України [7].

Патентні ніші: БПЛА та системи РЕБ: Виробництво дронів-перехоплювачів зросло у 8 разів. **Морські дрони**: Україна лідирує у патентуванні та застосуванні багатofункціональних морських платформ (на кшталт Magura V5) [8]. **ШІ у військовій сфері**: Автоматичне розпізнавання цілей та модулі ухилення від дронів-перехоплювачів.

Технологічні тренди 2026 р. Україна активно інтегрується у європейський цифровий простір, що відображається у патентних пріоритетах: **GovTech**: За версією Світового банку, Україна входить до «Групи А» світових лідерів цифрового уряду. Патентуються архітектурні рішення для цифровізації публічних послуг. **AgriTech + Digital**: Використання ШІ та блокчейну в агросекторі (моніторинг полів, розмінування за допомогою роботів). Чотири українські інноваційні хаби отримали понад **€ 3,6 млн** фінансування від ЄС на ці напрями. **Енергетична стійкість**: Винаходи у сфері децентралізованих енергомереж та накопичувачів енергії.

Державна стратегія та інтеграція. Станом на початок 2026 р. ключовими змінами в екосистемі стали: **Гармонізація з ЄС**: Активна імплементація регламентів Євросоюзу щодо охорони прав ІВ. **Трансфер технологій**: Пріоритет надається локалізації іноземних виробництв через передачу технологій (особливо в оборонці). **Інтелектуальна власність як актив**: Зростає кількість запитів на

оцінку патентів як НМА для залучення кредитів та грантів від міжнародних фінансових установ [1].

Список використаних джерел

1. Андрощук Г.О. Глобальний ландшафт інтелектуальної власності і нематеріальні активи: зростання впливу. *Наука та наукознавство*. 2025. № 3 (129). С. 3–23. DOI: <https://doi.org/10.15407/sofs2025.03.003>

2. Іван Кір'яков Азія зміцнює домінування в глобальних інноваціях, США втратили темп. URL: <https://ua.korrespondent.net/tech/technews/4832279-aziia-zmitsnuie-dominuvannia-v-hlobalnykh-innovatsiiakh-ssha-vtratyly-temp> (дата звернення: 26.05.2026)

3. IP Trends: Technology Areas Driving Patent Activity. URL: <https://iamip.com/ip-trends-technology-areas-driving-patent-activity/> (дата звернення: 26.05.2026)

4. Андрощук Г.О. Інтелектуальна власність в оборонній промисловості: стан, тенденції, проблеми та шляхи розв'язання. *Часопис Київського університету права*. 2025. № 2. С. 113–122. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2025.17>

5. Інформаційний дашборд Показники діяльності IP Офісу за 2025 рік. URL: https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2026/03/IP_ofis_dashboard_2025-web.pdf (дата звернення: 26.05.2026)

6. Роман Суходольський Українські оборонні стартапи залучили понад \$ 105 млн інвестицій в 2025 році: дані Brave1. URL: <https://thedefender.media/uk/2025/12/brave1-investments-highlights-2025/> (дата звернення: 26.05.2026)

7. Про затвердження політики управління інтелектуальною власністю в оборонно-промисловому комплексі України / Кабінет Міністрів України Розпорядження від 10 квітня 2026 р. № 342-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-polityky-upravlinnia-intelektualnoiu-vlasnistiu-v-k342>

8. Українська оборонна промисловість: масштаб, ефективність, результат. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/7384.html> (дата звернення: 26.05.2026)

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ У МЕДИЧНИХ НАУКОВИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ

**АРТАМОНОВА Н.О.,
ПАВЛІЧЕНКО Ю.В.**

*Державна установа «Інститут медичної радіології
та онкології ім. С. П. Григор'єва
Національної академії медичних наук України»,
м. Харків, Україна*

Сьогодні питання інтелектуальної власності (ІВ) є одним із ключових чинників розвитку науки, інновацій та трансферу технологій. Водночас в Україні система управління ІВ у науковій сфері залишається недостатньо сформованою [1]. Незважаючи на те, що саме у наукових установах (НУ) та закладах вищої освіти (ЗВО) створюється основна кількість результатів наукових досліджень, у більшості таких установ практично відсутні спеціалізовані підрозділи або фахівці з питань ІВ.

Відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [2], одним із результатів наукової діяльності є створення нових технологій, технічних рішень, наукової продукції та інших об'єктів права ІВ. Однак на практиці процеси виявлення, оформлення, правової охорони та подальшого використання таких результатів часто залишаються поза належною увагою.

Це значною мірою пов'язано з відсутністю цілісної системи управління ІВ у наукових установах. Як відомо, будь-яка система складається з підсистем, які в сукупності дають організаційний ефект, що у багато разів перевищує той, який вони могли б дати окремо. Система управління ІВ включає: нормативно-правову базу (регулювання та координація), організаційну структуру (керування процесами) та технології (методи впливу на об'єкти ІВ) [3; 4].

Позначаються також наслідки порушення цілісності системи управління ІВ та її неперервності, тобто взаємозв'язку між державним (УКРНОІВІ, міністерства, академії тощо), регіональним (ЗВО, наукові та інші установи) та інституційним (підрозділи з ІВ) рівнями. Про це свідчать відсутність кадрової та фінансової політики у сфері ІВ, недостатня підтримка інноваційної діяльності та відсутність законодавчого регулювання системи передачі прав на ІВ у науковій сфері.

Окремою системною проблемою залишається неврегульованість питань щодо службових об'єктів права ІВ у медичній сфері, створених у державних наукових установах. Насамперед це стосується механізмів розподілу майнових прав, порядку передачі прав на результати науково-дослідних робіт (НДР), а також умов їх комерціалізації.

Слід також відзначити відсутність ефективної системи управління ІВ у медичній галузі. Медична наука є одним із найбільш інноваційно емних напрямів, однак сьогодні існують суттєві труднощі щодо правової охорони медичних технологій. Після змін у законодавстві щодо патентоспроможності окремих медичних об'єктів (способи профілактики, лікування, діагностики, прогнозування тощо) інноваційна активність у цій сфері помітно знизилася.

На жаль, від колись розвиненої структури підрозділів з ІВ залишилися лише поодинокі підрозділи чи фахівці, і то в кращому разі — одна людина у науковій частині чи іншому підрозділі. Руйнування системи триває і сьогодні: у Національній академії медичних наук було розформовано підрозділ з інтелектуальної власності та інноваційної діяльності, який виконував значний обсяг роботи, зокрема, щодо координації діяльності підвідомчих підрозділів. Цей факт свідчить про недостатнє розуміння керівництвом функцій підрозділів з ІВ та їх значення для інноваційної діяльності медичної галузі загалом.

Підкреслимо, що внесок підрозділів ІВ в інноваційну діяльність наукових установ є неоціненним. Саме вони супроводжують інновації від етапу планування до завершення НДР. Йдеться не лише про підготовку заявок на патенти, а й про проведення патентних досліджень, оцінку новизни розробок та їх актуальність, визначення перспектив комерціалізації та можливостей трансферу технологій.

Особливого значення сьогодні набуває патентна аналітика. Саме аналіз патентної інформації дозволяє оцінювати сучасні тенденції розвитку технологій, виявляти перспективні напрями досліджень, аналізувати діяльність конкурентів та визначати комерційний потенціал інновацій. У багатьох країнах патентна інформація вже давно використовується як інструмент стратегічного планування наукової та інноваційної діяльності. В Україні цей напрям поки що залишається недостатньо розвиненим.

Окрім того, чинна система не створює достатніх стимулів для ефективного впровадження результатів наукових досліджень та залучення інвестицій у наукові розробки. Значна частина цих питань потребує врегулювання саме на законодавчому рівні, оскільки окремі наукові установи не мають достатніх повноважень для самостійного визначення механізмів управління службовими об'єктами ІВ.

Однією з причин такої ситуації є відсутність системної підготовки фахівців у сфері ІВ. На сьогодні дисципліни, пов'язані з ІВ, у більшості ЗВО є вибічковими та не забезпечують базових знань для майбутніх науковців, інженерів, лікарів чи розробників технологій. Водночас сучасний фахівець повинен розуміти основи грамотності у сфері ІВ, особливості правової охорони результатів досліджень та

принципи інноваційної діяльності. Підготовка таких спеціалістів стає підґрунтям для майбутніх фахівців з інноваційної діяльності, трансферу технологій та комерціалізації ІВ.

У зв'язку з цим доцільним є формування двоступеневої системи підготовки у сфері ІВ. Перший рівень має передбачати обов'язкове вивчення основ ІВ для студентів усіх спеціальностей. Таке навчання дозволить формувати у майбутніх фахівців навички технічної творчості, розуміння інноваційних процесів та культуру захисту результатів власної праці. Другий рівень повинен бути спрямований на підготовку професійних фахівців у сфері ІВ. При цьому сучасна система освіти у цій сфері не повинна обмежуватися лише юридичними чи економічними питаннями. На практиці сфера ІВ значно ширша та включає роботу з патентною інформацією, міжнародними патентними базами даних, патентними дослідженнями, патентною аналітикою, маркетингом ІВ, комерціалізацією результатів НДР та трансфером технологій.

Таким чином, сучасна система управління ІВ у науковій сфері України потребує суттєвого вдосконалення. Необхідними є створення та посилення підрозділів ІВ у наукових установах та ЗВО, розвиток системи підготовки фахівців, розширення напрямів освіти у сфері ІВ, удосконалення механізмів трансферу технологій та формування державної політики, спрямованої на підтримку інноваційної діяльності та ефективне використання результатів наукових досліджень.

Без формування та підтримки ефективної системи управління інтелектуальною власністю неможливо забезпечити повноцінний розвиток інноваційної економіки, конкурентоспроможність української науки та ефективний трансфер технологій.

Список використаних джерел:

1. Пасемко Г., Власенко Т. Методологічні засади управління інтелектуальною власністю та науковими проектами. *Економічний простір*. 2025. № 203. С. 202–208.
2. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 3. Ст. 25. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>.
3. Луценко А., Родченко В. Управлінські механізми, критерії та основні чинники стійкості наукових систем під час кризи: огляд питання. *Acta Academiae Berekasiensis. Economics*. 2025. № 10. С. 166–180.
4. Гриняк А. Б. Концептуальні засади розвитку законодавства України про науку. *Напрямок 1. Прогнозування розвитку законодавства України*. 2025. С. 133–137.

ПОЛІТИКА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ТА ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ TISC У ЗВО УКРАЇНИ

БАБЕНКО В. А.,

*к. і. н., доц. каф. українознавства та іноземних мов
ННІ «Придніпровська державна академія
будівництва та архітектури»*

*Українського державного університету наук і технологій,
м. Дніпро, Україна*

Політика інтелектуальної власності у ЗВО є важливою складовою інноваційного розвитку та розбудови інноваційної екосистеми України. Стратегічне завдання наукової політики довоєнного періоду — державне регулювання наукової сфери та побудова нової моделі взаємовідносин між науковцями, державою і суспільством, актуалізувало створення інтелектуального продукту та розробку політик інтелектуальної власності у дослідницьких середовищах закладів вищої освіти під час війни.

У попередніх розвідках автором вже досліджувалися різні аспекти інноваційного розвитку університетів. Зокрема, розглядалися фактори конкурентоспроможності ЗВО в інноваційній екосистемі України [1], роль інтелектуального капіталу у впровадженні інновацій закладу вищої освіти [2], аналізувався TISC як фактор розвитку права інтелектуальної власності в дослідницькому середовищі університету [3]. Але проблема формування політики інтелектуальної власності у закладах вищої освіти, згідно основних завдань TISC, задля повоєнного відновлення України потребує окремих досліджень.

На сьогодні будь-який вищий навчальний заклад освіти — це парк інноваційних ідей та їх втілення, а також своєрідний банк багатоаспектного інтелектуального капіталу. Вищі навчальні заклади це унікальні інтелектуальні підприємства, які існують та розбудовуються на основі наукової, інтелектуальної, творчої діяльності, спрямованої на одержання і використання нових знань. Результати інтелектуальної діяльності науковців ЗВО підтверджуються сотнями наукових статей, патентами на винаходи та корисні моделі, підручниками та навчальними посібниками, науковими методиками, пошуками та розробками, які від початку повномасштабної війни спрямовано на перемогу України у війні та її повоєнну відбудову.

Неповторність кожного вищого навчального закладу, що обумовлюється індивідуальним мисленням, різними творчими здатностями науковців, непередбачуваністю варіантів та способів вирішення творчих завдань, створюють дослідницькі середовища перетворення ідей на прикладні розробки, а розробок — на конкурентоспроможні продукти. «Заклад вищої освіти поступово

трансформується з традиційної освітньої установи у наукове підприємство, діяльність якого спрямована на створення нових знань, розроблення інновацій та підвищення конкурентоспроможності» [3, с. 569].

Для ефективного управління створеними розробками та розбудови дослідницького середовища кожен університет має розробити власну політику інтелектуальної власності, яка включатиме такі важливі теми як: захист авторського права у науковій роботі та навчальному процесі, запобігання плагіату, впровадження інструментів для стимулювання інновацій, механізми комерціалізації наукових розробок, правила ліцензування та укладання договорів із бізнесом, тощо.

Політика інтелектуальної власності в Українському державному університеті науки і технологій м. Дніпро (далі — УДУНТ) формується згідно «Стратегії розвитку українського державного університету науки і технологій на період 2026–2030 рр.» [8]. З урахуванням профілю та специфіки закладу, серед напрямів наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності Університету основними стратегічними завданнями визначено: «зміцнення лідерських позицій Університету в науковій та інноваційній діяльності, формування стійкого іміджу Університету як провідного центру науки і інновацій в Україні та за її межами шляхом розроблення та впровадження довгострокових стратегій розвитку інноваційного підприємництва з урахуванням державних пріоритетів, глобальних викликів і перспектив» [8]. Також пріоритетною ціллю визначено процес «...інтеграції освіти, науки та виробництва шляхом впровадження результатів наукових (творчих) досягнень і технологічних новацій в освітні програми та підвищення дослідницької компетентності здобувачів вищої освіти» [8].

Іншим основним нормативним документом, що відображає політику університету в усіх сферах, у тому числі й політику у сфері інтелектуальної власності, є Статут УДУНТу згідно з яким, «основною метою наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності Університету є здобуття нових наукових знань шляхом проведення наукових досліджень і розробок та їх спрямування на створення і впровадження нових конкурентоспроможних технологій, видів техніки, матеріалів тощо для забезпечення інноваційного розвитку суспільства, підготовки фахівців інноваційного типу» [7].

Серед основних завдань наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності Університету Статут виокремлює такі важливі завдання політики ІВ як: створення об'єктів права інтелектуальної власності на винахід, корисну модель, свідоцтво авторського права тощо; реалізація повного циклу науково-технічної діяльності — від фундаментальних, пошукових досліджень до впровадження розро-

бок у практику; одержання конкурентоспроможних наукових і науково-прикладних результатів [7].

У Статуті також визначено основний механізм впровадження наукових розробок та досліджень: «університет здійснює інноваційну діяльність, зокрема через функціонування наукових, технологічних парків, бізнес-інкубаторів, кластерів, консорціумів, центрів професійної майстерності тощо...» [7]. Одним з таких центрів інноваційної діяльності став відкритий у 2025 р. «Центр підтримки технологій та інновацій» (TISC) на базі Українського державного університету науки і технологій [9]. Центр увійшов до Центрів національної мережі TISC, що забезпечують доступ користувачів до послуг, що відповідають їх потребам у технологічній інформації та підвищенні можливостей щодо ефективного використання такої інформації.

Міжнародний проект TISC, започаткований Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (WIPO) відіграє визначну роль для формування політик інтелектуальної власності у ЗВО України: «В його межах регіональні Центри підтримки технологій та інновацій відкриваються безпосередньо на базі ЗВО, науково-технічних центрів, торгово-промислових палат, конструкторських бюро, індустріальних парків тощо. Все це стимулює розвиток досліджень, створення нових розробок та трансфер технологій, заохочує інвестиції в економіку регіонів» [5].

Метою функціонування TISC в УДУНТ, як і мережі TISC в цілому, є створення сприятливого середовища для практичного використання прав інтелектуальної власності (IP) як інструменту розвитку — через інформаційну, консультаційну та методичну підтримку дослідників, винахідників, підприємців, викладачів, студентів, представників креативного сектору й усіх учасників інноваційної екосистеми.

Роботу TISC в УДУНТ з перших днів направлено на стимулювання розвитку інновацій в університеті, що має сприяти розвитку компетентностей науковців у сфері трансферу технологій та комерціалізації інновацій. Співробітниками центру протягом 2025 року проводились консультації для науково-педагогічних працівників та здобувачів освіти з надання як загальної інформації щодо законодавства у сфері інтелектуальної власності, так і інформації щодо запровадження інновацій у сфері архітектури, дизайну, будівництва, інженерії, використання ІІІ в контексті права ІВ, тощо.

Для підтримки інноваційного середовища в університеті фахівці TISC надавали рекомендації/консультації щодо охорони та захисту прав інтелектуальної власності, можливостей грантової підтримки об'єктів ІВ, де суб'єктами консультування були не тільки науково-педагогічні працівники, але й окремі ФОПи та інші суб'єкти під-

приемницької діяльності міста Дніпро та області. Зокрема, у 2025 році проведено тренінги на актуальні для інноваторів та представників бізнесу теми: «Гранти без ілюзій: з чого почати й куди йти? Основи грантового менеджменту та інтелектуальної власності для тих, хто готовий діяти», «Карта грантових можливостей ЄС: від пошуку платформ до конкурентної заявки (питання ІВ)», «Грантова підтримка бізнесу: інтелектуальна власність як стратегічний актив», «Інтелектуальна власність у грантових програмах: від ідеї до фінансування». Цільовою аудиторією цих тренінгів були суб'єкти малого та середнього бізнесу (МСБ), виробничі ФОП, товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ) м. Дніпро та області [3, с. 11].

TISC УДУНТ з моменту створення успішно виконує свої основні завдання щодо поширення знань з питань створення, правової охорони та стимулювання розвитку інновацій, популяризації напрямів розвитку інтелектуальної власності, інноваційної діяльності та впровадження політики інтелектуальної власності в університеті.

Важливим фактором для формування ефективної політики інтелектуальної власності будь-якого закладу вищої освіти є також політика академічної доброчесності, яка останнім часом проходить своєрідне випробування через широке розповсюдження та застосування в у сфері вищої освіти програм ШІ. Після прийняття Закону України «Про академічну доброчесність», (прийнятий 18.12.2025 р., уведення в дію відбудеться 31.07.2026 р.) закладам вищої освіти саме на часі вносити зміни в раніше прийняті Кодекси академічної доброчесності та переглядати свої політики інтелектуальної власності, що діяли в університетах до сьогодні.

Важливим кроком при формування політики інтелектуальної власності в УДУНТ стало затвердження «Положення про принципи використання технологій штучного інтелекту в українському державному університеті науки і технологій», як засадничого документа політики відповідального використання технологій ШІ [6]. Положення є ефективним доповненням до вже існуючого Кодексу академічної доброчесності (останнє його оновлення відбулось у 2023 р.) [4] та практичним механізмом втілення академічної доброчесності в університеті. Положення містить окремий розділ «Захист конфіденційної інформації та об'єктів права інтелектуальної власності», який разом з іншими є основою для подальшого методичного забезпечення та нормативного регулювання окремих аспектів застосування технологій ШІ в Університеті, зокрема в частині оцінювання результатів навчання, верифікації наукових результатів, перевірки дотримання академічної доброчесності, захисту персональних даних та конфіденційної інформації тощо.

Тож, розглянувши, як формується політика ІВ ЗВО на прикладі окремого закладу вищої освіти (УДУНТ) можна стверджувати, що у тих навчальних закладах, де вже відкрито «Центри підтримки технологій та інновацій» (TISC), саме вони мають відігравати провідну роль у формуванні політик інтелектуальної власності університетів. TISC мають зробити формування політик інтелектуальної власності у закладах вищої освіти України своїм украй важливим завданням, виконання якого сприятиме набуттю, використанню та захисту права інтелектуальної власності, стимулювання розвитку інновацій, комерціалізації технологій, тощо.

Олена Орлюк, очільниця Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій, прослідковуючи тенденції інноваційного розвитку України та політики у сфері інтелектуальної власності відзначає, що: «...освітній і науковий сектор залишаються одним зі стовпів цієї системи» [5]. Україна, навіть під час війни, має дуже позитивні результати розвитку сфери ІВ та проходить «етап впевненого руху вперед», коли інтелектуальна власність «...поступово переходить із категорії «необов'язкової бюрократії» в площину реального економічного ресурсу. І саме ця трансформація визначатиме конкурентоспроможність українського бізнесу та інновацій останніми роками» [5].

Список використаних джерел:

1. Бабенко В. А. Впровадження інновацій, як фактор конкурентоспроможності ЗВО та інноваційної екосистеми України. Управління проектами. *Перспективи розвитку проектного та нейромеджменту, інформаційних технологій управління, технологій створення та використання об'єктів права інтелектуальної власності, трансфер технологій* : зб. наук. пр. VII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (27–28 берез. 2025 р.) / за ред. В. О. Петренка, В. М. Молоканової, П. Г. Перерви, Г. К. Дорожка ; УДУНТ, УКРNET, НДПВ НАПрН України. Електрон. вид. Дніпро : УДУНТ, 2025. 1153 с. С. 947–954;

2. Бабенко В. А., Баранник О. Ю., Петренко В. І. Роль інтелектуального капіталу у впровадженні інновацій та підвищенні конкурентоспроможності закладу вищої освіти як наукового підприємства. *Управління проектами. Перспективи розвитку проектного та нейромеджменту, інформаційних технологій управління, технологій створення та використання об'єктів права інтелектуальної власності, трансфер технологій* : зб. наук. праць VIII Міжнародної наук.-практ. інтернет-конф. (26-27 березня 2026 р.) / голов. ред. В. О. Петренко ; УДУНТ, УКРNET, НДПВ НАПрН України. Електрон. вид. – Дніпро : Укр. держ. ун-т науки і технологій, 2026. 954 с. С. 567–577

3. Данішевський В., Бабенко В. TISC як фактор розвитку права інтелектуальної власності в дослідницькому середовищі університету та в інноваційній екосистемі України. Матеріали VII науково-практичної конференції молодих вчених (1 грудня 2025 року, м. Дніпро)/ «Інтелектуальна власність та просування енергоефективності в Україні: проблеми та перспективи розвитку в інформаційному суспільстві» упоряд. К. М. Сухий, В. В. Данішевський, Г. П. Євсєєва, В. А. Бабенко, О.Ю. Баранник. Електрон. видання. Дніпро : Український державний університет науки і технологій, 2025. 260 с.

4. Кодекс академічної доброчесності українського державного університету науки і технологій. URL: <https://ust.edu.ua/wp-content/uploads/2024/04/kodeks-akademichnoyi-dobrochesnosti.pdf>

5. Орлюк Олена. Як працює економіка ідей: на прикладі роботи національної IP системи України. URL: <https://thepage.ua/ua/experts/yak-pracyuye-ekonomika-idej-na-prikladi-roboti-nacionalnoyi-ip-sistemi-ukrayini-the-page>

6. Положення про принципи використання технологій штучного інтелекту в українському державному університеті науки і технологій. URL: https://ust.edu.ua/wp-content/uploads/2026/04/polozhennya-pro-pryncypy-vykorystannya-tehnologij-shtuchnogo-intelektu-v-udunt_compressed.pdf

7. Статут українського державного університету науки і технологій. URL: https://ust.edu.ua/wp-content/uploads/2026/03/statut-udunt-perezatver-dzhenyj-2026_compressed.pdf

8. Стратегія розвитку українського державного університету науки і технологій на період 2026–2030 рр. URL: https://ust.edu.ua/wp-content/uploads/2026/01/strategiya-rozvytku_udunt_na_2026_2030_rr_na-sajt_compressed.pdf

9. Центр підтримки технологій та інновацій (TISC) УДУНТ. URL: <https://ust.edu.ua/nauka/czentr-pidtrymky-tehnologij-ta-inovaczij-tisc/>

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДАННЯ ДОГОВОРІВ ПРО ТРАНСФЕР ТЕХНОЛОГІЙ У НАУКОВИХ УСТАНОВАХ

БУЛАТ Є.А.,

*доктор юридичних наук, старший дослідник,
провідний науковий співробітник відділу
приватноправових досліджень*

*Інститут правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

На сучасному етапі особливої актуальності набуває питання вдосконалення механізмів правової охорони об'єктів права інтелектуальної власності та забезпечення ефективної комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності як ключового елемента інноваційного розвитку держави. Цільове використання наукомістких технологій передбачає не лише трансформацію результатів наукових досліджень у відповідні інтелектуальні інвестиції, але й подальше створення нових технічних і технологічних рішень, винаходів, корисних моделей та інших об'єктів права інтелектуальної власності. У цьому контексті трансфер технологій виступає ефективним інструментом взаємодії між основними елементами національної інноваційної системи [1]. Водночас, комерціалізація наукових результатів і розробок формує додаткові можливості і перспективи для успішного розвитку науки, технологій і виробничої сфери як у короткостроковій, так і у стратегічній перспективі.

Чинним законодавством передбачено існування різних договірних конструкцій у сфері трансферу технологій залежно від цілей та завдань, що їх сторони прагнуть досягти в договорі. Разом із тим, така багатоманітність потребує визначення і уточнення окремих їх аспектів, особливо з огляду на специфіку укладання та застосування у діяльності наукових установ, інших державних і недержавних структур і, безумовно, цільове призначення. Частина таких договорів має змішаний характер, що зумовлено особливостями їх правової природи, змістом прав та обов'язків сторін, а також специфікою надання ліцензій на використання об'єктів права інтелектуальної власності. Інша категорія таких договорів потребує подальшого удосконалення з урахуванням набутого досвіду і міжнародної практики у зазначеній сфері. Тому, в контексті зазначеного доцільно визначити деякі особливості укладання ліцензійних договорів, попередніх договорів і договорів технічного сприяння.

Так, при укладанні ліцензійних договорів, з урахуванням специфіки трансферу технологій у наукових установах, у випадках, коли об'єкти права інтелектуальної власності створені за рахунок коштів

спеціального фонду державного бюджету, а також у сфері безпеки і оборони, доцільним є надання невиключної (одиничної) ліцензії [2, с. 32]. При цьому оптимальним вбачається встановлення дворічного строку дії ліцензії з можливістю його подальшого продовження за умови належного виконання ліцензіатом передбачених договором заходів щодо виробництва та реалізації відповідної продукції. Крім того, структура ліцензійних платежів, як правило, охоплює паушальні (разові), періодичні платежі (роялті), а також мінімальні платежі [3, с. 57].

Попередні договори застосовуються у різних сферах правового регулювання, зокрема не лише при укладанні договорів щодо відчуження рухомого чи нерухомого майна, майбутніх об'єктів нерухомості, надання послуг або виконання робіт, але й у сфері інтелектуальної власності та трансферу технологій. Зокрема, вони використовуються при реалізації спільних наукових розробок між університетами, науковими установами, державними та недержавними структурами [4, с. 15].

У цьому контексті попередній договір виконує функцію забезпечення майбутнього основного договору без необхідності повного розкриття його змісту, водночас дозволяючи сторонам узгодити ключові умови співпраці вже на початкових етапах взаємодії. Разом із тим, у законодавстві України попередній договір поки не набув такого рівня поширення, який характерний для держав Європейського Союзу та інших зарубіжних країн саме у сфері трансферу технологій.

Основним призначенням договору технічного сприяння є забезпечення допомоги, що надається однією стороною (ліцензіаром) іншій стороні (ліцензіату) у процесі освоєння переданої технології та підготовки персоналу до її практичного використання. Консультаційні послуги та навчання персоналу можуть бути складовою частиною договірних зобов'язань або оформлюватися окремою угодою [5, с. 88]. Залежно від змісту договору технічна допомога може передбачати передачу ноу-хау у сфері виробництва, маркетингу, поставок, просування та рекламування продукції, а також надання технічної документації, що включає специфікації, формули, креслення, конструкторські матеріали та іншу документацію, пов'язану з виробничими процесами [6, с. 32]. Така документація може охоплювати питання проектування і виготовлення продукції, методів та систем виробництва, конструктивних рішень, оснащення продукції, методик оцінки ефективності виробництва, підготовки планів закупівлі сировини, виробничого планування та систем моніторингу продуктивності відповідно до встановлених показників, а також процедур і стандартів контролю якості [7, с. 31]. Крім того, сторони можуть погодити надання послуг, пов'язаних із проектуванням ви-

робничих ліній або здійсненням нагляду за їх встановленням та випробуванням [8, с. 19]. По суті, договір технічного сприяння є новою комбінацією договорів які, крім надання ліцензії на використання об'єктів інтелектуальної власності передбачають навчання ліцензіата використанню технологій, управління новим бізнесом, надання послуг, продаж нового асортименту продукції [9, с. 56]. В Україні договір технічного сприяння відомий завдяки наданню міжнародної технічної допомоги різними міжнародними урядовими і неурядовими структурами і при укладенні зовнішньоекономічних договорів з метою здійснення комплексу будівельних робіт, які передбачають застосування нових технологій [6, с. 31].

Таким чином, укладення договорів у сфері трансферу технологій у наукових установах та закладах вищої освіти, у інших державних і недержавних структурах потребує врахування їх особливостей і специфіки з огляду на міжнародну договірну практику. А попередній договір потребуватиме подальшого нормативного визначення, закріплення вимог до його укладення, істотних умов і змісту.

Список використаних джерел:

1. Карпенко А. Трансфер технологій: сутність та тенденції в Україні. *Сталий розвиток економіки*, 2016. 1 (30), С. 24–30. URL: <https://economdevelopment.in.ua/index.php/journal/article/view/432>
2. Булат Є. А. До питання укладення ліцензійних договорів у сфері інтелектуальної власності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2025. № 5. С. 30–34.
3. Капіца Ю.М., Аралова Н.І. Визначення ставок роялті у міжнародних договорах про передачу технологій. *Наука та інновації*. 2015. № 2. С. 55–74.
4. Булат Є. А. Актуальні аспекти попереднього договору, який укладається у сфері трансферу технологій. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2025. № 4. С. 14–18.
5. Трансфер технологій та охорона інтелектуальної власності у наукових установах / за ред. Ю.М. Капіци; кол. авторів: Ю.М. Капіца, К.С. Шахбазян, Д.С. Махновський, І. І. Хоменко. К.: Центр інтелектуальної власності та передачі технологій НАН України, 2015. 431 с.
6. Булат Є. А. Деякі аспекти договору технічного сприяння як договору змішаного виду щодо комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності. *Право і суспільство*. 2024. № 6. С. 29–33.
7. Walkley Geoffrey, Byrne N.J. Negotiating Technical Assistance Agreements and Technology Licenses (International Business Negotiating Guides), NY: Sweet & Maxwell, 1997. 452 p.
8. Додаток № 3 до Примірного ліцензійного договору. Розпорядження Президії НАН України «Про внесення змін до Положення про

використання об'єктів права інтелектуальної власності в НАН України щодо застосування примірного ліцензійного договору (на використання об'єктів права інтелектуальної власності з національними організаціями та підприємствами) від 10.07.2024. № 399. URL: https://ipr.nas.gov.ua/?page_id=19.

9. Eckstrom's Licensing in Foreign and Domestic Operations The Forms and Substance of Licensing. 2022. URL: Eckstrom's licensing in foreign & domestic operations: (berkeley.edu).

ДОСВІД УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДХОДІВ ЩОДО ПРОЦЕСУ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ НАУКОВИХ РОЗРОБОК

ВАСИЛЕНКО О.Г.,

*м.н.с., завідувачка сектору ІВ,
інновацій і впроваджень,*

*Інститут мікробіології і вірусології
ім. Д.К. Заболотного НАН України*

м. Київ, Україна

На сьогодні в Україні механізми комерціалізації інноваційної продукції характеризуються низькою ефективністю. Особливо гостро ця проблема постає перед академічними науково-дослідними установами державного сектору, які забезпечують виконання базового обсягу науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР). Основні причини проблематики можна розділити на декілька груп: фінансування, відповідність НДДКР потребам ринку, кадрове забезпечення процесу комерціалізації (для формування та реалізації маркетингової стратегії, проведення реклами, юридичний супровід та інше), різниця підходів бізнесу та наукових співробітників до впровадження наукових розробок і це не повний перелік [1].

Однак, навіть після вдалої комерціалізації залишаються питання її ефективності. Інститут мікробіології і вірусології ім. Д.К. Заболотного НАН України має біля 30 договорів за якими надано дозвіл на використання наукових біотехнологічних розробок у виробничій діяльності різних напрямків: біопрепарати для рослинництва, тваринництва, медицини та харчової промисловості [2]. Основною проблемою, що виникає після укладання договору та сплати паушального платежу є ухилення ліцензіата від сплати роялті, або часткова сплата, без урахування усіх об'ємів реалізованої продукції. Протидія таким порушенням умов договору полягає у постійному моніторингу ринку та надходжень роялті, надсиланні листів-претензій недобросовісним ліцензіатам, зверненні до суду. Усі ці заходи

мають результат, однак вимагають витрат, зокрема, часу та коштів, якщо мова йде про судове провадження.

Натомість, рішенням, що має превентивний характер, може стати зміна стратегії у процесі укладання ліцензійного договору. Класичний підхід [3] процесу надання ліцензії передбачає двох учасників: ліцензіар — Інститут та ліцензіат — підприємство, що буде виробляти та вводити у обіг продукцію, виготовлену за ліцензією. Передбачено, що останній має сплачувати роялті (відсоток від суми реалізації), погоджується також можливість проведення ліцензіатом аудиту достовірності нарахування періодичних платежів, відповідно до умов договору. Такий захід є цілком придатним до реалізації, але вимагає додаткового фінансування та впевненості, що витрати окупляться відповідно до результатів аудиту. Все це ускладнює його практичну ефективність.

З огляду на вищевикладене була застосована інша стратегія, коли у процесі ліцензування бере участь крім ліцензіата та ліцензіара ще одне підприємство-виробник, яке постачає ліцензіату, відповідно до укладених договорів, діючу речовину. Умовами ефективності такої стратегії можуть бути: масштабний вихід кінцевої продукції на ринок (тобто великі обороти), диверсифікація продукції на основі одного виду діючої речовини (це мінімізує витрати виробництва), або ж їх поєднання.

Наявність ще одного учасника дає можливість контролювати об'єми виготовленої продукції, що у свою чергу мінімізує можливість уникнення сплат роялті.

Диверсифікація продукції потребує активного залучення наукових співробітників Інституту для удосконалення продукту, відповідно до вимог споживачів, але це дає можливість розширити сегмент ринку збуту. Така стратегія має певний недолік — багато «ручного управління» за умов впровадження та частково у виробничому процесі, однак, вона дає можливість контролювати сплату роялті та орієнтуватися у потребах споживачів щодо продукції, яка виробляється за ліцензійним договором.

Окремо варто зупинитися на пошуку можливостей урізноманітнення виробленої продукції на основі однієї наукової розробки. Такий підхід не вимагає глибоких наукових досліджень для кожного виду продукції, але як правило, ефективний за умов залучення фахівців суміжних напрямків дослідження, залежно від виду продукції. Так, наприклад, якщо мова йтиметься про кормові добавки для тварин, то передбачається співпраця із ветеринарами, якщо про харчові добавки — технологи харчової промисловості, лікарі відповідної спеціалізації та інше. Така реалізація стратегії є перспективною, але потребує злагодженої роботи фахівців різних сфер. Саме між-

дисциплінарний підхід, співпраця із виробниками, спілкування з потенційними споживачами — є запорукою успіху комерціалізації наукової розробки.

Список використаних джерел:

1. Підрозділи з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності. Охорона прав інтелектуальної власності та трансфер технологій в наукових установах НАН України : вебсайт. URL: nas.gov.ua (дата звернення: 04.06.2026).

2. Розробки / Інститут мікробіології і вірусології ім. Д. К. Заболотного НАН України. URL: <https://imv.org.ua/rozrobky/> (дата звернення: 01.06.2026).

3. Трансфер технологій та охорона інтелектуальної власності в наукових установах / Ю.М. Капіца, К.С. Шахбазян, Д.С. Махновський, І.І. Хоменко / За ред. Ю.М. Капіци. К.: Центр інтелектуальної власності та передачі технологій НАН України, 2015. 431 с.

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ПРИ СТВОРЕННІ ДОЧІРНИХ КОМПАНІЙ УНІВЕРСИТЕТІВ

ВИДРЯ Є.В.,

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,*

м. Харків, Україна

Вступ. Комерціалізація результатів наукових досліджень у закладах вищої освіти набуває дедалі більшого значення в умовах переходу до економіки знань. Академічні компанії-відгалуження є одним із головних інструментів трансферу технологій між університетом та ринком — вони перетворюють результати наукових досліджень на продукти, послуги чи процеси, придатні для комерціалізації, та здійснюють позитивний вплив на технологічні інновації й економічний розвиток [1]. Проте правова база управління інтелектуальною власністю при заснуванні таких структур в Україні залишається недостатньо розвиненою, що суттєво обмежує їх комерційну ефективність.

Ключовою правовою колізією при заснуванні дочірніх компаній університетів є питання розмежування прав на об'єкти інтелектуальної власності між університетом та дослідниками. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (№ 848-VIII, 2015) надав закладам вищої освіти право створювати юридичні особи для комерціалізації результатів досліджень та укладати ліцензійні договори [2]. Водночас законодавство не деталізує механізмів розпо-

ділу доходів між винахідниками та установами, не встановлює обов'язковості структурних підрозділів із трансферу технологій і не передбачає системи податкових стимулів для реінвестування коштів у подальші дослідження. Ця прогалина перетворюється на одну з головних перешкод для комерціалізації на практиці.

В економічній літературі нерідко ототожнюються два різні поняття, що породжує практичну невизначеність у договірній роботі [3]. Компанія-відгалуження (*spin-off*) являє собою відокремлений суб'єкт господарювання, що виникає на основі університетських науково-технічних розробок за інституційною ініціативою самого закладу: університету, як правило, зберігає права на базову технологію і може брати участь у статутному капіталі нового утворення. Прозорість процедур управління правами та чітка договірна фіксація меж дозволених комерційних дій є умовою функціонування такої структури [4; 5]. Дослідники виокремлюють три фази її розвитку — передзаснування, заснування та постзаснування [6] — і на кожній із них правовий зміст відносин між закладом і новою компанією суттєво трансформується: від погодження обсягу переданих прав на вихідну технологію до врегулювання статусу похідних розробок, які виникають уже в межах комерційної діяльності.

Дослідницька компанія (*spin-out*) виникає з ініціативи самих дослідників, які прагнуть комерціалізувати власні результати поза межами академічної інституції. Організаційний зв'язок із закладом при цьому зберігається переважно у формі ліцензійної угоди: університет надає підтримку щонайменше до моменту залучення першого раунду зовнішніх інвестицій, після чого компанія набуває повнішої фінансової автономії [4]. Дослідження практики 57 університетів Великобританії показало, що вища комерційна результативність спостерігається у закладів із чітко визначеною стратегією виведення дослідницьких компаній та практикою залучення зовнішніх менеджерів із підприємницьким досвідом [7]. Ключовою передумовою успіху в обох випадках є завчасно узгоджена система розподілу прав на результати інтелектуальної діяльності, що нейтралізує конфлікт між академічними та комерційними інтересами сторін.

Альтернативою обом формам є пряме ліцензування: університет передає права за ліцензійною угодою без участі у статутному капіталі компанії-ліцензіата. Цей механізм вирізняється меншою адміністративною складністю й нижчими транзакційними витратами, проте потребує ефективного маркетингу технологій і чіткого врегулювання можливого конфлікту інтересів між закладом та автором-винахідником [5]. Порівняльний правовий аналіз систем трансферу технологій у США, Великобританії та Італії свідчить, що американська модель, заснована на Законі Bayh-Dole, сформувала найбільш

цілісний і передбачуваний режим розподілу прав інтелектуальної власності; натомість Італія та більшість країн континентальної Європи ще перебувають на стадії розбудови відповідної правової інфраструктури [8].

Попри зростання кількості програм підтримки академічного підприємництва в Україні, кількість реально створених дочірніх компаній залишається незначною. Систематичний огляд 82 досліджень (2010–2023) підтверджує, що ключовими стримуючими факторами є культурні бар'єри, брак фінансування та недостатня інтеграція між університетом і ринком [1]. Дослідники конкретизували ці бар'єри для України: недостатні підприємницькі знання науковців, брак нормативно-методичного забезпечення, перевантаження викладацькою роботою та обмежене фінансування [4]. Ці структурні проблеми набувають трьох специфічних правових виявів: більшість офісів з трансферу технологій в Україні функціонують формально через незрілість національного ринку технологій [9]; нерозвинена культура патентування, успадкована від радянської наукової традиції, призводить до неврегульованості прав інтелектуальної власності — однієї з ключових загроз для стійкості таких компаній [10; 4]; чинне законодавство не регулює механізми розподілу роялті між автором і закладом вищої освіти, тоді як у США відповідно до внутрішньої політики університетів, що формується в рамках Закону Bayh-Dole, заклади самостійно встановлюють порядок розподілу роялті з винахідниками — так, у Массачусетському технологічному інституті винахідникам належить третина суми роялті після відрахування адміністративних витрат [11; 5].

Попри зазначені системні обмеження, екосистема Sikorsky Challenge Київського політехнічного інституту імені Ігоря Сікорського демонструє, що комерціалізація університетських розробок є реально здійсненою. Екосистема поєднує бізнес-інкубатор, акселератор, Центр інтелектуальної власності та Науковий парк «Київська політехніка», що дозволяє стартапам проходити повний цикл — від ідеї до залучення інвестицій — в межах єдиного інституційного середовища [12]. З правової точки зору показово, що в разі, якщо проект створювався за сприяння університету або Наукового парку, одним із підписантів інвестиційних протоколів має виступати Науковий парк або Інноваційний холдинг, що формально закріплює участь університету в управлінні правами інтелектуальної власності стартапу [13].

На основі проведеного аналізу сформульовано можливі рішення щодо вдосконалення правового регулювання, які подані у формі рекомендацій. Необхідно закріпити у законодавстві обов'язковий розподіл ліцензійних доходів між закладом та авторами винахідниками із встановленням мінімальної частки для винахід-

ника за зразком практики США та країн Євросоюзу, де обов'язковість самого розподілу закріплена нормативно. Також слід запровадити обов'язковість структурних підрозділів із трансферу технологій у закладах, що виконують науково-дослідні роботи за державним замовленням, із визначенням мінімальних функцій: патентування, оцінка ринкового потенціалу, ведення переговорів з ліцензіатами. Додатково доцільно розробити типову форму ліцензійної угоди між закладом та дослідницькими компаніями, яка враховуватиме розподіл прав на похідні результати інтелектуальної діяльності, умови ексклюзивності та механізми вирішення конфліктів інтересів. Варто запровадити податкові стимули для підтримки таких компаній та реінвестування ліцензійних доходів у подальші дослідження: пільговий режим для венчурних фондів, інвестиційний податковий кредит, зменшення податкової бази для підприємств, що фінансують інноваційні рішення — за зразком моделей Великобританії, Португалії та Австралії [5].

Висновки. Правові механізми охорони інтелектуальної власності при створенні дочірніх компаній університетів в Україні перебувають на стадії формування та потребують системного вдосконалення. Чинне законодавство, надаючи формальні права на комерціалізацію, не деталізує критично важливих механізмів розподілу доходів, управління похідними результатами інтелектуальної діяльності та стимулювання науковців до підприємницької активності. Зарубіжний досвід свідчить, що ефективна система комерціалізації вимагає не лише законодавчих змін, а й розбудови інституційного середовища: функціональних офісів трансферу технологій, типових договірних форм та культури патентування в академічному середовищі [8]. Для України в умовах євроінтеграції особливо актуальним є орієнтир на розбудову цілісного та передбачуваного правового режиму інтелектуальної власності, аналогічного тому, що забезпечив лідерство США та Великобританії у сфері університетської комерціалізації. Досвід Київського політехнічного інституту підтверджує, що подолання системних бар'єрів є реально здійсненним за умови формального закріплення ролі університету в управлінні правами стартапів та інтеграції освіти, досліджень і підприємництва в єдиний інноваційний цикл.

Список використаних джерел:

1. Ramos V. dos S., Françaço R. V., Leandro E. da S., Silva V. A. da. Systematic Review on Academic Spin-Offs: Challenges, Impacts, and Success Factors. *Administrative Sciences*. 2026. Vol. 16, № 2. P. 66. DOI: <https://doi.org/10.3390/admsci16020066>.
2. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26 листопада 2015 р. № 848-VIII. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-viii> (дата звернення: 26.05.2026).

3. Daniel A. D., Alves L. University-industry technology transfer: the commercialization of university's patents. *Knowledge Management Research & Practice*. 2020. Vol. 18, № 3. P. 276–296.

DOI: 10.1080/14778238.2019.1638741.

4. Mrykhina O., Andrushchak N., Poburko O. Spin-out companies as a modern form of transfer of technologies from universities to the business environment. *Фінансовий простір*. 2018. № 2 (30). С. 129–139.

5. Татомир І. Л. Вплив академічного капіталізму на спін-офф-активність дочірніх компаній. *Фінанси України*. 2018. № 2. С. 93–108.

6. Gübeli M. H., Doloreux D. An empirical study of university spin-off development. *European Journal of Innovation Management*. 2005. Vol. 8, № 3. P. 269–282.

DOI: <https://doi.org/10.1108/14601060510610153>.

7. Lockett A., Wright M., Franklin S. Technology Transfer and Universities' Spin-Out Strategies. *Small Business Economics*. 2003. Vol. 20, № 2. P. 185–200. DOI: <https://doi.org/10.1023/A:1022220216972>.

8. Piselli R., Chiodi A. Breeding the Winning Unicorn: Spin-Offs and Technology Transfer in the US, Italy, and the UK. GRUR International. 2026. Vol. 75, № 4. P. 329–339.

DOI: <https://doi.org/10.1093/grurint/ikag005>.

9. Прудка О., Чайка Д. Трансфер технологій як основна складова для забезпечення інноваційної моделі розвитку України. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2021. Вип. 2 (25). С. 6–20. DOI: <https://doi.org/10.33108/sepd2022.02.006>.

10. Фоміна Є. В. Комерціалізація наукових розробок як основний елемент інноваційної економіки. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*. 2017. Вип. 6. С. 124–128.

11. Mowery D. C., Sampat B. N. The Bayh-Dole Act of 1980 and University-Industry Technology Transfer: A Model for Other OECD Governments? *Journal of Technology Transfer*. 2005. Vol. 30, № 1–2. P. 115–127. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10961-004-4361-z>.

12. Кравченко М. О., Броницька М. В. Розвиток вітчизняних закладів вищої освіти на основі концепції потрійної спіралі. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2023. № 26. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.26.2023.286989>.

13. Sikorsky Challenge Ukraine. Інтелектуальна власність КІП: патенти та ліцензії. URL: <https://io.kpi.ua/patent/> (дата звернення: 27.05.2026).

ОБ'ЄКТИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ІНСТИТУТУ РОСЛИННИЦТВА ІМ. В. Я. ЮР'ЄВА НААН

ГРЕБЕНЮК І.В.,

кандидат історичних наук,

ЄГОРОВА Н.Ю.,

кандидат економічних наук

*Інститут рослинництва ім. В. Я. Юр'єва НААН
м. Харків, Україна*

Сорт рослин є специфічним об'єктом права інтелектуальної власності (ОПІВ). Тому у галузі набуття та реалізації прав на сорти рослин в Україні працює державна система охорони прав на сорти рослин, яка базується на законодавстві України. Прийняті нормативно-правові акти дозволяють забезпечувати державний контроль та нагляд за дотриманням суб'єктами господарювання всіх форм власності вимог з охорони прав на сорти рослин.

Дії, пов'язані з реєстрацією сорту рослин в Україні, регламентуються Законом України «Про охорону прав на сорти рослин» (надалі Закон) та Цивільним кодексом України [1; 2]. Відповідно до Закону на сорти рослин можуть набуватись майнові права інтелектуальної власності, що засвідчуються патентом, майнове право на поширення сорту, що засвідчується свідоцтвом про державну реєстрацію сорту, особисті немайнові права інтелектуальної власності (права автора сорту) (ст. 10 Закону).

Так, з метою отримання правового захисту у 2026 році Державне сортовипробування проходять 29 селекційних розробок озимих та ярих культур Інституту рослинництва ім. В. Я. Юр'єва Національної академії аграрних наук України, з них 19 — перший рік випробування.

Згідно статті 39 Закону майновими правами інтелектуальної власності на сорт рослин є право володільця патенту на використання сорту та виключне право на дозвіл чи заборону використання сорту іншими особами [1].

Виключне право власника сорту полягає в тому, що ніхто без дозволу володільця патенту не зможе здійснювати виробництво або відтворення посадкового матеріалу з метою розмноження, доведення до кондиції з метою розмноження, пропонування до продажу, продаж або інший комерційний обіг, вивезення за межі митної території України.

Право на поширення сорту в Україні згідно зі статтею 33 Закону виникає з дати ухвалення рішення про державну реєстрацію майнового права інтелектуальної власності на поширення сорту та діє безстроково, за умови сплати відповідного збору. Сорти, що не внесено до Державного реєстру сортів, заборонено поширювати в Україні [1].

До Державного реєстру сортів рослин, придатних до поширення в Україні на 2026 рік (станом на 06.05.2026 рік) занесено 165 селекційних розробок Інституту рослинництва ім. В. Я. Юр'єва НААН: горох посівний (зерновий) — 6 сортів, жито посівне (озиме) — 6 сортів і гібридів та 8 батьківських компонентів, кукурудза звичайна — 8 гібридів та 16 батьківських компонентів, прос посівне — 8 сортів, пшениця полба звичайна — 2 сорти, пшениця м'яка (озима) — 19 сортів, пшениця тверда (озима) — 1 сорт, пшениця тверда (яра) — 10 сортів, сояшник однорічний — 22 гібрида та 28 батьківських компонентів, соя культурна — 6 сортів, тритикале (дворучка) — 2 сорти, тритикале (озиме) — 7 сортів, тритикале (яре) — 5 сортів, ячінь звичайний (ярий) — 11 сортів.

За статтею 37 Закону від дати державної реєстрації сорту автор набуває особисті немайнові права інтелектуальної власності на сорт рослин. Права автора не відчужуються, не передаються та діють безстроково [1]. Так, у 2025 році селекціонери отримали авторські свідоцтва на 27 сортів та гібридів рослин (1 гібрид жита посівного (озимого), 2 батьківські компоненти жита посівного (озимого), 3 сорти пшениці м'якої (озимої), 1 сорт пшениці твердої (озимої), 1 сорт тритикале (дворучка), 1 сорт тритикале (озимого), 2 сорти ячменю звичайного (ярого), 1 сорт тритикале (ярого), 2 сорти пшениці твердої (ярої), 1 сорт гороху посівного (зернового), 3 гібриди сояшнику однорічного та 4 батьківські компоненти сояшнику однорічного, 1 сорт сої культурної, 1 гібрид кукурудзи звичайної, 3 батьківські компоненти кукурудзи звичайної), що занесені до Державного реєстру сортів, придатних до поширення в Україні.

Захист державою прав інтелектуальної власності на сорт рослин забезпечує розвиток аграрної науки та створення нового селекційного досягнення через матеріальну підтримку селекціонерів (виплата роялті), створення цивілізованого ринкового середовища, сприятливих умов для трансферу нових сортів, поширення інформації про сорти рослин, як об'єкта права інтелектуальної власності.

Відповідно до статті 40 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин» та статті 1109 Цивільного кодексу України власник сорту може видати будь-якій особі дозвіл (ліцензію) на використання сорту на підставі ліцензійного договору. За ліцензійним договором володілець патенту (ліцензіар) передає право на використання сорту іншій особі (ліцензіату), яка бере на себе зобов'язання вносити ліцензіару обумовлені договором платежі і здійснювати інші дії, передбачені ліцензійним договором [1; 2].

У ліцензійному договорі зазначається, які права на використання об'єкту права інтелектуальної власності надаються ліцензіату. Також обов'язково мають бути викладені умови, визначені части-

ною 3 статті 1109 Цивільного кодексу України, зокрема: вид ліцензії, розмір, порядок і терміни виплати винагороди за використання ОПІВ, сфера використання ОПІВ (конкретні права, що надаються за договором, способи використання об'єкта договору, територія та термін дії прав тощо). Якщо вид ліцензії не зазначено у договорі, то вважається що це невиключна ліцензія [2].

Продаж прав у повному обсязі здебільшого проводиться через договір передачі виключних майнових прав інтелектуальної власності. За договором про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності (стаття 1113 Цивільного кодексу України) одна сторона (особа, що має виключні майнові права) передає другій стороні частково або у повному складі ці права відповідно до закону та на визначених договором умовах (продаж патенту). За загальною характеристикою він є двостороннім, реальним і відплатним. На відміну від ліцензійного договору, цей договір передбачає передання всіх або частини виключних майнових прав інтелектуальної власності особою, якій такі права належать, іншій особі. Договір про передання виключних прав передбачає безповоротне передання (відчуження) виключних майнових прав інтелектуальної власності [2].

В Інституті рослинництва ім. В. Я. Юр'єва НААН відпрацьована система укладання договорів на використання об'єктів права інтелектуальної власності залежно від виду ОПІВ (сорт, гібрид, батьківські компоненти) та розроблені механізми контролю за їх виконанням. При цьому авторам даного ОПІВ виплачується винагорода. Доля участі авторів у створенні сорту рослин встановлюється Угодою між авторами та погоджується Вченою радою інституту.

Порушення прав на сорт рослин як об'єкта права інтелектуальної власності — це незаконне використання або привласнення авторства ОПІВ, тягне за собою відповідальність, встановлену ст. 53–55 Закону України «Про охорону прав на сорти рослин». Особа, права якої на сорт порушені, може звернутися до суду за захистом своїх прав [1].

Суд у випадках та в порядку, встановлених Законом, може постановити рішення, про:

1) застосування негайних заходів щодо запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів;

2) зупинення пропуску через митний кордон України товарів, імпорт чи експорт яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності (Митний кодекс України, ст. 74) [3];

3) вилучення з цивільного обороту товарів, виготовлених або введених у цивільний оборот з порушенням права інтелектуальної власності та знищення таких товарів;

4) вилучення з цивільного обороту матеріалів та знарядь, які використовувалися переважно для виготовлення товарів з порушен-

ням права інтелектуальної власності або вилучення та знищення таких матеріалів та знарядь;

б) застосування разового грошового стягнення замість відшкодування збитків за неправомірне використання ОПІВ. Розмір стягнення визначається відповідно до Закону з урахуванням вини особи та інших обставин, що мають істотне значення;

б) опублікування в засобах масової інформації відомостей про порушення права інтелектуальної власності та зміст судового рішення щодо такого порушення.

Відповідно до статті 177 Кримінального кодексу України, якщо незаконне використання сорту рослин завдало матеріальної шкоди у значному розмірі, передбачена кримінальна відповідальність, а саме штраф від двохсот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до двох років, або позбавлення волі на той самий строк. Якщо дії вчинені службовою особою з використанням службового становища або організованою групою — караються штрафом від двох тисяч до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від трьох до шести років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого [4].

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» від 19.03.2025 № 3116-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3116-12#Text> (дата звернення 15.05.2026).

2. Цивільний кодекс України від 01.02.2026 № 435-IV. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 19.05.2026).

3. Митний кодекс України від 04.01.2026 № 4495-VI. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення 19.05.2026).

4. Кримінальний кодекс України від 15.04.2026 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 19.05.2026).

СУЧАСНА МОДЕЛЬ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ТА ТРАНСФЕР ТЕХНОЛОГІЙ В США

ЕННАН Р.С.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права інтелектуальної власності
та патентної юстиції*

*Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

США протягом тривалого часу продовжують займати лідируючі позиції в фінансуванні НДДКР, а розвиток американського інноваційного комплексу характеризується комерціалізацією і своєрідною «індустріалізацією» продуктів. 90 % всіх швидкозростаючих компаній США володіють інтелектуальною власністю, у 60 % вона захищена відповідними правами на об'єкти ІВ (патентами, торговельними марками тощо), 70 % реалізують ліцензії на використання ІВ іншим компаніям. Таким чином, правовий захист ІВ забезпечує перетворення її у активи підприємства, які впливають на ринкову вартість і можуть стати об'єктом торгівлі.

Технологічні розробки і винаходи американських університетів традиційно вважаються важливим джерелом технологічних інновацій для американської економіки. На сьогоднішній день університети мають власні канали для трансферу технологій і пропонують освітні програми щодо створення наукоємних підприємств. Таким чином, з'являється нове поняття — підприємницький університет, який поряд з основною функцією — освітньою — бере на себе функцію трансферу (перетворення, передачі) технологій.

Враховуючи зазначене важливо відмітити, що модель інноваційного розвитку США характеризується повним інноваційним циклом — від формування інноваційної ідеї до масового виробництва готового продукту. Саме тому, досвід США в управлінні ІВ і організації НДДКР може стати корисним, особливо для впровадження ефективної моделі інноваційного розвитку в Україні, для чого необхідно проаналізувати успішний досвід США в управлінні ІВ та можливості його адаптації для нашої країни.

Управління інтелектуальною власністю в США. Організація науково-дослідної та дослідно-конструкторської роботи в США. Американська система організації НДДКР історично вважається багаторівневою, децентралізованою і багатосекторною. Офіційна американська статистика розрізняє п'ять основних секторів, що здійснюють НДДКР: 1) федеральний уряд з науково-дослідними інститутами, центрами і національними лабораторіями, що перебувають у його власності та підпорядкованими йому; 2) академічні та до-

слідні центри, що фінансуються за рахунок федерального уряду, але підлеглі приватним структурам; 3) університети і коледжі; 4) промисловість (науково-дослідницькі центри і підрозділи американських корпорацій і фірм); 5) так звані «неприбуткові організації» та інститути. Таким чином, інноваційна система США включає в себе декілька елементів, що забезпечують активний розвиток НДДКР.

Наукові (технологічні) парки. Важливий елемент американської національної інноваційної системи — інноваційні кластери, головна мета яких полягає в мотивації університетів, науково-дослідних центрів і компаній на створення і комерціалізацію інноваційних технологій. Такі кластери, як правило, виникають на базі територіальної концентрації спеціалізованих постачальників і виробників, зв'язаних технологічним ланцюгом. Такі технологічні парки (ТП) є ефективною формою зв'язку між вузівською наукою і виробництвом. Науковий (технологічний) парк — це науково-виробничий комплекс, до якого входять дослідний центр і компактна виробнича зона, що прилягає до нього, де на орендних чи інших умовах розташовані малі наукомісткі фірми.

Сутність ТП полягає у створенні в науково-дослідному (університетському) середовищі інфраструктури, необхідної для формування і становлення невеликих високотехнологічних фірм. Технопарк об'єднує великі й малі господарські організації, з одного боку, і творчий потенціал великих університетів — з іншого. У США виокремлюють декілька таких видів інноваційних структур: наукові парки — спеціалізовані установи, що провадять розробки в межах певної галузі; дослідницькі парки — відрізняються від перших тим, що в них нововведення розробляються тільки до стадії технічного прототипу; інкубатори й інноваційні центри, в межах яких формується комплекс з університетів і компаній, яким за помірну орендну плату надають землю, приміщення, доступ до лабораторного обладнання та послуг тощо.

Сучасна модель інноваційної системи США. В США передача і використання результатів ІВ в промисловість (переважно об'єктів інтелектуальної власності) відбувається через добре організовану національну інноваційну систему (далі — НІС). НІС — це сукупність національних державних, приватних та громадських організацій та механізмів їх взаємодії, в рамках яких, по суті, проводиться діяльність по створенню, просуванню і використанню промисловою об'єктів інтелектуальної власності. На сьогоднішній день НІС США відповідає за створення близько 80% всіх інновацій світу. Її основою є 150 дослідницьких університетів, які займають перші місця в світових рейтингах, також національні лабораторії, займаються дослідженням певного напрямку прикладної науки. США лідирує в світі за кількістю провідних академічних установ, рівнем науково-

дослідних робіт в цих установах, високо кваліфікованими кадрами та якістю освіти. В світових рейтингах університетів багато з них знаходяться в США, серед яких Каліфорнійський технологічний університет, Стенфордський університет, Массачусетський технологічний інститут, Гарвардський університет, Принстонський університет, Каліфорнійський університет в Берклі та ін.

Трансфер технологій в університетах та науково-дослідних лабораторіях США. Трансфер технологій у США здійснюється в основному або з університетів у промисловість за допомогою венчурних компаній, або шляхом створення всередині самих компаній найбільших дослідницьких підрозділів, такими підрозділами володіють практично усі найбільш відомі компанії. У США функціонує Американський науковий фонд, що координує напрями фундаментальних досліджень, та Американська наукова рада, що представляє інтереси промисловості й університетів у науково-технічній політиці.

Серед особливостей інноваційного розвитку США слід виділити такі: тісна взаємодія держави й приватного бізнесу; за допомогою великомасштабних цільових проектів здійснюється державне регулювання інноваційних процесів у напрямі стимулювання створення венчурних фірм і дослідних центрів дрібних і середніх інноваційних підприємств. Одним з факторів успішного розвитку американської інноваційної системи вважається послідовне створення умов і цілеспрямовані заходи щодо підтримки підприємництва. На сучасному етапі розвитку системи менеджменту інноваційної діяльності трансфер технологій стає метою менеджерів-керівників науково-дослідних організацій, що має включати низку організаційних, інформаційних та поведінкових рішень, які направлені на просування технологій від дослідницьких лабораторій до ринку економічно ефективним шляхом і вчасно. У США трансфер технологій є важливою місією університетів, невиконання якої тягне за собою покарання у вигляді позбавлення університетів прав на створену ним інтелектуальну власність. Основна складність полягає в тому, що займатися трансфером технологій університетам приходится в умовах майже повної відсутності державної підтримки.

Формування «лінійної моделі» передачі технологій. Національна інноваційна система США — найкращий приклад «традиційної» моделі інноваційного розвитку. Це модель повного інноваційного циклу — від формування інноваційної ідеї до масового виробництва готового продукту. Як правило, ця модель містить у собі всі компоненти структури інноваційної системи: фундаментальну й прикладну науку, дослідження і розробки (R&D), виробництво дослідного зразка і масове виробництво, а також різних типів структури експертизи, фінансування і відтворення кадрів.

Серед характерних особливостей розвитку американської інноваційної сфери слід виділити фактично незалежну від федеральних державних органів появу основних інститутів інноваційної сфери (технопарків та венчурних фондів). Другою особливістю інноваційної сфери США є виключно висока активність малих інноваційних компаній. Це значною мірою пов'язано з існуванням спеціальних державних програм підтримки таких фірм, а також з розвитком і доступністю венчурного капіталу — основного джерела засобів. Внаслідок складності заходів по трансферу знань, університетам слід приділяти досить багато уваги новому феномену — управлінню ІВ. Великі дослідницькі університети справляються з таким завданням, відкриваючи офіси трансферу технологій або ліцензування.

Трансфер університетських технологій — процес передачі прав інтелектуальної власності розробок університетів і науко-дослідних лабораторій та їх впровадження в сферу бізнесу для комерційного використання. Одним з найбільш ефективних і безпечних для університетів шляхів передачі технологій з лабораторій у промисловість є перехід молодих дослідників з університетів у промислові компанії. Іншим можливим засобом передачі нових технологій є створення на базі університетів чи при університетах бізнес-центрів, науково-технологічних парків, бізнес-інкубаторів та інших об'єктів інноваційної інфраструктури. Таким чином, підприємницький університет займає активну позицію, використовуючи знання на практиці і вкладаючи результати в нові навчальні дисципліни, і бере участь у формуванні інтерактивної, а не лінійної інноваційної моделі.

З розвитком трансферу технологій виникає необхідність ліцензування технологічних процесів. В США з цією метою створені організації з ліцензування технологій (Technical Licensing Organizations (TLOs)). Університети існують для забезпечення цілей навчання, наукових досліджень та створення нових технологій для індустрії. Університети пропагують знання заради знання, академічну свободу та відкритий доступ до нових технологій. З іншого боку, промисловість надає перевагу секретності для захисту комерційної таємниці та результатів досліджень від своїх конкурентів. Саме для забезпечення ефективної взаємодії між науково-дослідним та промисловим сектором існують організації з ліцензування технологій.

Якщо розглядати управління ІВ в науково-дослідних лабораторіях та університетах США, то в практичному аспекті ці установи, займаючись науковими дослідженнями і освітою, роблять свій внесок у розвиток економіки США через створення нових компаній; водночас бізнес частково надає освітні послуги, а держава, крім традиційної законодавчої і регулюючої ролі, виступає як суспільний підприємець і венчурний інвестор. Однак основну роль в цій взає-

модії відіграють дослідницькі університети, які перетворюються на підприємницькі університети або університети промислового типу, застосовуючи наукові знання на практиці, а результати включаючи у нові навчальні дисципліни.

Розвиток національної інноваційної системи США характеризується вирішальною роллю університетів. У якості ще одного важливого напрямку державної підтримки виділяється стимулювання технологічного розвитку і комерціалізації результатів НДДКР, отриманих у державному секторі науки і в університетах шляхом, по перше, розвитку законодавчої бази, покликаної стимулювати приватний сектор комерціалізувати результати робіт, виконаних у рамках державних наукових програм, а по-друге — шляхом створення організаційно-економічних механізмів швидкого трансферу знань, включаючи підтримку старт-апів і введення ліберальних умов їх створення. Інноваційний підприємницький університет — ключовий компонент нової економіки. Венчурний капітал є основною формою фінансового забезпечення створення і використання багатообіцяючих і потенційно важливих для держави наукових проектів, продуктових і технологічних інновацій. Різноманітні венчурні фонди покликані забезпечити необхідними коштами розробку дослідницькими університетами нових ідей, продуктів або інноваційних напрямків діяльності.

Отже, трансформація економічної системи США в нову інноваційну економіку відбувалася під впливом еволюції ринкових механізмів (посилення конкуренції усередині країни й у міжнародному масштабі, набуття нею більш динамічного характеру, ускладнення структури фондового ринку і появи нових інструментів освоєння винаходів — венчурного капіталу і малого інноваційного бізнесу). США вдалося виробити оптимальне співвідношення ринкових механізмів і державного регулювання з максимальним урахуванням наявних особливостей розвитку, який дозволив домогтися найбільш динамічного економічного й соціального розвитку.

Список використаних джерел:

1. Білорус О.Г. Розвиток інноваційної діяльності в США. URL: <http://market.avianua.com/?p=2926>.
2. Буняк Н. М. Зарубіжний досвід формування національних інноваційних систем. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. *Економічні науки*. 2011. Вип. 2(1). С. 164–169.
3. Вергун В.А. Інноваційна складова у діяльності американських університетів «третього покоління». *Міжнародні відносини. Серія : «Політичні науки»*. 2015. № 6. 14 с. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2527
4. Гаращук О. Інноватика в освіті — шлях до її якості, досвід США. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*.

2015. № 831. С. 41–50.

5. Єгоров Є.С. Програми інноваційного розвитку зарубіжних країн: досвід та досягнення. *Актуальні питання інноваційного розвитку*. 2012. № 2. С. 77–83.

6. Інновації в освіті і науці окремих країн Європи, Азії та Америки / за заг. ред. І.В. Артьомова. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2015. Вип. 4. 205 с.

7. Лебедева Л.В. Інноваційна політика США як приклад ефективного партнерства державного та корпоративного секторів економіки. *Збірник наукових праць Економічні науки. ПВНЗ «Буковинський університет»*. Зб. наук. праць. Вип. 6. Чернівці: Книги-XXI, 2010. С. 373–383.

8. Лисенко В.С. Міжнародний досвід створення центрів трансферу технологій у вищих навчальних закладах. *Наука та інновації*. 2015. Т. 11. № 1. С. 34–39.

9. Луценко Т. А. Міжнародний досвід державного регулювання науки та інноваційної діяльності. *Теорія та практика державного управління*. 2015. Вип. 2. С. 311–316.

10. Михайлишин Л. І. Зарубіжний досвід активізації інноваційної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини*. 2016. Вип. 6 (2). С. 99–104.

11. Мякова О.В. Закордонний досвід державного регулювання науково-технічної та інноваційної діяльності. *Сучасні питання економіки і права*. 2012. Вип. 2. С. 5–13.

12. Оніпко Т.А. Інноваційні кластери США як фактор зростання конкурентних переваг країни. *Молодий вчений*. 2017. № 7 (47). С. 444–450.

13. Постригань Т. Розвиток наукових парків на базі університетів США. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2017. № 3. С. 32–37.

14. Равлик Н.В. Взаємодія в інноваційній сфері держави, приватного сектора та університетів: досвід США. *Управління розвитком*. 2015. № 1. С. 20–26.

15. Стойко І. Аналіз досвіду здійснення інноваційної політики зарубіжними країнами. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2011. Вип. 2 (5). 16с.

16. Хаїрова Е.А. Модель інноваційного розвитку США в контексті сучасного розвитку. *Культура народів Причорномор'я*. 2013. № 259. С. 23–26.

17. Цибульов П.М. Комерціалізація інтелектуальної власності університетами та науковими установами: досвід США. *Наука та інновації*. 2014. Т. 10. № 3. С. 47–57.

ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПРИ ВИКЛАДАННІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В НАУКОВИХ УСТАНОВАХ

ІВАНОВА Т.С.,
*науковий співробітник
Державна установа «Інститут харчової
біотехнології та геноміки
Національної академії наук України»,
м. Київ, Україна*

Стрімкий розвиток цифрових технологій змінює світову економіку та структуру промисловості, в тому числі шляхом трансформації освітніх процесів. Штучний інтелект (ШІ) дозволяє організаціям отримувати конкурентні переваги у середовищі, що динамічно змінюється, забезпечуючи вигідні ринкові позиції та покращуючи процес прийняття рішень за допомогою таких технологій, як глибоке навчання, обробка природної мови та машинний зір [Han et al., 2025].

Відповідно до Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні (далі — Концепція ШІ), схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. № 1556-р (зі змінами від 29.12.2021), ШІ — це організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань.

При цьому, у Рекомендаціях щодо відповідального використання ШІ: питання права інтелектуальної власності [Авдеева та ін., 2024] зазначається, що системи ШІ відрізняються від звичайних комп'ютерних програм застосуванням моделі, яка тренується на основі отриманих вхідних даних та робить висновок щодо того, як генерувати результати замість конкретного набору інструкцій до виконання.

Розроблення Концепції ШІ було спрямовано на вирішення, в тому числі, таких проблем у державі, як: низький рівень цифрової грамотності, поінформованості населення щодо загальних аспектів, можливостей, ризиків та безпеки використання ШІ; недостатній рівень якості вищої освіти та освітніх програм, спрямованих на підготовку спеціалістів у галузі ШІ в закладах вищої освіти; відсутність сучасних програм підвищення кваліфікації для викладачів закладів вищої освіти у галузі штучного інтелекту. З огляду на це, до пріори-

тетних напрямків реалізації Концепції ШІ належать впровадження технологій ШІ у сфері освіти і підвищення рівня професійної підготовки спеціалістів для забезпечення сфери технологій ШІ кваліфікованими кадрами. Відповідно до Плану заходів з реалізації Концепції розвитку ШІ в Україні на 2025-2026 роки, затвердженому розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9.05.2025 р. № 457-р, на IV квартал 2026 р. заплановано забезпечення прийняття міжнародних стандартів у сфері розвитку штучного інтелекту як національних стандартів (зокрема, стандартів ISO/IEC, перерахованих у Плані заходів).

Слід зазначити, що у порівнянні з концепціями, стратегії є наступним етапом реалізації політики і виконання планів щодо наявних напрацювань, визначення проривних технологій, наукового потенціалу та джерел фінансування [Андрощук, 2023]. Проект Стратегії розвитку штучного інтелекту України на період до 2030 року (далі — Проект Стратегії ШІ), розроблений Інститутом проблем штучного інтелекту МОН України і НАН України, визначає ціль № 1: Прискорення впровадження та застосування ШІ. Зазначена ціль передбачає трансформацію закладів освіти, педагогічних підходів і цифрових платформ з метою формування стійкого кадрового потенціалу та підвищення національної конкурентоспроможності України. Відповідно до Проекту Стратегії ШІ, реалізація цілі № 1 передбачає застосування чотирьох взаємопов'язаних механізмів підтримки: забезпечення універсального доступу до інструментів ШІ, розвиток відкритої екосистеми освітніх рішень, реалізацію програм пілотних досліджень і тестування інструментів ШІ в освітньому процесі, а також впровадження уніфікованих рекомендацій щодо застосування інструментів ШІ в освітньому процесі.

Метою даного дослідження є огляд та аналіз сучасних даних, що стосуються можливостей застосування ШІ при викладанні інтелектуальної власності в наукових установах.

У Державній установі «Інститут харчової біотехнології та геноміки Національної академії наук України» (ДУ «ІХБГ НАН України») з 2021 року проводиться навчання для аспірантів за дисципліною «Інтелектуальна власність. Патентування та патентний пошук у науковій діяльності». Разом із тим, у 2026 році розроблено і затверджено Положення про використання технологій ШІ в ДУ «ІХБГ НАН України», що спрямоване на формування політики впровадження та використання систем ШІ в освітній та науковій діяльності установи. Положення визначає основні принципи використання ШІ, правила щодо застосування ШІ, управління процесом дотримання академічної доброчесності при використанні ШІ та інструменти контролю, загальні вимоги до декларування вико-

ристання ІІІ в освітній і науковій діяльності, а також передбачає відповідальність за недотримання Політики використання ІІІ та її порушення.

Використання ІІІ для цифрової трансформації в освіті може призвести до покращення і персоналізації навчальних програм, автоматизації ключових видів діяльності та ефективного управління часом, спрощення процесів та оптимізації стратегічного планування і прийняття рішень [Зозуля та ін., 2025]. Рекомендації щодо відповідального впровадження та використання технологій ІІІ в закладах вищої освіти 2025 р. надають такий перелік для використання систем ІІІ в науковій, науково-технічній, мистецькій та інноваційній діяльності закладів вищої освіти: ретроспективний аналіз (пошук джерел, їх стислий опис, систематизація) щодо визначеної проблематики, генерування ідей (зокрема, для вибору потенційних напрямів, методів, методик, методологій, засобів дослідження), пошук прототипів і аналогів для винаходів, пошук статистичних даних, аналіз даних та визначення закономірностей, аналіз новизни, схожості, відмінності та обмежень наукових результатів (положень, гіпотез, концепцій, моделей), аналіз та моделювання ризиків, надійності та безпечності застосування винаходів, автоматизація рутинних завдань для підвищення продуктивності науковців, подолання розривів між різними галузями знань, а також оптимізація командної роботи в наукових проєктах. Разом із тим, як зазначено у Рекомендаціях, використання ІІІ не лише створює багато можливостей для вдосконалення освітнього процесу та адміністрування, а й уможливорює різноманітні ризики для інтелектуальної власності, інформаційної безпеки, конфіденційності та захисту персональних даних, що потребують аналізу, оцінки та управління.

Окремої уваги заслуговує аналіз патентної інформації за допомогою засобів ІІІ. Зокрема, із застосуванням штучних нейронних мереж були розроблені методики класифікації та пошуку документів; застосована автоматична система аналізування та оцінювання якості патентів, що базується на поєднанні самоорганізовуваних карт, ядерного аналізу головних компонент і методу опорних векторів; якість патентних заявочок оцінюють також за допомогою комбінованого підходу машинного навчання та аналізу текстів, який обчислює показник патентноспроможності [Aristodemou & Tietze, 2018].

Список використаних джерел:

1. Han Q., Li Ch., Jin Yu. The impact of intellectual property protection on the development of artificial intelligence in enterprises. *International Review of Financial Analysis*. 2025, Vol. 105: 104179. DOI: 10.1016/j.irfa.2025.104179

2. Андрощук Г.О. Політика і стратегії розвитку штучного інтелекту в країнах світу: Quo vadis? (частина 2). *Наука, технології, інновації*. 2023. № 2. С. 40-47. DOI: 10.35668/2520-6524-2023-2-05

3. Зозуля О.Л., Швартау В.В., Гнатієнко Г.М., Снитюк В.Є., Михальська Л.М., Ковель О.Л., Тменова Н.П. Сучасні цифрові технології у рослинництві. Ред. В.В. Моргун. Київ: Прінтстор Груп, 2025, 396 с.

4. Aristodemou L., Tietze F. The state-of-the-art on Intellectual Property Analytics (IPA): A literature review on artificial intelligence, machine learning and deep learning methods for analysing intellectual property (IP) data. *World Patent Information*. 2018, Vol. 55: 37–51. DOI: 10.1016/j.wpi.2018.07.002

ТРАНСФЕР ТЕХНОЛОГІЙ, ЗНАНЬ ТА ВАЛОРИЗАЦІЯ ЗНАНЬ У ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВИХ УСТАНОВ ЗА ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

КАПЦА Ю.М.,

*доктор юридичних наук,
директор Центру досліджень інтелектуальної власності
та трансферу технологій НАН України,
м. Київ, Україна*

Характерним для політики Європейського Союзу 1980–2024 років, а також діяльності наукових установ та закладів вищої освіти (НУ/ЗВО) є зміна акцентів стосовно використання результатів наукових досліджень [1].

У 1980–2000 рр. увага приділялася трансферу технологій (ТТ), у 2007–2008 рр. політика ЄС розширилася до концепції трансферу знань (knowledge transfer, КТ) та у 2022–2024 рр. валоризації знань (knowledge valorisation, КВ).

Трансфер технологій включав патентування, укладання ліцензійних угод, створення стартапів, а також виконання договорів з компаніями з проведення досліджень та розробок. Протягом 1980–2000 рр. має місце розвиток створення в університетах та наукових установах держав-членів ЄС офісів трансферу технологій. Функції ТТО включали ідентифікацію ОІВ; оцінку їхньої патентоспроможності та ринкової привабливості; супровід процесу патентування; укладання ліцензійних угод; моніторинг виплат роялті; підтримку створення стартапів. Як правило, офіси трансферу технологій утворювалися як підрозділи НУ/ЗВО. Також мало місце створення провідними ЗВО та науковими фундаціями спеціалізованих компаній, що здійснювали діяльність з комерціалізації результатів досліджень, таких як Oxford University Innovation, Max Planck Innovation.

У 2007 р. Європейська комісія оприлюднює Повідомлення «Покращення трансферу знань між дослідницькими установами та промисловістю в Європі: впровадження відкритих інновацій» та у 2008 р. — Рекомендацією щодо управління інтелектуальною власністю в діяльності з трансферу знань та Кодексу практики для університетів та інших державних дослідницьких організацій [2]. Трансфер знань визначався як нова концепція, що включала як форми традиційні для трансферу технологій, так і некомерційні форми співробітництва з промисловістю (розвиток відкритого доступу до результатів досліджень; розповсюдження результатів досліджень для цільових аудиторій; нові форми співробітництва з промисловістю: проведення спільних досліджень; консультації та експертні послуги для бізнесу, залучення представників бізнесу до органів управління академічних організацій, тимчасове працевлаштування дослідників з академічних організацій у компаніях; підготовка докторів філософії з індустріально орієнтованих напрямків досліджень; розвиток підприємницького світогляду з управління інтелектуальною власністю; запровадження навчання підприємницьким навичкам тощо). Також, увага приділялася принципам спільних та контрактних досліджень з ідентифікацією раніше створеної ІВ, що має бути здійснено до початку проекту, а також нової ІВ, яка створюється в рамках проекту, умовам використання раніше створеної та нової ІВ.

У 2022–2024 рр. ЄС започатковує нову концепцію — валоризація знань як «процес створення соціальної та економічної цінності зі знань шляхом об'єднання різних сфер та секторів, а також перетворення даних, ноу-хау та результатів досліджень на стійкі продукти, послуги, рішення та політику, засновану на знаннях, що приносять користь суспільству». Ухвалюються Рекомендації Ради (ЄС) 2022/2415 про керівні принципи валоризації знань, а також чотири Рекомендації Європейської комісії, серед яких зазначимо Рекомендацію (ЄС) 2023/499 щодо Кодексу практики щодо менеджменту нематеріальних активів для валоризації знань в Європейському дослідницькому просторі та Рекомендацію (ЄС) 2024/774 (ЄС) 2024/774 щодо Кодексу практики спільного створення знань між промисловістю та академічними колами [3]. Наведені документи розвивають наявні форми трансферу технологій та трансферу знань та крім цього визначають низку завдань для всіх суб'єктів екосистеми науки та інновацій у використанні знань, включаючи посилення зв'язків та співтворчості між НУ/ЗВО, промисловістю, приватними інвесторами, стартапами, посередниками (фахівці з трансферу знань та технологій, інкубатори, наукові парки, інноваційні центри, кластери тощо), національні, регіональні та місцеві органи влади та по-

літики тощо. Валоризація знань підкреслює не лише економічну, але й соціальну цінність знань для суспільства в цілому.

Таблиця 1.

Підходи в ЄС до використання результатів досліджень

Критерій	Трансфер технологій (ТТ)	Трансфер знань (КТ)	Валоризація знань (КВ)
Мета	Комерціалізація результатів досліджень та розробок (ДР)	+ Ширший обмін знаннями між наукою та суспільством, відкрита наука	+ Акцентування економічної та соціальної цінності знань, питань сталого розвитку, соціальних викликів, співтворчості між учасниками КВ, міждисциплінарної співпраці, взаємозв'язків між соціальною, екологічною та економічною політикою
Ключові інструменти	Патентування, укладання ліцензійних договорів, стартапи та спіноффи, договори з проведення спільних та контрактних ДР, договори з передачі матеріалів	+ консультації, промислово спрямовані PhD, мобільність персоналу, відкритий доступ до наукових статей та дослідницьких даних	+ citizen science; участь, взаємодія, учасників екосистеми досліджень та інновацій та користувачів/бенефіціарів; використання знань для публічної політики; міждисциплінарна взаємодія та екосистемна координація; стандартизація
Організаційні структури	Technology Transfer Offices (ТТО), залучення консультантів, мережі трансферу технологій (ЕЕН)	Knowledge Transfer Offices (КТО)	Мережі посередників, громадські організації, мультидисциплінарні офіси, координація різних підрозділів ЗВО, наукових організацій, що здійснюють діяльність з окремих напрямків КВ
Тип результатів	Винаходи, патенти, промислові зразки, ноу-хау	+ Наукові статті (рукописи статей), дослідницькі дані у відкритому доступі	+ Соціальні інновації; рекомендації для політиків; культурний, екологічний та цифровий вплив; етичні підходи, рішення для громад, стандарти
Оцінка ефективності	Кількість повідомлень про винаходи, патентів, спінофів, стартапів, дохід від ліцензій. Кількість, обсяг спільних та контрактних ДР	+ Наукові статті (рукописи статей) та дослідницькі дані у відкритому доступі, мобільність	+ Вплив на суспільство, політику, довкілля; сталий розвиток; участь у громадських ініціативах, культурних чи освітніх заходах; інтеграція результатів досліджень у практику /політику; розроблені стандарти; мультимірний вплив: економічний, екологічний, соціальний, цифровий тощо.

В Україні є сталі традиції, закладені ще у 1960 рр., підтримки в НУ/ЗВО винахідницької та патентно-ліцензійної діяльності, досвід ро-

боти патентно-ліцензійних підрозділів. Для 2000 рр. характерним є розвиток в НУ/ЗВО підрозділів трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності наукових установ, що пов'язано з запровадженням зобов'язань з їх створення Законом України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» 2006 р., розширенням завдань таких підрозділів. Відповідно до Типового положення «Про підрозділ з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності наукових установ НАН України», затвердженого розпорядженням Президії НАН України від 16.01.08 № 15 (із змінами), основними завданнями Підрозділу є:

проведення та організація досліджень з метою виявлення об'єктів права інтелектуальної власності, що створюються в результаті наукової та науково-технічної діяльності Установи, здійснення патентних досліджень, досліджень на патентну чистоту, забезпечення охорони прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, раціоналізаторські пропозиції, торговельні марки, наукові відкриття, компонування напівпровідникових виробів, комерційні таємниці, комп'ютерні програми, бази даних, сорти рослин та інші ОІВ, що створюються в Установі;

проведення та організація маркетингових, патентно-кон'юнктурних досліджень;

здійснення заходів з використання результатів НДДКР, об'єктів права інтелектуальної власності наукоємної продукції Установи, підтримка ліцензійної діяльності Установи, трансферу технологій.

Для 2022–2026 рр. характерним є в рамках Національного плану щодо відкритої науки 2022 р. розвиток в НУ/ЗВО напрямку відкритої науки. В НАН України у 2024 р. було затверджено Положення про відкриту науку в НАН України, а також низка примірних договорів, рекомендацій, пов'язаних із запровадженням принципів відкритої науки в наукових установах [4].

Актуальним на цей час є визначення дій на рівні органів державної влади щодо розвитку валоризації знань в Україні [1]. На рівні НУ/ЗВО вказане може включати уточнення положень (політик) НУ/ЗВО щодо охорони прав ІВ; розробку рекомендацій щодо застосування принципів валоризації знань.

Список використаних джерел

1. Капіца Ю. Від трансферу технологій до трансферу знань та валоризації знань: еволюція підходів до використання результатів досліджень наукових організацій та університетів в ЄС. *Інформація і право*. 2025. № 4. С. 16-171. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.4\(55\).346386](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.4(55).346386)

2. Commission Recommendation of 10 April 2008 on the management of intellectual property in knowledge transfer activities and Code

of Practice for universities and other public research organisations. C(2008) 1329.

3. Council Recommendation (EU) 2022/2415 of 2 December 2022 on the guiding principles for knowledge valorisation. Commission Recommendation (EU) 2023/499 of 1 March 2023 on a Code of Practice on the management of intellectual assets for knowledge valorisation in the European Research Area. Commission Recommendation (EU) 2024/774 of 1 March 2024 on a Code of Practice on industry-academia co-creation for knowledge valorisation.

4. Нормативні акти НАН України з питань відкритої науки. Ч. 1: Загальні питання / Робоча група НАН України з питань відкритої науки; ЦДІВТТ НАН України (упоряд.). Київ, 2025. 80 с. URL: <https://openscience.nas.gov.ua/storage/editor/files/zbirnyk-akty-nan-ukrainy-vn-chastina-1-10-12-2025.pdf>

ДОГОВІРНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

КРИВОШЕЇНА І.В.,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри інтелектуальної власності та інформаційного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

В сучасних умовах трансфер технологій виступає одним із ключових механізмів впровадження результатів наукової та інноваційної діяльності в цивільний обіг, забезпечуючи взаємозв'язок між наукою, бізнесом та державою, сприяючи обміну знаннями та комерціалізації результатів інтелектуальної, творчої діяльності. Особливого значення окреслені процеси набувають в умовах євроінтеграції України, що вимагає гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу та адаптації сучасних моделей комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності. Договірне регулювання в цьому контексті виступає основним юридичним інструментом оформлення відносин щодо передачі технологій, використання результатів наукових досліджень та розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

На сьогодні відбувається активний розвиток співробітництва українських наукових установ і закладів вищої освіти з європейськими партнерами, що вимагає створення сприятливих умов для комерціалізації результатів інтелектуальної, творчої діяльності. Саме тому договори у сфері трансферу технологій виконують низку важливих функцій, забезпечуючи юридичне закріплення обсягу пе-

реданих прав, порядку використання технологій, сприяючи захисту інтересів учасників відповідних відносин.

Як свідчить світовий досвід, злагоджена система трансферу технологій сприяє стрімкому впровадженню інновацій та випуску на ринок конкурентоздатної продукції. Невід'ємною і важливою стадією трансферу технологій є укладення правочинів, котрі є одним із найбільш поширених юридичних фактів, з якими закон пов'язує виникнення, зміну і припинення цивільних прав і обов'язків. Передумовою ж укладення договорів є наявність домовленостей між сторонами щодо усіх істотних умов [1; с. 64].

Таким чином, ефективний трансфер технологій є важливою передумовою розвитку економіки кожної країни та впровадження конкурентоспроможних результатів науково-технічної діяльності в господарський обіг. Важливу роль в забезпеченні таких процесів відведено саме правочинам. При цьому необхідною передумовою ефективного договірної регулювання є досягнення сторонами домовленостей щодо істотних умов, що забезпечує правову визначеність, стабільність цивільного обороту та належний захист інтересів учасників відповідних відносин.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» договір про трансфер технологій це договір укладений у письмовій формі між особами, яким належать та/або повністю чи частково передаються майнові права на технологію або її складові [2]. Відповідно до ч.1 ст. 20 вищезгаданого закону під час передачі (трансферу) технологій укладаються договори, визначені Цивільним кодексом України щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності. Таким чином ліцензійні договори і договори про передання майнових прав інтелектуальної власності відіграють ключову роль у механізмі трансферу технологій, оскільки саме через зазначені договірні конструкції забезпечується правове оформлення передачі результатів науково-технічної та інноваційної діяльності. Особливістю таких договорів у сфері трансферу технологій є те, що їх предметом виступають не лише окремі об'єкти права інтелектуальної власності, а й комплекс технологічних рішень, знань, технічної документації, ноу-хау, техніко-економічні обґрунтування, специфікації та інших результатів діяльності, здатних забезпечити виробництво продукції або надання послуг.

Відповідно до Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» до договорів у сфері трансферу технологій висуваються спеціальні вимоги, пов'язані з необхідністю визначення складових технології, обсягу і способів використання майнових прав інтелектуальної власності, порядку передачі технічної документації, умов конфіденційності, території та

строку використання технології, а також механізмів відповідальності сторін.

Особливістю договірного регулювання у сфері трансферу технологій в Україні є також наявність окремих законодавчих обмежень щодо передачі технологій, створених або придбаних за бюджетні кошти, а також необхідність врахування публічних інтересів у процесі комерціалізації результатів наукової діяльності. У таких правовідносинах важливого значення набуває забезпечення балансу між інтересами держави, наукових установ, розробників технології та відповідних суб'єктів, що здійснюють її впровадження. Саме тому, ефективність ліцензійних договорів та договорів про передання майнових прав інтелектуальної власності значною мірою залежить від чіткості договірних умов, належного визначення правового режиму технології та узгодження положень договору з вимогами законодавства у сфері трансферу технологій.

Розглядаючи питання трансферу технологій в контексті євроінтеграції України, як зазначає О.М. Давидюк, системний аналіз основних нормативних актів права Європейського Союзу, дозволяє встановити, що в цій системі відсутні спеціальні нормативні акти присвячені тематиці договірного забезпечення певних форм трансферу технологій. Замість них існує ціла низка міжнародних угод які носять рекомендаційний характер і на основі яких формується другий (залежний) рівень правового регулювання суспільних відносин в межах національних правових систем Європейського Союзу [3, с. 132].

Як визначено в окремих наукових дослідженнях правове регулювання трансферу технологій в Європейському Союзі має комплексний характер і базується насамперед на поєднанні норм права інтелектуальної власності, конкурентного права та інноваційної політики ЄС. На відміну від ЄС, українська модель правового регулювання трансферу технологій має більше публічно-адміністративний характер та значною мірою орієнтована на державне регулювання процесів передачі технологій, особливо створених за бюджетні кошти. Серед основних відмінностей правового регулювання трансферу технологій в Україні та Європейському Союзі можна відмітити наступні: європейське регулювання більшою мірою орієнтоване на ліцензування та ринкову комерціалізацію технологій; українське законодавство містить більш формалізовані вимоги до договорів про трансфер технологій, що підтверджується цілою низкою норм закріплених Законом України « Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій». В той же час сучасні євроінтеграційні процеси України зумовлюють необхідність адаптації вітчизняного законодавства до підходів ЄС, зокрема щодо розвитку механізмів комерціалізації об'єктів інтелектуальної влас-

ності та посилення ролі договірних конструкцій у сфері трансферу технологій.

Список використаних джерел:

1. Падучак Б.М. Деякі аспекти істотних умов договорів про трансфер технологій. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2014. Випуск 1(10). С. 65–71.

2. Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14.09.2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16/conv#n464>

3. Давидюк О.М. Напрями вдосконалення правового регулювання договірних форм трансферу технологій на прикладі права ЄС. *Правове забезпечення професійної адаптації та права на підприємницьку діяльність ветеранів війни: збірник наукових праць НДІ ПЗІР НАПрН України за матеріалами I-го круглого столу 31 трав. 2024 р. Харків : НДІ ПЗІР НАПрН України, 2024. С. 131–136.*

ЕВОЛЮЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПРОСТОРУ (ERA): ПРАВОВІ БАР'ЄРИ ТА СТРАТЕГІЇ ІНТЕГРАЦІЇ НАУКОВИХ УСТАНОВ У КОНТЕКСТІ ERA АСТ

ЛИТВИНОВА Л.А.,

*кандидатка наук із соціальних комунікацій,
завідувачка сектору з охорони інтелектуальної власності,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

Європейський дослідницький простір (European Research Area, ERA), започаткований понад чверть століття тому як амбітна ініціатива для стимулювання інновацій та консолідації наукового потенціалу, сьогодні входить у нову фазу свого існування. Протягом тривалого часу ERA функціонував переважно на засадах «м'якого права» (*soft law*), покладаючись на добровільну координацію між державами-членами та декларативні цілі. Проте сучасні реалії, позначені стрімкою цифровізацією, глобальною конкуренцією за таланти та викликами безпеки, виявили суттєву вразливість такої моделі. Інституційна фрагментація національних законодавств, відсутність уніфікованих правил управління інтелектуальними активами та нерівномірність інвестицій у наукову інфраструктуру стали бар'єрами, що стримують реалізацію концепції «п'ятої свободи» ЄС — вільного руху знань, дослідників та технологій. Відповіддю на ці виклики стало опрацювання пакету регуляторних заходів, відомих як ERA Act (European Research Area Act, Закон про Європейський дослідницький простір), впровадження якого у 2026 році має тран-

сформувати політичні наміри у зобов'язувальні правові норми, створюючи єдиний юридично передбачуваний простір для наукової діяльності [1].

Варто зауважити, що ERA Act виступає як консолідуючий правовий фундамент, що покликаний нівелювати бар'єри у транскордонній співпраці. Завдяки йому формується єдина «правова мова» для науковців із різних країн ЄС, що є критично важливим для реалізації спільних проєктів, де раніше виникали конфлікти через розбіжності в національних підходах до інтелектуальної власності та обміну даними. ERA Act забезпечує перехід до нового рівня співпраці, у межах якого результати досліджень, створені в одній країні, можуть ефективно використовуватися в іншій без подолання складних бюрократичних та юридичних перешкод. Таким чином, цей документ стає ключовим інструментом, що робить інтеграцію наукових систем економічно доцільною та технологічно ефективною навіть для середніх та малих наукових установ.

Фундаментальною проблемою, яку покликаний вирішити цей процес, є подолання юридичних бар'єрів на шляху до відкритої науки (*Open Science*). Попри те, що принципи FAIR (відшукуваність, доступність, інтероперабельність, повторне використання) стали стандартом для європейських досліджень, реальна практика часто блокується законодавчими обмеженнями, які не були адаптовані до цифрової ери. Одним із таких бар'єрів є класичне авторське право, яке в умовах сучасної наукової комунікації часто стає інструментом обмеження доступу, а не захисту творчого внеску. Більшість наукових публікацій, створених за результатами фундаментальних досліджень, де-факто відчужуються від установ та авторів на користь видавничих корпорацій через договори про передачу виключних майнових прав. ERA Act передбачає встановлення обов'язкових норм щодо права дослідника на вторинну публікацію (*Secondary Publication Right*), що дозволить авторам депонувати свої роботи у відкритих репозиторіях незалежно від умов видавничих контрактів. Це право має стати імперативним, нівелюючи спроби видавців обмежувати поширення знань, які були отримані за кошти платників податків.

Ще гострішою проблемою є регулювання прав на дослідницькі дані. Європейське законодавство надає особливі права виробникам баз даних (*sui generis*), які спочатку впроваджувалися для захисту інвестицій у комерційні бази даних. Однак у науковій сфері ці права фактично перетворилися на «правові паркани», що унеможливають використання масивів даних для навчання алгоритмів штучного інтелекту, мета-аналізів чи перехресних досліджень без згоди власника прав. Така ситуація створює правовий парадокс: дані, що

є основою сучасної науки, юридично вилучаються з цивільного обігу. ERA Act ставить за мету переглянути застосування прав *sui generis* до наукових даних, забезпечуючи пріоритет публічних інтересів та відкритої науки над інтересами приватної власності на бази даних у тих випадках, коли це не стосується персональних даних або комерційної таємниці, критично важливої для безпеки.

Для українських наукових установ (НУ) та закладів вищої освіти (ЗВО) інтеграція в такий правовий контекст вимагає кардинальної переоцінки внутрішньої політики управління інтелектуальними активами. Українська правова система, перебуваючи в процесі гармонізації з *acquis* ЄС, має врахувати, що адаптація до ERA Act — це не лише зміна законів, а й трансформація внутрішньої культури. Більшість українських університетів досі спираються на модель, де успіх оцінюється кількістю патентів та охоронних документів, часто без огляду на їхню реальну ринкову чи соціальну цінність. Європейська практика, підкріплена рекомендаціями щодо валоризації знань, наполягає на зміщенні акценту з «трансферу технологій» на «валоризацію знань» (як процес інтеграції досліджень у суспільно-економічну екосистему). Це передбачає перехід до стратегічного менеджменту, де кожна розробка проходить оцінку потенціалу ще на стадії планування НДР.

Важливим компонентом адаптації є впровадження інституційних політик відкритого доступу, які мають бути обов'язковими для всіх наукових підрозділів. Українські ЗВО мають забезпечити технічну та правову підтримку своїм дослідникам у процесі публікації. Це означає створення інституційних репозиторіїв, які відповідають стандартам EOSC (European Open Science Cloud), та надання юридичної допомоги при укладанні договорів з міжнародними видавництвами. Важливо, щоб дослідник не опинявся віч-на-віч із великим видавничим домом, а мав інституційну підтримку, яка забезпечує дотримання його прав на вторинну публікацію та належну атрибуцію авторства. Крім того, нагальною є необхідність оновлення положень про ІВ, де права на інтелектуальні активи, створені в межах міжнародних консорціумів (особливо у проектах Horizon Europe), чітко розподілялися б за принципом «відкритості за замовчуванням», окрім випадків, коли патентна охорона є стратегічно необхідною для комерціалізації.

У контексті безпекових та економічних викликів, перед якими стоїть Україна, відкрита наука набуває особливого значення. Можливість вільного доступу до європейських дослідницьких даних та результатів публікацій дозволяє українським науковцям залишатися на передовій світових досліджень навіть в умовах обмеженого доступу до дорогої лабораторної інфраструктури. Однак це працює

лише за умови взаємності: українські установи мають інтегрувати свої дані в європейський простір, забезпечуючи їхню якість та відповідність принципам FAIR. Це вимагає від держави не лише прийняття відповідного законодавства (що вже ініційовано Міністерством освіти і науки України), а й інвестицій у створення надійної цифрової інфраструктури та систем навчання для науковців. Правова гармонізація в цьому сенсі є лише фундаментом, на якому має будуватися архітектура нової української науки, здатної бути рівноправним партнером у межах єдиного європейського простору.

Критичним етапом на цьому шляху стане впровадження нових підходів до оцінювання результативності наукової діяльності, що реалізується в межах **ERA (European Research Area) Policy Agenda 2025–2027** — операційного плану дій, який визначає пріоритети та конкретні кроки для втілення принципів європейського дослідницького простору в реальну практику установ [2]. Відхід від формалізованих бібліометричних показників до якісної оцінки впливу досліджень, який просувається ініціативами типу CoARA (Coalition for Advancing Research Assessment), вимагає від українських університетів перегляду критеріїв кар'єрного просування науковців. Оцінювати потрібно не лише кількість публікацій, а й внесок у відкриті дані, якість управління інтелектуальними активами та здатність працювати у відкритому середовищі. Це створить належну мотивацію для вчених дотримуватися принципів відкритої науки, перетворюючи їх з пасивних користувачів на активних творців європейського наукового простору.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що ERA Act є не просто технічним регуляторним актом, а політичним інструментом, що визначає майбутню траєкторію розвитку науки в Європі. Для українських НУ та ЗВО це шанс вийти з ізоляції та стати повноцінною частиною європейського дослідницького ландшафту. Цей процес вимагає системної роботи: від правової просвіти науковців щодо їхніх прав на інтелектуальну власність до розбудови інфраструктури, яка гарантує збереження та доступність наукових даних. Правові бар'єри у вигляді жорсткого авторського права чи обмежень на бази даних більше не мають бути виправданням для закритості. Навпаки, їх подолання через гармонізацію внутрішніх політик з принципами ЄС є ключовим індикатором готовності української науки до інтеграції. Лише через професіоналізацію менеджменту, впровадження гнучких договірних практик та збалансоване поєднання відкритої науки з охороною прав на інновації ми зможемо забезпечити реальний внесок українських дослідників у технологічний та соціальний розвиток Європи, перетворюючи знання на дієвий інструмент суспільного прогресу. Ця трансформація вимагає часу та зусиль, але вона є не-

зворотною умовою нашого входження до європейської спільноти, де знання належать усім і одночасно захищені правом, що слугує інтересам суспільства, а не лише вузьким комерційним цілям.

Список використаних джерел:

1. European Research Area Act (ERA Act). European Commission. URL: <https://european-research-area.ec.europa.eu/era-act> (date of access: 20.05.2026).

2. ERA Policy Agenda 2025–2027. European Commission. URL: <https://european-research-area.ec.europa.eu/era-policy-agenda-2025-2027> (date of access: 20.05.2026).

УДК:347

**ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ЯК ДОКАЗУ
У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ**

ЛУКАШОВ Р. С.,

*Доцент, кандидат юридичних наук
Кафедра цивільного права та процесу ЗУНУ,
м. Тернопіль, Україна*

У сучасному цивільному судочинстві соціальні мережі розглядаються не лише як засоби комунікації, а й як джерело доказів. Дана тенденція зумовлена активною цифровізацією суспільних відносин. Публікації у соціальних мережах, коментарі, фото- та відеоматеріали, електронне листування та інші цифрові сліди можуть містити відомості щодо фактів і обставин, які мають значення для об'єктивного вирішення справи по суті. У зв'язку з цим використання інформації із соціальних мереж у процесі доказування набуває особливої актуальності для сучасної правозастосовної практики, оскільки перебуває на стику цивільного процесуального, інформаційного права, права на приватність та принципу змагальності сторін.

Цивільне процесуальне законодавство України створює загальні передумови для використання інформації із соціальних мереж у доказуванні. Відповідно до статті 76 ЦПК України доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги й заперечення учасників справи, а також інших обставин, які мають значення для вирішення справи [1]. Такі дані можуть встановлюватися, зокрема, письмовими, речовими та електронними доказами, висновками експертів і показаннями свідків. Отже, закон не обмежує суд лише традиційними письмовими документами, а допускає використання цифрової інформації, якщо вона має значення для предмета доказування.

Електронні докази розглядаються як інформація в електронній, тобто цифровій, формі, що містить дані про обставини, які мають значення для справи [2]. З огляду на це інформація із Facebook, Instagram, TikTok, Telegram, Viber, WhatsApp та інших платформ може розглядатися як електронний доказ, якщо вона здатна підтвердити або спростувати юридично значущі обставини.

У цивільному судочинстві інформація із соціальних мереж може виконувати різні доказові функції залежно від характеру спору. У сімейних та аліментних справах вона здатна підтверджувати факт спільного проживання, участь у вихованні дитини, спосіб життя особи, рівень доходів чи наявність майна. У спорах про захист честі, гідності та ділової репутації публікації й коментарі можуть бути безпосереднім предметом судового розгляду, а у спадкових, трудових чи договірних спорах — підтверджувати поведінку сторін, їхні домовленості або фактичні взаємини. Водночас доказова сила матеріалів із соціальних мереж не є автоматичною, оскільки скріншоти чи копії повідомлень мають відповідати вимогам належності, допустимості та достовірності доказів.

Найбільш проблемним аспектом є автентичність таких доказів. Соціальні мережі дозволяють створювати акаунти під вигаданими іменами, редагувати або видаляти публікації, змінювати фото, обмежувати доступ до сторінок, використовувати фейкові профілі або сторонні пристрої [3, с. 150]. У зв'язку з цим суд має встановити не лише факт існування певної публікації чи повідомлення, а й те, що вони походять саме від конкретної особи. Наприклад, для доведення авторства можуть мати значення ім'я профілю, фотографії користувача, посилання на сторінку, номер телефону або електронна адреса, взаємодія з іншими особами, дата створення повідомлення, контекст листування, метадані файлів, а також інші докази, які підтверджують належність акаунта певній особі.

Практично важливим є питання належної фіксації інформації із соціальних мереж [4, с. 80]. Найбільш простим способом є створення скріншота, однак його доказова цінність є обмеженою, якщо він не містить адреси веб-сторінки, дати й часу фіксації, повного контексту повідомлення або підтвердження належності профілю. Більш надійним способом є огляд веб-сторінки із залученням спеціаліста, нотаріальне посвідчення факту наявності інформації в мережі Інтернет, подання електронного носія з оригіналом файлу, витребування даних у провайдера або адміністратора платформи, а також призначення комп'ютерно-технічної експертизи. У справах, де цифровий доказ має ключове значення, доцільно забезпечити збереження не лише зображення екрана, а й технічних характеристик файлу, посилання, метаданих, часу створення, історії листування та інших елементів, які дозволяють перевірити його справжність.

Соціальні мережі змінюють саме розуміння доказування у цивільному процесі. Якщо раніше ключове значення мали письмові документи, договори, довідки, акти та показання свідків, то сьогодні дедалі частіше фактичні обставини відображаються у цифровій поведінці особи [5, с. 51]. Людина може не укладати письмової домовленості, але обговорювати її в месенджері; може заперечувати певний рівень доходів, але публічно демонструвати дорогі покупки; може спростовувати факт спілкування з іншою особою, але залишати цифрові сліди комунікації. У цьому сенсі соціальні мережі стають допоміжним, а іноді й ключовим інструментом встановлення фактичної істини у справі.

Проте надмірне покладання на соціальні мережі як доказ також є небезпечним. Цифровий контент легко вирвати з контексту, неправильно інтерпретувати або штучно створити. Фото не завжди підтверджує час і місце події, публікація не завжди відображає реальні обставини, а демонстрація певного способу життя у соціальних мережах може бути елементом самопрезентації, а не доказом фактичного майнового стану. Саме тому суд повинен оцінювати такі докази не ізольовано, а у взаємозв'язку з іншими матеріалами справи.

Таким чином, соціальні мережі є важливим і перспективним джерелом електронних доказів у цивільних справах, однак їх використання потребує процесуальної обережності. Їхня доказова цінність залежить не лише від змісту публікації чи повідомлення, а й від можливості встановити автора, час створення, незмінність інформації, законність її отримання та зв'язок із предметом доказування. Найбільш обґрунтованим є підхід, за якого матеріали із соціальних мереж розглядаються як складова системи доказів, а не як самостійна й безумовна підстава для висновків суду. Подальший розвиток цієї сфери потребує вироблення єдиних стандартів фіксації, подання та оцінки електронних доказів, а також балансу між ефективністю цивільного судочинства і гарантіями приватності особи.

Список використаних джерел

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. Дата оновлення 13.05.2026 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
2. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. Дата оновлення 13.05.2026 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15>
3. Павлова Ю.С. Електронний документ як джерело доказів у цивільному процесі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2019. 239 с.
4. Дрогозюк К. Способи фіксації електронних доказів, отриманих із соціальних мереж, у цивільному процесі України. *Юридичний вісник*. 2020. 4. с. 74–84.

5. Чванкін С. А. Доказове значення даних з електронних повідомлень у цивільному судочинстві. *Часопис цивілістики*. 2021. 40. с. 50–55.

НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ВІД РОЗГОЛОШЕННЯ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ ТА КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В НАУКОВИХ УСТАНОВАХ ТА ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

МАХНОВСЬКИЙ Д.С.,
*старший науковий співробітник,
Центру досліджень інтелектуальної
власності та трансферу технологій НАН України,
м. Київ, Україна*

Під час реалізації договору ДР може бути створена цінна інформація, що становить ноу-хау, або віднесено до комерційної таємниці. У практиці наукових установ в Україні така інформація найчастіше пов'язана зі створенням нових технічних рішень, що у подальшому може охоронятися як ноу-хау без подання заявки на реєстрацію винаходу (корисної моделі) або, при наявності ознак патентоздатності, — використовуватися для підготовки заявок та реєстрації об'єктів промислової власності. Вказане вимагає введення режиму охорони конфіденційності певних результатів ДР. Також, при виконанні договору ДР можуть використовуватися раніше створені результати ДР, для яких встановлено режим охорони конфіденційності або комерційної таємниці. Питання конфіденційності щодо предмету договору, ходу його виконання та одержаних результатів відносяться до істотних умов договору з проведення НДДКР.

Статтею 895 ЦК України визначається, що виконавець і замовник зобов'язані забезпечити конфіденційність відомостей щодо предмета договору на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт, ходу його виконання та одержаних результатів, якщо інше не встановлено договором. Обсяг відомостей, що належать до конфіденційних, встановлюється договором. При цьому зазначимо, що у договорах між юридичними особами, у тому числі між національними установами та іноземними організаціями, звичайно передбачаються вимоги щодо нерозголошення конфіденційної інформації.

Згідно ст. 1 Закону України «Про інформацію» під захистом інформації слід розуміти сукупність правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів, що забезпечують збереження, цілісність інформації та належний порядок доступу до неї.

Тобто Установою має бути утворена система захисту інформації, що передбачає віднесення інформації до комерційної таємниці, ноу-хау, конфіденційної інформації та унеможливлення несанкціонованого (незаконного) доступу до неї.

Враховуючи, що законодавством України найбільш високі стандарти захисту передбачені для комерційної таємниці, Установа створює систему захисту комерційної таємниці, а конфіденційна інформація та ноу-хау захищаються, як комерційна таємниця.

У зв'язку з наведеним слід взяти до уваги, що система захисту комерційної таємниці та конфіденційної інформації складається з двох напрямів:

- в Установі — забезпечується захист комерційної таємниці та конфіденційної інформації з метою її нерозголошення працівниками, а також особами, що залучаються до виконання робіт за цивільно-правовими договорами;
- між юридичними особами у договорах ДР та спеціальних договорах щодо конфіденційної інформації (далі — КІ) забезпечується захист від розголошення конфіденційної інформації.

Установа, з урахуванням особливостей її діяльності, та відповідно, складу інформації, для якої доцільно встановити режим обмеженого доступу, затверджує Положення про захист комерційної таємниці та конфіденційної інформації від розголошення в Установі.

Зазначеним Положенням затверджується:

- критерії визначення переліку відомостей, що становлять комерційну таємницю та конфіденційну інформацію;
- перелік відомостей, що становлять комерційну таємницю та конфіденційну інформацію;
- порядок віднесення інформації до комерційної таємниці та конфіденційної інформації Установи;
- заходи із захисту комерційної таємниці та конфіденційної інформації Установи;
- умови допуску до ознайомлення з комерційною таємницею та конфіденційною інформацією Установи;
- відповідальність за несанкціоноване розголошення комерційної таємниці та конфіденційної інформації Установи;
- форма наказу директора Установи про віднесення відомостей до категорії комерційної таємниці чи конфіденційної інформації;
- форма зобов'язання про нерозголошення комерційної таємниці та конфіденційної інформації.

Також в Установі повинні бути затверджені примірні форми договорів про нерозголошення конфіденційної інформації, які використовуються при проведенні переговорів чи виконанні робіт з ДР, участі у наукових проектах.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16 01.03. № 435-IV 2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
2. Закон України «Про інформацію» від 02.10.92. № 2657-XII. 2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
3. Положення про використання об'єктів права інтелектуальної власності в НАН України (із змінами відповідно до розпоряджень Президії НАН України від 30.10.2008 р. № 622, від 01.03.2013 р. № 142, від 15.06.2015 р. № 430, від 17.05.2016 р. № 293, від 30.01.2020 р. № 69). 2026. URL: https://ipr.nas.gov.ua/?page_id=134

**ЛІТОПИС ПРИРОДИ ЯК ФОРМА НАКОПИЧЕННЯ,
ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОШИРЕННЯ НАУКОВИХ ЗНАЇ
У ДІЯЛЬНОСТІ КІВЕРЦІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ПРИРОДНОГО ПАРКУ «ЦУМАНСЬКА ПУЩА»**

МЕРЛЕНКО Н.О.,
начальник відділу науково-дослідної роботи
БЕЗСМЕРТНА О.О., ГЕРАСИМЧУК Г.В.,
Ківерцівський національний природний парк
«Цуманська пуща»,
м. Ківерці, Україна

Ківерцівський національний природний парк «Цуманська пуща» створений згідно указу Президента 22 лютого 2010 року з метою збереження, відтворення та раціонального використання природних комплексів Волинського Полісся, які мають важливе природоохоронне, наукове та еколого-освітнє значення. Одним із основних завдань Парку є організація та проведення науково-дослідних робіт, моніторингу біологічного й ландшафтного різноманіття, а також збереження рідкісних видів флори і фауни.

Повноцінна діяльність адміністрації Парку розпочалася наприкінці 2015 року, а у 2017 році було підготовлено перший том Літопису природи — основного наукового документа установ природно-заповідного фонду України, у якому накопичуються результати багаторічних спостережень за станом природних комплексів та змінами у довкіллі.

Ведення Літопису природи здійснюється відповідно до «Програми Літопису природи для заповідників та національних природних парків», яка визначає основні напрями моніторингових та наукових досліджень на територіях природно-заповідного фонду.

Літопис природи є основним науковим документом установ природно-заповідного фонду України, у якому систематично накопи-

чуються результати багаторічних спостережень за станом природних комплексів, флори, фауни та перебігом природних процесів. Ведення Літопису природи є обов'язковою складовою наукової діяльності національних природних парків та забезпечує збереження наукової інформації для подальших досліджень і моніторингу.

Одними з основних напрямів наукової діяльності Ківерцівського НПП «Цуманська пуца» є дослідження флори та фауни території Парку. Станом на сьогодні флора налічує 1380 видів судинних і не-судинних рослин та грибів, серед яких 933 види судинних рослин, 229 видів грибів, 52 види мохоподібних, 56 видів лишайників та 2 види ліхенофілних грибів. Із виявлених видів 47 занесені до Червоної книги України, а 83 до офіційного списку регіонально рідкісних рослин Волинської області.

Фауна Парку включає 968 видів хребетних і безхребетних тварин, зокрема 661 вид комах, 38 видів молюсків, 9 видів дощових черв'яків та 260 видів хребетних тварин. Значну природоохоронну цінність мають рідкісні види ссавців, з яких 50 занесені до Червоної книги України.

Матеріали Літопису природи формуються на основі польових обстежень, маршрутних досліджень, фенологічних спостережень, фотофіксації та камерального опрацювання отриманих даних. У роботі використовуються сучасні цифрові ресурси та відкриті наукові платформи, зокрема iNaturalist, а також власні електронні бази даних Парку.

Накопичені матеріали використовуються для проведення наукових досліджень, моніторингу стану природних комплексів, підготовки наукових публікацій, еколого-освітніх матеріалів та природоохоронних заходів. Водночас Літопис природи виступає важливою формою збереження та поширення наукових знань, а також забезпечує систематизацію наукових даних, що є складовою інтелектуального надбання природоохоронної установи.

В умовах розвитку відкритої науки та цифровізації наукової діяльності особливої актуальності набувають питання збереження, належного використання та поширення наукових матеріалів, баз даних, фотографічних архівів і результатів досліджень як об'єктів інтелектуальної власності.

Список використаних джерел:

1. Андрієнко Т. Л. (ред.). Програма Літопису природи для заповідників та національних природних парків. Київ : Академперіодика, 2002. 103 с.
2. Літопис природи Ківерцівського НПП «Цуманська пуца». Том 10, Ківерці, 2026. 387 с.
3. Спільнота для натуралістів iNaturalist. URL: [inaturalist.org](https://www.inaturalist.org)

ПРАВОВА ПРИРОДА ЗГОДИ НА ВИКОРИСТАННЯ ІМЕНІ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ЯК ПЕРСОНАЖА (ДІЙОВОЇ ОСОБИ) У ТВОРІ

НОСІК Ю. В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри інтелектуальної власності
та інформаційного права*

*ННІ права Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

У чинному цивільному законодавстві питання присвоєння імені фізичної особи персонажу твору залишається недостатньо врегульованим. Відповідні правові норми Цивільного кодексу України [1] та Закону України «Про авторське право і суміжні права» [2] лише в загальних рисах визначають засади використання імені фізичної особи у зазначених цілях та не конкретизують необхідною мірою порядок, форми та умови отримання на це згоди фізичної особи, а також випадки правомірного використання її імені для дійової особи твору без відповідного дозволу.

Конституційні права кожної людини на вільний і всебічний розвиток своєї особистості (ст. 23) та на невтручання в особисте життя (ст. 32) обумовлюють гарантування фізичній особі права на індивідуальність, елементом якої є ім'я фізичної особи. Право на ім'я є суб'єктивним особистим немайновим правом фізичної особи, яке встановлене ст. 294 ЦК України. Правові засади використання імені фізичної особи самою особою, а також підстави, умови, порядок та мета використання її імені третіми особами встановлені у ст. 296 ЦК України.

Зокрема відповідно до ч. 2 ст. 296 ЦК України використання імені фізичної особи в літературних та інших творах, крім творів документального характеру, як персонажа (дійової особи) допускається лише за її згодою, а після її смерті — за згодою її дітей, вдови (вдівця), а якщо їх немає, — батьків, братів та сестер. Предметом регулювання цієї правової норми є відносини, що виникають у зв'язку з використанням імені фізичної особи у такій формі, як присвоєння цього імені персонажу твору. Персонажем (дійовою особою) є художній образ людини, що діє у творі.

Правова норма ч. 2 ст. 296 ЦК України забезпечує баланс суб'єктивного права на ім'я фізичної особи, права на повагу до її честі та гідності, з одного боку, та права інших осіб на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, яке закріплене у ст. 54 Конституції України, з іншого боку. Ця правова норма передбачає два по-

рядки правомірного використання імені фізичної особи для найменування персонажа твору: 1) за згодою такої особи і 2) без її згоди.

Вимога закону про необхідність отримання згоди на використання імені фізичної особи як персонажа (дійової особи) у літературних та інших творах запроваджена з метою недопущення присвоєння імені фізичної особи персонажу, з яким фізична особа не бажає асоціювати себе через ті чи інші причин, наприклад неприйнятність для фізичної особи загальної ідеї твору, його сюжетної лінії, окремих епізодів або характеристик персонажа, його рольової поведінки чи окремих сценічних вчинків тощо.

За своєю юридичною природою згода на використання імені фізичної особи в літературних та інших творах як персонажа (дійової особи) є правочином, унаслідок вчинення якого у іншій особі — автора твору виникає право присвоїти ім'я фізичної особи персонажу свого твору. Присвоєння імені фізичної особи персонажу літературного чи іншого твору є формою (способом) використання імені фізичної особи.

Убачається, що отримання згоди на використання імені фізичної особи в літературних та інших творах як персонажа (дійової особи) повинно передувати такому використанню, тобто згода повинна бути попередньою. Не суперечитиме загальним засадам цивільного законодавства та узгоджуватиметься з положеннями ст. 6 ЦК України надання фізичною особою згоди на використання свого імені як персонажа у творі за плату, тобто за зустрічне надання у будь-якій формі. З метою забезпечення доказів на випадок виникнення спору щодо правомірності використання імені фізичної особи як персонажа у творі її згоду на таке використання доцільно оформляти письмово.

Згоду на використання імені фізичної особи як персонажа (дійової особи) у літературних та інших творах надає фізична особа, якій це ім'я належить. У разі якщо потреба використати ім'я фізичної особи у творі виникла після смерті такої особи, згоду на використання її імені в літературних та інших творах як персонажа (дійової особи) мають право надати особи, коло і черговість яких окреслені у ч. 2 ст. 296 ЦК України.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40–44. Ст. 356.

2. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX. *Офіційний вісник України*. 2023. № 3. Ст. 196.

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

ОЛІЙНИК О.М.,

кандидат економічних наук

Інститут всесвітньої історії НАН України,

м. Київ, Україна

В процесі глобалізації світогосподарських відносин спостерігається поглиблення науково-технічного співробітництва, підвищення ролі обміну інноваційною продукцією, концентрацією фінансових та інших ресурсів у сфері інноваційної діяльності, розширення кола суб'єктів міжнародної торгівлі новими технологічними об'єктами та виділення зі складу світового ринку самостійного сектора — сектора об'єктів інтелектуальної власності.

В процесі розгалуження відносин інтелектуальної власності протягом ХІХ–ХХІ століть, в більшості країн світу відбувається поступовий перехід до усвідомлення переваг глобальної охорони та захисту результатів творчої діяльності порівняно з національною. В зв'язку з цим, у всьому світі відбувається не тільки прийняття міжнародних конвенцій, договорів та угод, але й створення адміністративних служб для координації роботи у цій сфері.

Найголовнішою та найчисельнішою серед усіх міжнародних організацій є Організація Об'єднаних Націй, яка є універсальною міжнародною інституцією, що регулює різноманітні сфери міжнародних відносин, і яка, зокрема, координує роботу та визначає основні принципи діяльності організацій в галузі інтелектуальної власності. В частині функцій ООН щодо координації соціально-економічного співробітництва, важливу роль відіграють її спеціалізовані установи, які саме і утворюють систему ООН, що об'єднує велику кількість міжнародних організацій. Незважаючи на те, що спеціалізовані установи є самостійними організаціями, вони погоджують свою діяльність з Економічною і соціальною радою ООН (ЕКОСОР), виконують її рекомендації та рекомендації генеральної Асамблеї, а також звітують перед ЕКОСОР про виконання наданих їм рекомендацій [1].

До системи установ Організації Об'єднаних Націй також входять міжнародні організації, в тому числі й у сфері інтелектуальної власності, зокрема — Світова організація торгівлі (СОТ) та Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ). Офіційною датою створення ВОІВ вважається 14 липня 1967 року, коли ця організація була заснована Стокгольмською конвенцією. Після підписання Договору про співпрацю між ООН та ВОІВ у 1974 р., ВОІВ набула

статусу спеціалізованої установи в системі ООН з правом управління питаннями інтелектуальної власності.

ВОІВ виконує адміністративні функції міжнародних конвенцій, договорів та угод, які можна умовно поділити на три групи:

1. Нормативні акти, які встановлюють та визначають рівень міжнародної охорони інтелектуальної власності на світовому рівні (Бернська конвенція з охорони літературних і художніх творів, Паризька конвенція з охорони промислової власності, Римська конвенція з охорони інтересів виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення, Брюсельська конвенція про поширення програм-носіїв сигналів, що несуть програми, які передаються через супутники, Договір ВОІВ з авторського права, Договір ВОІВ з виконання та фонограм, Договір про патентне право, Договір про закони з товарних знаків з Інструкцією до нього, Найробський договір про охорону олімпійського символу, Сінгапурський договір про закони з товарних знаків з Інструкцією до нього).

2. Нормативні акти, які спрощують процедуру отримання міжнародної охорони інтелектуальної власності (Договір про патентну кооперацію з Інструкцією до нього, Гаазька угода про міжнародне депонування промислових зразків з Інструкцією до нього, Будапештський договір про міжнародне визнання депонування мікроорганізмів з метою патентної процедури з Інструкцією до нього, Лісабонська угода про охорону найменування місць походження і їх міжнародну реєстрацію).

3. Нормативні акти, які запроваджують класифікаційні системи з метою спрощення користування пошуковими системами об'єктів промислової власності (Локарнська угода про запровадження Міжнародної класифікації промислових зразків, Ніццька угода про Міжнародну класифікацію товарів та послуг з метою реєстрації знаків, Страсбурзька угода про міжнародну патентну класифікацію) [2].

Забезпечення успішного функціонування договорів, їх перегляд, удосконалення і укладання нових потребує проведення активної організаційної роботи, сприяння переговорам в галузі міжнародного співробітництва та постійної підтримки з боку ВОІВ.

ВОІВ активно сприяє інтернаціоналізації інтелектуальної власності, вона виступає методологічним центром в галузі інтелектуальної власності, визначає міжнародні стандарти та підходи до інтелектуальної власності. Стандарти ВОІВ є нормативними документами, які містять правила та рекомендації щодо уніфікованих методів представлення патентної інформації на різних носіях. Ними регламентуються: форма та зміст патентних документів, правила їх індексування, класифікація і кодування, зміст та структура офіційних бюлетенів і показників до них, характеристики матеріальних

носіїв інформації тощо. Застосування стандартів ВОІВ патентними відомствами сприяє гармонізації та уніфікації патентної документації з міжнародними нормами, забезпечує більш ефективне міжнародне співробітництво в сфері патентної документації та стандартизації, полегшує міжнародний обмін та сприяє подоланню мовного бар'єру.

Стокгольмська конвенція про утворення ВОІВ від 14 липня 1967 р. визнає сприяння охороні інтелектуальної власності в усьому світі шляхом співробітництва між державами й іншими міжнародними організаціями та забезпечення міжнародного співробітництва між створеними союзами в галузі охорони інтелектуальної власності задля здійснення таких основних видів діяльності ВОІВ: реєстраційна, основна та матеріальна.

В рамках міжнародного співробітництва також діє заснована 1998 р. Всесвітня академія ВОІВ, яке є центром навчання, підвищення кваліфікації та досліджень в галузі інтелектуальної власності. Її діяльність спрямована на постійне впровадження інноваційних програм у сфері інтелектуальної власності, підготовку професійних кадрів з метою сприяння міжнародному співробітництву і взаємодії з зацікавленими країнами. Академія здійснює діяльність за п'ятьма напрямками: професійне підвищення кваліфікації, дистанційне навчання, розвиток політики в галузі інтелектуальної власності, навчання та дослідження [2].

Для забезпечення міжнародного співробітництва в галузі інтелектуальної власності ВОІВ розподіляє свої функції між чотирма органами: Генеральною асамблеєю, яка є вищим органом, Конференцією, Координаційним комітетом та Міжнародним бюро (Секретаріатом). До компетенції Генеральної асамблеї і Конференції належать питання визначення основних напрямів діяльності ВОІВ та їх змісту. Координаційний комітет є одночасно консультативним органом з питань, що становлять спільний інтерес, і виконавчим органом Генеральної асамблеї та Конференції. На Секретаріат ВОІВ покладено ведення документації та організаційні питання.

Стратегічні напрями діяльності ВОІВ визначаються її державами-членами, представники яких зустрічаються на Асамблеях, в комітетах та в рамках інших директивних органів цієї організації.

Світова організація торгівлі (СОТ) була створена 15 квітня 1994 р. у м. Маракеш (Марокко) на основі Генеральної угоди з тарифів та торгівлі (ГАТТ), яка протягом 1948–1994 рр. відігравала вирішальну роль щодо регулювання міжнародної торгівлі та визначала її основні принципи і правила для її країн-учасниць з урахуванням норм їх національних законодавств. Одночасно зі створенням СОТ було прийнята Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної влас-

ності ТРІПС (TRIPS, Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights), як наслідок загострення питання щодо неврегульованості відносин інтелектуальної власності в умовах поглиблення світогосподарських зв'язків, стрімкого науково-технічного розвитку та підвищення ролі результатів інтелектуальної діяльності як об'єктів міжнародної торгівлі [3].

Угода TRIPS закріплює обов'язки для всіх членів СОТ мінімальні стандарти захисту прав інтелектуальної власності і базується на нормах міжнародних конвенцій ВОІВ (Бернської, Паризької, Римської). Проте на відміну від останніх, Угода ТРІПС є багатосторонньою та всеосяжною угодою в цій сфері. Ця угода зобов'язує всіх членів СОТ дотримуватися положень конвенцій ВОІВ, завдяки чому здійснюється гармонізуючий вплив на стандарти з охорони прав інтелектуальної власності в усьому світі. Угода ТРІПС спрямована на усунення недоліків і перешкод у сфері міжнародної торгівлі, забезпечення ефективної і належної охорони інтелектуальної власності, які пов'язані з торгівлею. Її змістом було закріплено такі найважливіші принципи: принцип фаціального режиму, який надає країні-учасниці Угоди рівні права щодо інтелектуальної власності на території будь-якої іншої країни; принцип найбільшого сприяння, який забороняє будь-які прояви дискримінації щодо інших країн-членів СОТ; принцип обов'язкового дотримання країнами-учасницями положень Бернської, Паризької, Римської конвенцій. Відповідно до Угоди ТРІПС, в країнах-учасницях СОТ встановлюються мінімальні стандарти охорони і здійснення прав на інтелектуальну власність (авторські та суміжні права, промислові зразки, винаходи, топології інтегральних схем, права на знаки для товарів та послуг, географічні найменування, комерційну таємницю), хоча допускається встановлення й більш високих стандартів за умови її відповідності Угоді [4].

Світовий досвід доводить, що переважно більшість сучасних проблем у сфері інтелектуальної власності, зокрема, таких, як суттєві розбіжності у нормах і стандартах щодо об'єктів інтелектуальної власності, значний розрив у технологічному розвитку країн щодо, можна вирішити на міждержавному рівні. Регулювання глобальних процесів здійснюють переважно міжнародні міжурядові організації, створення яких є результатом пошуку дієвих способів розв'язання складних загальносвітових проблем. Регулюючий вплив ВОІВ та СОТ іноді суттєво змінює національне право держав-учасниць, які в своєму законодавстві повинні керуватися нормами та критеріями, що встановлюються міжнародними організаціями. Мережа міжнародних організацій є сьогодні достатньо автономною від конкретних держав і урядів, одержавши від них частину повноважень щодо управління певними сферами суспільних відносин [5].

Активізація співробітництва міжнародних організацій є ще однією тенденцією етапу глобалізації і проявляється, яка проявляється у вигляді формування багаторівневої системи інституцій, що опікуються питаннями регулювання та захисту прав інтелектуальної власності, зокрема таких: Всесвітня організація інтелектуальної власності, Світова організація торгівлі, Європейська патентна організація, Світова організація інформаційних систем та ін. Таким чином питання захисту прав інтелектуальної власності значною мірою переміщується з державного на міждержавний рівень. В умовах глобалізації така тенденція є цілковито закономірною [7].

Список використаних джерел:

1. Economic and Social Council. URL: <https://ecosoc.un.org/en/about-us>
2. World Intellectual Property Organization. URL: <https://www.wipo.int/portal/en/index.html>
3. World Trade Organization. URL: <https://www.wto.org>
4. Agreement on trade-related aspects of intellectual property rights ("TRIPS Agreement"). URL: <https://www.worldtradelaw.net/document.php?id=uragreements/tripsagreement.pdf>
5. Hafner-Burton, Emilie Marie and Kahler, Miles and Montgomery, Alexander H., Network Analysis for International Relations (October 21, 2008). *International Organization*, Vol. 63, No. 3, July 2009. URL: <https://ssrn.com/abstract=1287857>
6. Pasechnyk Olena. International Aspects of Intellectual Property Rights Protection. URL: <http://baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/1988>
7. Intellectual Property Rights and Global Policy Challenges. Peterson Institute for International Economics. URL: https://www.piie.com/publications/chapters_preview/5072/05iie5072.pdf

**РОЛЬ ЦИФРОВИХ АРХІВІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ
ТРАНСКОРДОННОЇ СУМІСНОСТІ НАУКОВИХ ЗНАНЬ
В ЄС ТА УКРАЇНІ**

ОТАМАСЬ І. Г.,

*старший науковий співробітник
відділу історії академічної науки Інституту архівознавства
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського,
м. Київ, Україна*

В епоху глобальних викликів та стрімкого розвитку цифрової науки спроможність науковців обмінюватися даними без кордонів є критично важливою. Європейський Союз активно будує єдиний дослідницький простір, де ключовим елементом є Європейська хмара відкритої науки. Для України, в контексті її євроінтеграційного по-

ступу, гармонізація національних цифрових архівів із європейськими стандартами є стратегічним кроком для повноцінного включення у світовий науковий простір. Цифрові архіви сьогодні перетворилися зі звичайних сховищ документів на активні інструменти транскордонної інтеграції знань. Вони виступають технологічним та методологічним вектором взаємодії між науковими спільнотами України та ЄС, оскільки забезпечують семантичну, технічну та правову суміжність даних завдяки впровадженню принципів FAIR [1]. Це досягається через використання українськими та європейськими архівами єдиних міжнародних стандартів, протоколів та уніфікованих метаданих наприклад OpenAIRE [2] або Dublin Core [3], що дозволяє автоматизованим системам агрегувати дані незалежно від країни їх походження, роблячи українські наукові здобутки видимими у загальноєвропейських пошукових реєстрах.

Водночас, забезпечуючи перехід до концепції Відкритої науки, цифрові архіви реалізують правову сумісність шляхом стандартизації ліцензійних умов — переважно через використання міжнародного сімейства ліцензій Creative Commons, що повністю знімає юридичні бар'єри для безперешкодного транскордонного використання та верифікації результатів досліджень іноземними колегами. Проте на шляху до повної інтеграції з інфраструктурою ЄС перед Україною постає низка викликів, пов'язаних із необхідністю модернізації локальних репозитаріїв, подолання технологічного розриву та забезпечення стабільного фінансування цифрової інфраструктури, де ключовою перспективою є ширше впровадження системи постійних ідентифікаторів як DOI, ORCID, ROR для остаточного закріплення вітчизняного наукового контенту в європейському дослідницькому просторі.

Паралельно з архівознавством, схожі трансформаційні процеси відбуваються і в бібліотечній сфері, де на перший план виходять стратегії цифрової пресервації та семантичної конвергенції. Зокрема, трансформацію сучасного бібліотечного простору, впровадження хмарних АБІС (автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем), впровадження стандартів RDA [4] та архітектури Linked Open Data активно досліджують науковці під егідою Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) та провідних університетів країни [5]. Уособленням та ідейним центром цих напрацювань є фундаментальні праці вчених НБУВ. Концептуальні розвідки присвячені розвитку електронних бібліотек та глобальному переходу інституцій пам'яті у середовище цифрової гуманітаристики. У своїх роботах учені обґрунтовує нагальну потребу створення інтегрованого національного інформаційного простору, який за логікою своєї архітектури та взаємодії подібний до загальноєвропей-

ської платформи Europeana. Практичний інструментарій для реалізації цієї глобальної моделі детально розроблено у працях К. Лобузіної. Її дослідження є ключовими у сфері семантичної структуризації електронних ресурсів. Авторка приділяє особливу увагу технологіям організації знань, застосуванню онтологій, систем Linked Data та специфікацій метаданих, зокрема Dublin Core [6]. Такий підхід спрямований на те, щоб українські цифрові бібліотечні колекції були інтегрованими, якісно індексованими та технологічно відкритими для європейських пошукових систем і міжнародних репозиторіїв.

Надзвичайно гостро в цьому контексті постає питання збереження цифрової культурної спадщини в умовах сучасних кризових викликів та безпекових загроз. У працях сучасних дослідників обґрунтовується, що оцифрування рідкісних фондів, стародруків і рукописів, а також створення географічно розподілених систем збереження даних набули сьогодні критично важливого значення для виживання національної культури. На державному рівнях ці завдання безпосередньо координуються та представлені на міжнародному порталі «Архіви Європи». Особливу актуальність мають його методологічні підходи до масового оцифрування архівних фондів та технологічного забезпечення відкритості даних в умовах кризових ситуацій, що дозволяє поєднувати безпекові інтереси держави з європейськими стандартами прозорості.

Оцінюючи загальну динаміку розвитку цієї галузі, можна зробити висновок, який об'єднує позиції провідних українських дослідників. Сучасна наукова парадигма змістила акцент із суто механічного сканування документів на комплексне керування життєвим циклом цифрових даних. Консенсус вітчизняних учених полягає в тому, що стратегічний успіх та технологічна сумісність України з європейським цифровим простором збереження знань напряду залежать від гармонізації національних стандартів опису з ЄС. Цифрові архіви є фундаментальною інфраструктурною базою для транскордонної сумісності знань. Інтеграція українських цифрових сховищ до Європейського ландшафту відкритої науки не лише підвищує рівень цитованості вітчизняних авторів, а й дозволяє українській науці стати повноправним та ефективним учасником вирішення глобальних наукових завдань спільно з партнерами з ЄС.

Список використаних джерел:

1. Wilkinson M. D. et al. The FAIR Guiding Principles for scientific data management and stewardship. *Scientific Data*. 2016. Vol. 3, Art. № 160018. URL: <https://www.nature.com/articles/sdata201618> (дата звернення: 10.05.2026).

2. OpenAIRE Guidelines for Institutional Repository Managers : version 4.0. OpenAIRE Guidelines. 2023. URL: <https://guidelines.openaire.eu> (дата звернення: 8.05.2026).

3. ISO 15836-1:2017. Information and documentation — The Dublin Core metadata element set — Part 1: Core elements. URL: <https://www.iso.org/standard/71331.html> (дата звернення: 15.05.2026).

4. Research Data Alliance (RDA) : official website. URL: <https://www.rd-alliance.org> (дата звернення: 15.05.2026).

5. Дубровіна Л. А. Цифрова гуманітаристика та бази даних документальної культурної спадщини в бібліотеках України / Л. А. Дубровіна, К. В. Лобузін, О. С. Онищенко, Г. В. Боряк. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2020. Вип. 25. С. 290–309. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0003850> (дата звернення: 14.05.2026).

6. Семантичні технології у науковій бібліотеці : монографія / Власова Т. Ю., Галицька С. В., Гарагуля С. С. та ін. ; відп. ред. К. В. Лобузін ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2019. 312 с. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/er-0003606%2Erpdf (дата звернення: 15.05.2026).

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ГЕНЕТИЧНИХ ДАНИХ ЯК КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ У ДОГОВОРАХ ТРАНСФЕРУ БІОМЕДИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

ПОНОМАРЬОВА О.О.,

*к.ю.н., старший дослідник,
завідувач сектору правових досліджень
у сфері біоетики та біобезпеки
відділу дослідження прав інтелектуальної власності
та прав людини у сфері охорони здоров'я
НДІ інтелектуальної власності НАПрН України,
м. Київ, Україна*

В останні десятиліття спостерігається значне прискорення та розширення масштабів інновацій у галузі біотехнологій, яскравим прикладом чого є стрімкий розвиток та глобальне впровадження вакцин проти COVID-19. Прориви такого масштабу не є результатом роботи окремих, ізольованих дослідників — вони вимагають масштабної співпраці між вченими, науковими установами та спонсорами [1].

Передача технологій є одним із важливих механізмів практичного впровадження результатів науково-дослідної діяльності, комерціалізації інновацій та забезпечення взаємодії між науковою сферою, бізнесом і державою. У загальному розумінні трансфер тех-

нологій можна визначити як передачу технології, знань, досвіду, технічної документації, ноу-хау, прав інтелектуальної власності або інших результатів науково-технічної діяльності від одного суб'єкта до іншого з метою їх подальшого використання, впровадження або комерціалізації.

Трансфер технологій — це механізм, який дозволяє спеціалізованим групам експертів з різних організацій брати участь у створенні кінцевого продукту, не відволікаючись від своїх основних сфер компетенції. Це також дає змогу залучати різноманітні джерела фінансування (від комерційних, державних та/або некомерційних організацій) для здійснення значних фінансових інвестицій, необхідних для проведення передових досліджень у галузі біотехнологій [1].

В Законі України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» є визначення трансферу технології під яким розуміється передача технології, що оформляється шляхом укладення між фізичними та/або юридичними особами двостороннього або багатостороннього договору, яким устанавлюються, змінюються або припиняються майнові права та обов'язки щодо технології та/або її складових [2].

На сьогодні трансфер технологій є одним із важливих механізмів практичного впровадження результатів науково-дослідної діяльності, комерціалізації інновацій та забезпечення взаємодії між науковою сферою, бізнесом і державою. У загальному розумінні трансфер технологій можна визначити як передачу технології, знань, досвіду, технічної документації, ноу-хау, прав інтелектуальної власності або інших результатів науково-технічної діяльності від одного суб'єкта до іншого з метою їх подальшого використання, впровадження або комерціалізації.

У сфері біомедицини трансфер технологій має певну специфіку, оскільки його предметом можуть бути не лише технічні рішення, методики, патенти, програмне забезпечення чи ноу-хау, а й інформація, пов'язана з біологічними зразками, результатами клінічних або біомедичних досліджень, медичними даними, генетичними даними, біоінформаційними базами та алгоритмами аналізу таких даних. Саме тому договори трансферу біомедичних технологій потребують особливої уваги не лише з позиції охорони прав інтелектуальної власності, а й з позиції захисту конфіденційної інформації та персональних даних.

Важливо відмітити, що відповідно до статті 5 Закону України «Про захист персональних даних» персональні дані можуть бути віднесені до конфіденційної інформації про особу законом або відповідною особою [3].

До конфіденційної ж інформації про фізичну особу законодавець відносить дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адреса, дата і місце народження. Конфіденційною є інформація доступ до якої є обмежений, однак конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов [4].

Відповідно до Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року «Про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних)» (далі — Регламент ЄС 2016/679) «генетичні дані» це персональні дані, що стосуються вроджених або набутих генетичних ознак фізичної особи, надають унікальну інформацію про фізіологію чи здоров'я такої фізичної особи та такі, що отримані, зокрема, в результаті аналізу біологічної проби, взятої у відповідної фізичної особи [5].

Аналіз національного законодавства свідчить, що в Україні відсутнє комплексне визначення генетичних даних, співмірне з підходом Регламенту ЄС 2016/679. Водночас правова природа таких даних може бути розкрита через суміжні категорії: персональні дані, медична інформація, інформація про стан здоров'я, біологічний матеріал, геномна інформація людини та дані, пов'язані з біозразками. Це зумовлює необхідність подальшого вдосконалення національного законодавства у сфері захисту генетичних даних, особливо в контексті розвитку біомедичних досліджень, міжнародного наукового співробітництва та трансферу технологій.

Таким чином, трансфер біомедичних технологій є складним правовим механізмом, що поєднує передачу результатів науково-дослідної діяльності, об'єктів права інтелектуальної власності, ноу-хау, технічної документації, інших складових технологій та даних.

Генетичні дані мають особливу правову природу, оскільки містять унікальну інформацію про фізіологічні та спадкові характеристики особи, можуть свідчити про стан її здоров'я, ризики розвитку певних захворювань, а також мати значення не лише для конкретної людини, а й для її біологічних родичів. Саме тому такі дані не можуть розглядатися лише як інформаційний ресурс, що супроводжує технологію, або як елемент наукового результату. Вони потребують посиленого правового захисту як конфіденційна інформація та як складова персональних даних.

У договорах трансферу біомедичних технологій доцільно окремо врегульовувати питання захисту генетичних даних як конфіденційної інформації, якщо така інформація передається. Зокрема, сторони

мають визначати правовий режим таких даних, мету та межі їх використання, порядок доступу до них, умови передачі третім особам, вимоги до знеособлення або псевдонімізації, обов'язки щодо нерозголошення, технічні та організаційні заходи безпеки, а також відповідальність за порушення встановленого режиму конфіденційності.

Отже, належний захист генетичних даних у договорах трансферу біомедичних технологій є необхідною умовою забезпечення балансу між розвитком біомедичних інновацій, охороною прав інтелектуальної власності, комерціалізацією результатів наукових досліджень та дотриманням основоположних прав людини. У зв'язку з цим генетичні дані мають розглядатися як особливо чутлива конфіденційна інформація, правовий режим якої повинен бути чітко визначений як на рівні законодавства, так і безпосередньо в умовах договорів трансферу біомедичних технологій.

Список використаних джерел:

1. Biotech Technology Transfer & Licensing Agreements. URL: <https://metacomet.com/resources/biotech-technology-transfer/>
2. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій Закон України від 14.09.2006 № 143-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16#Text>
3. Про захист персональних даних Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>
4. Про інформацію Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
5. Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2016/679 від 27 квітня 2016 року «Про захист фізичних осіб у зв'язку з опрацюванням персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних), Регламент, Міжнародний документ від 27.04.2016 № 2016/679. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_008-16#Text

МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ ПОШУКУ ПАРТНЕРІВ ДЛЯ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ВЧЕНИХ

П'ЯТЧАНІНА Т.В.,

*зав. відділу патентно-ліцензійної діяльності
та інформаційного супроводу, к.б.н., с.н.с.*

ОГОРОДНИК А.М.,

к.т.н., н.с.

ДВОРЩЕНКО О.С.,

к.б.н., с.н.с.

*Інститут експериментальної патології, онкології
та радіобіології ім. Р.Є. Кавецького НАН України
м. Київ, Україна*

Сучасний стан економіки України характеризується поглибленням деіндустріалізації та закріпленням сировинної моделі експорту, що спричиняє критичне зниження внутрішнього попиту на високотехнологічні інновації. Успішний трансфер технологій (ТТ) вимагає не лише наявності інтелектуального продукту, а й глибокого розуміння маркетингових механізмів комерціалізації. У роботі аналізуються найбільш ефективні методи пошуку партнерів, розглядається світовий досвід провідних університетів та пропонується алгоритм дій для українських науковців у межах моделі «відкритих інновацій» [1; 2].

Пошуки потенційних партнерів під час ТТ варто розпочинати лише після належної реєстрації патентних заявок у відповідних патентних відомствах. Найкращий підхід — подача міжнародної заявки РСТ (Patent Cooperation Treaty).

Досвід професіоналів із ТТ (AUTM (<https://autm.net/>), LES-International (<https://www.lesi.org/>), ASTP (<https://www.astp4kt.eu/>) за свідчує, що перше місце в рейтингу успіху в процесі пошуку потенційного партнера посідають вже наявні контакти в промисловості та на ринку. На другому місці — напрацьовані контакти на професійних виставках і конференціях за участі профільних компаній. Так, у галузі медико-біологічних технологій — це щорічні виставки-конференції BIO в США (<https://www.bio.org/>) та BIO-Fit в ЄС (<https://www.biofit-event.com/>), у яких окрім науковців значну частину учасників становлять компанії та представники венчурного капіталу. Третє місце — співпраця з технологічними брокерами (класичним прикладом яких є BTG (British Technology Group) — <https://www.btgplc.com/>). Четверте — рекламні матеріали та заходи, останню позицію в рейтингу успіху посідає розміщення інформації про технологію в базах даних (БД) і друкованих каталогах іннова-

ційних розробок. Цей факт ми можемо підтвердити також досвідом Інституту експериментальної патології, онкології та радіобіології ім. Р.С. Кавецького НАН України. Так, науково-технічні розробки інституту були представлені трьома мовами в каталозі інноваційних пропозицій від 2013 р., у каталогах НАН України від 2017 та 2019 рр., а також вже чотири роки представлені в БД Українського науково-технологічного центру (www.stcu.int), TechProfiles (www.techprofiles.org) та в найбільшій базі інноваційних пропозицій ЄС — Enterprise Europe Network (EEN) (<https://een.ec.europa.eu/>) без суттєвих пропозицій з боку потенційних замовників чи партнерів.

Світовий ринок інноваційних технологій є «ринком покупця», а не «ринком розробника». Саме тому, інноваторам, окрім розробки та розміщення рекламних матеріалів на веб сторінках, соціальних мережах і в спеціалізованих БД, потрібно самостійно активно шукати потенційних партнерів використовуючи таку послідовність дій: 1) замовники та партнери в промисловості; 2) учасники делегацій, які вже відвідували лабораторію чи інститут; 3) напрацьовані контакти на виставках і конференціях; 4) якщо контакти з перших трьох пунктів не дали результатів, то може вони здатні когось порекомендувати; 5) прямий маркетинг; 6) технологічні брокери; 7) інформаційні БД нових технологій, публікації в ЗМІ, соціальних мережах тощо.

Через невеликий фонд на відрядження українським науковцям потрібно ретельно обирати профільні конференції. Важливий критерій — одночасне проведення разом із науковою конференцією промислової виставки з присутністю значної кількості компаній. Стратегія ефективної виставкової діяльності включає попередній моніторинг складу учасників (як зареєстрованих, так і експонентів попередніх років) для ініціювання попереднього діалогу шляхом надсилання офіційних запрошень до проведення переговорів. Важливий етап — демонстрація розробленої технології (звісно, якщо це можливо в умовах виставки — Product showcase). Якщо вищенаведені дії не дали бажаних результатів у пошуку потенційного замовника, то тоді вдаються до так званого прямого маркетингу (direct marketing) — пошук в інтернеті профільних компаній із відкритою моделлю інновацій одночасно уникаючи компаній із закритою моделлю інновацій.

Аналіз та огляд ринкових тенденцій і поточної ситуації знаходять у спеціалізованих Інтернет-ресурсах, серед яких Frost&Sullivan (www2.frost.com) та Crunchbase (<https://www.crunchbase.com/>). Потім аналізують технічний і фінансовий стан компаній, використовуючи такі БД: США та Канада (www.thomasnet.com), CorpTech (біотехнологічна галузь) та Crunchbase; ЄС (www.europages.com), Канада (<http://www.ic.gc.ca/Intro.html>), комерційний Dunn&Bradstreet

(www.dnb.com), асоціація PHRMA (<http://www.Phrma.org>) — фармацевтичні та біотехнологічні компанії США.

Потрібно зауважити, що компанія, яка цілком відповідає технологічній галузі дослідження, — це не обов'язково найкращий потенційний партнер. Окрім того, компанія зі схожою технологічною сферою дослідження може розцінити запропоновану технологію як конкурента, а не як потенційного партнера. Тому, потрібно розглянути компанії, які пов'язані з дещо іншими технологічними областями та володіють розвиненим маркетингом або сучасними технологіями. Важливо виділяти компанії з корпоративною культурою, яка охоплює міжнародне співробітництво і прийняла «відкриту інноваційну модель».

У 2006 р. УНТЦ розробив і досі пропонує науковцям форму односторінкового технологічного профілю (див. інструкцію з написання — www.stcu.int/offer/tti/index.php).

У статті [3] вивчався досвід роботи найбільш успішних і відомих у світі офісів ТТ з Массачусетського технологічного інституту технологій і Стенфордського університету. Останній під час опису нової розробки стисло заповнює такі розділи: короткий опис, стадія розробки, сфери використання, переваги, публікації (якщо вони є), релевантні вебсайти та ключові слова (<http://techfinder.stanford.edu/search>). Подібної структури технологічного профілю дотримуються і в Массачусетському технологічному інституті: сфери використання розробки, яку проблему розв'язує, стислий опис технології, переваги (<https://tlo.mit.edu/life-sciences>).

Загальний обсяг — сторінка тексту. Головне застереження — при вкрай стислому описі технології, потрібно концентруватися на конкурентних перевагах і сферах застосування, а не на тому, як технологія працює, що надалі може перешкодити патентуванню.

Треба зауважити, що НАН України в каталозі «Перспективні науково-технічні розробки НАН України» з 2017 р. має структуру технологічних профілів з переліком розділів: призначення, характеристики, переваги, охорона інтелектуальної власності, рівень готовності розробки/пропозиції до комерціалізації. В останньому розділі «Рівень готовності розробки» застосовано два нещодавно прийнятих у ЄС фактора — рівень готовності технології (Technology Readiness Level — TRL) та інноваційний рівень готовності (Innovation Readiness Level — IRL).

Використання TRL дає змогу послідовно оцінювати технічну зрілість технологій у різних галузях. ЄС почав використовувати такий підхід до своїх науково-дослідних та інноваційних проектів у 2010 році. Використання TRL у Рамкових програмах ЄС почалося з програми «Горизонт–2020» (2014–2020). У 2013 р. шкала була включена до стандарту ISO 16290:2013 [4].

Українським науковцям бажано використовувати ще один інструмент західних колег — «Elevator pitch» (дослівно з англ. «реклама в ліфті»). Суть підходу полягає в тому, що за короткий час підйому в ліфті (зазвичай 30–60 секунд) треба викликати у потенційного партнера зацікавленість до розробки та домовитися про наступну зустріч. Інноваторам із стартапами треба пам'ятати, що багато інвесторів шукають насамперед успішних серійних підприємців із гарними успіхами виведення технологій на ринок, а вже потім звертають увагу на переваги технології.

Дослідження підтверджує, що для успішної комерціалізації розробок за кордоном українським вченим недостатньо лише створити інновацію. Необхідно опанувати інструменти активного міжнародного маркетингу: від мистецтва «elevator pitch» до глибокого аналізу фінансового стану потенційних партнерів через спеціалізовані БД. Системне поєднання наукового потенціалу з ринково орієнтованим підходом до інтелектуальної власності є єдиним шляхом подолання кризових тенденцій у технологічному секторі країни.

Список використаних джерел:

1. Compagnucci L., Spigarelli F. Improving knowledge transfer and innovation services: a roadmap for knowledge transfer offices. *Journal of Innovation & Knowledge*. 2024. Vol. 9, Iss. 3. Art. 100577. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jik.2024.100577>
2. B2B Marketing Trends: AI, Community, Trust. The Smarketers. URL: <https://thesmarketers.com/blogs/b2b-marketing-trends/> (дата звернення: 22.05.2024).
3. Мельник-Мельников П.Г., П'ятчаніна Т.В., Огородник А.М., Мазур М.Г. Аналіз досвіду закордонних офісів трансферу технологій для формування в наукових установах України ефективної системи трансферу технологій. *Наука Технології Інновації*. 2019. № 3 (11). С. 62–69.
4. Mihaly Heder. From NASA to EU: the evolution of the TRL scale in Public Sector Innovation. *The Innovation Journal*. 2017. No. 22. P. 1–23.

ПАТЕНТНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В БІОМЕДИЧНІЙ ГАЛУЗІ

П'ЯТЧАНІНА Т.В.,

*зав. відділу патентно-ліцензійної діяльності
та інформаційного супроводу, к.б.н., с.н.с.*

ОГОРОДНИК А.М.,

к.т.н., н.с.

ДВОРЩЕНКО О.С.,

к.б.н., с.н.с.

*Інститут експериментальної патології, онкології
та радіобіології ім. Р.Є. Кавецького НАН України,
м. Київ, Україна*

Стрімкий розвиток медико-біологічних наук у вітчизняних наукових установах та ВНЗ забезпечує створення перспективних об'єктів права інтелектуальної власності. Захист цих розробок шляхом патентування та їх подальше впровадження в онкологічну практику створює суттєві конкурентні переваги, покращує діагностику, лікування та якість життя пацієнтів [1].

Обов'язковим етапом сучасної науково-дослідної роботи (НДР) є патентні дослідження (ПД) [2], які виступають інструментом аналізу патентоспроможності, дозволяють об'єктивно оцінити новизну й техніко-економічний рівень об'єктів господарської діяльності, визначити комерційний потенціал та сформулювати стратегію виходу на ринки України та світу. Відповідно до ДСТУ 3575-97 [3], ПД мають супроводжувати кожен етап НДР для забезпечення правового захисту технологічних рішень.

Проведення ПД є невід'ємним етапом життєвого циклу науково-дослідних робіт, що забезпечує визначення актуального рівня техніки, превентивне виявлення правових ризиків та формування стратегії комерціалізації розробок. Особливо гостро це питання постає у мультидисциплінарних галузях, таких як онкологія, де висока динаміка появи нових рішень вимагає чіткої структуризації пошукових процедур та залучення релевантних інформаційних ресурсів.

Специфіка ПД в онкології полягає у чіткому розмежуванні об'єктів інтелектуальної власності. Правову охорону на винаходи чи корисні моделі можуть отримати продукти (речовини, композиції, вакцини, пристрої, штами), процеси їх одержання та штучно виділені елементи організму (зокрема, послідовності генів). Водночас законодавство забороняє патентувати суто хірургічні чи терапевтичні способи лікування і діагностики безпосередньо на організмі, комп'ютерні програми та природні біоматеріали. Для комплексного захисту розробок також використовуються торговельні марки (для

назв та логотипів) і промислові зразки (для дизайну та пакування медичних виробів).

Ефективна організація такого дослідження базується на комплексному поєднанні чотирьох видів патентного пошуку. Основним є предметний пошук, який передбачає декомпозицію технічного завдання, вибір профільних рубрик класифікаторів та аналіз масиву документів у межах визначеної тематики. Його доповнює іменний пошук, орієнтований на виявлення розробок конкретних авторів чи компаній-правовласників за допомогою алфавітно-іменних та комерційних довідників. Для верифікації даних за відомим номером охоронного документа застосовують нумераційний пошук, де ідентифікація елементів бібліографічного опису здійснюється за допомогою міжнародних кодів ІНІД відповідно до стандарту BOIB ST.9. Важливим інструментом прогнозування ринків є пошук патентів-аналогів, який дозволяє виявити документи, видані у різних країнах на один і той самий винахід на основі номера першого пріоритету, що безпосередньо вказує на географічні пріоритети бізнесу та структуру взаємного патентування. При цьому хронологічна глибина будь-якого з цих видів пошуку чітко корелює з етапом виконання наукової роботи: для визначення тенденцій розвитку галузі достатньо охопити період у 5–10 років, на етапі завершення прикладних досліджень ретроспективу збільшують до 20 років, а для встановлення абсолютної новизни аналізують увесь доступний історичний масив баз даних.

Успішна реалізація патентного пошуку безпосередньо залежить від залучення повноцінної архітектури інформаційних джерел, яка охоплює як патентну, так і патентно-асоційовану літературу. Серед патентних джерел базовий рівень забезпечують національні бази даних, зокрема цифрові ресурси Українського національного офісу інтелектуальної власності та інновацій (УКРНОІВІ) та повнотекстовий портал USPTO (<https://www.uspto.gov/patents/search>) у США. Глобальне охоплення документів гарантують міжнародні безкоштовні платформи Espacenet (<https://worldwide.espacenet.com/>) від Європейського патентного відомства та PatentScope (<https://patentscope.wipo.int/>) від Всесвітньої організації інтелектуальної власності. Особливе значення для медико-біологічної сфери має потужна некомерційна система Lens.org (<https://www.lens.org/>), яка інтегрує понад 140 млн патентів та 240 млн наукових публікацій, підтримуючи унікальні функції аналізу патентних сімейств, цитувань та пошуку за біологічними послідовностями.

Для більш глибокого аналізу онкологічних мішеней та специфічних хімічних сполук залучають комерційні бази даних типу DWPI (<https://clarivate.com/intellectual-property/derwent/world->

patents-index/), DGENE (<https://www.cas.org/solutions/cas-stnext/>) або Reaxys (<https://www.reaxys.com/>). Разом з тим, патентний пошук не може бути вичерпним без аналізу наукових публікацій в універсальних та галузевих базах даних, таких як Scopus, Web of Science, PubMed/Medline, Embase (<https://www.embase.com/>) та Chemical Abstracts (<https://www.cas.org/>). Хоча наукометричні показники журналів, на кшталт імпаکت-фактора, не мають юридичного значення при визначенні патентоспроможності, використання цих баз та інституційних репозитаріїв типу OAIster (<https://arxiv.org/>) чи arXiv (<https://www.oclc.org/en/oaister.html>) є критичним для забезпечення повноти виявлення рівня техніки, оскільки вони часто містять повнотекстові матеріали, які відсутні у класичних патентних реєстрах.

Для точної навігації у цих масштабних масивах інформації та побудови релевантних пошукових формул ключові слова обов'язково комбінують з індексами ієрархічних систем патентної класифікації. Загальновизнана Міжнародна патентна класифікація (МПК) будується за принципом послідовного звуження від розділу і класу до підкласу, групи та підгрупи. Паралельно використовується коопера-тивна патентна класифікація (CPC), спільно керована ЄПВ та USPTO, яка є розширенням МПК, має вищу дискретність рубрик і на 90 % збігається з нею на рівні підкласів. У сфері онкології пошук традиційно фокусується на розділах A (задоволення життєвих потреб людини) та C (хімія), де ключовими є підкласи A61K та A61P, що деталізують медичні препарати та їхню специфічну терапевтичну активність.

Детальна класифікація та аналіз знайденого рівня техніки є підґрунтям для проведення експертизи об'єкта господарської діяльності на відповідність критеріям патентоспроможності та патентної чистоти згідно із законодавством. Перевірка новизни винаходу вимагає порівняння розробки з найближчим аналогом, і для позитивного висновку достатньо наявності хоча б однієї відмінної суттєвої ознаки, яка безпосередньо впливає на досягнення нового технічного результату — будь то хімічна структура сполуки, якісний склад онкологічної композиції чи послідовність дій у способі терапії. На відміну від новизни, винахідницький рівень оцінюється шляхом зіставлення розробки не з поодиноким документом, а з комбінацією ознак кількох аналогів, щоб довести, що запропоноване рішення не є очевидним для фахівця. Окремим, суто юридичним етапом дослідження, є експертиза на патентну чистоту, яка покликана встановити, чи може об'єкт вільно виготовлятися або реалізовуватися у конкретній країні на визначену дату без порушення чужих чинних патентів. Цей аналіз завжди має чітку територіальну та часову прив'язку і вимагає гармонійного поєднання правової, технічної та економічної сторін дослідження для мінімізації судових ризиків.

Фінальним етапом усього циклу робіт є регламентоване документування результатів у формі офіційного звіту про патентні дослідження, який складається відповідно до вимог національних стандартів [4]. Структура звіту чітко визначена і містить титульний лист, загальні відомості про об'єкт дослідження з описом його ознак, список виконавців, зміст, додатки, а також основну частину, розбиту на спеціалізовані розділи. Усі виявлені під час роботи релевантні патентні документи систематизуються та вносяться до уніфікованих аналітичних форм, що дозволяє авторам сформулювати об'єктивні загальні висновки щодо досягнутого рівня техніки, довести патентоспроможність власної розробки та розробити надійну стратегію її подальшого патентування і комерціалізації на світовому ринку.

Патентування винаходів науково-дослідними установами медико-біологічної галузі є невід'ємною частиною проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт. Портфоліо патентів на винаходи, корисні моделі, промислові зразки визначає вагу установи на ринку інтелектуальної власності та дозволяє розробляти стратегії комерціалізації метою яких є отримання прибутку. Патентні дослідження є складовою патентної стратегії установи. Вони потребують ретельного виконання та фіксації інформації патентного, наукового та економічного характеру. На думку авторів-упорядників Методичні рекомендації дозволять оптимізувати патентну діяльність в науково-дослідних установах [5].

Список використаних джерел:

1. Винахідницька діяльність у наукових установах / За ред. Ю.М. Капіци; кол. авторів: Ю.М. Капіца, Т.Г. Косско, Д.С. Махновський, І.І. Хоменко, Н.І. Аралова, М.П. Туров: Наук.-практ. вид. К.: Логос, 2021. 455 с.
2. Положення про використання об'єктів права інтелектуальної власності в НАН України (із змінами відповідно до розпоряджень Президії НАН України від 30.10.2008 № 622, від 01.03.2013 № 142, від 15.06.2015 р. № 430, від 17.05.2016 р. № 293, від 30.01.2020 № 69). URL: https://ipr.nas.gov.ua/?page_id=134.
3. ДСТУ 3575-97. Патентні дослідження. Основні положення та порядок проведення. [Чинний від 1998-01-01]. Вид. офіц. Київ: Держстандарт України 1997. 14 с. URL: <http://nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2015/02/ДСТУ-3575-97-Патентні-дослідження.pdf>.
4. ДСТУ 3574-97. Патентний формуляр. Основні положення. Порядок складання та оформлення. — Київ. Держстандарт України, 1997. 28 с. URL: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=65476.
5. П'ятчаніна Т.В., Васильєв О.В., Цюкало Д.В., Огородник А.М., Чьочь В.В., Дворщенко О.С., Мельник-Мельников П.Г. Патентні до-

слідження об'єктів інтелектуальної власності в біомедичній галузі (методичні рекомендації). Сайт НАН України. «Охорона прав інтелектуальної власності та трансфер технологій в наукових установах». URL: https://ipr.nas.gov.ua/?page_id=1890

СТРАТЕГІЇ ЗАЛУЧЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ГРАНТОВИХ РЕСУРСІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ОНКОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УКРАЇНІ

ПЯТЧАНІНА Т.В.,

*зав. відділу патентно-ліцензійної діяльності
та інформаційного супроводу, к.б.н., с.н.с.*

ОГОРОДНИК А.М.,

к.т.н., н.с.

ДВОРЩЕНКО О.С.,

к.б.н., с.н.с.

*Інститут експериментальної патології, онкології
та радіобіології ім. Р.Є. Кавецького НАН України
м. Київ, Україна*

За даними ВООЗ та IARC (Міжнародна агенція з дослідження раку) [1], онкологічні захворювання спричиняють кожну шосту смерть у світі. Щорічна кількість нових випадків сягнула 20 мільйонів, а до 2050 року прогнозується зростання до 35 мільйонів. Для України ця проблема загострюється через додаткові виклики: обмежений доступ до скринінгу, руйнування медичної інфраструктури та зростання стресових чинників, що впливають на онкогенез.

Фундаментальні дослідження є базисом для впровадження методів прецизійної діагностики та терапії. В умовах обмеженого внутрішнього бюджету інтеграція українських вчених у міжнародний дослідницький простір стає критичною. Залучення світових грантових ресурсів — це єдиний шлях до модернізації вітчизняної онкологічної науки та забезпечення її конкурентоспроможності.

Фінансування онкологічних досліджень на всіх етапах — від ідеї до клініки базується на грантах державних та приватних фондів. Масштабний аудит A. Schmutz [2] ідентифікував понад 4600 донорів у 107 країнах, що підтверджує глобальну розгалуженість ресурсів. Водночас аналіз M. Begum [3] вказує на специфічні виклики та можливості для регіону Центральної та Східної Європи.

Основними платформами міжнародного фінансування онкологічних досліджень є ESMO (<https://www.esmo.org/career-development/fellowships-and-awards>), ICRP (<https://www.icrppartnership.org/>) та IARC (<https://training.iarc.who.int/>). IARC надає найбільш струк-

турований перелік донорів, що включає державні установи, міжнародні організації, неприбуткові фонди та приватний сектор.

Традиційно участь України в цих мережах була обмеженою. Довгий час ключовими суб'єктами залишалися НАН України та УНТЦ, а більшість проєктів (за даними NCI та Global Oncology Map (<https://www.globalonc.org/>)) зосереджувалася на радіаційних наслідках Чорнобильської катастрофи. Проте станом на 2024-2026 рр. ландшафт змінився: Національний фонд досліджень України (НФДУ) інтегрувався в європейську систему грантової підтримки, відкриваючи шлях до диверсифікації наукових тем.

Попри існуючий дисбаланс, спостерігається позитивна динаміка залучення українських вчених до програм Horizon Europe (місія «Cancer») та спеціалізованих ініціатив (наприклад, MSCA4Ukraine), що дозволяє виходити за межі пост-чорнобильської тематики в бік молекулярної онкології, імунотерапії та діагностичних процесів, що є критичним для повної інтеграції України у світовий науковий простір.

Світовим лідером із фінансування досліджень раку є США. Основним державним розпорядником коштів — Національний інститут раку (NCI), бюджет якого у 2024 р. сягнув понад 7,2 млрд у.о. До ключових державних ініціатив відносяться: Cancer Moonshot 2.0 — у 2022 р. адміністрація США перезапустила ініціативу з метою зниження смертності від раку на 50% протягом наступних 25 років. Пріоритети змістилися на ранню діагностику (multicancer detection tests) та подолання нерівності в доступі до лікування. ARPA-H (Advanced Research Projects Agency for Health) — нове агентство (засноване у 2022 р.), що фінансує ризикові «проривні» проєкти, зокрема в імунотерапії та персоналізованих вакцинах проти раку. Міжнародна співпраця (Центр Фогерті) — програми центру (наприклад, D43, R01) трансформувалися в бік розбудови цифрової інфраструктури охорони здоров'я та вивчення впливу екологічних факторів на онкогенез у країнах LMIC.

Серед значної кількості приватних грантових фондів США слід, перш за все, згадати фонд Білла та Мелінди Гейтсів (Bill & Melinda Gates Foundation) (<https://www.gatesfoundation.org>) та фонд Рокфеллера (Rockefeller Foundation) (<https://www.rockefellerfoundation.org>). Обидва фонди фінансують дослідження найбільш глобальних проблем зі здоров'ям у світі, у тому числі онкологічні захворювання, і фокусуються на доступних та дієвих медичних послугах та системах.

Дослідницький фонд Трешера (Thrasher Research Fund) (<https://www.thrasherresearch.org>) зосереджений на клінічних та фундаментальних дослідженнях із профілактики, діагностики педіатричних хвороб та лікування дітей.

У ЄС реалізація програми Horizon Europe (2021–2027) увійшла у фазу інтенсивного виконання Місії «Рак» (EU Mission on Cancer). На 2026 р. заплановано відкриття нових конкурсів із загальним бюджетом понад 124 млн у.о., спрямованих на розробку стратегій ранньої діагностики та оптимізацію якості життя пацієнтів. Для України асоційований статус у програмі відкриває доступ до інструментів EU4Health та ініціативи UNCAN.eu, що сприяє інтеграції в єдиний європейський простір онкологічних даних.

Міжнародний фонд Human Frontier Science Program (HFSP) (Страсбург) продовжує залишатися ключовим джерелом для крос-континентальних фундаментальних досліджень. У приватному секторі спостерігається зростання грантів на педіатричну онкологію (наприклад, Thrasher Research Fund підвищив середні виплати до 350 тис. у.о.), а також активізація National Brain Tumor Society у сфері розробки нових систем доставки ліків у мозок.

Важливу роль відіграють приватні фонди Великобританії, що підтримують інновації на ранніх стадіях (seed funding). У 2026 р. фонд Worldwide Cancer Research пропонує гранти до 250–275 тис. у.о. (терміном до 3 років) на проекти в галузі експериментальної онкології. World Cancer Research Fund (WCRF) продовжує фінансувати міжнародні дослідження (до 350 тис. у.о.) у сфері впливу дієти та екології на рак. Вузькоспеціалізовані організації, такі як Pancreatic Cancer Research Fund, фокусуються на методах раннього виявлення (рідинна біопсія), відкриваючи нові грантові цикли у червні 2026 р.

Міжнародна інтеграція реалізується через мережу INCTR, чия діяльність у 2026 р. зосереджена на «нарощуванні потенціалу» в країнах, що розвиваються, через спільні клінічні випробування та освітні програми. Для українських установ приєднання до таких мереж та асоціацій (ESMO, IARC, INCTR) є обов'язковою передумовою для участі у глобальних консорціумах та отримання доступу до сучасних джерел фінансування фундаментальної та клінічної онкології.

На основі аналізу головних організацій у США та ЄС виявлено, що готові приймати пропозиції від зарубіжних наукових установ у США — Національний інститут раку (NCI) та Міжнародний центр Фогерті, а в ЄС — програма Horizon Europe, яка вже наприкінці 2020 р. почне оприлюднювати конкурси з дослідження раку на 2021–2027 рр. і таким чином, надасть потенційні можливості для участі у значній кількості міжнародних проектів дослідження раку в Україні.

Список використаних джерел:

1. Cancer. World Health Organization. 2024. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/cancer> (Дата звернення: 15.05.2026)
2. Schmutz A. The global landscape of cancer research funding: a comparative analysis of 4693 organizations / A. Schmutz, M. Sullivan,

R. Sullivan [et al.] *The Lancet Oncology*. 2019. Vol. 20, No. 11. P. 1490–1500. DOI: 10.1016/S1470-2045(19)30462-8

3. Begum M. Cancer research funding in Central and Eastern Europe and the former Soviet Union: a cross-sectional study / M. Begum, R. Sullivan, A. Schmutz. *Ecancermedicalscience*. 2021. Vol. 15. P. 1195. DOI: 10.3332/ecancer.2021.1195

УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ: РОЗВИТОК КОМПЕТЕНЦІЙ ТА ДОСВІД КПІ ІМ. ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО

РОМАШКО А.С.,

доцент, к.т.н., КПІ ім. Ігоря Сікорського

ЮРЧИШИН О.Я.,

доцент, к.т.н., КПІ ім. Ігоря Сікорського

м. Київ, Україна

Спроможність закладів вищої освіти (ЗВО) та, загалом, наукових установ ефективно реалізувати власну інноваційну політику прямо залежить від можливості організації управляти інтелектуальною власністю (ІВ), реалізовувати трансфер технологій та знань, а також є викликом для національної безпеки України.

Тривалий час у вітчизняному науково-освітньому просторі домінував підхід до набуття компетентностей суто у «сфері інтелектуальної власності», що традиційно зводилося до пасивного вивчення чинного законодавства та розуміння юридичних аспектів об'єктів ІВ. Сфера управління ІВ стосується прикладних, практичних навичок: як створювати концепції, перевіряти їх, розгортати, комерціалізувати, охороняти, захищати, ліцензувати — тобто управляти нематеріальними активами.

Сама по собі наявність геніального та креативного персоналу або проривних ідей (потенційних інновацій) не гарантує успіху. Ключовим фактором виживання організації є її здатність систематично управляти цими ідеями, трансформуючи їх у захищені та комерційно успішні активи.

Проте, як доводить сучасна світова практика, відображена в міжнародних стандартах з інноваційного менеджменту серії ISO 56000, зокрема стандарт ISO 56005:2020 «Управління інноваціями. Інструменти і методи для управління інтелектуальною власністю. Настанови» [1] (в Україні наразі діє ідентичний зазначеному міжнародному стандарту ДСТУ EN ISO 56005:2022), ключовим чинником сталого успіху організації є її здатність **до системного управління** ідеями та трансформації їх у захищені й комерційно успішні

нематеріальні активи. Відповідно, виникає гостра потреба в переформатуванні підходів до оцінки та формування прикладних, практичних навичок персоналу, що здійснює повсякденну діяльність у сфері інновацій.

Важливим кроком у напрямку стандартизації зазначених процесів є розробка Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO) проекту стандарту ISO 56011 «Структура компетенцій для управління інноваціями — Настанова». Цей документ фокусується на розвитку особистих та професійних навичок фахівців. У контексті організації менеджменту ІВ та трансферу технологій у ЗВО та наукових установах особливого значення набуває профільна компетентність «Управління інтелектуальною власністю». На основі аналізу проекту стандарту та реальних викликів наукового середовища, ця компетентність стосується чотирьох фундаментальних блоків завдань:

- ідентифікація та інвентаризація: спроможність здійснювати внутрішній аудит ІВ та виокремлювати потенційні об'єкти права на ранніх стадіях інноваційного процесу;
- стратегія захисту: збалансований вибір інструментів охорони між відкритою реєстрацією (патентування) та запровадженням режиму комерційної таємниці;
- комерціалізація: управління ліцензійними угодами, трансфер технологій до реального сектору економіки та правовий захист через договори про нерозголошення (NDA);
- моніторинг та дотримання прав: регулярне відстеження патентних баз даних, виявлення випадків порушення прав ІВ на ринку.

Проект стандарту передбачає п'ятирівневу шкалу володіння даною компетентністю:

- **новачок** (рівень 1) — не застосовується (дійсно в проекті зазначеного стандарту для новачків вказано що компетентність «не застосовується», але вважаємо, що в реальній структурі організації новий персонал повинен бути підготовленим для виконання задач організації і для переходу на вищий рівень);
- **виконавець** (рівень 2) — веде внутрішні реєстри, реалізує рутинні завдання за стандартними операційними процедурами компанії;
- **спеціаліст-практик** (рівень 3) — підготовка ліцензійних договорів, первинний патентний пошук, формування заявок;
- **експерт** (рівень 4) — приймає рішення в умовах невизначеності, розробляє стратегії захисту продуктів та здійснює аналіз патентної чистоти;
- **стратег** (рівень 5) — формує концептуальні моделі та корпоративні політики усієї інноваційної екосистеми.

Для забезпечення ефективного трансферу знань в університетській інфраструктурі постає питання базової освіти такого фа-

хівця. Традиційне залучення зовнішніх патентних повірених чи класичних юристів не вирішує проблему повною мірою, адже вони не здатні здійснювати безперервний моніторинг повсякденної роботи великих наукових колективів.

Застосовуючи концепцію **T-shaped skills** [2], визначаємо що в управлінні інтелектуальною власністю на ринку конкурують три типи фахівців:

- **Т-юрист:** Має глибоку юридичну вертикаль. Він забезпечує ідеальну чистоту договорів, але здійснити патентний пошук та підготувати заявку на винахід не знаючи технічної складової це майже нездійсненна задача (хоча і є певні виключення).
- **Т-менеджер:** Професійний управлінець, для якого ІВ — це лише один із фінансових інструментів бізнес-моделі. Він мислить категоріями ринку, але залежний від експертної оцінки технічних фахівців.
- **Т-інженер:** Людина з фундаментальною технічною або науковою освітою (вертикаль), яка наростила знання з менеджменту та ІВ.

Констатуємо, що найбільш перспективною фігурою для інноваційно орієнтованого підприємства є Т-інженер (або Т-науковець) — фахівець із глибокою фундаментальною технічною або науковою базою (вертикальна лінія літери «Т»), який «наростив» горизонтальні компетентності з інноваційного менеджменту та права ІВ (фахівці з кількома освітами тут не розглядаються, бо їх кількість обмежена). Набагато ефективніше навчити розробника основам патентного права, ніж намагатися залучити для повсякденної діяльності з виявлення об'єктів права ІВ юриста, відірваного від технічної суті розробки (таке залучення може бути логічним при аудиті ІВ та укладенні договорів). Інженер при здійсненні своїх обов'язків, бачить потенційну інновацію безпосередньо в момент її зародження, що мінімізує ризики її втрати у періодах між плановими аудитами інтелектуальної власності.

Проте аналіз поточної ситуації в системі вищої освіти України виявляє суттєві розриви. Переважна більшість ЗВО технічного спрямування навчає студентів оперувати вже створеними кимось об'єктами (захист від порушень, загальна теорія). Водночас дисципліни з ІВ викладаються здебільшого на рівні магістратури (причому не в усіх ЗВО), тоді як перші дипломні проекти студенти виконують на бакалавраті, не маючи жодних компетентностей щодо ІВ. Зазначимо, що у воєнний час за наявності «кадрового голоду» значна частина студентів працевлаштовується вже після 2-го курсу бакалаврату і, задовольняючи первинні матеріальні потреби, втрачає мотивацію до вступу в магістратуру. Як наслідок, більшість випускників технічних спеціальностей виходять на ринок праці

безграмотними в плані інтелектуальної власності і не розуміють ціннісної сутності терміну «інновація».

Зазначимо досвід КПП ім. Ігоря Сікорського в поширенні знань про інтелектуальну власність та в побудові інноваційної екосистеми, основним результатом діяльності якої є трансфер технологій та трансфер знань, зокрема:

- запровадження дисципліни «Інтелектуальна власність та патентознавство» для студентів магістратури (на жаль зробити це на базі бакалаврату не виходить без зовнішньої підтримки);
- залучення студентів до сфери інтелектуальної власності шляхом здійснення роботи в гуртках, проведення семінарів та екскурсій, зокрема до УКРНОІВІ;
- з метою оптимізації системи взаємодії основних учасників інноваційного процесу щодо ОПІВ, власником яких є КПП ім. Ігоря Сікорського працівники та здобувачі вищої освіти повідомляють про створений об'єкт, заповнюючи форму «Повідомлення про створення ОПІВ»;
- постійно діюча стартап-школа та щорічний конкурс інноваційних проєктів Sikorsky Challenge з подальшою можливою акселерацією проєктів;
- функціонування центру TISC на базі університету, що дозволило підвищити кваліфікацію працівників TISC, подати міжнародну заявку, інтегрувати отримані знання в навчальний процес, а також надавати консультації зацікавленим фізичним та юридичним особам в набутті прав інтелектуальної власності;
- участь університету в складі консорціуму European Digital Innovation Hub (EDIH) «Kyiv HiTech», основна діяльність якого направлена на надання допомоги підприємствам малого і середнього бізнесу (МСП) в підвищенні рівня їх діджиталізації;
- активна участь КПП ім. Ігоря Сікорського в різноманітних заходах та проєктах для безпосереднього спілкування з науковцями з інших країн та з виробниками (крайня подія — участь університету у XXIV Міжнародному промисловому форумі, який відбувся 26–28 травня).

Протягом 2025–2026 років отримано виплати за попередньо укладеними ліцензійними договорами на загальну суму близько мільйона гривень.

Висновки та пропозиції. Для реального функціонування політик управління інтелектуальною власністю та забезпечення сталого трансферу знань необхідно адаптувати моделі навчання до вимог стандартів серії ISO 56000, тому що ці стандарти розроблені з використанням досвіду успішних інноваторів.

Вивчення прикладних компонентів управління ІВ (методи створення ОПІВ, підготовка заявок, міжнародні класифікації, робота з патентними базами даних та патентно-інформаційний пошук для

визначення рівня техніки) має бути зміщено безпосередньо на рівень бакалаврату для всіх технічних та STEM-спеціальностей, які створені на стику науки (Science), технологій (Technology), інженерії (Engineering) та математики (Mathematics).

Для фахівців, які вже займаються професійною діяльністю в університетській інфраструктурі (наукові парки, центри трансферу технологій, мережа TISC), набуття вищих рівнів компетентності управління інноваціями (Експерт, Стратег) має забезпечуватися через систему безперервної освіти: дистанційні програми Академії ВОІВ (WIPO), спеціалізовані курси підвищення кваліфікації та проведення міждисциплінарних науково-практичних платформ із залученням реального бізнесу.

Заклади вищої освіти та наукові установи мають активно інформувати спільноту про важливість управління інтелектуальною власністю та розвивати взаємовигідний зв'язок між бізнесом та наукою.

Ми, поки, формуємо культуру поваги до інтелектуальної власності, компетентності в цій сфері для розуміння інноваційних процесів та управління ними, напрацьовуємо досвід взаємодії з бізнесом. Ми можемо обирати коротший шлях, орієнтуючись на досвід тих хто попереду, але не маємо права зупинитись.

Список використаних джерел:

1. International Organization for Standardization. Standards by ISO/TC 279 Innovation management. URL: <https://www.iso.org/committees/4587737/x/catalogue/> (date of access: 26.05.2026).

2. The T-Shaped Lawyer: A New Model for Corporate Legal Excellence. On-Demand Legal Talent, Lawyers, & Legal Services Provider | Axiom. URL: <https://www.axiomlaw.com/blog/t-shaped-lawyer-model-for-corporate-legal-excellence> (date of access: 26.05.2026).

МАЛЮНОК: ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ПРАВА ТА ПРОМИСЛОВИХ ЗРАЗКІВ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

САМОЛОВОВА Н. В.,

*молодший науковий співробітник
НДІ інтелектуальної власності НАПрН України
м. Київ, Україна*

При проведенні судових експертиз з інтелектуальної власності досить часто на дослідження надаються малюнки, що можуть бути як об'єктами авторського права, так і об'єктами промислової власності, а саме промисловими зразками.

Вибір того чи іншого режиму охорони малюнка — авторське право чи право промислової власності має свої переваги та недоліки та залежить, як правило, від форми його використання.

Промисловий зразок — результат інтелектуальної, творчої діяльності людини в галузі художнього конструювання. Промисловим зразком може бути зовнішній вигляд виробу або його частини, що визначається, зокрема, лініями, контурами, кольором, формою, текстурою та/або матеріалом виробу, та/або його оздобленням. Зовнішнім виглядом виробу може бути, зокрема, оздоблення виробу, логотипи, комп'ютерні піктограми, інтерфейс користувача вебсайту, застосунку, комп'ютерної програми, карти та ілюстрації.

Декоративна сторона промислового зразка може бути виражена у формі, структурі, кольорі виробу, вона повинна впливати на його зорове сприйняття. Однак, обов'язковою умовою є відтворюваність виробу промисловими засобами. Такий подвійний (естетично-функціональний) характер промислових зразків є підставою для їх окремої правової оцінки як об'єктів інтелектуальної власності.

Відповідно до Правил складання та подання заявки на промисловий зразок: промислові зразки можуть бути об'ємними (моделі), площинними (малюнки) або комбінованими. Площинні промислові зразки являють собою композицію, в основу якої покладено лінійно-графічне співвідношення елементів, яке не може бути сприйнято візуально як об'ємне. Частіше за все площинними промисловими зразками є етикетки, обгортки виробів, малюнки тканини, логотипи.

Оскільки промисловий зразок призначений задовольняти естетичні потреби, він наближається до творів образотворчого мистецтва, правова охорона яких здійснюється відповідно до норм авторського права. Відмінність полягає в тому, що при оцінці зовнішнього вигляду виробу, в якому втілено промисловий зразок, беруть до уваги його естетичне сприйняття або ергономічність, а не його художню вартість як твору мистецтва. Таким чином, якщо малюнок не може бути відтворений промисловим способом, то такий об'єкт лише є твором мистецтва і охороняється законом про авторське право.

Важливо дослідити, який саме об'єкт інтелектуальної власності в кожній окремій ситуації зручніше і доцільніше реєструвати. Для наочності критерії порівняння представимо у вигляді таблиці.

Таблиця.

Порівняння промислового зразка та об'єкта автоського права

Критерії порівняння	Об'єкт авторського право	Промисловий зразок
Закони та нормативні документи, щодо набуття та реалізації прав інтелектуальної власності	-Цивільний кодекс України; -Закон України «Про авторське право та суміжні права»	-Цивільний кодекс України; -Закон України «Про охорону прав на промислові зразки»; -Правила складання та подання заявки на промисловий зразок; -Правила розгляду заявки на промисловий зразок
Охоронний документ і строк його дії	Свідоцтво. Авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення і починає діяти від дня створення твору протягом усього життя автора і 70 років після його смерті, крім окремих випадків.	Свідоцтво Строк дії свідоцтва на промисловий зразок становить 5 з можливістю продовження 5-ти річними термінами до 25 років
Обсяг правової охорони	Правова охорона надається твору, формі його вираження.	Обсяг правової охорони надається зовнішньому вигляду виробу, в якому втілено промисловий зразок, визначається сукупністю суттєвих ознак промислового зразка, представлених на зображеннях виробу, які внесені до Реєстру, і засвідчується свідоцтвом.
Об'єкти інтелектуальної власності	Об'єктами авторського права є твори, зокрема, у галузі мистецтва, а саме: твори образотворчого мистецтва (скульптура, картина, малюнок , гравюра, літографія, твір художнього, у тому числі сценічного дизайну тощо).	Об'єктом промислового зразка може бути форма, малюнок чи розфарбування або їх поєднання, які визначають зовнішній вигляд промислового виробу і призначені для задоволення естетичних та ергономічних потреб.
Умови надання охорони	Оригінальність як результат творчої діяльності, та втілення на матеріальному носії.	-відповідність суспільному порядку, принципам гуманності і моралі; -новизна; -індивідуальний характер
Первинний суб'єкт	Автор твору	Автор промислового зразка

Таблиця (продовження)

Критерії порівняння	Об'єкт авторського право	Промисловий зразок
Немайнові права	1) Вимагати визнання свого авторства. 2) Право на анонімність. 3) Право на псевдонім. 4) Вимагати збереження цілісності твору.	право на авторство
Майнові права	1) Виключне право на використання твору. 2) Виключне право на дозвіл або заборону використання твору іншими особами.	1) Виключне право використовувати промисловий зразок за своїм розсудом. 2) Виключне право на дозвіл або заборону використання твору іншими особами.
Використання	Використання твору може здійснюватись у будь-якій формі і будь-яким способом, зокрема: 1) Відтворення творів; 2) Публічна демонстрація і публічний показ; 3) Переробка твору; 4) Розповсюдження творів шляхом першого продажу, відчуження іншим способом або шляхом здавання в майновий найм чи у прокат та шляхом іншої передачі до першого продажу примірників твору; 5) Подання своїх творів до загального відома публіки таким чином, що їй представники можуть здійснити доступ до творів з будь-якого місця і у будь-який час за їх власним вибором; 6) Здавання в майновий найм і (або) комерційний прокат після першого продажу; 7) Імпорт примірників творів.	Використанням зареєстрованого промислового зразка визнається виготовлення виробу із застосуванням зареєстрованого промислового зразка, застосування такого виробу, пропонування для продажу, в тому числі через Інтернет, продаж, імпорт (ввезення), експорт (вивезення) та інше введення його в цивільний оборот або зберігання такого виробу в зазначених цілях. Виріб визнається виготовленим із застосуванням зареєстрованого промислового зразка, якщо зовнішній вигляд такого виробу або його частини справляє на поінформованого користувача таке саме загальне враження, як і промисловий зразок, що охороняється.

З наведеної таблиці можна зробити деякі висновки щодо ситуативних переваг і недоліків режимів правової охорони малюнка, як результату творчої діяльності людини, з позиції авторського права, і права на промисловий зразок.

1. Авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення без проведення спеціальних процедур експертизи та реєстрації, а також виконання будь-яких інших формальностей. Авторське право діє протягом усього життя автора і 70 років після його смерті, крім окремих випадків.

Виникнення прав інтелектуальної власності на промисловий зразок підтверджується відповідним свідоцтвом, який видається УКРНОІВІ, після проведення формальної експертизи матеріалів заявки. Зазначена експертиза складається з наступних етапів:

- встановлення дати подання заявки;
- перевірка належності промислового зразка, що заявляється, до об'єктів, яким надається правова охорона;
- встановлення пріоритету;
- перегляд заявок на промислові зразки, які надійшли до Відомства раніше;
- перевірка правильності оформлення документів, які входять до складу заявки на промисловий зразок.

Крім того слід зазначити, що малюнок, як об'єкт авторського права завжди буде передувати за датою створення промислового зразку у вигляді такого самого малюнку. В цьому контексті авторсько-правова охорона малюнка має безумовні переваги.

2. Як вже зазначалось, правова охорона надається промислового зразку, що не суперечить публічному порядку, принципам гуманності і моралі і відповідає критеріям охороноздатності. Це закладено у статті 5 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки». Крім того, умовами охороноздатності промислового зразка є новизна та індивідуальний характер. Промисловий зразок визнається новим, якщо жоден ідентичний промисловий зразок не доведено до загального відома щодо: зареєстрованого промислового зразка — до дати подання заявки до НОІВ або, якщо заявлено пріоритет, до дати її пріоритету та незареєстрованого промислового зразка — до дати, на яку промисловий зразок, щодо якого вимагається охорона, вперше був доведений до загального відома. Промислові зразки вважаються ідентичними у разі, якщо їхні суттєві ознаки відрізняються лише незначними деталями.

Обсяг правової охорони, що надається, визначається сукупністю суттєвих ознак промислового зразка, представлених на зображенні виробу, внесеному до Реєстру, і засвідчується свідоцтвом з наведеною у ньому копією внесеного до Реєстру зображення виробу.

Індивідуальний характер промислового зразка також визначається за суттєвими ознаками і в загальному розумінні вказує на те, що за зовнішнім виглядом він кардинально відрізняється від існуючих аналогів.

В авторському праві таких обмежень щодо виду творів, їх теми, цінності, моральності тощо не існує. Відсутні будь-які вимоги щодо новизни твору, його якості, його об'єму та ступеня завершеності. Обсяг правової охорони не обмежений сукупністю суттєвих ознак. Єдина вимога – оригінальність як результат творчої праці автора. При цьому рівень творчої праці також не має значення, головне аби вона була присутня. В цьому контексті можливості авторсько-правової охорони є більш широкими.

3. Майнові права автора свідоцтва на промисловий зразок та автора твору, як об'єкта авторського права, однаково стосуються заборони для третіх осіб використовувати ці об'єкти інтелектуальної власності без дозволу.

Але саме поняття використання об'єктів інтелектуальної власності суттєво відрізняються в Законі України «Про авторське право та суміжні права» та в Законі України «Про охорону прав на промислові зразки».

Як вже зазначалось вище визнається виготовленням із застосуванням зареєстрованого промислового зразка, якщо зовнішній вигляд такого виробу або його частини справляє на поінформованого користувача таке саме загальне враження, як і промисловий зразок, що охороняється.

Тобто при проведенні судової експертизи експерт обмежений дослідженням лише суттєвих ознак промислового зразка, які визначають його загальний зовнішній вигляд. При цьому, поділ ознак на суттєві і несуттєві носить суб'єктивний умовний характер. В залежності від характеру об'єкта і мети розроблення художнього вирішення виробу, ті самі ознаки, в одних випадках можуть бути суттєвими, в інших — несуттєвими. Через зазначене, не буде визнаватись порушенням прав на промисловий зразок часткове використання його суттєвих ознак третіми особами без дозволу правовласника.

На відміну від права на промисловий зразок, в авторському праві використання може здійснюватись, в загальному розумінні, в двох формах: як відтворення, і як переробка. Тобто, на відміну від власника свідоцтва на промисловий зразок, власник авторських прав має можливість захищати свій об'єкт інтелектуальної власності не тільки від противоправного відтворення (повного або часткового), а ще й від переробки, здійсненої без його дозволу.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права» відтворення — виготовлення одного або більше при-

мірників твору. При цьому, примірником твору є його копія, яка виконана у будь-якій матеріальній формі.

Переробка (обробка) – зміна жанру раніше існуючого твору в результаті переробки або зміни твору в межах одного й того ж жанру з метою пристосування його до інших умов використання.

Що стосується частини твору, то вона відповідно до статті 9 Закону України «Про авторське право і суміжні права», може використовуватися самостійно, розглядається як твір і охороняється відповідно до вказаного Закону.

Тобто обсяг правової охорони твору, відповідно до згадуваного Закону України, значно більший ніж у промислового зразка відповідно до Закону України «Про охорону прав на промислові зразки».

Тому доцільно навести наступний приклад. Промисловий зразок за патентом України № 24307 має наступний вигляд:

Однією з його суттєвих ознак є колір, а саме: — зелений, білий. Виготовлення виробу, в якому буде втілено всі суттєві ознаки промислового зразка за патентом України № 24307, але в іншій кольоровій гамі, не буде вважатись використанням промислового зразка № 24307.

В той же час, якщо малюнок «Рукавиця», або ж рукавиця, як твір ужиткового мистецтва є об'єктом авторського права, то використання його в іншому кольорі є переробкою твору. Здійснення переробки — це один з видів використання об'єкту авторського права. Переробка твору без дозволу правовласника — є порушенням його авторських прав.

Таким чином, можна зробити висновок, що вибір режиму правової охорони результатів творчої діяльності залежить від напрямків і способів їх подальшого використання та комерціалізації. У випадку захисту прав інтелектуальної власності в судовому порядку, обраний режим правової охорони впливає на методи та методики проведення судової експертизи та коло питань, які можуть вирішуватись експертом. Цей момент неможливо ігнорувати, адже Висновок експерта, за процесуальним законодавством України, є одним з видів доказів, який формується при застосуванні спеціальних знань.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Закон України від 5 грудня 1993 р. №3688-XII «Про охорону прав на промислові зразки» зі змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3688-12#Text>;
3. Правила складання і подання заявки на промисловий зразок та проведення експертизи заявки на промисловий зразок і міжнародної реєстрації промислового зразка, затверджені Наказом Міністерства економіки України 07 березня 2024 року № 6237.
4. Основи інтелектуальної власності. К.: Юридичне видавництво «Ін-Юре», 1999. 578 с.
5. Закон України «Про авторське право та суміжні права» від 11.07.2001 № 2627: станом на 06.01.2006. ВВР. 2001. № 43. ст. 214.

УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ АКТИВАМИ ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

СТОЛЯРЧУК В.В.,

*спеціаліст, дослідник Державного підприємства
«Конструкторського бюро «Південне»,*

ТЕРТИШНИК С.В.,

*спеціаліст, дослідник Державного підприємства
«Конструкторського бюро «Південне»,
м. Дніпро, Україна*

Сучасний розвиток високотехнологічних підприємств дедалі більше визначається не лише наявністю виробничих потужностей чи матеріальних ресурсів, а насамперед здатністю створювати, накопичувати, захищати та ефективно використовувати інтелектуальні активи. У глобальній економіці знань саме результати інтелектуальної діяльності стають основою конкурентоспроможності, технологічної стійкості та інноваційного розвитку. За таких умов питання управління інтелектуальною власністю, трансферу знань, захисту конфіденційної інформації та комерціалізації результатів досліджень набувають стратегічного значення для високотехнологічних підприємств. Особливої актуальності зазначена проблематика набуває в умовах цифрової трансформації науки та виробництва, інтеграції України до Європейського дослідницького простору та активного розвитку міжнародної науково-технічної співпраці. Європейська практика свідчить, що ефективне управління є одним із ключових факторів забезпечення інноваційної

спроможності підприємств, які здійснюють складні науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи [1; 4; 6].

У сучасних умовах інтелектуальна власність перестає розглядатися виключно як юридичний механізм охорони результатів досліджень. Натомість формується комплексна модель Intellectual Asset Management, у межах якої поєднуються правові, організаційні, інформаційні та економічні інструменти управління технологіями, науковими даними та інноваційними розробками. Сучасна концепція відкритої науки передбачає забезпечення відкритого доступу до результатів досліджень, розвиток Open Research Data та створення цифрових екосистем управління науковими даними. У цьому контексті важливого значення набувають ініціативи European Open Science Cloud (EOSC), спрямовані на формування інтегрованого європейського середовища для накопичення, обробки, збереження та повторного використання наукових даних. Використання принципів FAIR Data забезпечує підвищення прозорості досліджень, відтворюваності наукових результатів та ефективності міжнародної наукової кооперації [2; 3; 4].

Для високотехнологічних підприємств інтеграція до сучасних цифрових екосистем відкритої науки створює не лише нові можливості, але й низку викликів. З одного боку, використання платформ управління дослідницькими даними, зокрема DataverseUA, сприяє стандартизації, ідентифікації наукових матеріалів та підвищенню рівня міжнародної наукової взаємодії. З іншого боку, відкритість наукових даних формує ризики витоку технологічно чутливої інформації, втрати патентоспроможності та неконтрольованого використання результатів інтелектуальної діяльності. Саме тому сучасна система управління інтелектуальними активами повинна базуватися на принципі збалансованої відкритості, за якої забезпечується поєднання механізмів Open Science та ефективного правового захисту технологічних рішень. У європейській практиці дедалі ширше використовуються моделі керованого доступу до дослідницьких даних, у межах яких відкритість інформації визначається рівнем її чутливості, комерційної цінності та потенційних ризиків [2; 7]. Особливого значення набуває формування внутрішньої політики інтелектуальної власності високотехнологічних підприємств. Така політика повинна визначати правила створення, обліку, оцінювання, охорони та використання результатів інтелектуальної діяльності. При цьому ефективна IP-policy має охоплювати не лише питання патентування, але й механізми управління, комерційною таємницею, цифровими активами, дослідницькими даними та результатами спільних наукових проєктів.

Аналіз європейського досвіду свідчить, що успішне управління інтелектуальними активами ґрунтується на створенні спеціалізова-

них структур трансферу технологій. Такі підрозділи забезпечують оцінювання комерційного потенціалу розробок, супровід патентування, пошук партнерів, укладання ліцензійних угод та координацію взаємодії між дослідниками, менеджментом і зовнішніми стейкхолдерами [1; 5]. У сучасній інноваційній економіці трансфер технологій дедалі більше розглядається не як разова передача результатів досліджень, а як безперервний процес створення доданої вартості на основі знань. Саме тому європейські моделі передбачають активне поєднання наукової діяльності, цифрового управління даними, інноваційного підприємництва та міжсекторальної кооперації [4; 6; 8]. Водночас ефективність трансферу знань значною мірою залежить від якості договірного регулювання. У сучасних умовах високотехнологічні проекти часто реалізуються у форматі міжнародних консорціумів або міжорганізаційної співпраці, де права на результати досліджень можуть належати кільком учасникам одночасно. Це вимагає чіткого визначення умов використання результатів інтелектуальної діяльності, правил доступу до порядку розподілу прав та механізмів захисту конфіденційної інформації. У європейській практиці особлива увага приділяється укладанню NDA, Data Management Plans (DMPs), що дозволяють мінімізувати ризики втрати контролю над технологічною інформацією. Натомість недостатньо деталізоване регулювання прав на результати спільних досліджень може створювати передумови для конфліктів між учасниками науково-технічної співпраці.

У сучасних умовах важливим напрямом розвитку є також підтримка інноваційного підприємництва та створення технологічних стартапів. Світовий досвід демонструє, що значна частина проривних технологій формується саме у середовищі науково-дослідних колективів і високотехнологічних інженерних команд. Саме тому система управління інтелектуальними активами повинна не лише забезпечувати охорону результатів досліджень, але й стимулювати їх подальшу комерціалізацію. Ефективна модель передбачає функціонування бізнес-інкубаторів, акселераційних програм, центрів підтримки стартапів, патентно-аналітичних підрозділів та механізмів взаємодії з інвесторами. Водночас ключовою умовою успішного функціонування такої системи є формування культури управління знаннями та розвиток компетенцій у сфері Intellectual Property Management.

Таким чином, сучасне управління інтелектуальними активами високотехнологічних підприємств повинно розглядатися як комплексна багаторівнева система, що інтегрує механізми правового захисту, цифрового управління даними, трансферу знань, інноваційного менеджменту та інформаційної безпеки. Її ефективність визначається не лише кількістю отриманих патентів чи лі-

цензій, а здатністю забезпечувати довгострокову технологічну конкурентоспроможність та формувати умови для сталого інноваційного розвитку. Подальший розвиток систем управління інтелектуальними активами в Україні доцільно здійснювати з урахуванням принципів Open Science, FAIR Data, EOSC interoperability та розвитку національної інфраструктури управління дослідницькими даними DataverseUA. Саме інтеграція політик відкритої науки та сучасних механізмів правового захисту результатів досліджень формуватиме основу конкурентоспроможної високотехнологічної економіки та ефективної міжнародної науково-технічної співпраці.

Список використаних джерел:

1. Perkmann M., Tartari V., McKelvey M. et al. Academic engagement and commercialisation: A review of the literature on university–industry relations. *Research Policy*. 2013. Vol. 42. No. 2. P. 423–442. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.respol.2012.09.007>
2. Bogers M., Chesbrough H., Moedas C. Open Innovation: Research, Practices, and Policies. *California Management Review*. 2018. Vol. 60. No. 2. P. 5–16. DOI: <https://doi.org/10.1177/0008125617745086>
3. Piwowar H., Priem J., Orr R. et al. The state of OA: a large-scale analysis of the prevalence and impact of Open Access articles. *PeerJ*. 2018. Vol. 6. e4375. DOI: <https://doi.org/10.7717/peerj.4375>
4. Secundo G., Toma A., Schiuma G., Passiante G. Knowledge transfer in open innovation: A classification framework for healthcare ecosystems. *Business Process Management Journal*. 2019. Vol. 25. No. 1. P. 144–163. DOI: <https://doi.org/10.1108/BPMJ-06-2017-0173>
5. Audretsch D. B., Lehmann E. E., Wright M. Technology transfer in a global economy. *Journal of Technology Transfer*. 2014. Vol. 39. P. 301–312. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10961-012-9283-6>
6. Geuna A., Muscio A. The governance of university knowledge transfer: A critical review of the literature. *Minerva*. 2009. Vol. 47. P. 93–114. DOI: <https://doi.org/10.1007/s11024-009-9118-2>
7. Chesbrough H. To recover faster from Covid-19, open up: Managerial implications from an open innovation perspective. *Industrial Marketing Management*. 2020. Vol. 88. P. 410–413. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2020.04.010>
8. Cunningham J. A., Menter M., O’Kane C. Value creation in the quadruple helix: A micro level conceptual model of principal investigators as value creators. *R&D Management*. 2018. Vol. 48. No. 1. P. 136–147. DOI: <https://doi.org/10.1111/radm.12310>

ІННОВАЦІЇ В ОХОРОНІ ЗДОРОВ'Я: ЗАХИСТ КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

УРАЗОВСЬКА О.С.,

кандидат юридичних наук,

начальник управління Державної організації

*«Український національний офіс інтелектуальної власності
та інновацій» (УКРНОІВІ),*

адвокат Комітету з питань

інтелектуальної власності НААУ,

м. Київ, Україна

Упродовж останніх років світова система охорони здоров'я зазнала безпрецедентних трансформацій, що стали каталізатором стрімкого розвитку медичних інновацій. Пандемія COVID-19 стала потужним поштовхом для впровадження новітніх технологій у сфері охорони здоров'я в більшості країн світу. Необхідність оперативного реагування на глобальну кризу сприяла розвитку телемедицини, цифрових платформ охорони здоров'я, систем дистанційного моніторингу стану пацієнтів, штучного інтелекту для діагностики та прогнозування захворювань, а також електронних медичних інформаційних систем.

Для України визначальним фактором розвитку інновацій у сфері охорони здоров'я стала не лише пандемія, а й воєнний стан, виникла нагальна потреба у створенні та впровадженні нових технологічних рішень для забезпечення медичної допомоги військовослужбовцям і цивільному населенню. Особливого розвитку набули інновації у сфері військової медицини, зокрема цифрові системи медичної евакуації, електронні реєстри поранених, автоматизовані системи управління медичними ресурсами та технології дистанційного моніторингу стану пацієнтів тощо. Важливого значення набула телемедицина як інноваційний інструмент надання медичної допомоги в умовах обмеженого доступу до закладів охорони здоров'я та підвищених безпекових ризиків. Відповідно до Закону України від 19 листопада 1992 року № 2801-ХІІ «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [1], телемедицина є складовою електронної системи охорони здоров'я та визначається як комплекс дій, технологій і заходів, що застосовуються для надання медичної та/або реабілітаційної допомоги пацієнтам у дистанційний спосіб. Нормативне регулювання порядку застосування телемедицини здійснюється також Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 19 жовтня 2015 року № 681, який визначає організаційні засади функціонування телемедичних сервісів у сфері охорони здоров'я [2].

Водночас цифровізація медичних процесів забезпечує підвищення ефективності надання медичних послуг, швидкість обробки інформації та доступність медичної допомоги. Однак одночасно з цим зростають ризики, пов'язані із захистом персональних даних пацієнтів, медичних працівників та військовослужбовців. Використання електронних медичних систем, хмарних сервісів, мобільних застосунків та телекомунікаційних платформ створює додаткові виклики у сфері кібербезпеки та конфіденційності інформації.

Персональні дані про стан здоров'я належать до категорії чутливих даних, що потребують підвищеного рівня правового захисту. Незважаючи на існування нормативної бази, сучасний розвиток цифрових технологій виявив низку проблем, зокрема: чинне законодавство України не повною мірою враховує специфіку функціонування цифрової медицини та військово-медичних інформаційних систем. Більшість положень була розроблена в умовах традиційного документообігу та не охоплює всіх ризиків, пов'язаних із використанням хмарних технологій, штучного інтелекту та великих масивів даних; залишається недостатньо врегульованим питання обробки персональних даних військовослужбовців та осіб, які отримали поранення внаслідок бойових дій. Відсутність спеціалізованих процедур доступу до таких даних створює ризики їх неправомірного використання; проблема кібербезпеки інформаційних систем охорони здоров'я залишається однією з найактуальніших. Навіть за наявності технічних засобів захисту людський фактор, недостатня підготовка персоналу та відсутність ефективного контролю можуть призводити до витоків конфіденційної інформації.

Основу правового регулювання захисту персональних даних в Україні становлять Конституція України [3], Закон України від 1 червня 2010 року № 2297-VI «Про захист персональних даних» [4], Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII «Про інформацію» [5], Закон України від 5 липня 1994 року № 80/94-ВР «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» [6], Закон України від 19 листопада 1992 року № 2801-XII «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [1] та низка підзаконних нормативно-правових актів.

Стаття 32 Конституції України гарантує право особи на невтручання в її особисте та сімейне життя та забороняє збирання, зберігання, використання і поширення конфіденційної інформації без згоди особи, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [3].

Закон України «Про захист персональних даних» [4] регулює правові відносини, пов'язані із захистом і обробкою персональних даних, права суб'єктів таких даних та обов'язки володільців відповідних баз

даних. В даному законі закріплені визначення, зокрема: «база персональних даних» — іменована сукупність упорядкованих персональних даних в електронній формі та/або у формі картотек персональних даних; «персональні дані» — відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована тощо. Також відповідно до вищезазначеного закону персональні дані можуть бути віднесені до конфіденційної інформації про особу законом або відповідною особою. Не є конфіденційною інформацією персональні дані, що стосуються здійснення особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень. Не допускається обробка даних про фізичну особу, які є конфіденційною інформацією, без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Водночас окремі положення закону потребують оновлення з урахуванням сучасних цифрових викликів та гармонізації із законодавством Європейського Союзу.

Важливе значення має функціонування електронної системи охорони здоров'я eHealth, яка забезпечує цифрову взаємодію між пацієнтами, лікарями та державними органами [7]. Проте зростання обсягів електронної інформації потребує посилення механізмів контролю за її захистом та відповідальності за порушення режиму конфіденційності.

Найбільш розвиненою системою правового захисту персональних даних сьогодні вважається законодавство Європейського Союзу, насамперед Загальний регламент про захист даних (GDPR) [8]. Відповідно до GDPR дані про стан здоров'я належать до спеціальних категорій персональних даних і підлягають особливому режиму захисту. Європейський підхід базується на принципах законності, прозорості, мінімізації даних, обмеження мети обробки та підзвітності операторів інформаційних систем. Значна увага приділяється оцінці ризиків, повідомленню про витоки даних та застосуванню принципу «privacy by design», тобто врахуванню вимог захисту персональних даних ще на етапі проектування інформаційної системи.

У Сполучених Штатах Америки захист медичної інформації регулюється спеціальним законодавством у сфері охорони здоров'я, яке встановлює вимоги до конфіденційності, безпеки та обміну медичною інформацією між суб'єктами системи охорони здоров'я [9].

Досвід держав-членів НАТО також свідчить про необхідність створення окремих стандартів захисту медичних даних військовослужбовців, оскільки розголошення такої інформації може створювати загрозу не лише окремій особі, а й національній безпеці держави [10].

Для підвищення ефективності захисту персональних даних у цифровій та військовій медицині доцільно: гармонізувати українське законодавство із стандартами Європейського Союзу та положеннями GDPR; розробити спеціальний правовий режим обробки медичних даних військовослужбовців і ветеранів; посилити вимоги до кібербезпеки закладів охорони здоров'я та військово-медичних інформаційних ресурсів; удосконалити механізми відповідальності за незаконне використання або розголошення медичних даних; забезпечити систематичне навчання медичних працівників та адміністраторів інформаційних систем правилам кібергігієни та захисту персональних даних; впроваджувати сучасні технології шифрування, багатфакторної автентифікації та контролю доступу до медичної інформації.

Підсумовуючи, можна зробити такі висновки: стрімкий розвиток інновацій у сфері охорони здоров'я в умовах цифрової трансформації, прискорений пандемією COVID-19 та повномасштабною війною в Україні, сприяв появі нових можливостей для надання медичної допомоги, водночас актуалізувавши проблеми захисту персональних даних. Аналіз національного законодавства свідчить про наявність правових механізмів захисту персональних даних, однак їх подальше вдосконалення є необхідним з огляду на сучасні цифрові виклики. Міжнародний досвід демонструє ефективність комплексного підходу, який поєднує правове регулювання, технічні засоби кіберзахисту та високий рівень відповідальності суб'єктів обробки даних. Ключовим напрямом розвитку правового регулювання в Україні має стати формування спеціалізованої системи захисту персональних даних у сфері охорони здоров'я, що відповідатиме європейським стандартам, забезпечуватиме належний рівень кібербезпеки та сприятиме зміцненню довіри громадян до цифрових медичних сервісів.

Список використаних джерел:

1. Закон України від 19 листопада 1992 року № 2801-XII «Основи законодавства України про охорону здоров'я». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>.

2. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19 жовтня 2015 року № 681 «Про затвердження нормативних документів щодо застосування телемедицини у сфері охорони здоров'я». URL: <https://chernigiv-rada.gov.ua/ohoronaz-reformuvannya/id-2479/>.

3. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

4. Закон України від 1 червня 2010 року № 2297-VI «Про захист персональних даних». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>.

5. Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII «Про інфор-

мацію». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.

6. Закон України від 5 липня 1994 року № 80/94-ВР «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-вр#Text>.

7. Постанова Кабінету Міністрів України від 25.04.2018 № 411 «Деякі питання електронної системи охорони здоров'я». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-2018-п#Text>.

8. Загальний регламент про захист даних (GDPR). Regulation (EU) 2016/679. URL: https://gdpr-info.eu/?utm_source=chatgpt.com.

9. U.S. Department of Health and Human Services. The HIPAA Privacy Rule. URL: <https://www.hhs.gov/hipaa/for-professionals/privacy/index.html>.

10. Military medical support. URL: <https://www.nato.int/en/what-we-do/operations-and-missions/military-medical-support?selectedLocale=uk>.

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІНАХІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В НАУКОВИХ УСТАНОВАХ ТА ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ — СЬОГОДЕННЯ

ХОМЕНКО І.І.,

*старший науковий співробітник,
Центр досліджень інтелектуальної власності
та передачі технологій НАН України,
м. Київ, Україна*

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується посиленням ролі інновацій, науково-технічного прогресу та інтелектуального капіталу у формуванні конкурентоспроможної економіки. В умовах глобалізації та цифрової трансформації особливого значення набуває ефективна організація винахідницької діяльності у наукових установах та закладах вищої освіти (НУ/ЗВО). Саме ці інституції формують науковий потенціал держави, забезпечують створення нових технологій, технічних рішень і продуктів, здатних впливати на економічний розвиток та інтеграцію України у світовий інноваційний простір.

Важливим чинником активізації винахідництва є належне методичне забезпечення, яке охоплює нормативно-правові, організаційні, інформаційні та освітні механізми підтримки процесів створення, охорони й використання об'єктів права інтелектуальної власності. Водночас сучасна практика засвідчує наявність низки проблем у сфері управління винахідницькою діяльністю, що потребує наукового осмислення та вдосконалення підходів до методичного супроводу інноваційної діяльності.

Методичне забезпечення винахідницької діяльності доцільно розглядати як цілісну систему науково обґрунтованих методів, принципів, рекомендацій і процедур, спрямованих на організацію процесу створення, оформлення, правової охорони та комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності. Воно охоплює:

- нормативно-правове регулювання;
- патентно-інформаційне забезпечення;
- освітньо-методичну підготовку;
- організаційно-консультаційну підтримку;
- механізми трансферу технологій.

Нормативне забезпечення діяльності підрозділів з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності у НУ/ЗВО базується на частині третій статті 7 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», постанови Кабінету Міністрів України від 1 серпня 2007 р. № 995 «Деякі питання реалізації Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій». Для ЗВО наказами та розпорядженнями Міністерства освіти і науки НАН України. Для НУ — розпорядженням Президії НАН України від 16.01.07 № 15 «Про підрозділи з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності» (із змінами), яким затверджено:

- типове положення про структурний підрозділ з питань трансферу технологій, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності наукових установ НАН України (надалі Структурний підрозділ);
- положення про використання об'єктів права інтелектуальної власності в НАН України та інші нормативні документи.

Текстом даного розпорядження та інші нормативними актами щодо регулювання винахідницької діяльності в НУ розміщені на сайті Центру досліджень інтелектуальної власності та трансферу технологій НАН України (Центру) https://ipr.nas.gov.ua/?page_id=1268. На сайті Центру розміщено зокрема розділи нормативні акти НАН України та нормативні акти органів державної влади згаданої сфери. Розділ на сайті Центру нормативні акти НАН України включає:

- Частина 1. Акти НАН України. Загальні питання
- Частина 2. Законодавчі акти у сфері трансферу технологій
- Частина 3. Охорона прав промислової власності
- Частина 4. Врегулювання прав інтелектуальної власності у договорах на виконання наукових досліджень та розробок та договорах про співробітництво з проведення наукових досліджень
- Частина 5. Відкрита наука та інтелектуальна власність
- Загальні питання

- Охорона прав інтелектуальної власності при виконанні конкурсних науково-технічних проектів
- Права інтелектуальної власності у договорах про співробітництво/на виконання досліджень з національними та іноземними підприємствами та організаціями. Рекомендації, форми договорів та застереження
- Відкрита наука та інтелектуальна власність
- Конкурс установ НАН України за досягнення кращих показників у винахідницькій роботі, створенні, охороні та використанні об'єктів інтелектуальної власності та за звання «Винахідник року Національної академії наук України»
- Охорона прав інтелектуальної власності при здійсненні міжнародного наукового та науково-технічного співробітництва
- Порядок формування тематики та контролю за виконанням наукових досліджень та питання охорони прав інтелектуальної власності
- Листи.

Відповідно до кількості завантажень та переглядів даних документів, можливо зробити висновок, що дані користуються значною увагою.

В НУ одним із інструментів стимулювання винахідницької активності являється Конкурс Національної академії наук України за досягнення найкращих показників у винахідницькій роботі, створенні, охороні та використанні об'єктів інтелектуальної власності (Конкурс), який був започаткований у 1993р. Його створення було зумовлене необхідністю підтримки наукового потенціалу в умовах економічної кризи та формування нової системи управління результатами наукової діяльності і став складовою державної політики у сфері інтелектуальної власності та інновацій.

Конкурс охоплює:

- установи НАН України
- окремих дослідників. Звання «Винахідник року» щорічно присуджується 10 винахідникам, що формує сталі мотиваційні стимули для науковців.

Щорічне проведення Конкурсу та публікація результатів підтверджують його сталість як управлінського інструменту (зокрема за 2022–2024 рр.) [2].

Конкурс сприяв :

- створенню підрозділів трансферу технологій ;
- розвитку системи обліку об'єктів інтелектуальної власності;
- щорічному визначенню лідерів за патентною результативністю;
- формування конкурентного середовища між інститутами.

Для стимулювання винахідницької діяльності в ЗВО є сенс запровадити подібний конкурс, враховуючи особливості діяльності даних організацій.

Відповідно до положень Всесвітня організація інтелектуальної власності, ефективна система інтелектуальної власності є одним із ключових чинників інноваційного розвитку держави та стимулювання науково-технічної творчості.

В Україні правове регулювання винахідницької діяльності здійснюється на основі положень Конституції України, Цивільного кодексу України, законів України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про інноваційну діяльність», а також низки підзаконних нормативних актів у сфері інтелектуальної власності.

Роль закладів вищої освіти та наукових установ у розвитку винахідництва.

Заклади вищої освіти та наукові установи є основними суб'єктами генерації нових знань та інновацій. Їх діяльність спрямована не лише на здійснення фундаментальних і прикладних досліджень, а й на створення конкурентоспроможних технологій, що мають практичне значення.

Сучасний університет дедалі більше трансформується у центр інноваційного підприємництва, де важливе місце займають стартап-ініціативи, наукові парки, інкубатори та центри трансферу технологій. Особливу роль відіграє проведення патентних досліджень, які дозволяють:

- визначати рівень новизни технічного рішення;
- уникати дублювання наукових розробок;
- оцінювати перспективи комерціалізації;
- здійснювати моніторинг світових технологічних тенденцій.

Важливим елементом є також інтеграція освітньої та наукової діяльності, що забезпечує залучення студентської молоді до інноваційних проєктів і формування культури академічного винахідництва.

Виклики методичного забезпечення винахідницької діяльності.

Попри позитивні тенденції, система методичного забезпечення винахідницької діяльності в Україні залишається недостатньо ефективною. Основними викликами є:

- недостатній рівень фінансування науки та інноваційної діяльності.
- Обмежене ресурсне забезпечення негативно впливає на можливість проведення наукових досліджень і патентування результатів.
- низький рівень мотивації до винахідництва. У багатьох випадках відсутні ефективні механізми матеріального та нематеріального стимулювання дослідників.
- недостатній розвиток інноваційної інфраструктури. Частина закладів вищої освіти не має спеціалізованих структур з управління інтелектуальною власністю.

-
- недостатня інтеграція науки й бізнесу. Обмежена взаємодія між науковими установами та реальним сектором економіки знижує рівень впровадження інноваційних розробок.

Перспективи вдосконалення методичного забезпечення. Для підвищення ефективності винахідницької діяльності доцільним є впровадження комплексних заходів, серед яких:

- удосконалення нормативно-правового регулювання у сфері інтелектуальної власності;
- створення єдиних методичних стандартів патентно-інноваційної діяльності;
- розвиток цифрових платформ для управління об'єктами інтелектуальної власності;
- розширення міжнародного науково-технічного співробітництва;
- впровадження освітніх програм з патентознавства та інноваційного менеджменту;
- стимулювання комерціалізації результатів наукових досліджень.

Перспективним напрямом є використання технологій штучного інтелекту для аналізу патентної інформації, прогнозування технологічних трендів та автоматизації окремих етапів підготовки патентної документації.

Висновки.

Методичне забезпечення винахідницької діяльності є важливим складником інноваційного розвитку наукових установ і закладів вищої освіти. Його ефективність визначає рівень патентної активності, якість наукових досліджень та здатність держави до формування конкурентоспроможної економіки знань.

Сучасні виклики вимагають комплексного підходу до організації методичного супроводу винахідництва, що передбачає поєднання нормативно-правових, організаційних, інформаційних та освітніх механізмів. Важливими умовами розвитку винахідницької діяльності є цифровізація патентної сфери, інтеграція науки, освіти й бізнесу, а також формування інноваційної культури у закладах вищої освіти та наукових установах. Удосконалення системи методичного забезпечення сприятиме підвищенню інноваційної активності, розвитку науково-технічного потенціалу України та її інтеграції у міжнародний науковий простір.

Список використаних джерел

1. Всесвітня організація інтелектуальної власності. WIPO Intellectual Property Handbook: Policy, Law and Use. Geneva, 2026.
2. Охорона прав інтелектуальної власності та трансфер технологій в наукових установах. URL: https://ipr.nas.gov.ua/?page_id=2876. Дата звернення 28.05.2026 рр.

**ШЛЯХИ КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ МАЙНОВИХ ПРАВ НА
ОБ'ЄКТИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ, ОТРИМАНИХ
ДЕРЖАВНИМИ НАУКОВО-ДОСЛІДНИМИ УСТАНОВАМИ
У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ
ТА ДОСЛІДНО-КОНСТРУКТОРСЬКИХ РОБІТ, ЯКІ
ФІНАНСУЮТЬСЯ ЗА РАХУНОК БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ**

ЧЕРНИШ І.Г.,

*к.б.н., н.с. сектору з питань трансферу технологій,
інноваційної діяльності та інтелектуальної власності
Інституту біохімії ім. О.В. Палладіна,*

ХУДЯКОВА О.В.,

к.б.н., вчений секретар Інституту біохімії ім. О.В. Палладіна,

ШАПОШНИКОВ О.О.,

*юрист Інституту біохімії ім. О.В. Палладіна,
м. Київ, Україна*

Згідно з частиною першою статті 60 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»: «1. Державні наукові установи (крім державних наукових установ оборонно-промислового комплексу), державні університети, академії, інститути мають право бути засновниками та співзасновниками господарських товариств та беруть участь у формуванні статутного капіталу такого господарського товариства виключно шляхом внесення до нього майнових прав інтелектуальної власності, виключні майнові права на які зберігаються за державною науковою установою або державним університетом, академією, інститутом».

Таким чином, законодавство України надає державним науково-дослідним установам (ДНУ) право виступати засновниками або співзасновниками господарських товариств (найчастіше ТОВ) за умови збереження належних установам виключних майнових прав інтелектуальної власності за установою. Головна мета — комерціалізація результатів наукових досліджень.

Державна наукова установа має право отримувати дохід від діяльності створеного за її участі господарського товариства через чотири основні фінансові механізми:

1. Отримання дивідендів, тобто пряма участь установи у розподілі прибутку господарського товариства.

Цей механізм використовується, якщо ДНУ внесла до статутного капіталу товариства право на використання об'єкта інтелектуальної власності (ОІВ), майно або гроші та отримала свою частку у підприємстві. Товариство здійснює господарську діяльність (наприклад, виробляє ліки чи тест-системи), отримує чистий прибуток і за рішенням загальних зборів розподіляє його між засновниками. Отримані ди-

віденди зараховуються до спеціального фонду установи. Вони повністю звільнені від оподаткування (оскільки ДНУ є неприбутковою бюджетною організацією) та не вилучаються в дохід держави.

2. Отримання ліцензійних платежів, тобто роялті.

Механізм базується на укладанні Ліцензійного договору між установою (ліцензіар) та створеним товариством (ліцензіат). При цьому ОІВ може як вноситися до капіталу, так і передаватися окремо в користування. Товариство платить установі фіксований відсоток (наприклад, 3–7 %) від кожної проданої одиниці товару або від загального обсягу виторгу, отриманого завдяки науковій розробці. Перевагою є те, що роялті виплачуються незалежно від того, чи є у самого ТОВ чистий прибуток за підсумками року. Якщо є продажі — ТОВ зобов'язане заплатити установі. При цьому не менше 20–25 % від цих коштів установа за укладеним за законом договором має виплатити безпосередньо авторам-винахідникам розробки.

3. Виконання науково-дослідних робіт та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР) на замовлення господарського товариства.

Створене господарське товариство часто виступає замовником додаткових досліджень, модернізації чи тестування технології, які проводить база ДНУ. Між господарським товариством та установою укладається господарський договір на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських робіт. Господарське товариство фінансує ці роботи за рахунок залучених інвестицій або власного прибутку. Перевагою є те, що це дозволяє завантажити лабораторії ДНУ роботою, легально фінансувати заробітну плату науковців та оно-влювати матеріально-технічну базу установи безпосередньо в процесі вдосконалення отриманого ринкового продукту.

4. Оренда майна та обладнання установи.

Для старту діяльності створеному товариству (стартапу) потрібні виробничі площі, специфічні прилади чи лабораторне обладнання, які вже є в інституті. Товариство орендує в установі приміщення або обладнання на підставі договорів оренди (з урахуванням особливостей управління державним майном). Перевагою є те, що ДНУ отримує постійний прогнозований дохід від використання своїх площ та приладів, який спрямовується на покриття комунальних послуг та утримання інфраструктури установи.

Комбінування дивідендної та роялті-моделей — це найбільш захищена та фінансово вигідна стратегія для ДНУ. Вона дозволяє установі отримувати дохід від продажів (роялті) та водночас володіти часткою в бізнесі на перспективу (дивіденди).

Фінансові потоки для наукової установи

Механізм доходу	Базовий документ	Від чого залежить виплата	Головний плюс для установи
Дивіденди	Статут ТОВ, Протокол зборів	Наявність <i>чистого прибутку</i> у компанії	Повноцінна участь у капіталізації бізнесу
Роялті	Ліцензійний договір	Обсяг <i>продажів (виторгу)</i> продукції	Гроші надходять навіть за загального збитку господарського товариства
Договори НДДКР	Договір на виконання науково-дослідних робіт або дослідно-конструкторських та технологічних робіт	Обсяг та етапи виконаних наукових робіт	Пряме фінансування поточної діяльності лабораторій

Щоб реалізувати таку комбінацію юридично правильно та без претензій з боку податкової чи Держаудитслужби України, необхідно чітко розділити ці два потоки. Не вносити один і той самий об'єкт інтелектуальної власності (ОІВ) до статутного капіталу повністю і водночас вимагати за нього роялті. Це класична помилка, яку аудитори трактують як «подвійну оплату за одне й те саме».

Наприклад до статутного капіталу ТОВ ДНУ вносить лише право на використання технології/патенту на певний строк (наприклад, на 5 років) або на конкретній території. Оцінена вартість цього права формує частку інституту в ТОВ (наприклад, 30 %). Це дає право на дивіденди.

Через Ліцензійний договір ДНУ надає ТОВ дозвіл на комерційне використання винаходу (наприклад, право на продаж кінцевого продукту під торговою маркою ДНУ або використання додаткових ноу-хау). За це ТОВ щомісячно сплачує роялті.

Спільне використання моделей дозволяє ДНУ балансувати фінансові ризики на різних етапах розвитку компанії:

Перші роки продажів, коли працює модель роялті. Тобто господарське товариство тільки вийшло на ринок, продажі пішли, але компанія ще не має чистого прибутку, бо всі гроші інвестує в маркетинг, закупівлю сировини та обладнання. Чистий прибуток дорівнює нулю. Дивідендів немає. Але оскільки діє ліцензійний договір, ТОВ зобов'язане платити ДНУ роялті (наприклад, 5 %) з кожної продажі (наприклад, проданої упаковки ліків чи тест-системи). ДНУ та автори-науковці установи отримують реальні гроші вже з першого місяця продажів.

Через 2–3 роки компанія оптимізувала витрати і вийшла на стабільний чистий прибуток. ДНУ продовжує отримувати свої роялті

від обсягу продажів, а наприкінці року за рішенням загальних зборів додатково отримує дивіденди відповідно до своєї частки в капіталі (наприклад, 30 % від чистого прибутку компанії). Тобто працюють обидві моделі.

Щоб комбінована модель працювала легально, у документах обов'язково прописують такі запобіжники:

1. Ринкова оцінка обов'язкова: вартість ліцензії (роялті) та вартість права, що вноситься до капіталу ТОВ, повинні бути підтверджені незалежним оцінювачем. Податкова перевіряє, чи не є ставка роялті штучно заниженою або завищеною (принцип «витягнутої руки»).

2. Контроль за собівартістю: якщо ви прописуєте роялті як відсоток від прибутку від продажів, ТОВ може штучно завищувати витрати, щоб зменшити виплати ДНУ. Тому для роялті завжди прописуйте відсоток від чистого виторгу (виручки) — його неможливо приховати, він чітко фіксується у касових апаратах та банківських виписках.

3. Унормування права голосу інвесторів: у Статуті ТОВ слід прописати, що рішення про виплату дивідендів приймається більшістю голосів, але ДНУ має право вето, якщо приватні співзасновники бажають роками «ховати» прибуток у резервних фондах, щоб не платити державній установі.

Зауважимо, що ДНУ отримує дивіденди від господарського товариства виключно в безготівковій формі на свій спеціальний реєстраційний рахунок, відкритий в органах Державної казначейської служби України. Процедура чітко регламентована законодавством про бюджет та управління державним майном.

Якщо у господарському товаристві декілька засновників (державна установа та приватні партнери), порядок оподаткування та виплати дивідендів залежить від обраної ТОВ системи оподаткування. Державна установа в обох варіантах не сплачує податків з отриманих дивідендів, але для самого господарського товариства та приватних засновників правила суттєво відрізняються.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України (Глава 26, Книга 4, Глава 62).
2. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (Стаття 60).
3. Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» (Стаття 11).
4. Закони України «Про господарські товариства» та «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

ОХОРОНА ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ПРИ МІЖНАРОДНІЙ СПІВПРАЦІ

ШАХБАЗЯН К.С.,

*к.ю.н., учений секретар Центру досліджень
інтелектуальної власності та трансферу технологій
НАН України,
м. Київ, Україна*

Міжнародне співробітництво у сфері охорони прав інтелектуальної власності. У міжнародній практиці охорона прав інтелектуальної власності при науковому співробітництві базується на принципах визначеності прав на результати досліджень, забезпечення балансу інтересів сторін та стимулювання подальшого використання результатів досліджень.

У країнах Європейського Союзу значна увага приділяється догівірному врегулюванню прав на результати досліджень, створені у межах міжнародних консорціумів. Зокрема, у межах програми «Горизонт Європа» застосовується система попереднього визначення правового режиму background та results. До background належать попередні знання, технології, ноу-хау та об'єкти права інтелектуальної власності, що належали сторонам до початку виконання проекту. Results охоплюють результати, створені під час виконання проекту.

Європейська практика передбачає необхідність чіткого врегулювання таких питань, як визначення власника прав інтелектуальної власності; порядок спільного володіння правами; умови доступу до результатів досліджень; використання результатів для подальших досліджень; комерціалізація результатів; захист конфіденційної інформації; порядок публікації наукових результатів.

Важливе значення у ЄС мають також рекомендації Європейської Комісії щодо управління інтелектуальною власністю у державних наукових установах та університетах. Такі рекомендації орієнтовані на ефективний трансфер технологій та підвищення рівня комерціалізації результатів наукових досліджень.

Практика європейських держав демонструє активне використання консорціумних договорів як основного механізму врегулювання питань інтелектуальної власності між учасниками міжнародних наукових проектів. Такі договори, як правило, визначають: режим доступу до попередніх знань; порядок розподілу прав на створені результати; правила ліцензування; механізми вирішення спорів; умови захисту комерційної таємниці.

Особливої актуальності питання охорони інтелектуальної власності набувають у сфері високотехнологічних досліджень: у галузях

біотехнологій, інформаційних технологій, нових матеріалів, енергетики та медичних досліджень, де результати досліджень мають значний комерційний потенціал.

Національне співробітництво та охорона прав інтелектуальної власності

На національному рівні охорона прав інтелектуальної власності при співробітництві між науковими установами, університетами та підприємствами є необхідною умовою ефективного розвитку інноваційної діяльності. Європейський досвід свідчить, що у більшості держав ЄС значна увага приділяється створенню внутрішніх політик університетів та наукових установ у сфері управління інтелектуальною власністю. Такі політики визначають порядок ідентифікації результатів досліджень; процедури патентування; правила розподілу доходів від комерціалізації; права дослідників; діяльність підрозділів трансферу технологій. У Німеччині, Франції, Нідерландах, Данії та інших державах ЄС активно функціонують офіси трансферу технологій, які забезпечують супровід договорів про співробітництво, оцінку комерційного потенціалу розробок та правовий захист результатів досліджень.

Одним із ключових елементів національної системи охорони інтелектуальної власності є належне договірне оформлення відносин між учасниками досліджень. Особливе значення мають договори на виконання науково-дослідних робіт; договори про спільні дослідження; ліцензійні договори; угоди про нерозголошення інформації; договори про передачу матеріалів та технологій. Європейська практика свідчить, що ефективне врегулювання прав ІВ сприяє підвищенню рівня взаємодії науки та бізнесу, розвитку інноваційної екосистеми та залученню інвестицій у сферу досліджень і розробок.

Двостороннє співробітництво у сфері досліджень та інтелектуальної власності Двостороннє міжнародне співробітництво між науковими установами та організаціями потребує особливої уваги до врегулювання прав інтелектуальної власності, оскільки результати досліджень нерідко створюються спільно кількома сторонами. У європейській практиці договори про двостороннє співробітництво зазвичай містять окремі положення щодо: визначення внеску кожної сторони; прав на результати досліджень; режиму спільної власності; порядку подання заявок на об'єкти промислової власності; розподілу витрат на правову охорону; використання результатів досліджень; розподілу доходів від комерціалізації.

Особливу увагу приділяють питанням конфіденційності та публікації результатів досліджень. У більшості європейських договорів передбачаються механізми попереднього погодження публікацій для недопущення втрати патентоспроможності результатів досліджень.

У практиці європейських університетів та наукових установ широко застосовуються положення щодо: права першої відмови на ліцензування; обмежень щодо передачі прав третім особам; механізмів врегулювання спорів; визначення застосовуваного права та юрисдикції.

Важливим напрямом є також гармонізація договірної практики із підходами, що застосовуються у програмах Європейського Союзу, насамперед у межах «Горизонт Європа».

Діяльність НАН України у сфері охорони прав інтелектуальної власності при міжнародному співробітництві

Важливу роль у формуванні сучасної системи охорони прав інтелектуальної власності у сфері наукових досліджень в Україні відіграє Національна академія наук України.

5 липня 2023 року Президією НАН України було прийнято розпорядження № 343 «Про врегулювання питань охорони, розподілу та використання прав інтелектуальної власності у договорах наукових установ НАН України на виконання наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок та договорах про співробітництво з проведення наукових досліджень з національними та іноземними організаціями та підприємствами». Документ спрямований на гармонізацію практики укладання договорів у науковій сфері із підходами, що застосовуються у Європейському Союзі та програмах ЄС з досліджень та інновацій.

У межах зазначеного розпорядження були затверджені: 1. Зміни до Положення про використання об'єктів права інтелектуальної власності в НАН України; 2. Рекомендації з охорони, розподілу та використання прав інтелектуальної власності у договорах на виконання досліджень та договорах про співробітництво; 3. примірні договірні положення та застереження щодо врегулювання прав інтелектуальної власності.

Розділ 4 Положення про використання об'єктів права інтелектуальної власності в НАН України визначає підходи до врегулювання прав інтелектуальної власності у договорах між науковими установами, підприємствами та організаціями, у тому числі іноземними партнерами. Важливим є закріплення необхідності визначення: прав на результати досліджень; порядку використання об'єктів права інтелектуальної власності; режиму конфіденційної інформації; порядку подання заяв на об'єкти промислової власності; умов комерціалізації результатів досліджень.

Рекомендації НАН України щодо охорони, розподілу та використання прав інтелектуальної власності, затверджені розпорядженням № 343, враховують практику укладання договорів науковими установами та університетами держав-членів Європейського Союзу та положення договорів Рамкової програми ЄС «Горизонт Європа». Їх

метою є забезпечення правової визначеності та гармонізація української практики із європейськими підходами у сфері управління інтелектуальною власністю. Зазначені Рекомендації спрямовані на формування єдиного підходу до врегулювання прав інтелектуальної власності у договірній практиці наукових установ НАН України, а також на гармонізацію національних підходів із європейськими стандартами управління результатами досліджень та інновацій. Одним із ключових принципів Рекомендацій є принцип попереднього договірного врегулювання прав інтелектуальної власності. Документ наголошує на необхідності визначення у договорах правового режиму результатів досліджень ще до початку виконання наукових робіт. Такий підхід відповідає практиці Європейського Союзу, зокрема положенням грантових угод програми «Горизонт Європа», де значна увага приділяється попередньому визначенню прав сторін на background та результати проекту.

Рекомендації передбачають необхідність чіткого розмежування: попередньо існуючих об'єктів права інтелектуальної власності; результатів, створених у процесі виконання досліджень; прав на спільно створені результати; прав на подальше використання та комерціалізацію результатів.

Окрема увага приділяється принципу балансу інтересів сторін договору. Рекомендації виходять із необхідності забезпечення справедливого розподілу прав та обов'язків між науковою установою, замовником досліджень, партнерами проекту та авторами результатів інтелектуальної діяльності. Важливим принципом є забезпечення належної правової охорони результатів досліджень. Документ також акцентує увагу на необхідності збереження патентоспроможності результатів досліджень. У зв'язку з цим рекомендується передбачати у договорах процедури погодження наукових публікацій, виступів на конференціях та розкриття інформації третім особам до моменту подання заявок на охоронні документи. Суттєве місце у Рекомендаціях займають питання спільної інтелектуальної власності.

Таким чином, Рекомендації НАН України формують комплексний підхід до управління правами інтелектуальної власності у сфері наукових досліджень та міжнародного співробітництва. Їх практичне значення полягає у підвищенні рівня правової визначеності договірних відносин, зниженні ризиків виникнення спорів щодо результатів досліджень та адаптації української наукової сфери до європейських практик управління інтелектуальною власністю.

ВІДКРИТА НАУКА ТА ОХОРОНА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ АКТИВІВ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ УСТАНОВИ МЕДИЧНОГО ПРОФІЛЮ

ШУБА І.В.,

*к.т.н., с.н.с. відділу НІ та ПЛР
ДУ «Інститут проблем ендокринної патології
ім. В.Я. Данилевського» НАМНУ
патентна повірена України №583*

СИДОРОВА І.В.,

*к.б.н., с.н.с., зав. відділом НІ та ПЛР
ДУ «Інститут проблем ендокринної патології
ім. В.Я. Данилевського» НАМНУ
м. Харків, Україна*

Вступ. Відкрита наука є важливим напрямом трансформації наукової діяльності, що передбачає доступність, прозорість і повторне використання наукових знань, даних та результатів досліджень [1]. Водночас у документах Європейської комісії наголошується, що відкритість має узгоджуватися з охороною прав інтелектуальної власності та управлінням інтелектуальними активами, тобто реалізовуватися за підходом «настільки відкрито, наскільки можливо, і настільки закрито, наскільки необхідно» [2; 3].

Для науково-дослідних установ (НДУ) медичного профілю це має особливе значення, оскільки результати їхньої діяльності можуть охоплювати діагностичні підходи, лабораторні методики, біомаркери, медичні інструменти, алгоритми моделювання та прогнозування захворювань, бази клініко-лабораторних даних, програмні рішення, технологічні регламенти та ноу-хау. З одного боку, згідно положень Національного плану щодо відкритої науки в Україні [4] НДУ мають забезпечувати публікацію, апробацію, звітування та поширення результатів досліджень; з іншого — передчасне розкриття суттєвих ознак розробки може призвести до втрати патентної новизни, розголошення ноу-хау, зниження комерційної привабливості та ускладнення подальшого трансферу технологій. Саме тому Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) акцентує увагу на необхідності розробки та дотримання інституційних політик інтелектуальної власності, процедур розкриття результатів досліджень, управління правами та підтримки трансферу знань [5; 6].

Проблема співвідношення відкритої науки, інтелектуальної власності, трансферу знань і валоризації результатів досліджень висвітлюється в ряді документів, таких як UNESCO, European Commission, ВОІВ та OECD [1–6], а також у працях українських дослідників, зокрема Ю. Капіці, І. Драч, О. Петров, Н. Приходькіної та інших [7; 8].

У цьому контексті для НДУ доцільним є впровадження внутрішньої процедури ІР-аудиту результатів досліджень перед їх оприлюдненням, що дає змогу попередньо визначити наявність потенційних об'єктів інтелектуальної власності, ризики втрати патентної новизни, потребу в режимі комерційної таємниці, а також зробити оцінку можливого впливу публікації на подальший трансфер технологій.

Об'єкт дослідження — суспільні відносини, що виникають у процесі оприлюднення, правової охорони, трансферу та валоризації результатів наукових досліджень у науково-дослідних установах.

Предмет дослідження — правові та організаційні механізми узгодження принципів відкритої науки з охороною інтелектуальної власності, комерційної таємниці, конфіденційної інформації та патентного потенціалу результатів досліджень НДУ медичного профілю.

Мета дослідження — обґрунтувати необхідність впровадження внутрішнього алгоритму ІР-аудиту результатів досліджень перед їх оприлюдненням у наукових публікаціях, звітах, тезах конференцій, матеріалах державної реєстрації науково-дослідних робіт (НДР), реєстрації технологій або передачею потенційним партнерам.

Відкрита наука розширює можливості поширення результатів досліджень, міжінституційної співпраці та впровадження знань у практику, однак для НДУ медичного профілю вона потребує зваженого та керованого підходу до оприлюднення. Результати досліджень у сфері охорони здоров'я можуть мати не лише академічну, а й практичну, соціальну та комерційну цінність, зокрема як основа діагностичних підходів, лабораторних методик, фармацевтичних композицій, програмних алгоритмів, баз даних, технологічних регламентів та освітніх продуктів [1; 2; 3]. Водночас такі установи мають забезпечувати звітування про НДР, публікацію й апробацію результатів, що відповідає завданням Національного плану щодо відкритої науки в Україні [4], а також подавати реєстраційні та облікові матеріали щодо НДР [10]. Тому кожне оприлюднення, зокрема у статтях, тезах, звітах або матеріалах державної реєстрації технологій, потребує попередньої оцінки обсягу розкриття інформації, оскільки може впливати на подальшу правову охорону, комерційне використання та трансфер отриманих інтелектуальних активів [11].

Особливої актуальності вищезазначене набуває для медичних розробок, що можуть стосуватися способів діагностики, лікування, профілактики, прогнозування перебігу захворювання або лабораторного супроводу пацієнтів. У 2020 році відбулися зміни у патентному законодавстві, вилучивши з переліку охоронюваних об'єктів, зокрема, хірургічні та терапевтичні способи лікування людини або тварини та способи діагностики організму людини або тварини [9].

Проте це не позбавляє результати медичних досліджень комерційного чи трансферного потенціалу. Так, наприклад, охороноздатними можуть бути продукти, речовини або композиції, технічні засоби, програмні рішення, бази даних, технологічні процеси, а також елементи ноу-хау [9; 12]. Отже, ключовим завданням НДУ медичного профілю є не лише оцінка можливості патентування, а й вибір належного режиму збереження цінності розробки: патентної охорони, авторського права, комерційної таємниці, договірної конфіденційності, ліцензування або більш ширшого комплексу дій в рамках трансферу технологій [5; 6].

У цьому контексті ІР-аудит доцільно розглядати як внутрішню процедуру попередньої правової, організаційної та комерційної оцінки результатів досліджень перед їх оприлюдненням. Такий аудит не має на меті обмежити академічну свободу науковців або ускладнити публікаційну активність установи. Навпаки, його функція полягає в тому, щоб допомогти авторам і установі обрати безпечну та стратегічно правильну форму розкриття результату, наприклад, опублікувати матеріал без обмежень, спочатку подати заявку на об'єкт інтелектуальної власності, вилучити комерційно чутливі фрагменти, встановити ембарго, застосувати контрольований доступ до даних або передати матеріали партнеру лише після укладення договору про конфіденційність.

Запропонований ІР-аудит доцільно розглядати як послідовну процедуру попередньої перевірки результату дослідження перед його оприлюдненням (дивись рис.). На першому етапі визначається форма розкриття інформації, зокрема стаття, тези конференції, препринт, звіт НДР, опис технології, дисертаційний фрагмент, база даних, програмний код, презентація або матеріали для потенційного партнера тощо. Далі встановлюється, чи містить матеріал потенційні об'єкти інтелектуальної власності або інші інтелектуальні активи: технічне рішення, продукт, склад, речовину, пристрій, біомаркер, алгоритм, базу даних, комп'ютерну програму, методику, технологічний регламент або ноу-хау. Такий підхід відповідає європейській логіці управління інтелектуальними активами, яка охоплює не лише формальні права інтелектуальної власності, а й дані, процеси, методики, протоколи, ноу-хау та інші результати інтелектуальної діяльності [3].

Наступним етапом є оцінка патентного потенціалу результату та ризик втрати новизни внаслідок передчасного розкриття. Для медичних розробок особливо важливо відмежувати способи лікування чи діагностики, на які правова охорона як на винаходи або корисні моделі не поширюється, від продуктів, речовин, композицій, технічних засобів, програмних рішень або інших об'єктів, що потенційно можуть охоронятися [9; 12]. Якщо результат має патентний потен-

ціал, оприлюднення доцільно відкласти до подання заявки або скоригувати зміст матеріалу так, щоб не розкрити суттєві ознаки майбутнього об'єкта охорони.

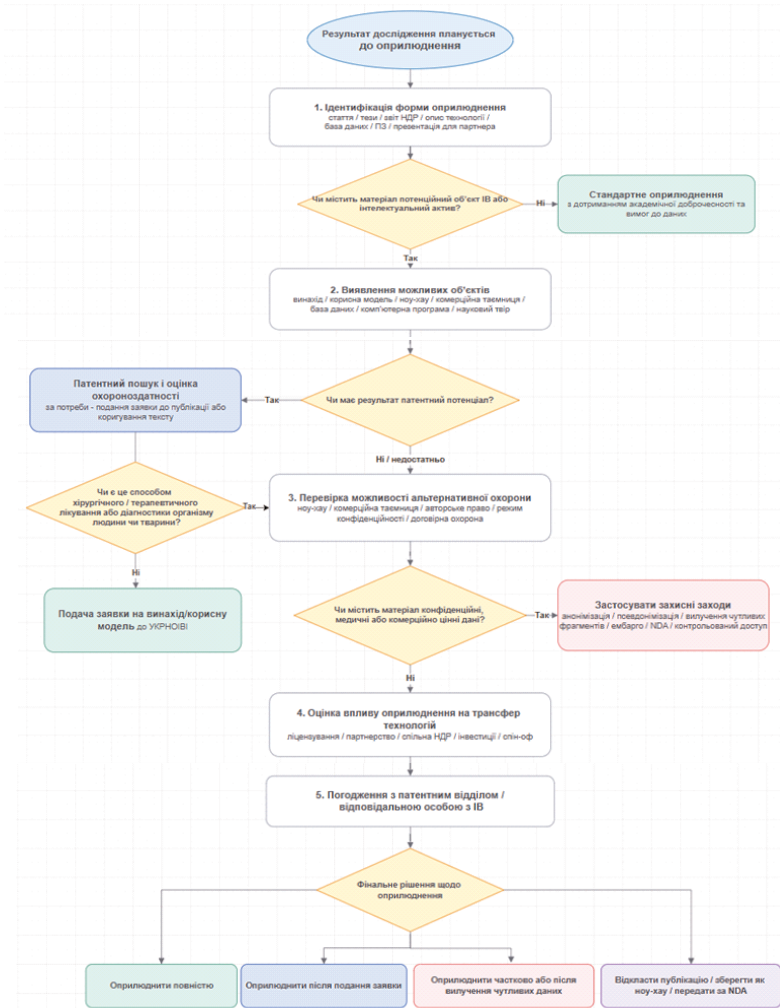

Рисунок — Алгоритм IP-аудиту результатів дослідження перед оприлюдненням

Окремо в межах ІР-аудиту перевіряється наявність конфіденційної, комерційно цінної, персональної, медичної або договірно обмеженої інформації. Навіть за відсутності патентного потенціалу результат може становити цінність як ноу-хау або комерційна таємниця, наприклад у вигляді параметрів лабораторного протоколу, технологічних режимів, способів інтерпретації даних, внутрішніх алгоритмів чи клініко-лабораторних наборів даних. У такому разі можливими рішеннями є часткове оприлюднення, вилучення чутливих відомостей, анонімізація або псевдонімізація даних, встановлення ембарго, застосування контрольованого доступу чи передача матеріалів третім особам лише після укладення договору про конфіденційність.

Останнім етапом є вибір одного з режимів оприлюднення, наприклад, повне відкрите оприлюднення; оприлюднення після подання заявки на об'єкт права інтелектуальної власності; часткове оприлюднення без розкриття ключових технічних або комерційних елементів; відкладення публікації; збереження результату в режимі ноу-хау; передача матеріалів партнеру лише за договором про конфіденційність; підготовка результату до ліцензування або трансферу технології. Такий підхід відповідає логіці відкритої науки, за якої відкритість має бути максимальною там, де вона не шкодить правам, безпеці, конфіденційності та майбутньому використанню результату [2].

Висновок. Таким чином, ІР-аудит перед оприлюдненням результатів досліджень може стати практичним інструментом узгодження відкритої науки з інтересами наукової установи, авторів і потенційних користувачів результатів. Для НДУ медичного профілю він дає змогу уникнути втрати патентної новизни, зберегти комерційно цінне ноу-хау, забезпечити коректне поводження з чутливими даними та підвищити готовність результатів досліджень до трансферу технологій.

Список використаних джерел:

1. UNESCO Recommendation on Open Science. Paris : UNESCO, 2021. 34 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379949> (дата звернення: 25.05.2026).
2. Open Science and Intellectual Property Rights : report / European Commission, Directorate-General for Research and Innovation. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2022. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/knowledge-publications-tools-and-data/publications/all-publications/open-science-and-intellectual-property-rights_en (дата звернення: 25.05.2026).
3. Commission Recommendation (EU) 2023/499 of 1 March 2023 on a Code of Practice on the Management of Intellectual Assets for Knowl-

edge Valorisation. *Official Journal of the European Union*. 2023. L 69. P. 75–81. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/research-area/industrial-research-and-innovation/eu-valorisation-policy/knowledge-valorisation-platform/guiding-principles-knowledge-valorisation-and-implementing-codes-practice/code-practice-management-intellectual-assets-knowledge-valorisation_en (дата звернення: 27.05.2026).

4. Про затвердження Національного плану щодо відкритої науки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.10.2022 № 892-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/892-2022-%D1%80> (дата звернення: 25.05.2026).

5. Knowledge and Technology Transfer / World Intellectual Property Organization. URL: <https://www.wipo.int/en/web/technology-transfer> (дата звернення: 25.05.2026).

6. IP Policies for Universities and Research Institutions / World Intellectual Property Organization. URL: <https://www.wipo.int/en/web/technology-transfer/ip-policies> (дата звернення: 27.05.2026).

7. Капіца Ю. Від трансферу технологій до трансферу знань та валоризації знань у політиці ЄС щодо використання результатів досліджень в університетах та дослідницьких організаціях. *Інформація і право*. 2025. № 4(55). С. 161–178. URL: <https://il.ipri.org.ua/article/view/346386> (дата звернення: 28.04.2026).

8. Оцінювання якості дослідницької діяльності університетів на основі принципів і підходів відкритої науки : монографія / І. Драч, О. Петрое, О. Бородієнко, Н. Приходькіна, І. Регейло, М. Саюк, О. Слободянюк ; за ред. І. Драч, О. Петрое. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2024. 202 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7486-47-2-2024>.

9. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15.12.1993 № 3687-XII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3687-12> (дата звернення: 29.05.2026).

10. Про затвердження Порядку державної реєстрації та обліку науково-дослідних, дослідно-конструкторських робіт і дисертацій : наказ Міністерства освіти і науки України від 24.03.2022 № 271. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0640-22> (дата звернення: 29.05.2026).

11. Про затвердження Порядку реєстрації технологій та їх складових, що створені чи придбані за бюджетні кошти або створені чи придбані підприємствами державної форми власності : постанова Кабінету Міністрів України від 03.07.2013 № 472. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/go/472-2013-%D0%BF> (дата звернення: 29.05.2026).

12. Методичні рекомендації з окремих питань проведення експертизи заявки на винахід і заявки на корисну модель. УКРНОІВІ. 2025. URL: https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2025/05/Method_rekomend_ekspertyzy_vynakhody-km-2025.pdf (дата звернення: 29.05.2026).

ВІДКРИТА НАУКА ТА ОХОРОНА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В НАУКОВІЙ УСТАНОВІ КРИВОРІЗЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

**ЯНОВА Л.О.,
САХНО С.І.,
ПИЩИКОВА О.В.,**

*Криворізький національний університет,
м. Кривий Ріг, Україна*

Відкрита наука є одним із провідних напрямів трансформації сучасного наукового простору, оскільки вона забезпечує відкритий доступ до результатів досліджень, сприяє обміну знаннями, підвищує відтворюваність наукових результатів і посилює суспільну користь від державного та міжнародного фінансування науки. Водночас реалізація цієї концепції не може здійснюватися поза межами правового регулювання, оскільки наукова діяльність породжує об'єкти, що охороняються як результати інтелектуальної творчої діяльності: наукові твори, комп'ютерні програми, бази даних, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, ноу-хау та інші результати. Саме тому відкрита наука потребує правової моделі, яка поєднує доступність наукової інформації з належною охороною особистих немайнових і майнових прав авторів та правовласників.

На національному рівні правове підґрунтя відкритої науки в Україні формують Конституція України, відповідні закони України, підзаконні акти Кабінету Міністрів України. У Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» закріплено принцип свободи поширення відкритої науково-технічної інформації та принцип відкритості для міжнародного науково-технічного співробітництва, що узгоджується із завданнями інтеграції української науки у світовий і європейський дослідницький простір. Закон України «Про науково-технічну інформацію» визначає право на відкриту науково-технічну інформацію, яке передбачає можливість вільного одержання, зберігання, використання і поширення такої інформації у межах, не заборонених законом. Водночас чинне законодавство не містить достатньо

деталізованого та системного механізму щодо відкритого доступу до даних, створених за рахунок публічного фінансування, що актуалізує потребу подальшого вдосконалення правового регулювання [1].

Важливим кроком у напрямі формування державної політики відкритої науки став Національний план щодо відкритої науки [2], в якому відкритий доступ до наукових результатів і дослідницьких даних визначено як один із базових напрямів державної політики у сфері відкритої науки. Разом із тим наявність плану не усуває потреби в нормативній конкретизації понять: «відкритий доступ до науково-технічної інформації», «дослідницькі дані», «публічне фінансування наукового дослідження», «довірений репозитарій» та інших категорій, без яких практична реалізація відкритої науки є неповною.

Особливої ваги це питання набуває в контексті міжнародного правового регулювання. Система охорони інтелектуальної власності базується на внутрішньодержавних нормах, універсальних міжнародних договорах, які формують мінімальні стандарти правової охорони результатів творчої діяльності [3-5; 10]. До основних з них належать Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів, яка забезпечує міжнародний захист авторських прав на наукові публікації; Паризька конвенція про охорону промислової власності, що визначає базові підходи до патентної охорони технічних рішень; Договір про патентну кооперацію (РСТ), який спрощує міжнародне патентування; Угода ТРІПС, що встановлює загальні стандарти охорони інтелектуальної власності в межах Світової організації торгівлі; а також інші угоди і протоколи у сфері промислової власності та авторського права. Для наукових установ це означає, що відкритість результатів досліджень має враховувати міжнародні зобов'язання держави щодо охорони прав авторів, винахідників та інших правовласників [6].

У площині європейського права принципи відкритої науки також отримали належне нормативне закріплення. Директива 2019/1024 Європейського Парламенту і Ради про відкриті дані та повторне використання інформації публічного сектору зобов'язує держави-члени ВОІВ забезпечувати доступність даних, отриманих у результаті досліджень, що фінансуються державою, а також можливість їх повторного використання, у тому числі з комерційною метою. Рекомендації ЮНЕСКО щодо відкритої науки від 23.11.2021 року [7] наголошують, що результати і дані досліджень, профінансованих з публічних коштів, повинні бути відкритими, безоплатними та доступними без дискримінації за національністю, мовою, соціально-економічним статусом чи іншими ознаками. Водночас ці документи прямо визнають можливість винятків, коли відкритий доступ може суперечити захисту персональних даних, інтересам національної

безпеки, правам інтелектуальної власності третіх осіб або законним комерційним інтересам. Таким чином, міжнародне право не заперечує необхідності обмежень, а, навпаки, закладає підхід «відкрито настільки, наскільки це можливо, і обмежено настільки, наскільки це необхідно» [6]. У контексті інтелектуальної власності стаття 418 Цивільного кодексу України, право інтелектуальної власності є правом особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності. Це право охоплює особисті немайнові і майнові правомочності, а отже, не зникає у зв'язку з публікацією або відкритим доступом до твору. Для наукової установи це означає, що відкритий доступ до статті не скасовує авторського права, а лише змінює модель її використання, зокрема через ліцензії відкритого доступу, збереження права на самоархівування або інші договірні механізми [8]. Законодавство України [1-5] регулює охорону наукових статей, монографій, навчальних матеріалів, дисертацій, презентацій та інших текстових і цифрових творів. Відкрита наука, таким чином, не усуває авторське право, а вимагає його більш уважного врахування через відкриті ліцензії, політики репозитаріїв та внутрішні положення установ. Важливим є Закон України [9], який забезпечує правову охорону технічних рішень, які можуть бути створені в межах наукових досліджень. Якщо результати дослідження містять ознаки патентоздатності, передчасне розкриття такої інформації у відкритій публікації або на конференції може перешкодити отриманню правової охорони. Тому для наукових установ обов'язковою є попередня правова експертиза результатів дослідження з метою визначення, чи підлягає об'єкт патентуванню, чи може бути відкрито оприлюднений без ризику втрати новизни. У такому підході відображається баланс між відкритістю науки та необхідністю збереження комерційного й патентного потенціалу інновацій.

На прикладі Криворізького національного університету (КНУ) можна побачити, як державне й міжнародне правове регулювання реалізується в середовищі науки. У стратегії розвитку університету на 2021–2025, 2026–2030 роки наголошено на інтернаціоналізації, цифровізації, підвищенні якості наукової діяльності, забезпеченні академічної доброчесності, захисті інтелектуальної власності та комерціалізації результатів досліджень. Така стратегічна орієнтація свідчить про те, що КНУ розглядає наукову діяльність не лише як освітню чи дослідницьку функцію, а як сферу, де відкритість має поєднуватися з правовим захистом результатів інтелектуальної праці [11–15]. У наукоємних галузях, які традиційно пов'язані з технічними, гірничими, екологічними, геологічними та металургійними дослідженнями, значна частина результатів має прикладний

характер і може бути пов'язана з ноу-хау, мати потенціал для патентування або комерційного використання. Підприємства Криворізького залізничного басейну надають можливість науковцям великого обсягу для досліджень, впровадженнь, трансферу технологій. Наявність власних наукових видань: «Вісник КНУ», «Гірничий вісник», «Геолого-мінералогічний вісник КНУ» які позиціонуються як рецензовані видання відкритого доступу та щорічне функціонування Міжнародної науково-технічної конференції «Наука, промисловість, суспільство» також свідчить про практичну реалізацію принципів відкритої науки в університетському середовищі [12–14]. Такий формат відповідає загальносвітовим підходам до наукової комунікації, оскільки забезпечує безоплатний доступ читачів до повних текстів статей і сприяє ширшому поширенню результатів досліджень. Водночас навіть у межах відкритого доступу повинні дотримуватися норми авторського права, зокрема вимоги щодо зазначення авторства, збереження першої публікації та дотримання ліцензійних умов використання матеріалів [1]. Отже, відкритий журнал не усуває правових проблем, а навпаки — потребує їх чіткого врегулювання, щоб забезпечити баланс між доступністю та захистом прав інтелектуальної власності. Особливої уваги потребує питання авторського права на наукові статті, звіти, монографії, методичні матеріали та інші твори, які створюються працівниками наукової установи. У багатьох випадках автори передають майнові права видавцям або укладають договори, які не завжди залишають можливість для самоархівування, розміщення в репозитаріях або повторного використання в освітніх цілях. Для університету це означає ризик втрати контролю над власними результатами досліджень, а також обмеження можливостей використання матеріалів у внутрішньому навчальному процесі, науковому обміні та міжнародній співпраці. Саме тому установам доцільно впроваджувати внутрішні положення про відкритий доступ, які б визначали порядок передачі публікацій, умови застосування відкритих ліцензій і правила збереження прав авторів та установи. Особливого значення для КНУ набуває питання управління дослідницькими даними. Відповідно, наукова установа має впроваджувати правила, за якими відкрите розміщення даних допускається лише після перевірки їх правового статусу, а доступ до окремих масивів може бути обмежений у зв'язку з охороною персональних даних, безпеки, комерційної таємниці або прав третіх осіб.

Отже, правове забезпечення відкритої науки повинно будуватися на поєднанні національних актів, міжнародних договорів та внутрішніх політик наукових установ. Законодавство України вже містить важливі засади відкритості, проте потребує подальшої

деталізації щодо відкритого доступу до науково-технічної інформації, захисту авторських і патентних прав, режиму дослідницьких даних та ліцензійного забезпечення. Міжнародні договори у сфері інтелектуальної власності, зокрема Бернська, Паризька конвенції, РСТ та Угода ТРІПС, визначають універсальні стандарти охорони результатів творчої діяльності, які мають враховуватися при формуванні політики відкритої науки. На прикладі КНУ видно, що стратегічна орієнтація на цифровізацію, інтернаціоналізацію, відкритий доступ і захист інтелектуальної власності створює належні передумови для подальшого розвитку відкритої науки за умови належного правового супроводу. Саме такий підхід дозволяє поєднати відкритість знань із правовою охороною результатів інтелектуальної праці та забезпечити сталий розвиток наукових установ [10; 15].

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 01.12.2022 № 2811-IX.
2. Про затвердження національного плану щодо відкритої науки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.10.2022 № 892-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-natsionalnoho-planu-shchodo-vidkrytoi-nauky-892-081022>.
3. Питання інтелектуальної власності при відкритті наукових тем та звітності / Інститут проблем реєстрації інформації НАН України. URL: https://ipr.nas.gov.ua/?page_id=350.
4. Капіца Ю. М., Шахбазян К. С. Відкрита наука та інтелектуальна власність. *Інформація і право*. 2023. URL: <http://il.ippi.org.ua/article/view/282324>.
5. Імплементация принципів відкритої науки в законодавство України. *Правова інформатика*. URL: <https://plaw.nlu.edu.ua/article/download/315471/306972/732616>.
6. WIPO-Administered Treaties / World Intellectual Property Organization. URL: <http://www.wipo.int/treaties/en/>.
7. UNESCO Recommendation on Open Science. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379949>.
8. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Книга 4. Право інтелектуальної власності. URL: https://kodeksy.com.ua/tsivil_nij_kodeks_ukraini.
9. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15.12.1993 № 3687-XII.
10. Міжнародні угоди у сфері інтелектуальної власності. *Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності Національної академії правових наук України*. URL: <http://ndiiv.org.ua/index.php/ua/?id=226>.
11. Стратегія розвитку Криворізького національного університету. URL: <https://www.knu.edu.ua/storage/files/2/3/63.pdf>.

12. Вісник Криворізького національного університету. URL: <https://journal-knu.com.ua/uk>.

13. Гірничий вісник. URL: <https://mining-journal.com.ua/uk>.

14. Геолого-мінералогічний вісник Криворізького національного університету. URL: <https://geolvisnyk.blogspot.com/>.

15. Політика відкритого доступу. *Вісник Криворізького національного університету*. URL: <https://journal-knu.com.ua/uk/open-access-policy>

ІННОВАЦІЙНІ ДОЛИНИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ІННОВАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ МЕХАНІЗМІВ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ, НАУКОВИХ УСТАНОВ, БІЗНЕСУ, ДЕРЖАВИ ТА ІНВЕСТИТОРІВ

ЯРМОЛЮК А.,

*доктор філософії у галузі права (PhD),
асистент кафедри інтелектуальної власності
та інформаційного права*

*Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна*

Однією із проблем у сфері комерціалізації інновацій є недостатній рівень сформованості механізмів координації між закладами вищої освіти, науковими установами, виробниками, інвесторами та органами державної влади. Цю проблему може вирішити розвиток інноваційних долин в Україні як одного з елементів інноваційної інфраструктури, оскільки вони функціонують як комплексні екосистеми, які об'єднують стартапи, заклади вищої освіти, наукові установи, органи державної влади та великі компанії для розробки технологій і створення нових робочих місць. Такі моделі успішно реалізовані у США (Silicon Valley, Research Triangle Park), ЄС (Sophia Antipolis, Eindhoven Brainport), Сінгапурі (One-North) та інших державах, де вони забезпечують концентрацію науково-технічного потенціалу, розвиток високотехнологічного виробництва та ефективну комерціалізацію результатів досліджень. У межах діяльності інноваційних долин виникають складні правовідносини щодо набуття, розподілу, використання та комерціалізації прав на результати інтелектуальної, творчої й науково-технічної діяльності, створені внаслідок співпраці закладів вищої освіти, наукових установ, стартапів, інвесторів та суб'єктів господарювання.

Серед головних ініціатив та прикладів інноваційних долин, актуальних для України, можна навести ініціативу «Регіональні інноваційні долини» (Regional Innovation Valleys, RIV), що є одним із 25 заходів Нової європейської програми інновацій (New European Innovation Agenda) [1]. Ініціатива підтримує партнерство між регіонами з різним рівнем інноваційної ефективності для вирішення ключових проблем ЄС, таких як енергетична стійкість, продовольча безпека, цифрова трансформація, охорона здоров'я та циркулярність. Метою ініціативи «Регіональні інноваційні долини» (RIV) є використання всього інноваційного потенціалу по всій Європі, поєднання менш інноваційних регіонів з більш інноваційними та вирішення соціальних проблем за допомогою передових технологій. Регіони визначають власні конкурентні переваги для подолання інноваційного розриву та використовують свої додаткові сильні сторони для покращення дослідницьких та інноваційних екосистем.

У такий спосіб, регіональні інноваційні долини мають на меті, щоб території ЄС відігравали провідну роль у формуванні більш стійкого, інклюзивного та сталого інноваційного ландшафту. Розвиток регіональних інноваційних долин надає можливість: подолання розбіжностей в інноваціях та зміцнення єдності Європи; формування масштабних локальних рішень європейських викликів від продовольчої безпеки до промислового переходу; об'єднати зусилля через кордони для побудови сильних, взаємопов'язаних інноваційних екосистем; використовувати стратегії розумної спеціалізації для залучення талантів, інвестицій та нових ринків; покращити координацію та спрямованість своєї політики досліджень та інновацій й інвестицій на ключові пріоритети ЄС; залучити до співпраці в галузі досліджень та інновацій між менш інноваційними та більш інноваційними регіонами, з доповнюючими стратегіями розумної спеціалізації (S3) [6].

Отже, ця мережа регіонів дозволяє їм: працювати разом, спираючись, але не обмежуючись, на свої стратегії розумної спеціалізації, задовольняючи конкретні місцеві виклики та потреби, водночас сприяючи досягненню стратегічних пріоритетів ЄС; посилити свої інвестиції та політику в дослідження та інновації, а також розпочати міжрегіональну співпрацю; визначити потенційно відповідних партнерів, сприяючи пошуку партнерів та взаємозв'язкам між тими регіонами, які прагнуть досягти однакових цілей; підготувати та/або впровадити спільні інноваційні плани для створення пов'язаних регіональних інноваційних долин.

Ключовим компонентом ініціативи RIV, який вирішує зазначену вище проблему недостатньо сформованих механізмів координації між закладами вищої освіти, науковими установами, виробниками, інвесторами та органами державної влади, є процес пошуку партне-

рів для сприяння зв'язкам між підприємствами, дослідниками та державними установами, створення партнерств, забезпечення доступу до пулу експертів та наставників, а також поєднання інноваційних проєктів з потенційними інвесторами та джерелами фінансування для пришвидшення їхньої розробки та впровадження.

Серед прикладів таких регіональних інноваційних долин можна назвати регіональні інноваційні долини для біоекономіки та продовольчих систем (RIV4BFS). RIV4BFS дозволяють новаторам вивести свої ідеї на ринок та забезпечити масштабування інновацій на рівні ЄС, сприяючи зв'язкам з приватним сектором та іншими дослідницькими та інноваційними учасниками. Глибокі технологічні інновації будуть ключовими для підвищення їхньої ефективності та потенціалу для інновацій [5, с. 7]. Отже, мета RIV — подолати інноваційний розрив шляхом використання глибокотехнологічних інновацій.

Серед прикладів регіональних інноваційних долин також можна зазначити ЕСІV, що створить Європейську долину циркулярних інновацій, де зацікавлені сторони в галузі інновацій можуть об'єднатися, щоб запропонувати рішення спільних проблем регіонів для досягнення циркулярності в їхніх основних промислових ланцюгах створення вартості [3].

В Україні також розпочався процес формування та розвитку інноваційних долин, оскільки у 2024 р. Європейська комісія присвоїла Київській області знак «Регіональна Інноваційна Долина». Київщина — один із 151 регіону, який отримав цей статус [2, с. 12; 4].

У такий спосіб, інноваційні долини слід розглядати не лише як організаційну форму регіонального інноваційного розвитку, а як комплексну правову модель взаємодії освіти і науки, бізнесу, держави та інвесторів, у межах якої створення, правова охорона, управління та комерціалізація результатів інтелектуальної, творчої й науково-технічної діяльності мають бути врегульовані системно. Для України це означає необхідність переходу від фрагментарної підтримки окремих елементів інноваційної інфраструктури до формування цілісних регіональних інноваційних екосистем, здатних забезпечувати повний цикл руху інновації: від наукової ідеї та результату дослідження — до набуття прав інтелектуальної власності, створення стартапів, ліцензування, трансферу технологій, залучення інвестицій, масштабування та виходу на міжнародні ринки.

Європейський досвід розвитку регіональних інноваційних долин свідчить, що ефективність таких екосистем ґрунтується на поєднанні трьох ключових елементів: міжрегіонального співробітництва, смарт-спеціалізації та спрямування інновацій на вирішення стратегічних суспільних і технологічних викликів. Для України цей підхід є особливо важливим, оскільки дозволяє не копіювати абстрактну

модель розвитку інноваційної інфраструктури «інноваційної долини», а формувати її відповідно до сильних сторін конкретного регіону: наукових шкіл, закладів вищої освіти, промислової спеціалізації, оборонних і безпекових технологій, агроінновацій, IT, біотехнологій, енергетики, медичних технологій, креативних індустрій тощо. Водночас без належного врегулювання питань належності майнових прав інтелектуальної власності інноваційна долина ризикує залишитися лише платформою для комунікації, а не механізмом реальної комерціалізації технологій.

Особливого значення набуває правове врегулювання результатів, створених у межах спільних дослідницьких, освітньо-наукових та інноваційних проєктів. Для інноваційних долин типовою є участь кількох суб'єктів, наприклад, закладу вищої освіти, наукової установи, приватної компанії, стартапу, інвестора, органу місцевого самоврядування або державної інституції. Тому ще на початковій стадії реалізації проєкту мають бути визначені наступні питання у сфері інтелектуальної власності: кому будуть належати майнові права інтелектуальної власності; хто матиме право подавати заявки на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, торговельні марки та інші об'єкти права інтелектуальної власності; як будуть розподілятися доходи від ліцензування; хто буде нести витрати на патентування в Україні та за кордоном; які результати можуть бути відкритими, а які повинні охоронятися як комерційна таємниця. Для вирішення цієї проблематики необхідним є запровадження для українських інноваційних долин типових правових інструментів управління інтелектуальною власністю, зокрема політик щодо IP ownership, договорів про спільне створення результатів досліджень і розробок, договорів про конфіденційність, ліцензійних договорів, договорів про трансфер технологій, правил розподілу доходів від комерціалізації, положень про службові об'єкти права інтелектуальної власності, а також внутрішніх процедур оцінки патентоспроможності та комерційного потенціалу результатів досліджень.

Правовий механізм розвитку інноваційних долин в Україні має включати не лише загальні положення про інноваційну інфраструктуру, а й спеціальні норми щодо регіональних інноваційних екосистем. До таких елементів слід віднести: визначення правового статусу інноваційної долини; критерії її створення та функціонування; вимоги до учасників; механізми державно-приватного партнерства; порядок залучення закладів вищої освіти і наукових установ; правила управління правами інтелектуальної власності; інструменти підтримки патентування, трансферу технологій і стартапів; систему моніторингу результативності; а також механізми інтеграції до європейських програм і мереж.

Отже, розвиток інноваційних долин в Україні може стати одним із практичних інструментів модернізації національної інноваційної інфраструктури, але лише за умови, що їх правова модель буде побудована навколо інтелектуальної власності як ключового активу інноваційної економіки. Інноваційна долина має бути не просто територією концентрації освітніх, наукових і підприємницьких ресурсів, а середовищем, у якому результати інтелектуальної, творчої діяльності отримують належну правову охорону, перетворюються на технології, вводяться в цивільний оборот і стають основою конкурентоспроможності регіону та держави.

Висновки. Можна дійти висновку, що на відміну від традиційних елементів інноваційної інфраструктури, інноваційні долини функціонують як комплексні регіональні екосистеми, що забезпечують взаємодію органів державної влади, закладів вищої освіти, наукових установ, бізнесу, стартапів, інвесторів та інституцій підтримки інноваційної діяльності.

Необхідною є імплементація в Україні європейських підходів до розвитку інноваційних долин із урахуванням принципів смарт-спеціалізації та регіонального інноваційного розвитку. У зв'язку з цим пропонується: закріпити на законодавчому рівні поняття «інноваційна долина» та визначити її місце у структурі інноваційної інфраструктури України; розробити Державну стратегію розвитку регіональних інноваційних екосистем; передбачити механізми державної підтримки міжрегіональних інноваційних проєктів; забезпечити інтеграцію механізмів смарт-спеціалізації у процес формування регіональної інноваційної політики; посилити участь України у програмах ЄС у сфері інноваційного розвитку та міжрегіонального співробітництва.

У такий спосіб, важливим є запровадження в Україні окремого нормативно-правового механізму функціонування інноваційних долин із визначенням їх правового статусу, суб'єктного складу, принципів державної підтримки та особливостей управління правами інтелектуальної власності. Необхідним є внесення змін до законодавства у сфері інноваційної діяльності та трансферу технологій, зокрема в проєкт Закону України «Про трансфер технологій» та проєкт Закону України «Про підтримку та розвиток інноваційної діяльності» № 13715 від 29.08.2025 р.¹ щодо: закріплення механізмів розподілу майнових прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені в межах спільних досліджень; визначення порядку комерціалізації технологій, створених за бюджетні кошти; запровадження обов'язкових ІР-політик для за-

¹ Проєкт Закону України «Про підтримку та розвиток інноваційної діяльності» від 29 серпня 2025 року № 13715. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/57219>.

кладів вищої освіти, наукових установ та інноваційних парків; створення спеціалізованих центрів управління правами інтелектуальної власності та трансферу технологій у межах інноваційних долин.

Отже, створення та розвиток інноваційних долин має розглядатися як один із пріоритетних напрямів модернізації інноваційної інфраструктури України в умовах євроінтеграції, цифрової трансформації економіки та необхідності забезпечення технологічної конкурентоспроможності держави. Формування ефективної системи правового регулювання інноваційних долин сприятиме розвитку регіональних інноваційних екосистем, активізації інноваційної діяльності, посиленню взаємодії освіти і науки та бізнесу, а також підвищенню ефективності комерціалізації результатів інтелектуальної, творчої й науково-технічної діяльності в Україні.

Список використаних джерел:

1. Communication from the commission to the European parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions a New European Innovation Agenda Brussels, 5.7.2022 COM/2022/332 final.
2. Давимука С.А. Особливості екосистеми інноваційного розвитку регіонів України в сучасних умовах. *Регіональна економіка*. 2025. № 3. С. 5–19.
3. European Commission: European Innovation Council and SMEs Executive Agency, A new European innovation agenda — Regional innovation valleys — Project ECIV, European Circular Innovation Valley. Publications Office of the European Union. 2024. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6d9f24b3-b838-11ef-91ed-01aa75ed71a1/language-en>.
4. Київщині присвоєно знак «Регіональна Інноваційна Долина». URL: <https://koda.gov.ua/ruslan-kravchenko-kyivvshhyni-prysvoyeno-znak-regionalna-innovacijna-dolyna/>.
5. Regional Innovation Valleys for Bioeconomy and Food Systems. Concept note. Research and Innovation. European Commission. 2023. 10 p.
6. Regional Innovation Valleys. Research and innovation. European Commission. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/support-policy-making/shaping-eu-research-and-innovation-policy/new-european-innovation-agenda/roadmap/flagship-3-accelerating-and-strengthening-innovation-european-innovation-ecosystems-across-eu-and/regional-innovation-valleys_en.

Секція 2. ЗАХИСТ ВІД НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

УДК 378.177

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ВІД НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ В УКРАЇНІ: ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

АНДРОЩУК Г.О.,

*провідний науковий співробітник НДІ інтелектуальної
власності НАПрН України, канд. екон. наук, доцент
м. Київ, Україна*

Захист від недобросовісної конкуренції в Україні в умовах розбудови цифрової економіки та євроінтеграційних процесів стикається із системними викликами. Законодавство, розроблене переважно під класичні товарні ринки, нині не встигає за динамікою цифрових трансформацій, новими формами недобросовісних практик та стандартами ЄС. Наведемо комплексний аналіз ключових проблем у цій сфері та конкретні шляхи їх вирішення.

Системні проблеми у сфері захисту від недобросовісної конкуренції. Застарілість інструментарію Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції». Базовий закон, який не переглядався з 2019 року, містить класичний перелік правопорушень (неправомірне використання позначень, дискредитація, копіювання зовнішнього вигляду, збирання розголошення комерційної таємниці тощо). Проте він фактично ігнорує специфіку цифрових ринків, де з'явилися принципово нові форми недобросовісної поведінки [1]: **SEO-маніпуляції та недобросовісний арбітраж трафіку:** Використання чужих торговельних марок у метатегах (meta tags), прихованому тексті або в Google Ads для перенаправлення чужого трафіку. **Алгоритмічний та когнітивний тиск:** Використання алгоритмів та штучного інтелекту (ШІ) для моніторингу та миттєвого копіювання маркетингових стратегій конкурентів або витіснення їх з маркетингплейсів. **«Патентний та копірайт-тролінг» у мережі [2]:** Безпідставне масове подання скарг (DMCA-нотифікацій тощо) на цифрові товари конкурентів з метою блокування їхніх акаунтів чи сайтів на міжнародних та локальних платформах. **Невизначеність статусу та дефіцит інструментарію АМКУ на цифрових ринках.** Антимонопольний комітет України (АМКУ) часто стикається з процесуальними обмеженнями при розслідуванні порушень у мережі Інтернет: Проблема збору та фіксації доказів: Електронні докази (скріншоти, логи серверів, дані вебаналітики) легко знищити. Процедура їх легалізації та верифікації в межах антимонопольного розслідування чітко не регламентована. **Ідентифікація порушника:** Труднощі із вста-

новленням реальних власників доменних імен, анонімних Telegram-каналів чи суб'єктів, які здійснюють діяльність через іноземні хостинги та юрисдикції (особливо при використанні Cloudflare та аналогів). **Слабкий захист комерційної таємниці та ноу-хау** [3; 4]. В умовах релокації бізнесу та масового переходу на дистанційну роботу почастишали випадки несанкціонованого копіювання клієнтських баз, вихідного коду (source code) та унікальних бізнес-процесів працівниками, які переходять до конкурентів. Чинні механізми доведення факту «правомірного володіння» та «завдання шкоди» є надто громіздкими. **Невідповідність вимогам Acquis Communautaire (ЄС).** Україна потребує глибшої імплементації положень Директиви 2005/29/ЄС щодо недобросовісних комерційних практик та Директиви (ЄС) 2019/1 (ECN+), яка спрямована на посилення спроможності конкурентних відомств. Також гостро стоїть питання адаптації національного поля до логіки європейського Digital Markets Act (DMA) в частині контролю за цифровими гігантами (gatekeepers).

Шляхи вирішення та модернізація системи. Для побудови ефективної системи захисту в умовах цифрової трансформації необхідні паралельні кроки на законодавчому, правозастосовчому та судовому рівнях.

Законодавчі реформи (Оновлення нормативної бази). **Адаптація матеріального права під Digital-сферу:** Доповнити Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» новими складомими правопорушень: недобросовісне використання доменних імен, ключових слів конкурентів у пошуковій рекламі, маніпулювання алгоритмами платформ для дискредитації, та копіювання інтерфейсів цифрових продуктів (UX/UI дизайну). **Повна імплементація європейських стандартів:** Гармонізувати законодавство з Директивою 2005/29/ЄС, чітко розмежувавши «агресивні» та «оманливі» комерційні практики, які вводять споживача в оману щодо характеристик товару чи умов його придбання. **Посилення охорони комерційної таємниці:** Впровадити чіткі законодавчі критерії оцінки комерційної таємниці (відповідно до Директиви ЄС 2016/943) [3]. Спростити процедуру притягнення до відповідальності за «промислове шпигунство» та неправомірне використання ноу-хау колишніми найманими працівниками.

Реформа правозастосування та посилення спроможності АМКУ. **Легалізація електронного доказування:** Розробити та затвердити чіткий внутрішній регламент АМКУ щодо фіксації правопорушень в Інтернеті за допомогою сертифікованих технічних платформ (наприклад, використання фіксації через системи типу WebArchive, блокчейн-таймстампи або нотаріальне завірення цифрового контенту іноземних юрисдикцій). **Впровадження проце-**

дури Fast-track (швидкого реагування): Забезпечити АМКУ інструментом винесення тимчасових рішень (interim measures) про негайне припинення потенційно шкідливих дій (наприклад, блокування рекламної кампанії або видалення спірного контенту з маркетплейсу) на час проведення основного розслідування. Це критично для цифрових ринків, де затримка у кілька місяців може повністю знищити бізнес конкурента. **Взаємодія з міжнародними платформами:** Створити механізм прямої взаємодії АМКУ з глобальними технологічними компаніями (Google, Meta, Amazon) для оперативного отримання даних про кінцевих бенефіціарів рекламних кабінетів, що фінансують дискредитаційні або оманливі кампанії проти українського бізнесу.

Судова реформа та розвиток експертизи. Запуск Вищого суду з питань інтелектуальної власності (ІП-суду): Повноцінний запуск цього органу має вирішити проблему тривалого розгляду та низької кваліфікації загальних або господарських судів у складних спорах, що стосуються недобросовісної конкуренції, пов'язаної з інтелектуальною власністю. **Оновлення методик судової експертизи:** Розробити сучасні методики експертизи для дослідження фактів оманливої реклами на цифрових носіях, змішування (likelihood of confusion) у сфері програмного забезпечення та цифрових інтерфейсів, а також оцінки реальних збитків від втрати цифрового трафіку.

Резюме. Вирішення проблем захисту від недобросовісної конкуренції в Україні вимагає відходу від парадигми «матеріальних ринків». Сучасний захист повинен будуватися на гнучких стандартах, які здатні оперативно реагувати на зловживання в Інтернеті, ІТ-секторі та на платформах електронної комерції, забезпечуючи українському бізнесу прозорі правила гри за стандартами Європейського Союзу.

Адаптація під стандарти ЄС. Адаптація українського законодавства про захист від недобросовісної конкуренції до стандартів ЄС є одним із ключових маркерів інтеграції України до єдиного європейського ринку. Цей процес вимагає не просто механічного копіювання норм, а глибокої структурної перебудови правозастосовчої практики АМКУ та судів.

Нижче наведено детальний аналіз ключових векторів адаптації, які є критичними для України на сучасному етапі євроінтеграції. **Імплементация Директиви 2005/29/ЄС про недобросовісні комерційні практики.** Ця Директива є фундаментом захисту споживачів та чесних конкурентів у ЄС. Вона зміщує фокус із суто «інституційного» захисту ринку на захист економічних інтересів споживача, оскільки будь-який тиск на споживача викривляє конку-

ренцію. **Розмежування оманливих та агресивних практик.** Українське законодавство (зокрема ст. 15-1 Закону «Про захист від недобросовісної конкуренції») детально описує лише поширення інформації, що вводить в оману. Стандарти ЄС вимагають чіткої деталізації: **Оманливі дії та бездіяльність (Misleading actions & omissions):** Замовчування суттєвої інформації про товар (наприклад, приховані платежі або підписки на цифрових платформах), що змушує споживача прийняти рішення про покупку, яке б він інакше не прийняв. Агресивні комерційні практики (Aggressive commercial practices): Використання тиску, примусу або надмірного впливу (наприклад, штучне створення дефіциту через таймери зворотного відліку на сайтах: «Залишився 1 квиток за цією ціною!», або нав'язливий ремаркетинг). **Впровадження «Чорного списку» (Blacklist).** Директива містить уніфікований перелік із **31 комерційної практики**, які за будь-яких обставин вважаються недобросовісними (без потреби доводити їхній негативний вплив у кожному конкретному випадку). Адаптація законодавства України потребує прямого перенесення цього списку до національного законодавства. Сюди входять: Фальшиві заяви про наявність ліцензій чи схвалення державними органами. Створення пірамідальних схем просування товарів. Прямі заклики до дітей купити рекламований товар. Прихована реклама під виглядом журналістського контенту (нативна реклама без маркування). **Імплементация Директиви (ЄС) 2016/943 про комерційну таємницю та ноу-хау [3; 4].** Для європейського бізнесу захист недокументованих технологічних рішень та комерційних даних є критичним. В Україні захист комерційної таємниці через призму недобросовісної конкуренції (ст. 16–19 Закону) працює слабко через складність доказування. **Напрямки гармонізації: Уніфікація дефініцій:** Чітке закріплення трьох обов'язкових ознак комерційної таємниці згідно з Директивою: секретність (не є загальновідомою), комерційна цінність через її секретність, та застосування володільцем розумних заходів для збереження таємниці. **Захист у судовому процесі:** Запровадження європейських процесуальних стандартів, які дозволяють судам обмежувати доступ до матеріалів справи, що містять комерційну таємницю, для третіх осіб та навіть для протилежної сторони спору (із залишенням доступу лише для обмеженого кола представників), щоб уникнути «вторинного витоку» під час суду.

Реформа спроможності конкурентного відомства: Директива (ЄС) 2019/1 (ECN+). Європейський досвід свідчить, що норми права не працюють без сильного регулятора. Директива ECN+ спрямована на те, щоб національні конкурентні відомства мали однаково потужні інструменти. **Технологічна модернізація АМКУ:**

Надання Комітету чітких прав на вилучення та аналіз зашифрованих цифрових даних, доступ до хмарних сховищ під час перевірок суб'єктів господарювання (право на так звані «цифрові обшуки»).

Уніфікація системи штрафів: Наближення процедури визначення розміру штрафів до європейських гайдлайнів, де враховується тривалість порушення, його системність та обсяг ринку, на який воно вплинуло.

Аналіз статистики оскарження рішень АМКУ в судах свідчить про високу готовність бізнесу захищати свої інтереси. Згідно з аналітичними даними Рахункової палати та річними звітами АМКУ, **середня частка оспорюваних рішень складає від 15 % до 25 % загальної кількості.** У «великих» справах, що стосуються зловживання монопольним становищем чи недобросовісної конкуренції з мільйонними штрафами — частка оскаржень наближається до **80–90 %.** З усіх рішень АМКУ оскаржується **кожна п'ята-шоста постанова.** Проте у фокусних сферах, таких як захист від недобросовісної конкуренції (ст. 15-1 та ст. 4), судова ланка є обов'язковим і запеклим етапом майже для кожного великого розслідування.

Зупинення стягнення штрафу (процесуальний щит): Подання позову про визнання рішення АМКУ недійсним автоматично зупиняє обов'язок сплачувати штраф та призупиняє нарахування пені (яка за законом становить 1,5 % за кожен день прострочення і може подвоїти суму штрафу). Судовий процес у трьох інстанціях може тривати від 1 до 2,5 років, це дає бізнесу значну відстрочку.

Наближення до стандартів Digital Markets Act (DMA) та Digital Services Act (DSA) [5; 6]. Хоча DMA та DSA регулюють ширше коло питань, їхні антимонопольні та конкурентні блоки безпосередньо впливають на сферу недобросовісних практик у мережі. Для України, як кандидата на вступ до ЄС, важливо вже зараз закладати ці принципи: **Контроль за «брамарями» (Gatekeepers):** Заборона великим екосистемам (маркетплейсам, пошуковим системам) застосовувати недобросовісні практики самопереваги (self-preferencing) — коли платформа у пошуковій видачі піднімає власні товари/послуги, дискримінуючи незалежних продавців-конкурентів.

Прозорість алгоритмів: Зобов'язання платформ розкривати бізнес базові параметри ранжування, щоб унеможливити приховану пеналізацію (shadow banning) конкурентів [1].

Реформа конкурентного законодавства в Україні — це один із ключових маркерів нашої євроінтеграції [7]. Її головна мета — адаптувати українські правила гри до європейських стандартів (зокрема, Директиви ЕСN+ та статей 101, 102 ДФЕС), щоб захистити чесний бізнес і споживачів. Захист від недобросовісної конкуренції (неправомірне використання чужого бренду, дискредитація, копіювання товарів, збирання комерційної таємниці тощо) у цьому про-

цесі отримав абсолютно нову якість правозастосування. **Ключові етапи та вектори реформи.** Процес модернізації законодавства та посилення спроможності АМКУ розділений на кілька етапів: **1. Посилення процесуальних повноважень АМКУ (I етап).** Перший масштабний крок, що запрацював у 2024 році, кардинально змінив правила проведення розслідувань. Це безпосередньо вплинуло на швидкість та ефективність виявлення недобросовісних практик: **Доступ до доказів:** АМКУ отримав чіткіші інструменти для проведення перевірок (так званих «dawn raids» або раптових перевірок бізнесу), доступу до електронних носіїв, майна та документів. **Врегулювання у справах (Settlement):** Запроваджено процедуру, яка дозволяє порушникам визнати провину в обмін на зниження штрафу, що суттєво економить час держави та бізнесу. **2. Євроінтеграційний пакет та правонаступництво (II етап).** У 2024–2025 роках стартував другий етап реформи, спрямований на гармонізацію з правом ЄС (законопроекти № 12440 та інші), який закриває популярні раніше лазівки для ухилення від відповідальності: **Економічне правонаступництво:** Тепер компанії не зможуть уникнути мільйонних штрафів за недобросовісну конкуренцію шляхом фіктивного закриття юридичної особи чи «скидання» активів на нову фірму. Якщо нова структура перейняла майно та суть бізнесу, вона платитиме штраф. **Процедура зобов'язань (Commitments):** Відповідач може запропонувати АМКУ самостійно та оперативно усунути порушення (наприклад, змінити пакування, що копіює бренд конкурента, чи спростувати неправдиву рекламу) ще до винесення фінального рішення про штраф. **Пріоритети АМКУ у сфері захисту від недобросовісної конкуренції.** Сьогодні фокус уваги АМКУ у справах про недобросовісну конкуренцію змістився на захист інформаційного простору та прав інтелектуальної власності: **Боротьба з «псевдо-іноземними» брендами та дезінформацією:** АМКУ жорстко карає за поширення інформації, що вводить в оману. Наприклад, коли український товар маркується як «вироблено в Німеччині» або коли продукту приписують лікувальні властивості, яких він не має. За 2025 рік АМКУ прийнято 16 рішень із сукупним розміром накладених штрафів 81,9 млн грн, з яких 15,2 млн грн уже сплачено, а деякі рішення оскаржуються у суді [8]. **Спільне використання брендів та пакувань:** Копіювання візуального стилю відомих компаній (так званий «паразитичний маркетинг») залишається під прицілом. Реформа дозволяє швидше збирати докази схожості та накладати стягнення. **Цифрові ринки та e-commerce:** Недобросовісна реклама в Google Shopping, використання чужих торгових марок у метатегох (SEO) для переманювання трафіку — ці кейси мають стати предметом розслідувань

завдяки покращенню аналітичної бази АМКУ [1].

Нещодавній штраф АМКУ на суму понад 9,4 млн грн у справі ТОВ «Карпатські мінеральні води» за поширення оманливої інформації щодо географічного походження води «Карпатська джерельна» призвів до швидкої реакції компанії-відповідача — нанесення на маркування етикетки води окремого застереження («позначення «Карпатська джерельна» є зареєстрованою та загальновідомою торговельною маркою і не вказує на точне географічне походження чи спосіб виробництва води») [8]. У новому дизайні з етикеток прибрали візуальні елементи, пов'язані з Карпатами, а також уточнили, що «Карпатська Джерельна» є лише торговельною маркою, а не вказівкою на місце походження води [9]. На думку автора така торговельна марка все одно вводить в оману споживача. Адже село Струтин на Львівщині, де видобувають воду не належить до території Карпат.

Висновки. Для того щоб реформа не залишилася лише на папері, а українське конкурентне законодавство повністю інтегрувалося в правове поле ЄС, державі необхідно зробити кілька системних кроків. Адаптація вимагає дій у трьох площинах: законодавчій, процесуальній та інституційній. Ось головні завдання, які необхідно реалізувати для завершення адаптації: 1. Законодавче доопрацювання (Другий етап реформи). Необхідно ухвалити в цілому зареєстровані та розроблені євроінтеграційні законопроекти (зокрема, що базуються на концепції проекту № 12440 та суміжних ініціативах): Остаточне впровадження інституту економічного правонаступництва: Закріпити на рівні закону, що зміна юридичної особи чи засновників не звільняє бізнес-активи від відповідальності за недобросовісну конкуренцію. Узаконення процедур врегулювання (Settlement) та зобов'язань (Commitments): Чітко прописати в Законі «Про захист від недобросовісної конкуренції» алгоритм, як саме бізнес може добровільно припинити порушення (наприклад, зняти з виробництва пакування-клон) в обмін на зменшення або скасування штрафу. Гармонізація понятійного апарату: Повністю узгодити терміни з Директивою ECN+ та практикою Суду ЄС, щоб українські суди та АМКУ трактували «введення в оману» чи «дискредитацію суб'єкта господарювання» так само, як це роблять у ЄС. Модернізація процедур та цифровізація АМКУ. Чесні правила гри неможливі без технологічного та процесуального оновлення самого регулятора: Створення прозорих порядків проведення перевірок: Потрібно розробити чіткі підзаконні акти для раптових перевірок ("dawn raids"), які б, з одного боку, давали АМКУ можливість для збору доказів (зокрема, цифрових), а з іншого — захищали бізнес від процесуальних зловживань. Цифровізація розслідувань: Запровадження сучасних ІТ-інструментів для моніторингу цифрових ринків, маркетплейсів

та реклами, оскільки левова частина недобросовісної конкуренції (фіктивні відгуки, крадіжка контенту, паразитичне SEO) зараз перемістилася в онлайн. Реформа судової системи та правозастосування. Будь-яке рішення АМКУ може бути оскаржене в суді, тому судова гілка влади має бути готова до нових правил: Спеціалізація суддів: Створення спеціалізованих палат у господарських судах або підвищення кваліфікації суддів у питаннях антимонопольного права та інтелектуальної власності. Судді мають оперувати економічними категоріями та практикою Суду ЄС (EU Case Law). Запровадження відшкодування збитків у судах: Спрощення процедури, за якої компанія, що постраждала від недобросовісного конкурента (наприклад, через втрату клієнтів через фейкову рекламу), може через суд стягнути реальні збитки та упущену вигоду, спираючись на рішення АМКУ. Головний висновок: Адаптація законодавства — це не просто копіювання текстів європейських директив. Це створення передбачуваного середовища, де АМКУ діє як незалежний та сильний арбітр, бізнес має інструменти для швидкого виправлення помилок без руйнівних штрафів, а порушники позбавлені можливості «ховати» активи від правосуддя.

Список використаних джерел

1. Андрощук Г.О. Недобросовісна конкуренція в цифрових ринках: загрози та протидія. *Інформація і право*. № 4(55) (2025) С.124-141. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.4\(55\).346382](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.4(55).346382)
2. Андрощук, Г. О. (2025). Копірайтний тролінг як інструмент недобросовісної конкуренції: ознаки та методи протидії. *Тезисно Київського університету права*, (4), 94-105. <https://doi.org/10.36695/2219-5521.4.2025.15>
3. Directive (EU) 2016/943 of the European Parliament and of the Council of 8 June 2016 on the protection of undisclosed know-how and business information (trade secrets) against their unlawful acquisition, use and disclosure (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2016/943/oj/eng> (дата звернення: 30.05.2026)
4. Капіца Ю. М. Захист прав на комерційну таємницю та ноу-хау в Україні у світлі імплементації Директиви ЄС 2016/943 та практики застосування. *Інформація і право*. № 34(39) 2021. С. 70–79. URL: https://ippi.org.ua/sites/default/files/7_22.pdf (дата звернення: 30.05.2026)
5. Regulation (EU) 2022/1925 on contestable and fair markets in the digital sector (Digital Markets Act) URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legissum:4622237> (дата звернення: 30.05.2026)
6. Digital Services Act (DSA) URL: <https://www.eu-digital-services-act.com/> (дата звернення: 30.05.2026)
7. Експертний огляд ОЕСР щодо конкурентного права та полі-

тики: Україна 2025. URL: https://www.oecd.org/uk/publications/2025/11/oecd-peer-reviews-of-competition-law-and-policy-ukraine-2025_92b30786/full-report/advocacy-and-co-operation_7711bcdh.html (дата звернення: 30.05.2026)

8. Валерія Одарченко, Артем Матвійчук Антимонопольні штрафи 2026: захист конкуренції чи нова реальність для бізнесу? URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/antimonopolne-konkurentne-pravo/antimonopolni-shtrafi-2026-zahist-konkurenciyi-chi-nova-realnist-dlya-biznesu.html> (дата звернення: 30.05.2026)

9. Валерія Саранча «Карпатська Джерельна» змінила дизайн після штрафу Антимонопольного комітету. URL: <https://www.lviv-post.net/business/karpatska-dzherelna-zminylya-dyzajn-pisly-shtrafu-antymonopolnogo-komitetu/> (дата звернення: 30.05.2026)

ДОКТРИНА НЕДОБРОСОВІСНОСТІ ЗАЯВНИКА В ПРАВІ ТОРГОВЕЛЬНИХ МАРОК ЄС: ПРАКТИКА ЕUIPO СР 13 ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ

АНДРОЩУК Г.О.,

*канд. екон. наук, доцент,
провідний науковий співробітник НДІ
інтелектуальної власності НАПрН України*

ХВОСТЕНКО В.С.,

*канд. екон. наук, доцент, патентний повірений
доцент кафедри кібербезпеки Національного технічного
університету «Харківський політехнічний інститут»
м. Київ, м. Харків, Україна*

Особливої актуальності набуває проблема подання заявок на торговельні марки з недобросовісними намірами. Такі дії можуть бути спрямовані на блокування виходу конкурентів на ринок, привласнення ділової репутації інших осіб, отримання необґрунтованих конкурентних переваг, перешкоджання використанню позначень добросовісними учасниками ринку або створення штучних бар'єрів для здійснення господарської діяльності. У таких випадках механізм правової охорони торговельних марок використовується всупереч його основному призначенню та фактично перетворюється на інструмент недобросовісної конкуренції.

Актуальність дослідження підтверджується і практикою правозастосування. За даними Антимонопольного комітету України, близько 90–92 % виявлених проявів недобросовісної конкуренції пов'язані із неправомірним використанням засобів індивідуалізації та поширенням інформації, що вводить в оману. Це свідчить про тіс-

ний взаємозв'язок між правом торговельних марок і механізмами захисту конкуренції, а також про необхідність удосконалення правових інструментів протидії недобросовісним практикам у цій сфері.

У праві Європейського Союзу відповіддю на поширення випадків зловживання системою торговельних марок стало формування доктрини недобросовісності заявника (*bad faith*), яка ґрунтується на оцінці намірів заявника, його поведінки та економічної логіки подання заявки. Важливим етапом розвитку цієї доктрини стало прийняття Загальної практики EUIPO CP13 «Trade Mark Applications Made in Bad Faith», яка систематизувала підходи до виявлення та оцінки недобросовісних заявок на торговельні марки.

Водночас в Україні, попри законодавче закріплення недобросовісності заявника як підстави для визнання прав на торговельну марку недійсними, досі відсутні уніфіковані критерії її оцінки та комплексна методологія застосування. У результаті встановлення недобросовісності нерідко залишається оціночною категорією, що ускладнює забезпечення єдності практики та прогнозованості правових рішень.

У зв'язку з цим особливого значення набуває дослідження європейських підходів до встановлення недобросовісності заявника та можливостей їх адаптації до української правової системи. Науковий інтерес становить підхід, відповідно до якого недобросовісне подання заявки на торговельну марку розглядається не лише як порушення законодавства у сфері інтелектуальної власності, а й як форма недобросовісної конкуренції, здатна завдавати шкоди як окремим суб'єктам господарювання, так і конкурентному середовищу загалом.

Метою дослідження є аналіз доктрини недобросовісності у праві торговельних марок Європейського Союзу, змісту та практичного значення Загальної практики EUIPO CP13, а також обґрунтування можливостей використання відповідних підходів для протидії недобросовісній конкуренції та вдосконалення правозастосовної практики в Україні.

Доктрина недобросовісності заявника (*bad faith*) є одним із найбільш динамічних напрямів розвитку сучасного права торговельних марок Європейського Союзу. Її формування стало реакцією на поширення випадків використання механізмів правової охорони торговельних марок не для індивідуалізації товарів і послуг, а для отримання необґрунтованих конкурентних переваг, блокування діяльності конкурентів або привласнення результатів чужої господарської діяльності.

Особливістю європейського підходу є відсутність законодавчо визначеного поняття *bad faith*. Відповідні критерії були сформовані у практиці Суду справедливості Європейського Союзу (СЄУ), Генерального суду ЄС та EUIPO. На відміну від традиційного підходу,

що зосереджувався переважно на аналізі схожості позначень і ймовірності змішування, сучасна практика дедалі більше орієнтується на дослідження намірів заявника, його поведінки та економічної мети подання заявки.

Практика CJEU та Генерального суду ЄС у справах Lindt, Sky-Kick, MONOPOLY та DoggiS сформувала основні критерії встановлення недобросовісності. До них належать обізнаність заявника про використання аналогічного позначення третьою особою, відсутність реального наміру використання торговельної марки, зловживання реєстраційними процедурами та відсутність чесної комерційної логіки. У результаті судова практика відійшла від виключно формального аналізу позначення до комплексної оцінки поведінки заявника та його цілей.

Узагальнення практики CJEU дозволяє виділити дві базові форми bad faith. Перша пов'язана з незаконним привласненням прав, ділової репутації або результатів комерційної діяльності третіх осіб. Друга полягає у зловживанні механізмами системи торговельних марок для досягнення цілей, які не відповідають основним функціям торговельної марки як засобу індивідуалізації товарів і послуг. Саме ці підходи стали концептуальною основою Загальної практики EUIPO CP13 «Trade Mark Applications Made in Bad Faith».

Таким чином, сучасна практика Європейського Союзу демонструє перехід від формального аналізу позначень до оцінки намірів заявника, його поведінки та економічної логіки подання заявки. У результаті недобросовісне подання заявки на торговельну марку розглядається не лише як порушення законодавства у сфері інтелектуальної власності, а й як форма недобросовісної конкуренції, здатна обмежувати доступ конкурентів до ринку та спотворювати умови добросовісної господарської діяльності. На нашу думку, саме критерій чесної комерційної логіки, сформований у практиці ЄС, є найбільш перспективним для подальшої імплементації в українську адміністративну та судову практику.

Питання недобросовісного подання заявок на торговельні марки набуває особливої актуальності і для України в умовах гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу. Недобросовісність заявника визнається однією з підстав для визнання прав на торговельну марку недійсними, однак чинне законодавство не містить вичерпних критеріїв її встановлення, що залишає значний простір для судового розсуду та неоднакового правозастосування.

У цьому контексті підходи, сформовані в Загальній практиці EUIPO CP13, можуть становити значну практичну цінність для діяльності УкрНОІВІ, Апеляційної палати та судових органів України. Насамперед йдеться про використання поведінкових кри-

теріїв оцінки недобросовісності, зокрема аналізу намірів заявника, його обізнаності щодо попереднього використання позначення іншими особами, наявності ділових відносин між сторонами, моделі поведінки заявника та економічної логіки подання заявки. Імплементация зазначених підходів сприятиме формуванню більш передбачуваної та послідовної практики вирішення спорів щодо торговельних марок в Україні та посиленню механізмів протидії недобросовісній конкуренції [3].

Важливим етапом розвитку доктрини *bad faith* у праві торговельних марок Європейського Союзу стало прийняття Загальної практики CP13 «Trade Mark Applications Made in Bad Faith», яка систематизувала підходи до виявлення та оцінки недобросовісних заявок на торговельні марки [1]. Документ систематизував підходи, сформовані у практиці Суду справедливості ЄС, Генерального суду ЄС та національних відомств інтелектуальної власності, та став основою для уніфікації критеріїв оцінки недобросовісності заявника [1; 2].

CP13 не встановлює нових правових норм, а узагальнює підходи до встановлення недобросовісності, сформовані судовою практикою. Документ ґрунтується на презумпції добросовісності заявника, відповідно до якої кожна особа вважається такою, що діє добросовісно, доки інше не буде доведено належними доказами.

Концептуально CP13 базується на двох основних формах недобросовісності: незаконному привласненні прав, результатів комерційної діяльності або ділової репутації третіх осіб та зловживанні механізмами системи торговельних марок для досягнення цілей, не пов'язаних із виконанням їх основних функцій.

Особливе значення має система факторів оцінки недобросовісності, до яких належать обізнаність заявника про використання аналогічного позначення іншою особою, ступінь схожості позначень, наявність попередніх ділових відносин між сторонами, походження позначення, хронологія подій, модель поведінки заявника та наявність або відсутність чесної комерційної логіки. При цьому жоден із зазначених факторів не є визначальним сам по собі, а оцінка здійснюється на основі сукупності обставин конкретної справи.

Однією з ключових новел CP13 є критерій чесної комерційної логіки. Відповідно до підходів EUIPO, навіть широкі переліки товарів і послуг або повторне подання заявок не свідчать автоматично про недобросовісність. Вирішальним є встановлення реальної господарської мети відповідних дій. Якщо ж заявка використовується виключно для блокування конкурентів, створення правових перешкод або отримання необґрунтованих переваг, така поведінка може бути визнана недобросовісною.

CP13 також виділяє типові сценарії *bad faith*, серед яких парази-

тична поведінка, порушення довірчих відносин, захисні реєстрації, повторні заявки та спекулятивні цілі. Спільною ознакою більшості таких випадків є використання системи торговельних марок не для індивідуалізації товарів і послуг, а для впливу на конкурентне середовище та поведінку інших учасників ринку.

Таким чином, СР13 сформувала європейський стандарт оцінки недобросовісності заявника, заснований на аналізі його намірів, поведінки та економічної логіки дій. У цьому аспекті положення СР13 виконують не лише функцію захисту прав інтелектуальної власності, а й виступають ефективним інструментом забезпечення добросовісної конкуренції.

Традиційно інститут недобросовісності заявника розглядається у межах права інтелектуальної власності як підстава для відмови у реєстрації торговельної марки або визнання відповідних прав недійсними. Водночас сучасна практика Європейського Союзу свідчить, що наслідки недобросовісного подання заявок виходять за межі виключно сфери інтелектуальної власності та безпосередньо впливають на конкурентне середовище. У зв'язку з цим недобросовісне подання заявки доцільно розглядати не лише як порушення законодавства про торговельні марки, а і як особливу форму недобросовісної конкуренції. Економічна сутність недобросовісної конкуренції полягає в отриманні переваг на ринку не завдяки інноваціям, інвестиціям чи якості товарів і послуг, а шляхом використання неправомірних механізмів впливу на конкурентів. У випадку недобросовісного подання заявки система правової охорони використовується не для захисту власного бренду, а для обмеження економічної свободи інших учасників ринку.

Аналіз практики EUIPO та Суду справедливості Європейського Союзу дозволяє виділити декілька основних конкурентних цілей недобросовісної реєстрації торговельних марок.

По-перше, це блокування доступу конкурентів до ринку шляхом отримання формальних прав на позначення, яке використовується або може використовуватися іншими суб'єктами господарювання. У результаті створюються штучні бар'єри конкуренції, не пов'язані з реальними перевагами заявника.

По-друге, недобросовісна реєстрація може бути спрямована на привласнення ділової репутації іншого суб'єкта господарювання. У таких випадках заявник намагається отримати контроль над позначенням, яке вже асоціюється у споживачів із певним виробником або брендом, використовуючи результати чужих інвестицій у його просування.

По-третє, реєстрація торговельної марки може використовуватися як інструмент економічного тиску. Після отримання свідоцтва заявник отримує можливість вимагати припинення використання по-

значення, укладення ліцензійних договорів або передачі прав, створюючи штучну перевагу.

По-четверте, окремі форми bad faith спрямовані на монополізацію певних сегментів ринку шляхом масового резервування позначень або подання численних заявок без наміру їх подальшого використання, що обмежує можливості інших учасників господарського обороту.

У цьому контексті ключового значення набуває критерій чесної комерційної логіки, який посідає центральне місце в Загальній практиці СР13. На відміну від формального аналізу позначення, він дозволяє оцінювати економічну мету реєстрації торговельної марки та встановлювати межу між добросовісною реалізацією права і зловживанням ним. На нашу думку, саме критерій чесної комерційної логіки найбільшою мірою зближує право торговельних марок із правом захисту конкуренції. Якщо основною метою реєстрації є не використання торговельної марки у господарській діяльності, а створення перешкод для конкурентів, отримання контролю над чужою діловою репутацією або блокування доступу до ринку, така поведінка повинна розглядатися як різновид недобросовісної конкуренції незалежно від формальної наявності зареєстрованого права.

Отже, недобросовісне подання заявки на торговельну марку становить загрозу не лише для конкретних правовласників, а й для конкурентного середовища загалом. У цьому аспекті концепція bad faith виконує функцію не тільки захисту прав інтелектуальної власності, а й забезпечення добросовісної конкуренції, запобігаючи використанню механізмів правової охорони всупереч їх соціально-економічному призначенню.

Висновки

1. Дослідження засвідчило формування у праві Європейського Союзу поведінкового підходу до оцінки правомірності набуття прав на торговельні марки. На відміну від традиційної моделі, що базувалася переважно на аналізі схожості позначень, сучасна практика СЈЕU та ЕUIPO передбачає дослідження намірів заявника, його поведінки та економічної мети подання заявки.

2. Встановлено, що Загальна практика ЕUIPO СР13 сформувала європейський стандарт оцінки недобросовісності заявника, заснований на аналізі його поведінки та принципі чесної комерційної логіки. Зазначений підхід дозволяє відмежовувати добросовісне набуття прав на торговельну марку від зловживання правом та забезпечує більш ефективне виявлення недобросовісних реєстрацій.

3. Обґрунтовано, що недобросовісне подання заявки на торговельну марку за своєю економічною природою є різновидом недобросовісної конкуренції, оскільки спрямоване на отримання

конкурентних переваг шляхом блокування діяльності конкурентів, привласнення ділової репутації, створення штучних бар'єрів доступу до ринку або використання механізмів правової охорони як інструменту економічного тиску.

4. Для гармонізації української правозастосовної практики з правом Європейського Союзу доцільним є використання підходів CP13 у діяльності УКРНОІВІ, Апеляційної палати та судових органів України. Імплементация критеріїв оцінки поведінки заявника та принципу чесної комерційної логіки сприятиме підвищенню правової визначеності та ефективності протидії недобросовісній конкуренції у сфері торговельних марок.

Список використаних джерел

1. Trade Mark Applications Made in Bad Faith. Common Communication CP13. *European Union Intellectual Property Network (EUIPN)*. 2024. URL: https://www.obi.gr/wp-content/uploads/2024/03/CP13_Common_Communication_Trademarkapplicationsmadeinbadfaith.pdf (дата звернення: 28.05.2026).

2. Gawel A. Wspólna praktyka urzędów ds. Własności intelektualnej UE w zakresie zgłoszeń znaków towarowych dokonywanych w złej wierze (CP13). *Kwartalnik Urzędu Patentowego RP*. 2024. URL: https://uprp.gov.pl/sites/default/files/2024-07/2_2024_KWARTALNIK.PDF (дата звернення: 28.05.2026).

3. ЄС та Україна домовилися про підтримку інтеграції України до системи інтелектуальної власності ЄС. *УКРНОІВІ*. URL: <https://nipo.gov.ua/ies-ta-ukraina-domovylysia-pro-pidtrymku-intehratsii-ukrainy-do-systemy-intelektualnoi-vlasnosti-ies/> (дата звернення: 28.05.2026).

РОЛЬ ВОІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕНІ ЗАХИСТУ ВІД НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

БАКАЛІНСЬКА О.О.,

доктор юридичних наук, професор,
старший науковий співробітник відділу питань захисту
прав інтелектуальної власності

НДІ інтелектуальної власності НАПрН України

м. Київ, Україна

Захист від недобросовісної конкуренції є одним із ключових елементів функціонування ринкової економіки та забезпечення добросовісних умов господарювання. Україна, перебуваючи у процесі глибокої інтеграції до правового простору ЄС, активно модернізує законодавство у сфері конкурентного права, спираючись на міжна-

родні стандарти, зокрема Паризьку конвенцію про охорону промислової власності та рекомендації ВОІВ.

У сучасних умовах цифрової економіки недобросовісна конкуренція набуває нових форм, серед яких особливе місце займає піратство з використанням новітніх систем комунікації — як порушення прав інтелектуальної власності та як практика, що створює конкуренцію.

1. Теоретичні засади недобросовісної конкуренції

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», недобросовісною конкуренцією є будь-які дії у конкуренції, що суперечать чесним звичаям у господарській діяльності. Це визначення повністю корелює з положеннями ст. 10*bis* Паризької конвенції.

У попередніх наукових роботах автора виокремлено такі ознаки недобросовісної конкуренції:

- активний характер дій суб'єкта господарювання;
- здійснення дій у сфері господарської діяльності;
- спрямованість на отримання неправомірних конкурентних переваг;
- суперечність чесним звичаям та правилам ринку.

Геннадій Андрощук⁵ підкреслює, що недобросовісна конкуренція порушує баланс інтересів не лише між конкурентами, а й між державою та споживачами.

2. Піратство як форма недобросовісної конкуренції

Піратство традиційно розглядається як порушення авторських і суміжних прав. Однак у сучасній доктрині воно також кваліфікується як форма недобросовісної конкуренції, оскільки створює нерівні умови для правовласників, порушує чесні звичаї ринку та завдає шкоди споживачам.

Матеріали ВОІВ свідчать, що піратські онлайн сервіси часто пов'язані з:

- витоками персональних даних;
- фінансовими шахрайствами;
- поширенням шкідливого програмного забезпечення;
- організованими мережами незаконного контенту.

Таким чином, піратство має подвійний правовий характер:

1. порушення прав інтелектуальної власності;
2. недобросовісна конкуренція, що створює ринкові механізми.

3. Роль ВОІВ у формуванні міжнародних стандартів

ВОІВ відіграє ключову роль у формуванні міжнародних стандартів у сфері охорони прав ІВ та протидії недобросовісній конкуренції. Її рекомендації спрямовані на:

- удосконалення механізмів правозастосування;
- впровадження динамічних судових заборон;

-
- блокування доменів та IP адрес порушників;
 - використання OSINT технологій;
 - застосування ШІ для виявлення порушень.

Для України ці рекомендації мають особливе значення у контексті гармонізації законодавства з правом ЄС.

4. Норми м'якого права ЄС у сфері захисту прав ІВ

Норми м'якого права ЄС — рекомендації, керівні принципи, стандарти найкращих практик — відіграють важливу роль у формуванні єдиного підходу до захисту прав ІВ у державах членах. Вони дозволяють оперативніше реагувати на нові виклики цифрової економіки, не проходячи тривалі законодавчі процедури.

Рекомендація (ЄС) 2024/915 передбачає:

- посилення відповідальності логістичних компаній;
- блокування транзакцій порушників платіжними сервісами;
- обов'язки соціальних мереж щодо видалення незаконного контенту;
- припинення делегування доменів порушників.

Для України ці стандарти є орієнтиром у процесі імплементації європейських підходів.

Виклики та можливості

За даними OECD, ШІ суттєво підвищує ефективність виявлення порушень, дозволяє аналізувати великі масиви даних та автоматизує моніторинг цифрових ринків.

ВОІВ у звіті «WIPO Technology Trends: AI» наголошує, що ШІ є ключовим інструментом у:

- класифікації контрафактних товарів;
- розпізнаванні зображень;
- виявленні мереж піратських сайтів;
- прогнозуванні ризиків порушень.

ITU підкреслює необхідність етичного використання ШІ, зокрема забезпечення прозорості алгоритмів та захисту персональних даних.

Система Ocean, описана у матеріалах ВОІВ¹², демонструє практичне застосування ШІ у правозастосуванні:

- кластеризація продавців;
- виявлення повторюваних патернів;
- автоматичне формування доказової бази;
- інтеграція з базами даних торговельних марок.

Висновки

Недобросовісна конкуренція, включно з піратством, становить комплексну загрозу для економіки, споживачів та держави. Україна, адаптуючи своє законодавство до стандартів ЄС, має спиратися на міжнародні норми ВОІВ та сучасні технологічні інструменти, включно з ШІ. Норми м'якого права ЄС формують нову модель ре-

гулювання, яка дозволяє оперативно реагувати на виклики цифрової економіки. ІІІ стає ключовим елементом системи захисту прав ІВ, забезпечуючи ефективність, масштабованість і точність правозастосування.

Список використаних джерел

Бакалінська, О. (2009). *Удосконалення законодавчого захисту від недобросовісної конкуренції*. Бакалінська, О. (2021). *Правове забезпечення захисту від недобросовісної конкуренції*. Право України.

Українська доктрина

Андрощук, Г. (2024). Законодавство України про захист від недобросовісної конкуренції. *Часопис Київського університету права*.

Міжнародні договори та акти

Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ). (1977). *Паризька конвенція про охорону промислової власності*.

Європейська Комісія. (2024). *Рекомендація (ЄС) 2024/915 щодо забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності*.

Європейський парламент. (2005). *Директива 2005/29/ЄС про недобросовісні комерційні практики*.

ВОІВ (WIPO)

ВОІВ. (2023). ACE/18: *Звіти щодо правозастосування та боротьби з піратством*.

ВОІВ. (2023). ACE/18: *Практичні кейси — система Ocean/React*. ВОІВ. (2023).

Керівництво щодо забезпечення дотримання прав ІВ та механізмів м'якого права.

ВОІВ. (2023). *Технологічні тренди ВОІВ: Штучний інтелект*.

ОЕСД

Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). (2024). *Штучний інтелект у ринках та правозастосуванні у сфері конкуренції*.

ITU

Міжнародний союз електрозв'язку (ITU). (2024). *Етика та врядування штучного інтелекту*.

ВИДИ НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ В ВІРТУАЛЬНОМУ ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

БУТНІК-СІВЕРСЬКИЙ О.Б.,

*доктор економічних наук, професор, академік АТН України,
академік УАН України,
головний науковий співробітник відділу промислової власності
НДІ ІВ НАПрН України
м. Київ, Україна*

Віртуальність розглядають як вигаданий, уявний об'єкт, суб'єкт, категорія, не присутні в цей час у реальному світі, а створені лише грою уяви людської думки, або зімітовані за допомогою інших об'єктів. Віртуальність це будь-яке заміщення реальності. Віртуальне цифрове середовище — це усі засоби та способи, які дають змогу взаємодіяти в інтернеті: смартфони й планшети, ігри й соціальні мережі. Саме в цьому середовищі народжуються проблеми недобросовісної конкуренції в бізнесі, які мають свої особливості та тенденцію до збільшення.

Сьогодні, зазначає К. Маркевич, цифрові технології впроваджуються як частина бізнес-процесів, а їх повсюдне впровадження проглядається в усіх сферах життя, оскільки: їх експонентне зниження вартості у поєднанні з наявними хмарними послугами знижує капіталовкладення, необхідні для започаткування бізнесу; їх застосування зменшує витрати, збільшує продуктивність та ефективність прийняття рішень; вони стають дешевшими та, відповідно, доступнішими завдяки безкоштовному контенту та послугам (через низькі граничні витрати): користувачі сплачують лише частину вартості, яка створюється в цифровій економіці; вони можуть використовуватися для створення унікальних продуктів, повністю адаптованих до уподобань клієнта [1]. Як бачимо, впровадження цифрових технологій у віртуальному цифровому середовищі впливає на бізнесову діяльність, яка потребує захисту від недобросовісної конкуренції, що «є будь-які дії у конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності» [2].

З означеного погляду, доцільно розглянути окремі види недобросовісної конкуренції в віртуальному цифровому середовищі, з врахуванням практики в інтернеті. Знання економіко-правової природи видів недобросовісної конкуренції у віртуальному цифровому середовищі сприяє пошуку протидії цьому негативному явищу у сфері бізнесу.

Паразитичний маркетинг (імітація) — це компанії імітують дизайн, фірмовий стиль або упаковку товарів конкурентів, щоб ввести споживачів в оману і перетягнути їхню аудиторію.

Економісти Сандлер і Шані визначали «паразитичний маркетинг» як «сплановане зусилля організації (компанії) опосередковано асоціюватися з подією з метою отримання як мінімум частини визнання і вигоди, які асоціюються з офіційним спонсором» [3]. Фахівці розрізняють такі форми «паразитичного маркетингу»: 1) пряма паразитична діяльність; 2) хижацький паразитизм; 3) паразитизм, що наслідуює; 4) непрямий паразитизм; 5) асоціативний паразитизм; 6) паразитизм ідей; 7) паразитизм, що відволікає; 8) бунтівний паразитизм; 9) ненавмисна атака; 10) інтенсивна атака і деякі інші [4]. Використання елементів «паразитичного маркетингу» завдає значних втрат оригінальному виробнику. По-перше, компанія, що копіює відомий бренд, по суті, використовує ресурси фірми-оригіналу у своїх інтересах, тобто, не витрачаючи коштів на просування власної продукції, вона набуває значної кількості покупців. «Паразитичний маркетинг» ще називають «маркетингом малих витрат», оскільки його використовують, як правило, фірми із обмеженими фінансовими ресурсами, які орієнтовані на короточасний ринковий успіх — до моменту усвідомлення споживачами низької якості продукту і його невідповідності очікуваним характеристикам. По-друге, у зв'язку з діяльністю клону власник бренду втрачає частину покупців, а отже, істотно скорочує свої доходи. По-третє, у випадку, коли фірма-паразит випускає товари низької якості, компанія-оригінал зазнає ще й репутаційно-іміджевих втрат, оскільки споживачі підробок часто асоціюють низькоякісний товар із відомим брендом. По-четверте, можливою є ситуація, за якої паразитична компанія володіє значними фінансовими ресурсами, що дає їй змогу розширити свою частку на ринку аж до повного витіснення оригінальної фірми з ринку. Отже, «паразитичний маркетинг» являє собою значну загрозу для товаровиробників, що здатна звести нанівець перспективи їх існування у даному сегменті ринку [5, с. 80].

Тайпсквотинг і кіберсквотинг — це реєстрація доменних імен, які дуже схожі на відомі бренди (з використанням помилок у назві або додаванням зайвих символів), з метою перехоплення трафіку.

Тайпсквотинг — зловмисна технологія, яка використовує типові друкарські помилки; це вид кіберзлочинів, який полягає у створенні сайту, що імітує сайти відомих компаній. Зареєстровані кіберзлочинцями доменні імена дуже схожі за написанням з адресами справжніх сайтів. Помилка у фіктивній адресі допускається зловмисниками навмисно. Таким чином атака орієнтована на користувачів, які випадково неправильно вводять адресу сайту безпосередньо в адресний рядок. Зазвичай кіберсквотери реєструють кілька доменних імен із поширеною (частіше орфографічною) по-

милкою в цільовій адресі. Основною метою такого шахрайства є: поширення шкідливих програм, шахрайства, фішингові кампанії тощо. Найбільше зловмисники зацікавлені у сайтах соціальних мереж, фінансових організацій, торгових платформах, де можна заробити на користувачах. Користувачі часто не здогадуються, що переглядають або здійснюють покупки на фіктивному сайті [6]. Кіберсквотинг (комп'ютерний злочин) — це протизаконна діяльність, що полягає у реєстрації, використанні та пропонуванні до продажу доменного імені з несумлінним наміром отримати прибуток від паразитування на гудвілі або торговій марці, яка належить іншій особі. З точки зору сучасної юридичної науки кіберсквотинг можна розуміти як порушення прав інтелектуальної власності на знаки для товарів і послуг, комерційні (фірмові) найменування, об'єкти авторського права тощо, а також на самі доменні імена та ряд інших об'єктів, які не є об'єктами права інтелектуальної власності (наприклад, ім'я фізичної особи), вчинене шляхом недобросовісної реєстрації доменного імені, що містить позначення, яке є тотожним (схожим) з охоронюваним об'єктом (його частиною). Таким чином, цілком допустиме здійснення правового захисту як у судовому порядку через подання позовів про захист права інтелектуальної власності (звісно, за наявності усіх необхідних можливостей для такого захисту), так і шляхом проведення досудового врегулювання спору [7].

Маніпуляції з пошуковою оптимізацією (SEO) — це використання заборонених методів для підвищення позицій у пошуковій видачі, наприклад, «накрутка» посилань, копіювання контенту або використання торговельних марок конкурентів як ключових слів.

SEO (Search Engine Optimization) — комплекс заходів і дій, які усувають, запобігають або мінімізують технічні помилки на сайті та покращують читабельність ресурсу роботами пошукових систем. Суть SEO в тому, щоб користувач швидше, легше знаходив потрібну йому інформацію і щоб ця інформація максимально точно відповідала тому, що він шукав у Google, Bing, Yahoo та інших пошукових системах. Завдання SEO-фахівців — прокачати сайт і отримати довіру роботів, які допоможуть цільовій аудиторії знайти ваш сайт, продукт, послугу або контент на ньому та здійснити цільову дію [8].

Онлайн-дискредитація — це поширення неправдивих або спотворених відомостей про конкурента, його товари чи послуги у відгуках, публікаціях у соціальних мережах або на спеціально створених сайтах. Це може завдати шкоди діловій репутації.

Серед основних помилок у процесі виведення бізнесу в онлайн-простір відносять: повне доручення ведення сторінки в соціальній мережі третім особам; не укладення договорів між компанією та осо-

бами, котрі ведуть сторінки в соціальних мережах; відсутність корпоративної політики щодо використання онлайн-простору в бізнесі; відсутність планування, обмеження розмитими прогнозами й приблизними цифрами; затягування з підбиттям перших підсумків [9].

Недостовірна реклама — це надання неправдивої інформації про власний товар або послугу, а також некоректне порівняння з продуктами конкурентів. Це може стосуватися ціни, якості, умов доставки, гарантії, наявності сертифікатів тощо.

У Законі України «Про рекламу» в п. 1ст. 1 йдеться: «недобросовісна реклама — реклама, яка вводить або може ввести в оману споживачів реклами, завдати шкоди особам, державі чи суспільству внаслідок неточності, недостовірності, двозначності, перебільшення, замовчування, порушення вимог щодо часу, місця і способу розповсюдження» [10]. Недобросовісна реклама заборонена законом. До методів недобросовісної реклами віднесено: 1) Професійні рекламні ролики для пригнічення критичності сприйняття інформації користуються такими прийомами: несподівана побудова фраз, повторювані слова, спеціально підібрана кольорова гама, візуальні образи, що викликають гіпнотичний ефект (крути, спіралі, тримірний тунель та інші). 2) Того ж результату можна досягнути за допомогою змінювання звуку чи музичної фрази. 3) Більш простий психологічний прийом — «безкоштовні» подарунки. Тут і сезонні знижки з хитрою часткою «до» («... до 80 %»), і приманки типу «А додатково ви отримуєте флакон парфумів чи стильну краватку». 4) Подарунки дуже ефективні при їх поєднанні з обмеженням часу («Тільки три дні суперзнижок!»). 5) Особливо багата психологічними трюками телереклама. 6) Також у телерекламі популярний метод ілюзорного почуття новизни («5 нових смаків в абсолютно новій упаковці!»). 7) До більш складних методів тиску а сприйняття належить спеціальна побудова рекламних фраз. Приклад: «Купуй комп'ютер — виграй навколосвітню подорож!» [11].

Крадіжка комерційної таємниці та даних — це незаконне отримання та використання інформації про клієнтів, стратегії, технології або інші конфіденційні дані конкурентів.

Жорстка конкуренція на зовнішньому та внутрішньому ринку виробників товарів і послуг призвела до зростання випадків незаконного заволодіння інформацією, що може становити комерційну таємницю, виробниками-аутсайдерами. Глобальна конкуренція стала поштовхом до зростання випадків промислового шпигунства. Комерційна таємниця отримала статус «високоцінних активів», які можна використовувати самостійно та продавати зацікавленим особам. Підприємства, що застосовують високі технології, вимушені ретельно оберігати свої комерційні таємниці, щоб залишатись

конкурентоспроможними. Комерційна таємниця може бути втрачена, якщо будуть відсутні надійні заходи захисту, які охоплюють захист працівників, партнерів, інформації, розміщеної на вебсайті та електронних системах зберігання інформації, що належать чи використовуються підприємством [12, с. 112].

Атаки ботів — це використання автоматизованих програм для «накрутки» кліків, коментарів, відгуків або штучного збільшення трафіку, щоб отримати неправомірну перевагу.

Кожен бот, який отримує доступ до вебсайту, збільшує його навантаження, що при надмірній активності може мати негативні наслідки для коректного функціонування сайту та серверу, з якого той працює. Невибіркове споживання ресурсів неминуче призводить до уповільнення роботи вебсайтів, незалежно від їхнього розміщення. Ботів можна умовно розділити на два типи: **корисні боти** (або їх ще називають «білі» боти) та **шкідливі боти** (зловмисні боти). Корисні боти розробляються з дотриманням етичних принципів та норм, гарантуючи, що їхня діяльність не завдає шкоди користувачам та не порушує їхню конфіденційність. **Шкідливі боти** — це програмні агенти, що використовуються для різноманітних зловмисних цілей, таких як поширення спаму, крадіжка конфіденційних даних, атаки на вебсайти та інші види кіберзлочинності. Наслідки шкідливих ботів для вебсайтів можуть бути серйозними. Вони можуть спричинити зниження швидкості роботи сайту, порушення його функціональності, крадіжку конфіденційної інформації, розповсюдження вірусів та інших шкідливих програм, а також вплинути на репутацію сайту в очах пошукових систем. Таким чином, ці зловмисні програми, подібно до своїх корисних аналогів, здатні виконувати автоматизовані дії, але з ворожою метою [13].

Список використаних джерел

1. Маркевич Катерина (06 вересня 2021). Цифровізація: переваги та шляхи подолання викликів. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/tsyvrovizatsiia-perevagy-ta-shliakhy-podolannia-vykykiv>
2. Про захист від недобросовісної конкуренції. Закон України № 236/96-ВР від 7 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text> .
3. Sandler D.M., Shani D. Olympic Sponsorship vs. «Am- bush» Marketing: who gets the Gold? *Journal of Advertising Research*, August/September 1989, Cambridge University Press. P. 9–11.
4. Коросташовец А. Паразитический маркетинг или как бесплатно «засветить» бренд во время мероприятий. URL: <https://mmr.ua/show/paraziticheskij-marketing-ili-kak-besplatno-zasvetit-brend-vo-v/20224>

-
5. Біркентале В.В., Статкевич К.О. «Паразитичний маркетинг»: ризики та алгоритм захисту для торговельних марок. *Економіка і організація управління*. № 4 (36), 2019. С. 77–91.
 6. Тайпсквотинг — що це таке? (22.06.2022) URL: <https://datalab-sua.com/ua/typosquatting-what-is-this/>
 7. Стародуб І. (18 січня 2022) Кіберсквотинг: як захистити «візитівку» бізнесу. *Юридична газета*. № 1(755). URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/kiberskvoting-yak-zahistiti-vizitivku-biznesu.html>
 8. Перестороніна Е. (8 серпня 2023) Що таке SEO і навіщо потрібна пошукова оптимізація. URL: <https://netpeak.net/uk/blog/shcho-take-seo-i-navishcho-potribna-poshukova-optimizatsiya/>
 9. Соціальні мережі: як захистити інтелектуальну власність бізнесу. *Юридична Газета*. 26 лют. 2016 р. № 8 (506). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/events/socialni-merezhi-yak-zahistiti-intelektualnu-vlasnist-biznesu.html>
 10. Про рекламу. Законі України № 270/96-ВР від липня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80#Text>
 11. Як упізнати недобросовісну рекламу. Головне управління Держпродспоживслужби в Черкаській області. URL: <https://www.cherk-consumer.gov.ua/hromadianam/upravlinnia-zakhystu-spozhyvachiv/novyny-upravlinnia-zakhystu-spozhyvachiv/1347-yak-upiznaty-nedobrosovishnu-reklamu>
 12. Кравчук П. Ю., Гарасім Т. В. Захист комерційної таємниці від промислового шпигунства: теоретико-правові засади. *Європейський правничий часопис*. 2025. Вип. 6, 7. С. 109–115. URL: https://cms.legal-journal.e-u.edu.ua/uploads/6_17_8a65cd7300.pdf
 13. Шкідливі боти на сайті — як їх виявити та заблокувати Hostpro Company. 10.06.2024. URL: <https://hostpro.ua/wiki/ua/security/how-to-detect-and-block-malicious-bots/>

ДО ПИТАНЬ ГАРМОНІЗАЦІЇ ПРАВА НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В АСПЕКТІ ВІДНОСИН МІЖ ПІДПРИЄМЦЯМИ (B2B)

ВОЛИНЕЦЬ І. П.,

*доктор філософії в галузі права, старший дослідник,
асистент кафедри інтелектуальної
власності та інформаційного права*

Навчально-наукового інституту права

*Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
старший науковий співробітник відділу промислової власності
та комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності
НДІ інтелектуальної власності НАПрН України
м. Київ, Україна*

Гармонізація права недобросовісної конкуренції в Європейському Союзі лишається асиметричною. Єдиний горизонтальний акт прямого регулювання, Директива 2005/29/ЄС про недобросовісні комерційні практики, охоплює лише відносини між підприємцем і споживачем (B2C). Її мету прямо зведено до наближення законодавства держав-членів про недобросовісні практики, що шкодять економічним інтересам споживачів, а сферу застосування обмежено недобросовісними комерційними практиками у відносинах між підприємцем і споживачем до, під час і після господарської операції (статті 1, 3(1)). Поняття «підприємець» і «споживач» Директива розмежовує за метою діяльності особи (стаття 2(a), (b)). Вимір відносин між підприємцями (B2B) залишився поза цим актом. Та сама ринкова поведінка є повністю гармонізованою, коли шкодить споживачеві, і відданою національному праву або фрагментарним галузевим актам, коли шкодить конкурентові.

Поділ правового регулювання на споживчий та підприємницький виміри має радше випадкове, ніж принципове походження. До ухвалення Директиви 2005/29/ЄС регулювання недобросовісної ринкової поведінки в Європейському Союзі мало цілісний характер. Поділ на захист інтересів споживачів і захист інтересів підприємців став сталою рисою лише внаслідок інституційного поділу компетенції всередині Європейської Комісії, коли узгодити спільну концепцію між генеральними директоратами не вдалося і регулювання звелось до пріоритету споживчого захисту [1, с. 9–42]. Це підриває уявлення, ніби межа між споживчим виміром і виміром відносин між підприємцями відображає принципову правову відмінність, а не адміністративний компроміс.

Правове регулювання B2B-відносин є фрагментарним і має залишковий характер. Коли оманливу рекламу щодо споживачів ін-

тегрували в Директиву 2005/29/ЄС, мінімальні положення попередньої Директиви 84/450/ЄЕС звузили так, щоб вони застосовувалися лише до відносин між підприємцями, тоді як положення про порівняльну рекламу збереглися. Це впливає з самого тексту Директиви 2005/29/ЄС. Її стаття 14, змінюючи Директиву 84/450/ЄЕС, перевизначає мету останньої як захист підприємців від оманливої реклами і встановлення умов дозволених порівняльної реклами, а оновлена стаття 4(1) прямо вимагає від держав-членів забезпечити засоби боротьби з оманливою рекламою в інтересах підприємців і конкурентів [2]. Поза цією рекламною ділянкою загального горизонтального режиму недобросовісної конкуренції у відносинах між підприємцями немає. Єдиний помітний крок у цьому напрямі є галузевим і стосується лише ланцюга постачання сільськогосподарської і харчової продукції [3].

Подібна диференціація не узгоджується з єдністю інтересів, які можуть порушуватися однією ринковою практикою, і це видно вже з міжнародної основи інституту. Конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року (Паризька конвенція) зобов'язує держави забезпечити ефективний захист від недобросовісної конкуренції (стаття 10*bis*(1)) і визначає акт недобросовісної конкуренції як будь-який акт конкуренції, що суперечить чесним звичаям у промислових і торговельних справах (стаття 10*bis*(2)) [4]. Серед діянь, що підлягають забороні, Конвенція називає всі дії, здатні викликати змішування щодо підприємства, продуктів або діяльності конкурента, неправильні ствердження, здатні дискредитувати конкурента, а також вказівки чи ствердження, що можуть ввести громадськість в оману щодо властивостей чи кількості товарів (стаття 10*bis*(3)). Перелік заборонених діянь охоплює як шкоду конкурентові, так і шкоду громадськості, тобто споживачам, а єдиним мірилом для всіх трьох категорій слугують чесні звичаї у промислових і торговельних справах. Конвенція розглядає недобросовісну конкуренцію як цілісний інститут із спільним стандартом. Європейський Союз у колізійному праві зазначену цілісність зберігає, тоді як у матеріальному горизонтальному регулюванні фактично її порушує. Преамбула Регламенту (ЄС) 864/2007 «Рим II» прямо встановлює, що колізійна норма у справах недобросовісної конкуренції має захищати конкурентів, споживачів і загальний інтерес та забезпечувати належне функціонування ринкової економіки (пункт 21) [5]. Стаття 6 цього Регламенту прив'язує зобов'язання з недобросовісної конкуренції до права країни, де зачіпаються конкурентні відносини або колективні інтереси споживачів (стаття 6(1)), і лише тоді, коли діяння зачіпає виключно інтереси певного конкурента, повертається до загального деліктного правила статті 4 (стаття 6(2)) [5]. Колізійне

право Союзу відображає триаду інтересів, яку матеріальна гармонізація охоплює лише в споживчій частині. У доктрині поділ між двома вимірами критикують як неможливий до обґрунтованого проведення. Р. В. Madsen порівнює відносини між підприємцями і відносини зі споживачами зі сполученими посудинами, наповненими тією самою рідиною, які неможливо виміряти окремо [6, с. 174].

Найбільш помітною проблема стає на стику права недобросовісної конкуренції та права торговельних марок. Створення сплутування з товарами, торговельними марками, комерційними найменуваннями чи іншими позначеннями конкурента кваліфікується як оманлива практика вже за статтею 6(2)(а) Директиви 2005/29/ЄС, а оцінним мірилом тут, як і в усьому акті, слугує пересічний споживач (статті 5(2), 6(1)) [2]. Пересічний споживач у розумінні Директиви визначається як особа, чию економічну поведінку практика суттєво спотворює, позбавляючи здатності ухвалити поінформоване рішення (стаття 2(е)). Щодо чітко визначеної вразливої групи оцінка ведеться з позиції її пересічного представника (стаття 5(3)). Ще ближче до права торговельних марок підходить режим порівняльної реклами. Стаття 14 Директиви 2005/29/ЄС, змінюючи Директиву 84/450/ЄЕС, забороняє рекламу, яка дискредитує торговельні марки конкурента, бере несправедливу перевагу з репутації торговельної марки, комерційного найменування чи інших позначень конкурента, подає товари як імітації чи репліки товарів під захищеною торговельною маркою або створює сплутування з марками конкурента (стаття 3а(1), пункти (d), (f), (g), (h)) [2]. Поняття несправедливої переваги з репутації марки тут текстуально збігається з розширеною охороною марок з репутацією у праві торговельних марок, проте рекламна норма не вимагає підвищеного порога відомості і не має застереження про належну підставу. На складність тлумачення поняття несправедливої переваги звертає увагу доктрина, зокрема у зв'язку з практикою Суду справедливості Європейського Союзу у справі L'Oréal проти Bellure [7]. Отже, відповідний сегмент права недобросовісної конкуренції, що прилягає до права торговельних марок і типово стосується відносин між підприємцями, регулюється через споживчий апарат сплутування і через фрагмент рекламного права, а не через цілісний режим відносин між підприємцями.

Усунення прогалини не вимагає створення режиму з нуля, оскільки понятійний апарат Директиви 2005/29/ЄС уже придатний для перенесення на відносини між підприємцями. Він містить загальне визначення недобросовісної практики через відступ від професійної сумлінності, прив'язаної до чесної ринкової практики і загального принципу добросовісності (статті 5(2), 2(h)), поділ практик на оманливі (статті 6 і 7) та агресивні (статті 8 і 9) і мірило пе-

ресічного споживача або, у рекламному контексті, підприємця. Сама Директива вже передбачає, що серед осіб із законним інтересом у боротьбі з недобросовісними практиками є конкуренти, які можуть звертатися до суду або до адміністративного органу (стаття 11(1)). Прикметно, що конкурент тут допущений не як носій власної захищеної позиції, а як особа, що діє в інтересах споживачів, бо саме на захист споживачів спрямовано весь акт. Водночас залишкове регулювання реклами для підприємців побудоване як мінімальна гармонізація. Оновлена стаття 7(1) Директиви 84/450/ЄЕС дозволяє державам-членам зберігати або запроваджувати ширший захист підприємців і конкурентів від оманливої реклами, тоді як споживчий вимір гармонізовано повністю [2]. Саме мінімальний характер відповідного регулювання зумовив поширення окремими державами-членами положень Директиви 2005/29/ЄС на відносини між підприємцями [1, с. 9–42].

Відсутність гармонізації виміру відносин між підприємцями є дефіцитом узгодженості права недобросовісної конкуренції Європейського Союзу, випадковим за походженням і неспроможним за суттю. Міжнародна основа інституту і колізійне право Союзу визнають єдиний інститут із тріадою захищуваних інтересів, тоді як матеріальне горизонтальне регулювання охоплює лише його споживчу частину. Усунути розрив можливо через поширення наявного апарату Директиви 2005/29/ЄС на відносини між підприємцями або через увалення окремого горизонтального акту, що вже передбачено практикою окремих держав-членів.

Список використаних джерел:

1. Fairness and related concepts in EU unfair competition law / A. Kur et al. *Fairness In Intellectual Property Law*. 2024. P. 9–42. URL: <https://doi.org/10.4337/9781800883062.00008>(date of access: 27.04.2026).
2. Директива № 2005/29/ЄС Європейського парламенту і Ради ЄС про недобросовісну комерційну практику по відношенню до споживачів на внутрішньому ринку (Директива про недобросовісну комерційну практику) : Директива Європ. співтовариства від 11.05.2005 № 2005/29/ЄС : станом на 7 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b43#Text(дата звернення: 27.04.2026).
3. Directive (EU) 2019/633 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on unfair trading practices in business-to-business relationships in the agricultural and food supply chain. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32019L0633>(date of access: 27.04.2026).
4. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року : Конвенція Ліги Націй від 20.03.1883 : станом на

25 груд. 1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text (дата звернення: 27.04.2026).

5. Regulation (EC) № 864/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the law applicable to non-contractual obligations (Rome II). *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2007/864/oj/eng> (date of access: 27.04.2026).

6. Madsen P. B. B2B and B2C Marketing Practices: The Case for an Integrated Approach // Marketing and Advertising Law in a Process of Harmonisation / eds U. Bernitz, C. Heide-Jørgensen. Oxford : Hart Publishing, 2017. 266 p.

7. Case C-487/07. L'Oréal SA and Others v Bellure NV and Others. Judgment of the Court (First Chamber) of 18 June 2009. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62007CJ0487> (date of access: 27.04.2026).

«SLAVISH IMITATION» ЯК ФОРМА НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ В КРАЇНАХ ЄС

ДМИТРЕНКО В.В.,

*кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник відділу промислової власності
і комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності
НДІ інтелектуальної власності НАПрН України
м. Київ, Україна*

Копіювання, імітація зовнішнього вигляду виробів може мати негативні наслідки для їх авторів та інших суб'єктів майнових прав інтелектуальної власності. Відповідно до ст. 1 (2) Паризької конвенції про охорону промислової власності (далі — Паризька конвенція), охорона промислової власності поширюється не тільки на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування та інші об'єкти промислової власності, а й на припинення недобросовісної конкуренції [1]. Це особливо важливо у зв'язку з коротким строком чинності майнових прав на об'єкти промислової власності, що дозволяє в подальшому охороняти такі результати, зокрема від недобросовісного копіювання. З метою продовження правової охорони, правоволоділці також вдаються до охорони своїх оригінальних результатів авторським правом, після припинення строку чинності майнових прав на промисловий зразок. Разом з тим, така можливість охорони викликає багато дискусій в наукових колах та в правозастосовній практиці, у зв'язку з ризиком тривалої монополії правовласника на свій результат. Вважається, що встановлення тривалої монополії на об'єкт права інтелектуальної власності,

зокрема, шляхом продовження охорони об'єкта авторським правом після спливу строку чинності майнових прав на промисловий зразок, штучно перешкоджає вільній конкуренції, суспільному розвитку, оновленню продуктів та їх адаптації до потреб споживачів. У ст. 7 Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (далі — Угода TRIPS) йдеться про сприяння запровадженню технологічних нововведень, а також передання і розповсюдження технологій для обоюдної вигоди виробників та користувачів у спосіб, що сприяє соціальному та економічному добробуту, а також рівновазі прав та обов'язків, а в ст. 8 Угоди TRIPS вказано про необхідність здійснення заходів щодо запобігання зловживанню правами інтелектуальної власності власниками цих прав або використання практики, що непомірно обмежує торгівлю або негативно впливає на передання технологій між країнами [2].

Якщо виріб не охороняється правом інтелектуальної власності або після спливу строку чинності майнових прав інтелектуальної власності на нього, в багатьох країнах ЄС діє принцип свободи імітації, відповідно до якого копіювання такого виробу є допустимим за відсутності ризику змішування товарів та інших ознак недобросовісної конкуренції. Недобросовісне копіювання вважається недобросовісною конкуренцією. Концепція «*slavish imitation*» полягає у недобросовісному копіюванні індивідуалізуючих характеристик зовнішнього вигляду виробу, створеного або введенного в господарський обіг іншою особою, що призводить до змішування товарів, введення споживачів в оману щодо їх комерційного походження чи неправомірного використання репутації конкурента. На рівні ЄС спеціального регулювання «*slavish imitation*» не передбачено. Водночас відповідні механізми протидії недобросовісному копіюванню виробів сформувалися у правозастосовній практиці окремих держав ЄС, зокрема Італії, Німеччини, Нідерландів [3; 4; 5]. На законодавчому рівні в Італії, зокрема відповідно до ст. 2598 Цивільного кодексу (*Codice Civile*), рабське наслідування продукції конкурента визнається актом недобросовісної конкуренції [6]. У ст. 10*bis* Паризької конвенції, зокрема, передбачено заборону будь-яких дій, здатних викликати змішування щодо підприємства, продукції, промислової або торговельної діяльності конкурента [1]. Хоча Паризька конвенція не містить прямої згадки про «*slavish imitation*», закріплені в ній засади боротьби з недобросовісною конкуренцією, зокрема заборона дій, здатних викликати змішування, можна розглядати як передумову розвитку в окремих країнах ЄС правових механізмів охорони від недобросовісного копіювання виробів.

Концепція «*slavish imitation*» не поширюється на копіювання ознак виробу, які мають виключно функціональний або технічно обумовлений характер, оскільки такі елементи повинні залишатися

вільними для використання учасниками ринку в межах принципу свободи конкуренції. Захист від «slavish imitation» ефективний тоді, коли оригінальний продукт характеризується високими індивідуалізуючими характеристиками, що відрізняє його серед інших подібних продуктів на ринку, й сторона, що імітує мала можливість індивідуалізувати свою продукцію без шкоди функціональності продукту. При недобросовісній імітації споживач помилково вважає такий продукт оригіналом або співвідносить походження такого продукту від одного виробника. Якщо ж споживач може відрізнити оригінальну продукцію від імітації, не сплутує їх, в такому разі така імітація не вважається забороненою.

В законодавстві України копіювання зовнішнього вигляду виробу віднесено до недобросовісної конкуренції. Так, зокрема, у ст. 6 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», під копіюванням зовнішнього вигляду виробу визначено відтворення зовнішнього вигляду виробу іншого суб'єкта господарювання та введення його у господарський обіг без однозначного зазначення виробника копії, що може призвести до змішування з діяльністю іншого суб'єкта господарювання. Разом з тим, якщо копіювання обумовлено виключно функціональним застосуванням виробу або його частин, в такому разі таке копіювання не вважається неправомірним. Слід зазначити, що дія цієї статті поширюється тільки на виробни, які не охороняються правом інтелектуальної власності [7].

Для України важливо вивчати досвід країн ЄС, зокрема й щодо охорони зовнішнього вигляду виробів від недобросовісного копіювання. Врахування кращих практик такої охорони сприятиме належній охороні прав суб'єктів інтелектуальної власності та водночас не створюватиме необґрунтованих перешкод для добросовісної конкуренції.

Список використаних джерел:

1. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20.03.1883 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text (дата звернення: 31.05.2026).
2. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text (дата звернення: 31.05.2026).
3. Martin Senftleben. Protection against unfair competition in the European Union: from divergent national approaches to harmonized rules on search result rankings, influencers and greenwashing. *Journal of Intellectual Property Law & Practice*. 2024. Volume 19, Issue 2. P. 149-161. URL: <https://academic.oup.com/jiplp/article/19/2/149/7571329><https://doi.org/10.1093/jiplp/jpad123> (дата звернення: 31.05.2026).
4. Ansgar Ohly. The Freedom of Imitation and Its Limits — A Euro-

pean Perspective. *International Review of Intellectual Property and Competition Law*. 2010. Volume 41, P. 506–524, 2010, URL: <https://ssrn.com/abstract=1523290> (дата звернення: 31.05.2026).

5. Status Report on the Protection Against Unfair Competition in WIPO Member States. URL: <https://www.wipo.int/documents/d/sct/docs-en-meetings-pdf-wipo-strad-inf-8-prov.pdf> (дата звернення: 31.05.2026).

6. Codice Civile. URL: <https://www.altalex.com/documents/news/2013/04/17/della-disciplina-della-concorrenza-e-dei-consorzi> (дата звернення: 31.05.2026).

7. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України 07.06.1996 р. № 236/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 31.05.2026).

ГРІНВОШИНГ (GREENWASHING) ТА НЕПРАВДИВІ ЕКОЛОГІЧНІ ЗАЯВИ ЯК ПРОЯВ НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНИ ТА ЄС

КАРАЩУК О.О.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри інтелектуальної власності
та інформаційного права*

*Навчально-наукового інституту права Київського
національного університету імені Тараса Шевченка*

СТАРОВІТ О.М.,

*доктор філософії у галузі права (PhD),
асистент кафедри інтелектуальної власності
та інформаційного права*

*Навчально-наукового інституту права Київського
національного університету імені Тараса Шевченка*

ХАРЧЕНКО О.С.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри інтелектуальної власності
та інформаційного права*

*Навчально-наукового інституту права Київського
національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

У сучасних умовах реалізації Європейського зеленого курсу, розвитку ESG-підходів та поширення концепції сталого споживання, екологічні характеристики товарів і послуг набувають важливого економічного значення. Споживачі дедалі частіше надають перевагу продукції, яка позиціонується як екологічно безпечна, кліматично

нейтральна або така, що відповідає принципам сталого розвитку. У зв'язку з цим екологічний брендинг стає одним із ключових маркетингових інструментів конкурентної боротьби.

Разом із тим, стрімке зростання попиту на «екологічні» товари призвело до появи негативного явища — грінвошингу (greenwashing), що полягає у використанні оманливого маркетингу для створення хибного враження про екологічність продукту, що полягає у поширенні неправдивих, перебільшених або непідтверджених екологічних заяв щодо товарів, послуг чи діяльності суб'єкта господарювання. Такі дії можуть вводити споживачів в оману, формувати хибне уявлення про екологічні властивості продукції та створювати неправомірні конкурентні переваги. Грінвошинг (greenwashing) може проявлятися через використання слів «еко», «зелений», «натуральний», «органічний», «вуглецево нейтральний», «дружній до клімату», «вуглецевий», «зі зниженим рівнем викидів CO₂» та інших, а також візуальних асоціацій із природою, псевдоекологічного маркування та заяв про нібито позитивний вплив продукції на навколишнє середовище без належного наукового підтвердження. Особливого значення набуває використання таких заяв у рекламі, брендингу, порівняльній рекламі та під час просування товарів на внутрішньому і міжнародному ринках. Це не лише вводить споживачів в оману, а й становить акт недобросовісної конкуренції, оскільки створює неправомірні переваги для суб'єктів, які не інвестують у реальні «зелені» інновації [1, с. 103–106].

Грінвошинг у контексті відносин між бізнесом і споживачем охоплює всі форми комерційної практики щодо екологічних характеристик продукції. У Європейському Союзі питання протидії неправдивим екологічним заявам розглядається крізь призму недобросовісної комерційної практики та оманливої реклами. Директива 2005/29/ЄС про недобросовісну комерційну практику передбачає заборону дій, які можуть вводити споживача в оману щодо характеристик продукції, зокрема її екологічних властивостей. У свою чергу, Директива 2006/114/ЄС щодо оманливої та порівняльної реклами встановлює вимоги до достовірності, об'єктивності та перевірюваності рекламних тверджень, у тому числі екологічних [2; 3].

Подальший розвиток правового регулювання в Європейському Союзі щодо посилення правових механізмів протидії грінвошингу пов'язаний із прийняттям Директиви (ЄС) 2024/825 про внесення змін до Директив 2005/29/ЄС та 2011/83/ЄС щодо розширення прав і можливостей споживачів для зеленого переходу шляхом кращого захисту від недобросовісної практики та шляхом кращого інформування, положення якої спрямовані на протидію практикам грінвошингу та недобросовісного використання екологічних тверджень [4].

Зазначена Директива (ЄС) 2024/825 розширює перелік недобросовісних комерційних практик та встановлює додаткові вимоги щодо використання екологічних заяв, а саме: забороняється використовувати загальні екологічні заяви та терміни як-от «екологічно чистий», «еко», «зелений», «дружній до природи», якщо виробник не може продемонструвати визнані відмінні екологічні показники; передбачається регулювання заяв про «вуглецеву нейтральність», зокрема, забороняється стверджувати, що продукт має нейтральний або позитивний вплив на довкілля лише на основі компенсації викидів вуглецю за межами ланцюга створення вартості продукту; обмеження щодо майбутніх екологічних обіцянок, тобто заяви про майбутні показники повинні бути підтверджені чіткими, перевіреними планами з вимірюваними цілями. Фактично Європейський Союз переходить від загального регулювання оманливої реклами до формування спеціального механізму протидії грінвошингу (green-washing).

Подальший розвиток правового регулювання у цій сфері пов'язаний із проектом Директиви Європейського Парламенту та Ради щодо підтвердження та поширення прямих екологічних заяв (Green Claims Directive) [5], яким пропонується запровадити спеціальні вимоги до обґрунтування екологічних тверджень. Зокрема, передбачається, що екологічні заяви повинні ґрунтуватися на науково обґрунтованих, перевірюваних та незалежно верифікованих даних. Окрему увагу приділено регулюванню екологічного маркування та приватних «зелених» позначень, що має сприяти підвищенню прозорості екологічного маркетингу та запобіганню введенню споживачів в оману.

У наукових працях наголошується, що «зелені» інновації мають створювати реальну цінність для суспільства, забезпечуючи кращі екологічні результати. Використання неправдивих заяв у порівняльній рекламі спотворює конкурентне середовище, оскільки споживачі, керуючись хибною інформацією, обирають продукти, що не відповідають їхнім екологічним очікуванням [1, с. 109; 6, с. 203].

Окремого значення у сфері запобігання грінвошингу набуває використання екологічного маркування, сертифікаційних позначень та «зелених» торговельних марок. Такі засоби індивідуалізації виконують не лише маркетингову, а й інформаційну та гарантійну функцію, оскільки формують у споживача уявлення про відповідність продукції певним екологічним стандартам. Такі позначення мають значну комерційну цінність і безпосередньо впливають на конкурентоспроможність суб'єктів господарювання. Водночас, неправомірне використання екологічних позначень може дискредитувати добросовісних виробників, які дотримуються екологічних стандартів та інвестують у сталий розвиток [7, с. 175–180]. У міжна-

родній практиці звертається увага на зростання кількості «зелених» торговельних марок та одночасне посилення ризиків їх використання як інструменту грінвошингу [8, с. 34–35].

Важливим інструментом протидії грінвошингу є сертифікаційні знаки, які засвідчують відповідність продукції певним екологічним стандартам. В Україні єдиним органом, що пройшов акредитацію у сфері екологічної сертифікації, є ВГО «Жива планета» (маркування «Зелений журавлик»). Запровадження в Україні спеціального правового режиму сертифікаційних знаків та створення реєстру таких знаків, дозволить експертам при реєстрації торговельних марок уникати «зеленого змішування». Гармонізація національних стандартів із міжнародними (наприклад, ISO 14024) є стратегічним кроком для підтримки Зеленої угоди ЄС. У науковій літературі звертається увага на те, що сертифікаційні знаки мають важливе значення для підтвердження якості та характеристик товару, а їх неправомірне використання може впливати на стан добросовісної конкуренції [9, с. 139]. У цьому контексті екологічне маркування розглядається як один із важливих інструментів реалізації цілей Європейського зеленого курсу та формування свідомого споживання [10].

У практиці ЄС показовою є справа Alcantara проти Міко розглянута судом м. Горіція (Італія) у 2021 році, який визнав екологічні претензії компанії Міко розпливчастими та неперевіреними, зобов'язавши видалити їх з усіх ресурсів. Ця справа стала одним із перших європейських прецедентів у сфері боротьби з грінвошингом [11].

В Україні питання неправдивих екологічних заяв прямо не врегульоване, однак окремі механізми протидії таким практикам містяться у Законі України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [12] та Законі України «Про рекламу» [13]. Зокрема, стаття 15¹ Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» забороняє поширення інформації, що вводить в оману, у тому числі шляхом повідомлення неповних, неточних або неправдивих відомостей, які можуть вплинути на наміри споживачів щодо придбання товарів чи послуг. Окремі правові механізми протидії неправдивим екологічним твердженням передбачені Законом України «Про рекламу». Зокрема, законодавством забороняється оманлива реклама, здатна впливати на економічну поведінку споживачів шляхом формування хибного уявлення про властивості, характеристики чи переваги товару або послуги. У сфері екологічного маркетингу це має особливе значення, оскільки твердження щодо «екологічності» чи «безпечності для довкілля» нерідко використовуються як засіб підвищення конкурентної привабливості продукції. Водночас, важливу роль відіграють положення, що регулюють порівняльну рекламу. Використання неспіттверджених або перебіль-

шених екологічних характеристик у порівнянні з продукцією конкурентів може впливати на вибір споживача та створювати необґрунтовані конкурентні переваги. У цьому аспекті, простежується поступове наближення національного законодавства до підходів Європейського Союзу у сфері захисту прав споживачів та протидії недобросовісним комерційним практикам.

Важливе значення для формування підходів до протидії неправдивим екологічним заявам має практика Антимонопольного комітету України. У межах застосування ст. 15¹ Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» АМКУ неодноразово звертав увагу на неправомірність використання позначень «еко», «екологічний», «екологічно чистий» та інших подібних тверджень за відсутності належного підтвердження відповідних характеристик продукції. У своїх рекомендаціях Комітет виходив із того, що поширення непідтверджених екологічних заяв здатне формувати у споживача хибне уявлення про властивості товару та створювати необґрунтовані конкурентні переваги для окремих суб'єктів господарювання [14].

Такий підхід загалом відповідає європейській практиці протидії грінвошингу, однак в Україні він поки ґрунтується переважно на загальних положеннях законодавства про недобросовісну конкуренцію та рекламу.

Таким чином, грінвошинг слід розглядати не лише як проблему захисту прав споживачів, а і як окремий прояв недобросовісної конкуренції, що впливає на функціонування конкурентного середовища та добросовісність екологічного маркетингу. Аналіз законодавства Європейського Союзу свідчить про формування спеціалізованого підходу до регулювання екологічних заяв, заснованого на принципах доказовості, прозорості та перевірюваності відповідних тверджень.

Українське законодавство вже містить загальні механізми протидії поширенню інформації, що вводить в оману, однак вони не враховують специфіки використання екологічних заяв у сучасній маркетинговій діяльності. У зв'язку з цим доцільним є подальше наближення національного законодавства до підходів ЄС, зокрема шляхом встановлення критеріїв підтвердження екологічних характеристик продукції, удосконалення регулювання екологічного маркетингу та запровадження механізмів незалежної верифікації екологічних тверджень.

Список використаних джерел:

1. Старовіт О. М. Охорона прав інтелектуальної власності на «зелені» технології : дис. ... доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Київ : НДІ інтелектуальної власності НАПрН України, 2023. 245 с.
2. Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial

practices in the internal market.

3. Directive 2006/114/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 concerning misleading and comparative advertising.

4. Directive (EU) 2024/825 of the European Parliament and of the Council of 28 February 2024 empowering consumers for the green transition through better protection against unfair practices and through better information.

5. Proposal for a Directive on substantiation and communication of explicit environmental claims (Green Claims Directive). European Commission. URL: https://environment.ec.europa.eu/topics/circular-economy/green-claims_en

6. Старовіт О. М. Неправдиві екологічні твердження в порівняльній рекламі: проблеми недобросовісної конкуренції та захисту прав споживачів. *Юридична наука та освіта: минуле, сучасне і майбутнє* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 1 травня 2025 р.) / упоряд. М. О. Денисюк. Київ : Видавництво Людмила, 2025. С. 203–204.

7. Старовіт О. М. Захист від недобросовісної конкуренції як основа успішної ESG-трансформації в Україні: європейський досвід та практика США. Актуальні питання захисту прав інтелектуальної власності: сучасні виклики і тенденції розвитку. Секція 6. «*Управління проєктами. Перспективи розвитку проєктного та нейророманеджменту, інформаційних технологій управління, технологій створення та використання об'єктів права інтелектуальної власності, трансферу технологій*» : збірник наукових праць за матеріалами VII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Київ, 27–28 березня 2025 р.). Київ : Інтерсервіс, 2025. С. 175–180.

8. Park K. Green trademarks and the risk of greenwashing. *WIPO Magazine*. Issue 4. 2022. P. 32–37. URL: <https://www.wipo.int/en/web/wipo-magazine/articles/green-trademarks-and-the-risk-of-greenwashing-42943>

9. Старовіт О. М. Сертифікаційний знак і торговельна марка: правова природа, відмінності та перспективи розвитку в Україні. *Реформування права інтелектуальної власності в умовах рекодифікації цивільного законодавства України* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 2 жовтня 2025 р.). Одеса : Юридика, 2025. С. 137–140.

10. Роль екомаркування в досягненні цілей Європейського зеленого курсу. URL: [https://livingplanet.org.ua/novuny/rol-ekomarkuvannya-v-dosyagneni-tsilej-evropejskogo-zelenogo-kursu](https://livingplanet.org.ua/novyny/rol-ekomarkuvannya-v-dosyagneni-tsilej-evropejskogo-zelenogo-kursu)

11. Garsten Ed. Alcantara Wins Major Court Battle Against Greenwashing. *Forbes*. 2021. URL: <https://www.forbes.com/sites/edgarsten/>

2021/12/08/alcantara-wins-major-court-battle-against-greenwashing/

12. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 07.06.1996 № 236/96-ВР.

13. Про рекламу : Закон України від 03.07.1996 № 270/96-ВР.

14. Звіт Антимонопольного Комітету України за 2019 рік. 2019. С. 333. URL: <https://amcu.gov.ua/pro-nas/zvitnist/richni-zviti>.

РОЛЬ АНТИМОНОПОЛЬНОГО КОМІТЕТУ УКРАЇНИ У ПРИПИНЕННІ ПОРУШЕНЬ НА РИНКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ПРОДУКЦІЇ

КОБЕЛЄВ В.М.,

кандидат економічних наук, доцент

КОСЕНКО С.А.,

студентка

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»*

м. Харків, Україна

Роль Антимонопольного комітету України у припиненні порушень на ринку інноваційної продукції набуває особливої ваги в умовах трансформації економіки, зростання значення інтелектуального капіталу та прискореного розвитку високотехнологічних секторів [1; 6]. Інноваційна продукція, яка характеризується високою наукоємністю, унікальністю та значною часткою нематеріальних активів, формує специфічне конкурентне середовище, у якому традиційні механізми регулювання часто потребують адаптації [2; 8; 11]. У цьому контексті діяльність Антимонопольного комітету України виступає ключовим інституційним чинником забезпечення добросовісної конкуренції та запобігання зловживанням на відповідних ринках.

Теоретично ринок інноваційної продукції відрізняється високим рівнем асиметрії інформації, значними бар'єрами входу, пов'язаними з доступом до технологій, капіталу та інтелектуальної власності, а також схильністю до монополізації [3; 9]. Це зумовлює необхідність активного державного втручання з метою підтримання конкурентного балансу. Антимонопольний комітет України, як центральний орган державної влади зі спеціальним статусом, виконує функції контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції, попередження, виявлення та припинення порушень, а також сприяння розвитку конкурентного середовища [4; 12].

Однією з ключових функцій Комітету є виявлення та припинення антиконкурентних узгоджених дій, які на ринку інноваційної продукції можуть проявлятися у формі картельних змов щодо розподілу

ринку, узгодження цін на високотехнологічні продукти або обмеження доступу до інноваційних рішень [5; 10]. Особливістю таких порушень є їх латентний характер, що ускладнює процес доказування та вимагає застосування сучасних аналітичних інструментів, зокрема економетричного аналізу та цифрового моніторингу ринкових процесів.

Не менш важливим напрямом діяльності є протидія зловживанню монополієм (домінуючим) становищем. У сфері інновацій це може проявлятися у формі встановлення дискримінаційних умов доступу до технологій, нав'язування невігідних умов ліцензування, обмеження виробництва або інноваційної активності конкурентів [8]. Антимонопольний комітет України здійснює оцінку таких дій з урахуванням специфіки інноваційних ринків, де домінування часто базується не лише на частці ринку, а й на володінні унікальними технологічними рішеннями.

Особливу роль відіграє контроль за концентраціями суб'єктів господарювання, що є характерним явищем для інноваційних галузей, де злиття та поглинання використовуються як інструмент швидкого доступу до нових технологій. Комітет оцінює потенційний вплив концентрацій на конкуренцію, враховуючи не лише поточну структуру ринку, а й перспективи технологічного розвитку. Це дозволяє запобігати створенню надмірної ринкової влади, яка може стримувати інновації та обмежувати доступ нових гравців.

Важливим аспектом діяльності Антимонопольного комітету України є розгляд справ про недобросовісну конкуренцію на ринку інноваційної продукції. До таких порушень належать неправомірне використання комерційних позначень, копіювання зовнішнього вигляду продукції, поширення інформації, що вводить в оману споживачів щодо інноваційних характеристик товарів. У цих випадках Комітет виконує функцію захисту як суб'єктів господарювання, так і споживачів, забезпечуючи прозорість та достовірність ринкової інформації.

Методологічно діяльність Комітету у сфері інноваційних ринків базується на поєднанні правових та економічних підходів. Зокрема, при аналізі порушень застосовуються інструменти визначення релевантного ринку, оцінки ринкової влади, аналізу бар'єрів входу та інноваційного потенціалу. Водночас специфіка інноваційної продукції вимагає врахування динамічних аспектів конкуренції, таких як темпи технологічного розвитку, життєвий цикл продуктів та роль науково-дослідної діяльності.

Суттєвим викликом для Антимонопольного комітету України є цифровізація економіки та розвиток платформених бізнес-моделей. У таких умовах традиційні підходи до визначення меж ринку та оцінки конкуренції часто виявляються недостатніми. Це зумовлює

необхідність адаптації інструментарію регулювання, впровадження нових методів аналізу даних та посилення міжнародної співпраці з органами конкурентного права інших країн.

Важливим напрямом підвищення ефективності діяльності Комітету є розвиток превентивних механізмів. Це включає надання рекомендацій суб'єктам господарювання, роз'яснення законодавства, формування практики комплаєнсу у сфері конкуренції. Особливо актуальним це є для інноваційних підприємств, які часто не мають достатнього досвіду взаємодії з антимонопольним регулюванням.

Оцінюючи ефективність діяльності Антимонопольного комітету України, слід відзначити поступове вдосконалення інституційної спроможності, розширення аналітичного інструментарію та гармонізацію з європейськими стандартами. Водночас зберігаються проблеми, пов'язані з обмеженістю ресурсів, складністю доказування порушень на інноваційних ринках та необхідністю підвищення рівня спеціалізації кадрів.

Таким чином, Антимонопольний комітет України відіграє системоутворюючу роль у забезпеченні конкурентного середовища на ринку інноваційної продукції. Його діяльність спрямована не лише на припинення порушень, але й на створення умов для сталого розвитку інновацій, стимулювання інвестицій та підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Подальший розвиток цієї інституції має бути пов'язаний із поглибленням інтеграції економічних та правових підходів, впровадженням сучасних технологій аналізу та посиленням міжнародної кооперації, що дозволить ефективно реагувати на виклики сучасної інноваційної економіки.

Список використаних джерел

1. Ткачова Н.П. Перерва П.Г., Кобелева Т.О., Формування інноваційної та інвестиційної політики промислового підприємства на засадах збалансованої системи показників. *Вісник НТУ «ХПІ»* : зб. наук. пр. Темат. вип. : Технічний прогрес та ефективність виробництва. Харків : НТУ «ХПІ», 2015. № 59 (1168). С. 96–100. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/20638>
2. Лєга О.В., Яловега Л.В., Прийдак Т.Б. Податкові ризики як елемент податкової політики підприємств. *Інфраструктура ринку*. 2022. Випуск 67. С. 229–233.
3. Перерва, П.Г. Інноваційні технології реструктуризації промислового підприємства. *Маркетинг інновацій і інновації у маркетингу*: збірник тез доповідей VIII Міжнар. науково-практ. конф., 25–26 вересня 2014 р. Суми: ТОВ «ДД «Папірус»», 2014. С. 119–121.
4. Перерва П. Г. Підвищення конкурентоспроможності машинобудівних підприємств на засадах синергетичного бенчмаркінгу. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*: зб. наук. пр. Сер. : Ме-

неджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. Львів: Львівська політехніка, 2015. № 819. С. 167–174.

5. Перерва П., Кобелева Т. Теоретичні засади комплаєнс-моніторингу в системі економічної безпеки промислового підприємства. *Вісн. Нац. техн. у-ту «ХПІ» Серія: Економічні науки*. 2019. № 1. С. 65–72. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/44001>

6. Лега О.В. Податкова звітність: еволюція визначення. *Інноваційна економіка*. 2013. № 3. С. 300–303.

7. Косенко А. В., Перерва П. Г., Кобелева Т. О., Маслак М. В. Системний підхід до дослідження цінових, маркетингових, інвестиційних та інноваційних характеристик трансферу технологій промислової продукції. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ» (економічні науки)* : зб. наук. пр. Харків : НТУ «ХПІ», 2018. № 19 (1295). С. 121–126. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPIPress/54964>

8. Сіренко І., Лега О. Мінімізація ризиків договірної політики при укладанні ЗЕД-контрактів. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. № 1 (10). С. 159–163. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.10-28>.

9. Лега О. Використання податкової інформації у розрахунках з бюджетом. *Agricultural and Resource Economics : International Scientific EJournal*. 2017. Vol. 2. № 3. Pp. 63–74.

10. Перерва П., Кобелева Т. Теоретичні засади комплаєнс-моніторингу в системі економічної безпеки промислового підприємства. *Вісн. Нац. техн. у-ту «ХПІ» Серія: Економічні науки*. 2019. № 1. С. 65–72. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/44001>

11. Косенко А.В., Перерва П.Г., Кобелева Т.О., Маслак М.В. Системний підхід до дослідження цінових, маркетингових, інвестиційних та інноваційних характеристик трансферу технологій промислової продукції. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ» (економічні науки)* : зб. наук. пр. Харків : НТУ «ХПІ», 2018. № 19 (1295). С. 121–126. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPIPress/54964>

12. Лега О. В., Мокієнко Т. В., Прийдак Т. Б., Сіренко О. В., Яловега Л. В. Облік витрат та калькулювання собівартості допоміжних виробництв у сільському господарстві. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 10. С. 40–47. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.10.40>.

МІНІМАКСНИЙ ПІДХІД У МОДЕЛЮВАННІ ВТРАЧЕНОЇ ВИГОДИ ПІДПРИЄМСТВА ВНАСЛІДОК АНТИКОНКУРЕНТНИХ ДІЙ

КОБЄЛЄВА Т.О.,

*доктор економічних наук, професор
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
м. Харків, Україна*

В умовах посилення конкуренції та зростання кількості випадків порушення конкурентного законодавства особливої актуальності набуває проблема оцінювання економічних втрат підприємств, спричинених антиконкурентними діями [1; 3; 8]. Однією з ключових категорій у цьому контексті є втрачена вигода, яка відображає недоотриманий прибуток суб'єкта господарювання внаслідок дій конкурентів, що обмежують або спотворюють ринкові умови. Традиційні підходи до оцінювання втраченої вигоди, як правило, базуються на ретроспективному аналізі фінансових показників і припущеннях щодо альтернативних сценаріїв розвитку подій, що часто супроводжується високим рівнем невизначеності [2; 5]. У зв'язку з цим особливого значення набуває використання мінімаксного підходу, який дозволяє формалізувати процес оцінювання втрат в умовах невизначеності та конфлікту інтересів між економічними агентами.

Мінімаксний підхід, що походить із теорії ігор та теорії прийняття рішень, передбачає вибір такої стратегії, яка мінімізує максимально можливі втрати за найгіршого сценарію розвитку подій [4; 9; 12]. У контексті моделювання втраченої вигоди підприємства цей підхід дозволяє враховувати не лише фактичні наслідки антиконкурентних дій, але й потенційні ризики, пов'язані з різними варіантами поведінки конкурентів [7; 10]. Таким чином, оцінка втраченої вигоди набуває більш об'єктивного характеру, оскільки базується на аналізі граничних умов і враховує найгірші можливі наслідки для підприємства.

Застосування мінімаксного підходу передбачає побудову економіко-математичної моделі, в якій визначаються множини можливих стратегій підприємства та його конкурентів, а також функція вибору, що відображає рівень прибутку або збитків залежно від обраних стратегій. У цьому випадку втрачена вигода може бути інтерпретована як різниця між максимальним можливим прибутком за умов добросовісної конкуренції та мінімальним прибутком, який підприємство отримує внаслідок реалізації антиконкурентних сценаріїв [11]. Такий підхід дозволяє інтегрувати у модель як кількісні, так і якісні фактори, що впливають на результати діяльності підприємства.

Особливістю використання мінімаксного підходу у даному контексті є необхідність урахування високого рівня невизначеності, що характерний для ринкового середовища, особливо в умовах економічної нестабільності. Це вимагає застосування сценарного аналізу, який передбачає формування декількох альтернативних сценаріїв розвитку подій, зокрема оптимістичного, песимістичного та найбільш імовірного. У рамках кожного сценарію оцінюється рівень прибутку підприємства, після чого визначається мінімальне значення, яке і використовується як база для розрахунку втраченої вигоди.

Важливим аспектом є також урахування стратегічної поведінки конкурентів, які можуть адаптувати свої дії у відповідь на зміну ринкових умов або регуляторного середовища. Антиконтрентні дії, такі як змова щодо цін, зловживання домінуючим становищем або створення бар'єрів для входу на ринок, можуть мати різний ступінь інтенсивності та тривалості, що ускладнює процес їх моделювання. Мінімаксний підхід дозволяє враховувати ці фактори через аналіз граничних стратегій, які забезпечують максимальний негативний вплив на підприємство.

З точки зору практичного застосування, мінімаксна модель втраченої вигоди може бути використана у процесі судово-економічної експертизи, обґрунтування розміру збитків у справах про порушення конкурентного законодавства, а також у стратегічному плануванні діяльності підприємства. Вона дозволяє не лише оцінити фактичні втрати, але й сформулювати заходи щодо їх мінімізації, зокрема через диверсифікацію діяльності, підвищення конкурентоспроможності та адаптацію до змін у ринковому середовищі.

Слід також зазначити, що використання мінімаксного підходу має певні обмеження, пов'язані з необхідністю формалізації складних економічних процесів та залежністю результатів моделювання від якості вхідних даних. Неповнота або недостовірність інформації може призводити до викривлення результатів, що потребує застосування додаткових методів перевірки та валідації моделі. Крім того, мінімаксна стратегія орієнтована на песимістичний сценарій, що може обмежувати можливості для врахування позитивних аспектів розвитку ринку.

У теоретичному аспекті застосування мінімаксного підходу сприяє розвитку методології оцінювання економічних втрат, зокрема у сфері конкурентної політики. Він дозволяє поєднати елементи теорії ігор, економічного аналізу права та фінансового моделювання, що забезпечує більш комплексне розуміння природи втраченої вигоди. У практичному вимірі цей підхід може стати ефективним інструментом для підвищення обґрунтованості управлінських рішень та забезпечення захисту економічних інтересів підприємств.

Таким чином, мінімакський підхід у моделюванні втраченої вигоди підприємства внаслідок антиконкурентних дій є перспективним напрямом наукових досліджень, який дозволяє підвищити точність і об'єктивність оцінювання економічних втрат в умовах невизначеності та конфлікту інтересів. Його використання сприяє формуванню більш ефективних механізмів захисту конкуренції, удосконаленню судової практики та підвищенню рівня економічної безпеки підприємств. Подальші дослідження у цій сфері мають бути спрямовані на вдосконалення моделей, розширення їх прикладного застосування та інтеграцію з сучасними методами аналізу даних, що дозволить забезпечити більш глибоке розуміння процесів, пов'язаних із втраченою вигодою в умовах сучасної економіки.

Список використаних джерел

1. Кобелева Т.О., Перерва П.Г., Ткачова Н.П. Формування кон'юнктури ринку електротехнічної продукції. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»* : зб. наук. праць. Сер. : Проблеми економіки та управління. Львів : Львівська політехніка, 2015. № 815. С. 118–125.
2. Косенко О.П., Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Кон'юнктура технологічного ринку: оцінка ризиків комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності. *Вісник НТУ «ХПІ»* : зб. наук. пр. Харків : НТУ «ХПІ», 2014. № 33 (1076). С. 76–87.
3. Кобелева Т.О., Перерва П.Г., Ткачова Н.П. Методичні засади моніторингу кон'юнктури ринку асинхронних електродвигунів. *Управління розвитком*. Харків: ХНЕУ. 2011. № 4. С. 258–260.
4. Перерва П. Г., Кобелева Т. О., Романчик Т. В. Комплаєнс як фактор інноваційного розвитку підприємства. Інформація та знання в системі управління інноваційним розвитком: монографія. Розд. 5.2 / заг. ред. Ю. С. Шипуліна. Суми : Триторія, 2018. С. 205–220.
5. Ткачова Н.П. Перерва П.Г., Кобелева Т.О., Формування інноваційної та інвестиційної політики промислового підприємства на засадах збалансованої системи показників. *Вісник НТУ «ХПІ»* : зб. наук. пр. Темат. вип. : Технічний прогрес та ефективність виробництва. Харків : НТУ «ХПІ», 2015. № 59 (1168). С. 96–100. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/20638>
6. Жегус О.В., Перерва, П.Г. Науково-інноваційний потенціал України та сучасні проблеми його використання. *Вісник НТУ «ХПІ»* : зб. наук. пр. Темат. вип. : Технічний прогрес та ефективність виробництва. Харків : НТУ «ХПІ», 2011. № 26 (1168). С. 174–181.
7. Перерва П.Г. Організація та управління інноваційною діяльністю: підручник / за ред. П.Г. Перерви, С.А. Меховича, М.І. Погорелова. Харків: НТУ «ХПІ», 2008. 1025 с.
8. Тютюнник С. В., Перерва П. Г., Лега О. В., Тютюнник Ю. М. Прибуток як основа фінансової стійкості та стратегічного розвитку

підприємства. *Актуальні питання економічних наук*, 2025. № 7. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14790464>

9. Будник А.М., Лега О.В. Історичні аспекти формування поняття «необоротні активи». *Економічні науки*. 2014. № 5(08). С.63-66.

10. Перерва П.Г., Лега О.В., Яловега Л. В. Податкове планування як інструмент системи управління підприємством. *Вісник Полтавського державного аграрного університету. Серія: Економіка, управління та фінанси*. 2024. Вип.1. С. 58–62. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdau.eco.2024.1.9>

11. Ткачова Н.П., Перерва П.Г. Моделювання стратегічної політики маркетингу конкурентоспроможності на засадах бенчмаркінгу//*Економічні науки: зб. наук. праць. Сер.: Економіка та менеджмент*. Луцьк: ЛНТУ, 2012. Вип. 9 (34), ч. 2. С. 10–23. <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/26762>

12. Косенко О.П., Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Кон'юнктура технологічного ринку: оцінка ризиків комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності. *Вісник НТУ «ХПІ»* : зб. наук. пр. Харків : НТУ «ХПІ», 2014. № 33 (1076). С. 76–87.

ЗАХИСТ ВІД НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

КОВАЛЕНКО Т.В.,

*молодший науковий співробітник
відділу питань захисту прав інтелектуальної власності
НДІ інтелектуальної власності НАПрН України
м. Київ, Україна*

Принципи захисту від недобросовісної конкуренції були закладені ще у Паризькій конвенції про охорону промислової власності. Відповідно до статті 10*bis* «(1) Країни Союзу зобов'язані забезпечити громадянам країн, що беруть участь у Союзі, ефективний захист від недобросовісної конкуренції.

(2) Актом недобросовісної конкуренції вважається будь-який акт конкуренції, що суперечить чесним звичаям у промислових і торговельних справах.

(3) Зокрема підлягають забороні:

1. всі дії, здатні яким би то не було способом викликати змішування відносно підприємства, продуктів чи промислової або торговельної діяльності конкурента;

2. неправильні ствердження при існуванні комерційної діяльності, що здатні дискредитувати підприємство, продукти чи промислову або торговельну діяльність конкурента;

3. вказівки чи ствердження, використання яких при здійсненні комерційної діяльності може ввести громадськість в оману щодо характеру, способу виготовлення, властивостей, придатності до застосування чи кількості товарів» [1]. Крім того стаття 10ter передбачає «(1) Країни Союзу зобов'язуються забезпечити громадянам інших країн Союзу законні засоби для ефективного припинення всіх дій, зазначених у статтях 9, 10, 10bis.

(2) Крім того, вони зобов'язуються передбачити заходи, що дозволяють союзам та об'єднанням, існування яких не суперечить законам їх країн і які представляють зацікавлених промисловців, виробників чи торговців, діяти через суд чи адміністративні органи з метою припинення дій, передбачених у статтях 9, 10, 10bis, тією мірою, якою це дозволяє закон країни, де витребується охорона, для союзів і об'єднань даної країни» [1].

У країнах Європейського Союзу існує декілька Директив щодо недобросовісної конкуренції. Директива про недобросовісну комерційну практику щодо споживачів на внутрішньому ринку узгоджує підхід до недобросовісної практики у відносинах між бізнесом та споживачами. Метою цієї Директиви є підвищення довіри споживачів та спрощення торгівлі особливо для малого та середнього бізнесу. Ця Директива регулює недобросовісну комерційну практику до, під час та після здійснення угоди між виробником та споживачем. Директива про недобросовісну комерційну практику дозволяє національним органам перешкоджати широкому обсягу недобросовісних ділових практик. Наприклад, надання споживачам хибної інформації або стає на заваді агресивним маркетинговим методам, що впливають на вибір споживачами товарів або послуг.

Директива про введення в оману та порівняльну рекламу встановлює правила у сфері реклами. Метою цієї Директиви є захист продавців від оманливої реклами та її наслідків. Директива також встановлює умови, за яких є можливою порівняльна реклама. Ця Директива забезпечує мінімальний рівень захисту від оманливої реклами у всіх країнах Європейського Союзу.

Захист ноу-хау та ділової інформації був запроваджений у Директиві про комерційну таємницю. Директива про комерційну таємницю — це законодавчий акт Європейського Союзу, який встановлює єдині критерії нерозкритого ноу-хау та комерційної таємниці від незаконного отримання, використання та розголосу.

Окрім цих законодавчих інструментів національне законодавство країн Європейського Союзу впорядковує інші сфери права щодо недобросовісної конкуренції.

Спрямований підхід щодо боротьби із недобросовісною конкуренцією у країнах-учасниках Європейського Союзу значно відрізня-

ється. Деякі країни, такі як Австрія, Бельгія, Данія, Німеччина, Греція, Угорщина, Словенія, Іспанія та Швеція, прийняли спеціальні закони про боротьбу з недобросовісною конкуренцією, спрямовані на захист від недобросовісної конкуренції в інтересах усіх учасників ринку, включаючи конкурентів та споживачів, та на захист загальних інтересів громадськості. Захист від недобросовісної конкуренції також може бути частиною Кодексу інтелектуальної власності (Португалія), Комерційного кодексу (Чехія та Словаччина) або Закону про конкуренцію, що включає антимонопольні положення (Естонія, Латвія та Литва). Інші країни, такі як Франція, Італія та Нідерланди, розрізняють закони про захист прав споживачів та пов'язані з ними механізми забезпечення дотримання закону, а також загальну цивільну відповідальність за акти недобросовісної конкуренції, зокрема на основі загального деліктного права¹.

Визнаючи необхідність гнучкої регуляторної бази, законодавство про боротьбу з недобросовісною конкуренцією в Європейському Союзі базується на гнучких загальних положеннях. У статті 5 Директиви Європейського Парламенту і Ради 2005/29/ЄС від 11 травня 2005 року стосовно недобросовісних комерційних практик бізнесу щодо споживачів на внутрішньому ринку зазначено, що «Заборона на заняття несумлінною комерційною діяльністю

1. Комерційна діяльність, визнана недобросовісною, заборонена.

2. Комерційна діяльність є недобросовісною у разі, якщо:

а) вона суперечить вимогам професійної етики, і

б) вона суттєво спотворює або може суттєво спотворити економічну поведінку середньостатистичного споживача, на яку ця діяльність спрямована або кому вона адресована, або групи споживачів, якщо діяльність спрямована на певну групу споживачів щодо певного товару.

3. Комерційна діяльність, яка може суттєво спотворити економічну поведінку лише чітко визначеної групи споживачів, схильних до впливу комерційної діяльності через будь-які психічні або фізичні відхилення, вік або довірливість, коли продавець мав можливість передбачити їх поведінку, повинна бути оцінена з точки зору середньостатистичного споживача такої групи людей.

4. Зокрема, комерційна діяльність вважається недобросовісною, якщо:

а) вона вводить споживачів в оману (стаття 6 та стаття 7), або

б) вона є агресивною (стаття 8 та стаття 9)* [3].

Агресивною комерційною діяльністю є ситуації, коли з урахуванням усіх особливостей і обставин, продавець змушує купувати свій

¹ «Делікт (від лат. delictum — правопорушення, провина, проступок) — це протиправна винна дія (або бездіяльність), яка заподіює шкоду іншій особі, внаслідок чого виникає позадоговірне зобов'язання з відшкодування такої шкоди» [2].

* Переклад автора.

товар шляхом агресії, примусу, включаючи застосування фізичної сили та зловживання впливом, коли продавець істотно обмежує свободу вибору або поведінку середньостатистичного споживача щодо товару, коли існують наміри використання продавцем своїх знань про якесь нещастя або тяжкі життєві обставини споживача, психічний, психологічний та емоційний стан споживача для примушення його до вчинення правочину щодо продукту, створення продавцем позадоговірних обтяжливих для споживача умов, що перешкоджають здійсненню ним своїх прав за договором, у тому числі права розірвати договір, замінити товар або придбати товар у іншого продавця тощо.

Подібну заборону, що охоплює відносини між підприємствами, можна знайти в законодавстві про боротьбу з недобросовісною конкуренцією країн-членів Європейського Союзу. Положення національних законодавств країн Європейського Союзу про боротьбу з недобросовісною конкуренцією, наприклад, спрямовані на запобігання використанню учасниками ринку недобросовісної комерційної практики або інших недобросовісних дій, які можуть вплинути на конкуренцію на шкоду компаніям більш ніж незначною мірою, або торгівці повинні застосовувати належну маркетингову практику, або зазначають, що будь-яка поведінка, яка об'єктивно суперечить вимогам добросовісності, вважається недобросовісною тощо.

Якщо основна увага приділяється звичаям та сприйняттю чесності в певному секторі, торговельне коло, чия ділова практика слугує напрямком для визначення чесної практики, фактично формуються правові стандарти, у світлі яких має оцінюватися недобросовісність поведінки.

Щодо конкурентних відносин, необхідних для позову проти недобросовісної конкуренції, у деяких країнах-членах Європейського Союзу виникли гнучкі бачення, які просто вимагають від торговця певним чином конкурувати.

Законодавство про недобросовісну конкуренцію в Європейському Союзі характеризується взаємодією відкритих, гнучких положень, що забороняють недобросовісну комерційну практику загалом, та більш конкретних законодавчих прикладів нечесної поведінки. Дотримуючись цього підходу, законодавство країн Європейського Союзу пропонує кілька шляхів отримання захисту від плутанини, дискредитації та приниження звинувачень, оманливої практики наслідування та інших актів незаконного привласнення. У практиці захисту від недобросовісної конкуренції у країнах Європейського Союзу можна спостерігати тенденцію до конкретних зобов'язань щодо прозорості.

У законодавстві країн Європейського Союзу про недобросовісну конкуренцію аналіз ґрунтується на дослідженні конкретних обста-

вин, що стосуються маркетингу, та впливу цих обставин на рішення про угоду, прийняте пересічним споживачем.

Незважаючи на всі складнощі, що виникають при застосуванні специфічного поєднання норм недобросовісної конкуренції на національному та європейському рівнях, досвід свідчить про значний потенціал законодавства про недобросовісну конкуренцію в Європейському Союзі у реагуванні на ринкові умови та маркетингові практики, що постійно змінюються. Чесна гра між конкурентами, високий рівень захисту споживачів та створення добре функціонуючого ринку, який слугує суспільним інтересам в умовах неспотвореної, чесної конкуренції є напрямком реформування, спрямованого на перетворення цілей економічної стійкості, на конкретні правила боротьби з недобросовісною конкуренцією.

Список використаних джерел:

1. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text
2. Делікт. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D0%BB%D1%96%D0%BA%D1%82>
3. Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market, URL: https://zakononline.ua/documents/show/259788__259853

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ДОБРЕ ВІДОМИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ МАРОК ТА НЕОБХІДНІСТЬ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

КОВАЛЬ Антон,

*партнер «Дубинський і Ошарова»,
адвокат, доктор філософії в галузі права,
патентний повірений, член комітету добре відомих ТМ INTA,
м. Київ, Україна*

1. Проблематика: Добре відома торговельна марка — це самостійний правовий статус із наданням розширеної правової охорони. Проте, протягом останніх років в національному законодавстві (законопроектній діяльності) та судовій практиці простежується тенденція до зміни підходів та розуміння даного статусу (йому приділяється все менше уваги), в результаті чого ускладнено захист прав власників та створено певні колізії у чинному законодавстві.

2. Аналіз законодавства з даного питання:

- Стаття 6bis Паризької конвенції про охорону промислової власності (1883)
- Статті 16, 41 Угоди TRIPS (1994)
- Спільні рекомендації Паризького Союзу та ВОІВ стосовно положень щодо охорони добре відомих знаків (1999)
- Стаття 25 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» (включена до Закону у 2003)
- Регламент апеляційної палати НОІВ (2023)
- Пункт 3 частини 2 статті 20 ГПК України (1991)
- Стаття 16 ЦК України (2003)

3. Опис процедури визнання торговельної марки добре відомою згідно з законодавством: Визнання марки добре відомою у суді як ефективний спосіб захисту прав інтелектуальної власності для зарубіжних брендів, які часто зазнають копіювання та інших порушень і потребують розширеної правової охорони та **ефективного, швидкого** захисту.

4. Опис зміни у підходах до визнання торговельних марок добре відомими:

1) Постанова ВП ВС від 17.04.2024 у справі № 910/13988/20

- *Визнання торговельної марки добре відомою Апеляційною палатою або судом не є способами набуття прав на ТМ. Вони також мають різне юридичне значення.*
- Розгляд в **Апеляційній палаті** заяв про визнання ТМ добре відомою в Україні не спрямований на захист прав власника марки від порушень з боку іншої особи, а рішення Апеляційної палати як обов'язкове для Укрпатенту є **інструментом охорони** прав власника добре відомої ТМ (оскільки має правове значення у відносинах з Укрпатентом) і не є способом набуття прав на неї.
- Визнання ТМ добре відомою **господарським судом** здійснюється з метою **захисту прав** на неї, тобто має інше значення. Його не можна вважати альтернативою визнання марки добре відомою у рішенні Апеляційної палати.
- Визнання марки добре відомою є не самостійним способом захисту, а **умовою** надання особі захисту, зокрема шляхом визнання недійсною реєстрації (свідоцтва). Визнання ТМ добре відомою на певну дату є таким чином **встановленням юридичного факту**, який у позовному провадженні у змагальному процесі є необхідним для задоволення позову до конкретного порушника.
- Таке визнання **не має значення erga omnes**, тобто обов'язкового значення для осіб, які не є сторонами у справі.
- Стаття 495 ЦК України встановлює **презумпцію належності майнових прав** інтелектуальної власності особі, щодо якої Апе-

ляційна палата визнала марку добре відомою. На відміну від значення свідоцтва для необмеженого кола осіб, це визнання має обов'язкове значення **для заявника і НОІВ**, про що вже йшлося у п. 8.20 цієї постанови. Визнання ТМ добре відомою судом у позовному провадженні має значення **inter partes**, тобто тільки для сторін спору.

- Вимога про визнання ТМ добре відомою не може бути задоволена у позовному провадженні як окрема, оскільки не спрямована на захист права інтелектуальної власності від конкретного порушення, а є умовою надання цього захисту. Вимога власника добре відомої марки про зобов'язання НОІВ внести відомості до Переліку не спрямована на захист прав на добре відому марку.
- **З моменту, коли ТМ стає добре відомою** в силу дії факторів, з якими пов'язується набуття маркою відомості (а не з моменту визнання її такою Апеляційною палатою або судом), її власник набуває передбачені законодавством права власника добре відомої марки, зокрема й право звернутись до Апеляційної палати для визнання марки добре відомою або, якщо права власника були порушені, — до суду з відповідним позовом, спрямованим на захист цих прав.
- Положення першого речення частини другої статті 6*bis* Паризької конвенції у взаємозв'язку з положеннями національного законодавства про позовну давність слід застосовувати як такі, що передбачають загальну **позовну давність** три роки для вимоги про скасування (визнання недійсним) свідоцтва (реєстрації) знака, що починає свій перебіг від дня, коли особа довідалася або могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила, однак цей строк не може бути менше за п'ять років від дати реєстрації знака, стосовно якого заявлена вимога.

Ефект Постанови: Протягом 2020–2023 років, суди розглядали близько 45 % заяв про визнання ТМ добре відомими, і відповідно близько 55 % — Апеляційна палата. У 2024–2026 роках — 100 % випадків визнання торговельних марок добре відомими здійснюється Апеляційною Палатою.

2) Законопроект Закону «Про охорону прав на торговельні марки» (https://nipo.gov.ua/wp-content/uploads/2025/06/1-Draft-Law-on-TM_text_rev.2-web.pdf) — статус добре відомої марки існує, окремі норми щодо нього відсутні; додається статус торговельної марки з репутацією.

5. Недоліки нових підходів:

1) Суперечливість нормам чинного законодавства

- Стаття 6*bis* Паризької конвенції: *«знак, що за визначенням компетентного органу країни реєстрації чи країни застосування*

вже є у цій країні загальновідомим»

- Стаття 41 TRIPS: *«Процедури, що стосуються захисту прав інтелектуальної власності ... не повинні бути безпідставно ускладнені або вартість їх здійснення не повинна бути високою або супроводжуватися значними матеріальними затратами, містити безпідставні часові обмеження або невиправдані затримки»*
- Стаття 124 Конституції України: *«Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір» у поєднанні зі статтею 20 ГПК України: «Вищий суд з питань інтелектуальної власності розглядає справи щодо прав інтелектуальної власності, зокрема: 3) справи про визнання торговельної марки добре відомою»*
- Стаття 25 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»: *«У разі визнання торговельної марки добре відомою в судовому порядку особа, торговельна марка якої визнана добре відомою, інформує НОІВ про таке рішення. Відомості про добре відомі торговельні марки, визнані такими Апеляційною палатою або судом, вносяться НОІВ до переліку добре відомих в Україні торговельних марок та публікуються в Бюлетені»*

2) Виникнення низки проблематичних питань:

- Як застосовувати норми, які передбачають повноваження судів визнавати торговельні марки добре відомими?
- Якщо необхідно кожен раз доводити добре відомість у кожному судовому процесі, то як визначити дату, на яку торговельна марка стала добре відомою?
- Як уникнути суперечливості мотивувальних частин рішень судів щодо доброї відомості торговельних марок?
- Як повідомляти УКРНОІВІ про набуття статусу добре відомої торговельної марки, якщо в резолютивній частині відсутнє рішення про таке визнання? Чи достатньо наявності згадки у мотивувальній частині?

3) Суперечливість міжнародним тенденціям посилення захисту

- Наразі відбуваються активні обговорення щодо необхідності посилення охорони та захисту прав на добре відомі торговельні марки з огляду на те, що в умовах глобалізації та діджиталізації кількість порушень таких прав постійно зростає
- Підходи різняться, але наразі існує багато іноземних країн, де визнання торговельної марки добре відомою здійснюється судами шляхом задоволення окремої позовної вимоги та надає правовласнику захист і щодо третіх осіб.

6. Пропозиції:

- Включення до Законопроекту норм, пов'язаних із охороною та захистом прав на добре відомі марки (за прикладом статті 25 чин-

ного Закону) та надання визначення поняттю «добре відома торговельна марка»;

- Доповнення Законопроекту нормою такого змісту: *«правова охорона торговельних марок, визнаних добре відомими, поширюється також на товари і послуги, що не споріднені з тими, для яких торговельну марку визнано добре відомою в Україні, якщо використання цієї торговельної марки іншою особою стосовно таких товарів і послуг вказуватиме на зв'язок між ними та власником добре відомої торговельної марки і його інтересам, ймовірно, буде завдано шкоди таким використанням»*
- Доповнити Законопроект нормою такого змісту: *«при визнанні торговельної марки добре відомою, резолютивна частина рішення суду повинна містити:*
 - рішення про задоволення або про відмову в задоволенні вимоги про визнання торговельної марки добре відомою в Україні;*
 - дату, на яку торговельна марка стала добре відомою;*
 - ПІБ або повне найменування власника добре відомої торговельної марки;*
 - перелік товарів і/або послуг, для яких торговельну марку визнано добре відомою;*
 - зображення добре відомої торговельної марки».*
- Створення Державного реєстру добре відомих торговельних марок із внесенням відповідних змін до чинного законодавства.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПОШИРЕННЯ НЕПРАВДИВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ФОРМИ НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

КОВБАСНЮК Вероніка

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

студентка 1 курсу ОС «Магістр» Д8 «Право»,

м. Київ, Україна

В умовах сучасної ринкової економіки інформація стала одним із ключових інструментів конкурентної боротьби. Саме через інформаційний вплив суб'єкти господарювання формують ділову репутацію, стимулюють попит на власні товари та послуги, а також впливають на поведінку споживачів. Разом із тим, розвиток цифрових технологій та активне використання реклами у мережі Інтернет сприяли збільшенню випадків поширення неправдивої, неповної або оманливої інформації, що негативно впливає як на конкурентне середовище, так і на права споживачів.

Актуальність теми полягає у тому, що поширення неправдивої інформації сьогодні є однією з найбільш поширених форм недобросовісної конкуренції в Україні. На практиці такі дії проявляються у вигляді маніпулятивної реклами, неправдивих відомостей про властивості товару, дискредитації конкурентів, використання неперевічених маркетингових тверджень та створення у споживача помилкового уявлення щодо продукції чи послуг суб'єкта господарювання. Особливої актуальності проблема набуває у цифровому середовищі, де швидкість поширення інформації значно перевищує можливості державного реагування.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», недобросовісною конкуренцією є будь-які дії у конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності.

Відповідно до статті 15-1 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» поширенням інформації, що вводить в оману, є повідомлення суб'єктом господарювання, безпосередньо або через іншу особу, одній, кільком особам або невизначеному колу осіб, у тому числі в рекламі, неповних, неточних, неправдивих відомостей, зокрема внаслідок обраного способу їх викладення, замовчування окремих фактів чи нечіткості формулювань, що вплинули або можуть вплинути на наміри цих осіб щодо придбання (замовлення) чи реалізації (продажу, поставки, виконання, надання) товарів, робіт, послуг цього суб'єкта господарювання. Інформацією, що вводить в оману, є, зокрема, відомості, які: 1) містять неповні, неточні або неправдиві дані про походження товару, виробника, продавця, спосіб виготовлення, джерела та спосіб придбання, реалізації, кількість, споживчі властивості, якість, комплектність, придатність до застосування, характеристики, особливості реалізації товарів, робіт, послуг, ціну і знижки на них, а також про істотні умови договору; 2) містять неповні, неточні або неправдиві дані про фінансовий стан чи господарську діяльність суб'єкта господарювання; 3) приписують повноваження та права, яких не мають, або відносини, в яких не перебувають; 4) містять посилення на обсяги виробництва, придбання, продажу чи поставки товарів, виконання робіт, надання послуг, яких фактично не було на день поширення інформації [1]. Особливістю вказаної норми є те, що законодавець пов'язує відповідальність не лише з фактом поширення неправдивої інформації, а й із потенційною можливістю впливу на поведінку споживача, що і створює найбільшу кількість проблем у процесі доказування.

На практиці особливість таких порушень полягає у тому, що суб'єкти господарювання досить рідко використовують відверто неправдиву інформацію. Значно частіше застосовуються формулю-

вання, які формально не суперечать законодавству, однак створюють у споживача хибне уявлення про товар, його властивості, походження або переваги над продукцією конкурентів. Саме тому у справах цієї категорії Антимонопольний комітет України та суди оцінюють не окремі фрази у відриві від змісту реклами, а загальне інформаційне враження, яке формується у пересічного споживача після ознайомлення з відповідним повідомленням.

У більшості випадків поширення інформації, що вводить в оману, стосується саме реклами товарів та послуг, оскільки реклама безпосередньо впливає на економічну поведінку споживача та формує його уявлення про продукцію. При цьому введення в оману може здійснюватися не лише шляхом поширення неправдивих відомостей, а й через неповне повідомлення інформації, акцентування уваги на окремих характеристиках товару або приховування істотних умов придбання продукції.

У цьому контексті особливого значення набуває проблема розмежування допустимого рекламного перебільшення та поширення інформації, що вводить в оману. Очевидно, що реклама за своєю природою передбачає акцентування уваги на позитивних характеристиках товару. Однак межа між маркетинговим прийомом та порушенням законодавства про захист від недобросовісної конкуренції залишається доволі умовною. Проблема полягає у відсутності чітких критеріїв визначення того, яка саме інформація здатна вплинути на економічну поведінку споживача. Саме на це звертають увагу В. Д. Сидор та Ю. В. Здебський які зазначають, що в Україні все ще не вистачає чітких критеріїв для визначення оманливої інформації. Відсутність належної правової регламентації часто призводить до неоднозначного тлумачення норм закону та зловживань з боку підприємств. Тому надзвичайно важливо, щоб правові норми відповідали сучасним умовам ринку і забезпечували ефективний захист споживачів та суб'єктів господарювання від маніпуляцій. Для вдосконалення правових підходів варто запровадити детальні критерії, які охоплюватимуть всі аспекти інформації про товари, такі як походження, якість та ціну, а також конкретні норми для маркетингових практик, забороняючи маніпулятивну рекламу [2].

Важливе значення для формування підходів до кваліфікації поширення неправдивої інформації має судово-практика Верховного Суду. Зокрема, у справі щодо маркування вин «LAMBRUSCO» Верховний Суд підтримав позицію АМКУ щодо того, що використання на етикетках тверджень про «італійське походження» та «італійську технологію виробництва» формувало у споживача враження про іноземне походження продукції, хоча фактично вина були українського виробництва. Суд зазначив, що для встановлення порушення до-

статньо самого факту можливого впливу відповідної інформації на поведінку споживача [3].

Показовою є правова позиція Верховного Суду, відповідно до якої для кваліфікації дій як недобросовісної конкуренції не є обов'язковим встановлення реального настання негативних наслідків для конкурентів чи споживачів. Достатнім є встановлення самого факту поширення інформації, здатної вплинути на наміри споживача щодо придбання товару чи послуги [4].

Окремою проблемою наразі є поширення неправдивої інформації у цифровому середовищі. Верховний Суд звертає увагу на те, що використання соціальних мереж, маркетплейсів, таргетованої реклами та прихованого просування товарів суттєво ускладнює процес фіксації порушення та встановлення осіб, відповідальних за поширення відповідної інформації. Саме тому питання належної фіксації електронних доказів сьогодні набуває особливого значення у справах про недобросовісну конкуренцію [5]. На практиці ця проблема вирішується шляхом забезпечення доказів за допомогою спеціалізованих програмно-технічних комплексів (зокрема, фіксації контенту в архівах на кшталт Wayback Machine або через сервіси e-Evidence), проведення судово-експертних досліджень комп'ютерної техніки та програмного забезпечення, а також нотаріального засвідчення скріншотів вебсторінок.

Підсумовуючи викладене, варто наголосити, що правова природа правопорушень, пов'язаних із поширенням інформації, що вводить в оману, зумовлює особливий підхід до процесу їх кваліфікації та доказування. Головна специфіка полягає в тому, що захист від недобросовісної конкуренції у цій сфері спрямований на запобігання негативних наслідків, через що визначальним критерієм є не настання реальних збитків, а сама лише потенційна можливість дезорієнтації споживача та викривлення його економічної поведінки. З огляду на це, правозастосовча практика судів та Антимонопольного комітету України має базуватися на аналізі загального враження від реклами, а не на буквальному трактуванні окремих слів чи фраз. Для підвищення ефективності захисту конкурентного середовища нагальною потребою є чітке нормативне розмежування між допустимим маркетинговим перебільшенням та протиправним введенням в оману. Закріплення об'єктивних критеріїв оцінки інформації дозволить мінімізувати суб'єктивізм при розгляді таких справ, забезпечить реальну дієвість принципів добросовісної конкуренції та створить стабільні правові умови для розвитку ринку.

Список використаних джерел

1. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 07 черв. 1996 р. № 236/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України.*

1996. № 36. Ст. 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80>

2. Сидор В. Д., Здебський Ю. В. Проблематика існуючих в Україні критеріїв оцінки інформації, що вводить в оману, судова практика та правозастосовна позиція Антимонопольного комітету України. *Legal Bulletin*. 2024. № 13. С. 65–71. DOI: <https://doi.org/10.31732/2708-339X-2024-13-A9>.

3. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 30 серп. 2022 р. у справі № 910/2328/21. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105961061>

4. Селіваненко В. Конкуренційні спори: тенденції судової практики захисту від недобросовісної конкуренції. Офіційний вебпортал Судової влади України. 2023. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1316884/>

5. Постанова Верховного Суду від 14 груд. 2022 р. у справі № 454/2743/19 (провадження № 61-8616св22). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107938372>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМІ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ВИКЛИКИ ТА ПРОБЛЕМИ

КОДИНЕЦЬ А. О.,

*д.ю.н., професор, директор
НДІ інтелектуальної власності НАПрН України,
професор кафедри інтелектуальної власності
та інформаційного права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

На сучасному етапі розвитку національної економіки питання, пов'язані із комерціалізацією результатів інтелектуальної діяльності, набувають все більшої актуальності. Повоєнна розбудова України має ґрунтуватися на засадах впровадження та широкого використання результатів інноваційної діяльності. Зазначене, передбачає завершення трансформації нормативних процедур оновлення законодавства України у сфері інтелектуальної власності, приведення його у відповідність до загальноєвропейських принципів та положень, що є необхідною умовою реалізації євроінтеграційних засад розвитку нашої держави.

Одним із факторів, покликаних забезпечити полегшення процедур комерціалізації прав інтелектуальної власності та залучення інновацій у національну економіку є спрощення умов забезпечення правової охорони об'єктів інтелектуальної власності та дерегуляція відносин трансферу технологій.

Правовими формами комерціалізації інтелектуальної власності виступають договори щодо розпоряджання майновими правами інтелектуальної власності. Найпоширенішими правовими формами комерціалізації інтелектуальної власності, як і цивільного обороту в сфері інтелектуальної власності у цілому, є ліцензійний договір та договір про передання майнових прав інтелектуальної власності на об'єкт права інтелектуальної власності.

Аналіз нормативних положень спеціального закону у сфері трансферу технологій — Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» свідчить про складність реалізації на практиці відповідних нормативних процедур та про надмірну зарегульованість відносин трансферу. Незважаючи на позитивну направленість Закону, як це простежується у його преамбулі (цей Закон ... спрямований на забезпечення ефективного використання науково-технічного та інтелектуального потенціалу України, технологічності виробництва продукції, охорони майнових прав на вітчизняні технології та/або їх складові на території держав, де планується або здійснюється їх використання, розширення міжнародного науково-технічного співробітництва у цій сфері [1]), фактична реалізація його положень призводить до суттєвих проблем правозастосування.

Передусім, відзначимо надмірну зарегульованість нормативних вимог щодо договірного оформлення відносин трансферу технологій. Так, згідно із положеннями ст. 19 Закону істотними умовами договору про трансфер технологій є: 1) перелік складових технологій, що передаються (з визначенням їх функціональних властивостей та гарантованих показників); 2) ціна технологій чи розмір плати за їх використання; 3) строки, місце та спосіб передачі технологій та/або їх складових; 4) умови передачі технічних знань, необхідних для монтажу, експлуатації та забезпечення функціонування обладнання, придбання чи оренди, монтажу і використання машин, обладнання, комплектувальних частин та матеріалів; 5) розмір, порядок та умови виплати винагороди за використання технологій, а також вид виплат (разові платежі — паушальні, періодичні відрахування — роялті або інші види виплат); 6) відповідальність сторін за порушення умов договору; 7) порядок вирішення спірних питань стосовно виконання умов договору.

Договори про трансфер технологій повинні включати також умови щодо: 1) ліцензії та її умови на використання технологій та їх

складових; 2) територіальних обмежень (заборона використовувати передані за договором технології, її складові на території, не передбаченій у договорі); 3) обмежень галузі застосування технологій та їх складових; 4) порядку надання субліцензій на складові технології третім особам (у разі потреби включення третіх осіб у технологічний процес виробництва продукції), крім випадків передачі прав на використання знаків для товарів і послуг, комерційних (фірмових) найменувань, з визначенням обмежень права на використання технології та її складових, включаючи обмеження кола осіб, яким дозволено використовувати складові технологій і мати доступ до інформації про них; 5) передачі прав на ноу-хау, техніко-економічні обґрунтування, плани, інструкції, специфікації, креслення та інші інформаційні матеріали про технології та їх складові, необхідні для ефективного їх використання, включаючи обмеження, пов'язані з умовами збереження конфіденційності інформації про технології та їх складові під час їх використання; 6) проведення робіт з удосконалення технологій та їх складових і порядок надання сторонами інформації про ці вдосконалення; 7) надання консультацій та послуг з проектування, асистування та навчання кадрів, які забезпечують реалізацію технологій, і управлінського персоналу особи, якій передаються права на технології та її складові; 8) страхування технологій та їх складових; 9) порядку компенсації витрат, пов'язаних з трансфером технологій, включаючи пристосування технологій та їх складових до умов підприємства, наукової установи, організації та вищого навчального закладу, де вони будуть використовуватися, навчання персоналу; 10) обмежень, що стосуються діяльності сторін у разі закінчення строку дії договору, його розірвання або виникнення форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили).

Зазначені положення Закону, по суті, передбачають визнання як істотних (тобто, таких без яких договір не може бути укладений, а отже і не породжуватиме правові наслідки) дев'ятнадцяти умов. При цьому, окремі наведені у Законі умови договору (наприклад, порядок вирішення спірних питань стосовно виконання умов договору, обставини непереборної сили) не мають впливати на визнання договору укладеним, оскільки у разі їх недодержання — підлягають застосуванню відповідні норми ЦК України [2]. Так, згідно загальних норм цивільного законодавства: кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання (ст. 15 ЦК України); особа, яка порушила зобов'язання, звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання, якщо вона доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили (ст. 617 ЦК України). Відтак, не погодження зазначених положень у договорах про трансфер технологій не повинно мати наслідком їх

неукладеність, оскільки у такому випадку застосовуються відповідні нормативні засади ЦК України.

Відзначимо також, що наразі в Україні фактично реалізувати таку мову договору про трансфер як «страхування технологій та їх складових» (п. 8 ч. 2 ст. 19 Закону) є неможливим у силу відсутності нормативного регулювання такого виду страхової діяльності як страхування об'єктів інтелектуальної власності.

Відносини страхування регламентуються Закон України «Про страхування» від 18 листопада 2021 р., який набрав чинності 1 січня 2024 року [3]. Цей Закон став результатом імплементації положень законодавства ЄС, враховує сучасні тенденції розвитку світової фінансової інфраструктури та спрямований на формування ефективного, платіжеспроможного, сталого, конкурентного страхового ринку. Водночас, серед класів страхування, визначених ст. 4 Закону відсутні такі види страхування як страхування майнових прав інтелектуальної власності або страхування відповідальності у сфері інтелектуальної власності. Зазначене, унеможливорює практичну реалізацію положення про страхування технологій, навіть у випадку фіксації у договорів про трансфер технології такої умови.

Ще однією проблемою, яка виникає у процесі інноваційної діяльності бюджетних установ (наукових організацій та закладів вищої освіти), що обумовлює низький рівень інвестиційної привабливості результатів їх діяльності є відсутність нормативно врегульованої процедури погодження трансферу та реєстрації технологій, створених або придбаних за бюджетні кошти, які передаються юридичним особам, що зареєстровані в інших країнах, або фізичним особам-іноземцям.

Згідно Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» уповноважений орган з питань реалізації державної політики у сфері трансферу технологій приймає рішення щодо погодження трансферу технології, її складових, створених або придбаних за бюджетні кошти, юридичним особам, що зареєстровані в інших країнах, або фізичним особам-іноземцям або особам без громадянства та вносить дані про технологію та її складові до Державного реєстру переданих технологій. Порядок погодження трансферу та реєстрації технологій, створених або придбаних за бюджетні кошти, які передаються юридичним особам, що зареєстровані в інших країнах, або фізичним особам-іноземцям або особам без громадянства, визначається Кабінетом Міністрів України.

Констатуємо, що наразі такий порядок погодження трансферу технологій відсутній, що унеможливорює державний контроль за трансфером технологій, створених за бюджетні кошти на користь нерезидентів та обмежує можливість їх комерціалізації.

Таким чином, огляд законодавчого регулювання відносин щодо трансферу технологій стану дозволяє констатувати потребу впровадження системи правових актів у сфері комерціалізації прав на результати інноваційної діяльності, що передбачає суттєву зміну та оновлення нормативного регулювання зазначених відносин. Розробка та прийняття сучасних нормативних актів у сфері трансферу технологій має базуватися на засадах імплементації європейських стандартів охорони інтелектуальної власності та сприятиме підвищенню рівня регулювання інноваційної діяльності, забезпеченню ефективного використання інтелектуального потенціалу в умовах повоєнної розбудови економіки України.

Список використаних джерел

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14 вересня 2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16#Text>.
3. Закон України «Про страхування» від 18 листопада 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/85/96-%D0%B2%D1%80/ed20211219>.

**ВПЛИВ НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ
НА ІНВЕСТИЦІЙНУ ПРИВАБЛИВІСТЬ
БІЗНЕС-СТРУКТУР В УМОВАХ ВІЙНИ**

КОСЕНКО А. В.,

*кандидат економічних наук, доцент
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
м. Харків, Україна*

В умовах повномасштабної війни, що супроводжується глибокими трансформаційними процесами в економіці, різким підвищенням невизначеності та дестабілізацією ринкового середовища, проблема забезпечення добросовісної конкуренції набуває особливої актуальності [1; 3; 9]. Недобросовісна конкуренція, яка в мирний час розглядається як фактор викривлення ринкових механізмів, у воєнних умовах трансформується в системну загрозу економічній безпеці, інвестиційній стабільності та довгостроковому розвитку бізнес-структур [2; 7]. Інвестиційна привабливість підприємств, яка традиційно визначається через показники прибутковості, ризиковості та потенціалу зростання, зазнає суттєвого впливу саме через поширення недобросовісних конкурентних практик, що посилюються під впливом воєнних чинників.

Сутність впливу недобросовісної конкуренції на інвестиційну привабливість бізнес-структур полягає у формуванні додаткових ризиків, які виходять за межі класичних ринкових та фінансових загроз [4]. В умовах війни суб'єкти господарювання змушені функціонувати у середовищі обмеженого доступу до ресурсів, порушених логістичних ланцюгів, нестабільного попиту та високої волатильності макроекономічних показників [10]. У таких умовах будь-які прояви недобросовісної конкуренції, зокрема поширення неправдивої інформації, маніпуляції цінами, копіювання продукції, зловживання ринковою владою або використання адміністративних ресурсів, значно посилюють невизначеність та підвищують рівень інвестиційного ризику [5; 9; 12].

Особливістю воєнного періоду є те, що недобросовісна конкуренція набуває нових форм, зумовлених як цифровізацією економіки, так і специфікою кризового функціонування ринків. Зокрема, спостерігається активізація інформаційних впливів, спрямованих на дискредитацію конкурентів, створення штучних бар'єрів для доступу до ресурсів, а також використання нестабільності регуляторного середовища для отримання неправомірних конкурентних переваг. У таких умовах інвестори стикаються з проблемою асиметрії інформації, яка значно ускладнює об'єктивну оцінку фінансового стану та перспектив розвитку підприємств.

Вплив недобросовісної конкуренції на інвестиційну привабливість проявляється через декілька взаємопов'язаних каналів. По-перше, відбувається зниження довіри до ринкового середовища загалом, що призводить до скорочення обсягів як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій. Інвестори, оцінюючи ризики вкладень, враховують не лише макроекономічні показники та політичну стабільність, але й рівень прозорості конкурентного середовища. Поширення недобросовісних практик формує уявлення про високий рівень інституційної слабкості, що негативно впливає на рішення щодо інвестування.

По-друге, недобросовісна конкуренція безпосередньо впливає на фінансові результати підприємств, знижуючи їхню прибутковість та ринкову вартість. Викривлення цінових механізмів, втрата ринкових позицій через недобросовісні дії конкурентів, додаткові витрати на захист репутації та правові процедури зменшують інвестиційну привабливість бізнес-структур. У воєнних умовах, коли доступ до фінансових ресурсів є обмеженим, такі втрати можуть мати критичний характер і призводити до втрати платоспроможності або навіть припинення діяльності підприємства.

По-третє, важливим аспектом є вплив на довгострокові очікування інвесторів. Недобросовісна конкуренція створює середовище,

в якому інноваційна діяльність стає менш привабливою, оскільки результати інновацій можуть бути швидко скопійовані або нівельовані через неправомірні дії конкурентів. Це призводить до зниження інвестицій у дослідження та розробки, що негативно впливає на загальний рівень технологічного розвитку економіки.

Окрему увагу слід приділити впливу недобросовісної конкуренції на репутаційний капітал підприємств, який є важливим нематеріальним активом у процесі залучення інвестицій. У воєнних умовах інформаційні атаки, поширення фейкових новин та дискредитація бізнесу можуть мати значно сильніший ефект, ніж у стабільному середовищі, оскільки інвестори стають більш чутливими до будь-яких сигналів про ризики. Втрата репутації або навіть її часткове погіршення може призвести до відмови інвесторів від співпраці або до суттєвого підвищення вартості капіталу.

З позицій інституційної економіки, поширення недобросовісної конкуренції в умовах війни свідчить про послаблення формальних та неформальних інститутів, що регулюють економічну діяльність. Недостатня ефективність антимонопольного регулювання, обмежені можливості судової системи, а також пріоритетність військових завдань у державній політиці створюють передумови для зростання кількості порушень конкурентного законодавства. У таких умовах бізнес-структури змушені самостійно адаптуватися до нових викликів, що часто призводить до зниження їх інвестиційної привабливості.

Водночас слід зазначити, що вплив недобросовісної конкуренції не є однозначно негативним для всіх суб'єктів господарювання. У деяких випадках окремі підприємства можуть отримувати короткострокові вигоди від використання таких практик, проте у довгостроковій перспективі це призводить до деградації конкурентного середовища та зниження загальної ефективності економіки. Для інвесторів важливим є не лише поточний фінансовий стан підприємства, але й сталість та передбачуваність умов його функціонування, які значною мірою залежать від рівня добросовісності конкуренції.

У контексті повоєнного відновлення економіки проблема забезпечення добросовісної конкуренції набуває стратегічного значення. Формування сприятливого інвестиційного клімату неможливе без створення ефективних механізмів протидії недобросовісній конкуренції, підвищення прозорості ринків та зміцнення інституційної спроможності держави. Важливим напрямом є також гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами, що сприятиме залученню іноземних інвестицій та інтеграції у глобальні економічні процеси.

Таким чином, недобросовісна конкуренція в умовах війни виступає одним із ключових факторів, що визначають інвестиційну при-

вабливість бізнес-структур. Її вплив є комплексним і проявляється через зростання ризиків, зниження довіри, погіршення фінансових результатів та обмеження інноваційного розвитку. Подолання цих негативних тенденцій потребує системного підходу, який включає вдосконалення правового регулювання, розвиток інституцій, підвищення рівня корпоративної відповідальності та формування культури добросовісної конкуренції, що є необхідною умовою забезпечення сталого економічного розвитку в умовах воєнних та повоєнних трансформацій.

Список використаних джерел

1. Перерва П. Г., Кобелева Т. О., Романчик Т. В. Комплаєнс як фактор інноваційного розвитку підприємства. Інформація та знання в системі управління інноваційним розвитком: монографія. Розд. 5.2 / заг. ред. Ю. С. Шипуліна. Суми : Триторія, 2018. С. 205–220.
2. Ткачова Н.П. Перерва П.Г., Кобелева Т.О., Формування інноваційної та інвестиційної політики промислового підприємства на засадах збалансованої системи показників. *Вісник НТУ «ХПІ»* : зб. наук. пр. Темат. вип. : Технічний прогрес та ефективність виробництва. Харків : НТУ «ХПІ», 2015. № 59 (1168). С. 96–100. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/20638>
3. Жегус О.В., Перерва, П.Г. Науково-інноваційний потенціал України та сучасні проблеми його використання. *Вісник НТУ «ХПІ»* : зб. наук. пр. Темат. вип. : Технічний прогрес та ефективність виробництва. Харків : НТУ «ХПІ», 2011. № 26 (1168). С. 174–181.
4. Косенко О.П., Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Кон'юнктура технологічного ринку: оцінка ризиків комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності. *Вісник НТУ «ХПІ»* : зб. наук. пр. Харків : НТУ «ХПІ», 2014. № 33 (1076). С. 76–87.
5. Кобелева Т.О., Перерва П.Г., Ткачова Н.П. Методичні засади моніторингу кон'юнктури ринку асинхронних електродвигунів. *Управління розвитком*. Харків: ХНЕУ. 2011. № 4. С. 258–260.
6. Перерва П.Г. Організація та управління інноваційною діяльністю: підручник / за ред. П.Г. Перерви, С.А. Меховича, М.І. Погорелова. Харків: НТУ «ХПІ», 2008. 1025 с.
7. Тютюнник С. В., Перерва П. Г., Лега О. В., Тютюнник Ю. М. Прибуток як основа фінансової стійкості та стратегічного розвитку підприємства. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 7. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14790464>
8. Будник А.М., Лега О.В. Історичні аспекти формування поняття «необоротні активи». *Економічні науки*. 2014. № 5(08). С.63-66.
9. Перерва П.Г., Лега О.В., Яловега Л. В. Податкове планування як інструмент системи управління підприємством. *Вісник Полтавського державного аграрного університету. Серія: Економіка*,

управління та фінанси. 2024. Вип. 1. С. 58–62. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdau.eco.2024.1.9>

10. Ткачова Н.П., Перерва П.Г. Моделювання стратегічної політики маркетингу конкурентоспроможності на засадах бенчмаркінгу. *Економічні науки: зб. наук. праць. Сер.: Економіка та менеджмент*. Луцьк: ЛНТУ, 2012. Вип. 9 (34), ч. 2. С. 10–23. <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/26762>

11. Косенко О.П., Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Кон'юнктура технологічного ринку: оцінка ризиків комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності. *Вісник НТУ «ХПІ»* : зб. наук. пр. Харків : НТУ «ХПІ», 2014. № 33 (1076). С. 76–87.

12. Кобелева Т.О., Перерва П.Г., Ткачова Н.П. Формування кон'юнктури ринку електротехнічної продукції. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»* : зб. наук. праць. Сер. : Проблеми економіки та управління. Львів : Львівська політехніка, 2015. № 815. С. 118–125.

НЕДОБРОСОВІСНА РЕКЛАМА В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ: ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ

КОСЕНКО О. П.,

*доктор економічних наук, професор
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
м. Київ, Україна*

В умовах стрімкої цифровізації економіки та зростання ролі соціальних мереж як ключових каналів комунікації між бізнесом і споживачами особливої актуальності набуває проблема недобросовісної реклами, яка поширюється через цифрові платформи та чинить суттєвий вплив на поведінку споживачів [1; 5]. Соціальні мережі трансформували класичні підходи до рекламної діяльності, забезпечивши безпрецедентні можливості для персоналізації контенту, таргетування аудиторії та інтерактивної взаємодії, що, водночас, створило сприятливе середовище для поширення недобросовісних практик [2]. У цьому контексті проблема формування ефективних правових механізмів захисту прав споживачів набуває особливої значущості як з точки зору теорії права, так і з позицій практичного регулювання цифрових ринків.

Сутність недобросовісної реклами в соціальних мережах полягає у використанні інформаційного впливу, що вводить споживача в оману, спотворює його уявлення про товар або послугу чи приховує істотні умови їх придбання [3; 8; 11]. Особливістю такої реклами є її

інтегрованість у контент, що споживається користувачами, а також використання механізмів нативної реклами, інфлюенсер-маркетингу та алгоритмічного просування. Це призводить до розмивання меж між комерційною та некомерційною інформацією, що ускладнює ідентифікацію рекламного повідомлення як такого і знижує критичне сприйняття інформації з боку споживачів [4; 12].

Значною проблемою є використання прихованої реклами, коли комерційні повідомлення маскуються під особисті рекомендації блогерів або звичайний користувацький контент. У таких випадках споживач не усвідомлює, що піддається рекламному впливу, що порушує принципи прозорості та добросовісності [5; 9]. Крім того, поширення недостовірної або перебільшеної інформації про властивості товарів і послуг, маніпуляції з відгуками та рейтингами, а також використання фальшивих акаунтів для просування продукції створюють додаткові ризики для споживачів.

Правове регулювання недобросовісної реклами в соціальних мережах стикається з низкою викликів, пов'язаних із транснаціональним характером цифрових платформ, швидкістю поширення інформації та складністю ідентифікації суб'єктів правопорушення [10]. Традиційні норми рекламного законодавства часто не враховують специфіку цифрового середовища, що обумовлює необхідність їх адаптації до нових умов. Зокрема, виникає потреба у чіткому визначенні статусу інфлюенсерів як суб'єктів рекламної діяльності, встановленні вимог до маркування рекламного контенту та запровадженні відповідальності за порушення цих вимог.

Важливим елементом правових механізмів захисту прав споживачів є забезпечення прозорості рекламної діяльності. Це передбачає обов'язок чіткого позначення рекламного контенту, розкриття інформації про комерційний характер повідомлення та надання достовірних відомостей про товар або послугу. У цьому контексті особливу роль відіграють стандарти саморегулювання, які розробляються професійними об'єднаннями та спрямовані на формування етичних норм поведінки учасників ринку.

Не менш важливим є питання відповідальності за поширення недобросовісної реклами. У цифровому середовищі відповідальність може покладатися не лише на рекламодавців, але й на посередників, зокрема платформи соціальних мереж, які забезпечують розповсюдження контенту. Це викликає дискусії щодо меж відповідальності таких платформ, їх обов'язків щодо моніторингу контенту та можливостей впливу на користувачів. Водночас надмірне покладання відповідальності на платформи може призвести до обмеження свободи вираження поглядів, що потребує досягнення балансу між захистом прав споживачів і дотриманням фундаментальних прав.

З точки зору практичного застосування правових механізмів, важливим є забезпечення ефективного контролю за дотриманням законодавства про рекламу. Це включає діяльність державних органів, спрямовану на виявлення порушень, застосування санкцій та інформування споживачів про їхні права. У цьому контексті особливого значення набуває використання цифрових технологій для моніторингу рекламного контенту, аналізу великих даних та виявлення недобросовісних практик.

Окрему увагу слід приділити підвищенню рівня правової обізнаності споживачів, що є важливим елементом їх захисту. Умови цифрового середовища вимагають від споживачів нових компетенцій, зокрема здатності критично оцінювати інформацію, розпізнавати рекламні повідомлення та усвідомлювати ризики, пов'язані з їх сприйняттям. Освітні та інформаційні кампанії можуть відігравати важливу роль у формуванні відповідальної поведінки споживачів.

У міжнародному контексті спостерігається тенденція до посилення регулювання цифрової реклами, зокрема через запровадження вимог до прозорості алгоритмів, захисту персональних даних та відповідальності платформ. Гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами є важливою умовою ефективного захисту прав споживачів, особливо з огляду на глобальний характер діяльності соціальних мереж.

Таким чином, недобросовісна реклама в соціальних мережах є складним правовим та економічним явищем, що потребує комплексного підходу до регулювання. Ефективні правові механізми захисту прав споживачів мають поєднувати нормативне регулювання, саморегулювання ринку, технологічні інструменти контролю та підвищення рівня обізнаності споживачів. Лише за умов інтегрованого підходу можливо забезпечити баланс між розвитком цифрової економіки та захистом прав споживачів, що є ключовою передумовою формування справедливого та прозорого ринкового середовища.

Список використаних джерел

1. Косенко О.П., Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Кон'юнктура технологічного ринку: оцінка ризиків комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності. *Вісник НТУ «ХПІ»* : зб. наук. пр. Харків : НТУ «ХПІ», 2014. № 33 (1076). С. 76–87.

2. Кобелева Т.О., Перерва П.Г., Ткачова Н.П. Методичні засади моніторингу кон'юнктури ринку асинхронних електродвигунів. *Управління розвитком*. Харків: ХНЕУ. 2011. № 4. С. 258–260.

3. Перерва П. Г., Кобелева Т. О., Романчик Т. В. Комплаєнс як фактор інноваційного розвитку підприємства. *Інформація та знання в системі управління інноваційним розвитком: монографія*. Розд. 5.2 / заг. ред. Ю. С. Шипуліна. Суми : Триторія, 2018. С. 205–220.

4. Ткачова Н.П., Перерва П.Г., Кобелева Т.О., Формування інноваційної та інвестиційної політики промислового підприємства на засадах збалансованої системи показників. *Вісник НТУ «ХПІ»* : зб. наук. пр. Темат. вип. : Технічний прогрес та ефективність виробництва. Харків : НТУ «ХПІ», 2015. № 59 (1168). С. 96–100. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/20638>
5. Жегус О.В., Перерва, П.Г. Науково-інноваційний потенціал України та сучасні проблеми його використання. *Вісник НТУ «ХПІ»*: зб. наук. пр. Темат. вип. : Технічний прогрес та ефективність виробництва. Харків : НТУ «ХПІ», 2011. № 26 (1168). С. 174–181.
6. Перерва П.Г. Організація та управління інноваційною діяльністю: підручник / за ред. П.Г. Перерви, С.А. Меховича, М.І. Погорелова. Харків: НТУ «ХПІ», 2008. 1025 с.
7. Тютюнник С. В., Перерва П. Г., Лега О. В., Тютюнник Ю. М. Прибуток як основа фінансової стійкості та стратегічного розвитку підприємства. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 7. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14790464>
8. Будник А.М., Лега О.В. Історичні аспекти формування поняття «необоротні активи». *Економічні науки*. 2014. № 5(08). С. 63–66.
9. Перерва П.Г., Лега О.В., Яловега Л. В. Податкове планування як інструмент системи управління підприємством. *Вісник Полтавського державного аграрного університету. Серія: Економіка, управління та фінанси*. 2024. Вип.1. С. 58–62. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdau.eco.2024.1.9>
10. Ткачова Н.П., Перерва П.Г. Моделювання стратегічної політики маркетингу конкурентоспроможності на засадах бенчмаркінгу. *Економічні науки: зб. наук. праць. Сер.: Економіка та менеджмент*. Луцьк: ЛНТУ, 2012. Вип. 9 (34), ч. 2. С. 10–23. <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/26762>
11. Косенко О.П., Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Кон'юнктура технологічного ринку: оцінка ризиків комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності. *Вісник НТУ «ХПІ»* : зб. наук. пр. Харків : НТУ «ХПІ», 2014. № 33 (1076). С. 76–87.
12. Кобелева Т.О., Перерва П.Г., Ткачова Н.П. Формування кон'юнктури ринку електротехнічної продукції. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»* : зб. наук. праць. Сер. : Проблеми економіки та управління. Львів : Львівська політехніка, 2015. № 815. С. 118–125.

РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО ЗАХИСТУ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ

ЛЕНГО Юлія,

*науковий співробітник центру правового забезпечення
розвитку науки і технологій
НДІ інтелектуальної власності НАПрН України
м. Київ, Україна*

Розвиток законодавства України щодо захисту комерційної таємниці проходить тривалий шлях — від перших згадок у часи становлення незалежності до адаптації під сучасні європейські стандарти.

З проголошенням 16.07.1990 р. державного суверенітету України [1] точкою відліку для правової охорони та захисту комерційної таємниці в Україні став Закон України «Про підприємства в Україні» від 27.03.1991 р. [2], який вперше на законодавчому рівні ввів в обіг поняття «комерційна таємниця». Так, відповідно до ст. 30 цього закону під комерційною таємницею підприємства розумілися відомості, пов'язані з виробництвом, технологічною інформацією, управлінням, фінансами та іншою діяльністю підприємства, що не є державною таємницею, розголошення (передача, витік) яких може завдати шкоди його інтересам (ч. 1). Склад і обсяг відомостей, що становлять комерційну таємницю, порядок їх захисту визначаються керівником підприємства. Відомості, які не можуть становити комерційної таємниці, визначаються Кабінетом Міністрів України (ч. 2). Відповідальність за розголошення відомостей, які становлять комерційну таємницю підприємства, і порядок охорони таких відомостей встановлюються законодавчими актами України (ч.3).

Виходячи із положень ч. 2 ст. 30 закон [2] дозволив Кабінету Міністрів України визначати перелік відомостей, які не можуть становити комерційну таємницю. Це було реалізовано в Постанові Кабінету Міністрів України № 611 від 09.08.1993 р. [3], яка діє й досі.

Слід відмітити, що ч. 3 ст. 30 Закону України «Про підприємства в Україні» [2] містила бланкетне посилання до інших законодавчих актів України, що ускладнювало вирішення питань щодо механізму захисту прав на комерційну таємницю.

Прийняття 02.10.1992 р. Закону України «Про інформацію» [4], який регулює відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації, заклало основи інформаційного права, закріпив право на інформацію та його гарантії, визначив основні принципи інформаційних відносин, напрямки державної інформаційної політики та порядок доступу до інформації, що стало важливим етапом у розвитку правового регулювання комерційної таємниці. Цей закон [4] визначає інформацію, як

об'єкт права власності, що може бути предметом володіння, користування та розпорядження. Крім того, законодавці ввели поняття «режим доступу до інформації», в залежності якого інформація поділяється на відкриту та таку, що має обмежений доступ. Інформація з обмеженим доступом відповідно до Закону України «Про інформацію» в редакції від 02.10.1992 р. поділяється на конфіденційну та таємну (ст. 20), в новій редакції від 13.01.2011 р. — на конфіденційну, таємну та службову інформацію (ст. 21).

Відповідно до видів режиму доступу до інформації, визначених Законом України «Про інформацію», та враховуючи те, що комерційною таємницею є інформація, пов'язана із діяльністю підприємства, розголошення якої може завдати шкоди його інтересам, то остання є різновидом конфіденційної інформації, яка в свою чергу є інформацією з обмеженим доступом.

Наступним важливим етапом формування системи захисту комерційної таємниці став її розвиток в законодавстві про захист від недобросовісної конкуренції. Спеціальне регулювання відносин, пов'язаних із комерційною таємницею, в Україні стало можливим завдяки прийняттю 18.02.1992 р. Закону України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» [5], який спрямований, зокрема на захист комерційної таємниці від недобросовісної конкуренції та визначає правові основи обмеження і попередження монополізму, недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності та здійснення державного контролю за додержанням норм антимонопольного законодавства.

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» [5], в редакції 18.02.1992 р. недобросовісною конкуренцією є, зокрема отримання, використання, розголошення комерційної таємниці з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця. Проте, з 03.03.1998 р. [6] ст. 7 цього закону [5] викладена у новій редакції, яка містить бланкетне посилання про те, що правові засади захисту від недобросовісної конкуренції визначаються Законом України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [7], який прийнято 07.06.1996 р. Цей закон закрив практичні механізми від протиправних дій конкурентів. Комерційній таємниці присвячена глава 4 цього закону, яка містить чотири статті, які чітко кваліфікують як правопорушення такі дії: неправомірне збирання комерційної таємниці (ст. 16), розголошення комерційної таємниці (ст. 17), схилення до розголошення комерційної таємниці (ст. 18) та неправомірне використання комерційної таємниці (ст. 19).

З прийняттям Закону України «Про внесення змін і доповнень

до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів України та Кодексу України про адміністративні правопорушення» від 28.01.1994 р. [8], розвинувся інститут юридичної відповідальності за порушення прав на комерційну таємницю. Цим законом [8] доповнено главу VI «Господарські злочини» Кримінального кодексу від 28.12.1960 р. [9] двома статтями: ст. 148-6 «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну таємницю» та ст. 148-7 «Розголошення комерційної таємниці» (згідно нового Кримінального кодексу України від 05.04.2001 р. [10], який введено в дію з 01.09.2001 р., — ст. 231, 232 відповідно). Кодекс про адміністративні правопорушення [11] доповнено статтею 164-3, яка передбачає відповідальність за порушення правил недобросовісної конкуренції, зокрема отримання, використання, розголошення комерційної таємниці з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця.

Справжня революція в правовому регулюванні комерційної таємниці відбулась з прийняттям Цивільного кодексу України (ЦКУ) [12] та Господарського кодексу України (ГКУ) [12], які набрали чинності 01.01.2004 р. З прийняттям ГКУ Закон України «Про підприємства в Україні» [2] втратив чинність.

ЦКУ та ГКУ перевели комерційну таємницю з площини суто «захисту інформації» у площину інтелектуальної власності. Так, ст. 420, 505–508 ЦКУ: визначено комерційну таємницю як об'єкт інтелектуальної власності; закріплено сукупність суттєвих ознак комерційної таємниці: секретність інформації (є невідомою та не є легкодоступною), комерційну цінність у зв'язку з її невідомістю іншим особам, володілець (суб'єкт господарювання) вживає адекватних заходів щодо збереження її в таємниці; визначено майнові права на комерційну таємницю (право на використання, виключне право дозволяти використання та перешкоджати неправомірному розголошенню, збиранню або використанню комерційної таємниці); визначено строк чинності комерційної таємниці, який обмежується строком існування її сукупності суттєвих ознак; а також зобов'язання охороняти комерційну таємницю органами державної влади. Ст. 36, 162 ГКУ доповнює положення ЦКУ, але з акцентом на суб'єкти господарювання. Ст. 36 ГКУ практично дублює ч.1-2 ст. 30 Закону України «Про підприємства в Україні» [2] щодо визначення поняття комерційної таємниці; права суб'єкта господарювання (керівника підприємства) самостійно визначати склад та обсяг відомостей, що становлять комерційну таємницю. Ч. 2–5 ст. 36 ГКУ дублює положення ст. 16–19 Законом України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [7], що визначають протиправні дії щодо комерційної таємниці.

Підписання в 2014 р. Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [14] дало поштовх для гармонізації українського законодавства із Директивою (ЄС) 2016/943 від 08.06.2016 р. про захист нерозкритих ноу-хау та бізнес інформації (комерційної таємниці) проти їх неправомірного отримання, використання та розкриття [15].

З розробленням в 2019–2020 рр. Концепції щодо основних напрямів системного оновлення Цивільного Кодексу України [16] визначено стратегічні напрями модернізації цивільного законодавства України, зокрема щодо правового регулювання комерційної таємниці. Цією Концепцією запропоновано внести зміни до ЦКУ, які забезпечать адаптацію правових режимів охорони комерційної таємниці до вимог законодавства ЄС. Так, у Концепції, зокрема зазначено, що у складі комерційної таємниці виділяють два види об'єктів: творчого характеру — ноу-хау та нетворчого — бізнесової інформації (§ 4.4).

У рамках реалізації Концепції в оновленому проекті Цивільного кодексу України від 09.04.2026 р. [17] відбулася фундаментальна переоцінка юридичної природи комерційної таємниці. Комерційну таємницю запропоновано виключити з переліку традиційних об'єктів права інтелектуальної власності. При цьому до комерційної таємниці застосовують приписи про право інтелектуальної власності, якщо іншого не визначено законом і це не суперечить природі таких об'єктів. Юридичну охорону комерційної таємниці здійснюють відповідно до цього Кодексу та/або іншого закону (ст. 596 [17]).

11.03.2026 р. Міністерство економіки України оприлюднило комплексний проект Закону «Про захист комерційних таємниць» [18], що стало фінальним кроком імплементації Директиви (ЄС) 2016/943.

Аналіз проектів ЦКУ [17] та закону [18] свідчить про те, що ці проекти мають термінологічну неузгодженість щодо видів комерційної таємниці. У цих проектах використовуються поняття: «нерозкрита ділова інформація» (ч. 1 ст. 596 [17]), «ділова інформація» (ч. 2 ст. 703 [17]), «інформація про господарську діяльність» (ч. 1 ст. 1 [18]). Розбіжності в термінології одного з видів комерційної таємниці є незрозумілим: чи йдеться у зазначених статтях про один вид нерозкритої інформації, що становить комерційну таємницю, чи про різні.

Слід також відмітити, у цих проектах, наводиться визначення поняття «комерційної таємниці» та «ноу-хау», проте відсутнє визначення поняття «нерозкритої ділової інформації».

Отже, еволюція національного законодавства щодо захисту комерційної таємниці пройшла шлях від перших нормативних актів початку 1990-х років до масштабної гармонізації із законодавством ЄС у нових проектах Цивільного кодексу України та спеціального Закону України «Про захист комерційних таємниць» 2026 року. Вод-

ночас сучасний етап реформування потребує усунення термінологічних неузгодженостей та законодавчого заповнення прогалин щодо визначення окремих видів нерозкритої інформації.

Список використаних джерел:

1. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990р. № 55-ХІІ. Відомості Верховної Ради УРСР. 1990. № 31, ст. 429.
2. Про підприємства в Україні : закон України від 27.03.1991р. № 887-ХІІ. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 24, ст. 272.
3. Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці : постанова Кабінету Міністрів України № 611 від 09.08.1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/611-93-%D0%BF#Text>.
4. Про інформацію : закон України від 02.10.1992 р. № 2657-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48, ст. 650.
5. Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності : закон України від 18.02.1992 р. № 2132-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 21, ст. 296.
6. Про внесення змін до Закону України «Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» : закон України від 03.03.1998 р. № 154/98-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 34, ст.229.
7. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 р. № 236/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 36, ст. 164.
8. Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів України та Кодексу України про адміністративні правопорушення : закон України від 28.01.1994 р. № 3888-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 19, ст.111.
9. Кримінальний кодекс від 28.12.1960 р. введено в дію з 01.04.1961 р. Законом УРСР від 28.12.1960 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KD0006?an=484919> (дата звернення 29.05.2026р.).
10. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-ІІІ. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26, ст. 131.
11. Кодекс про адміністративні правопорушення. Введено в дію з 01.06.1985 р. Постановою Верховної Ради УРСР від 07.12.1984 р. № 8074-X. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KD0005> (дата звернення 29.05.2026р.).
12. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. №№ 40–44, ст. 356.
13. Господарський кодекс України від 16.01.2003р. № 436-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144. (втратив чинність на підставі Закону № 4196-ІХ від 09.01.2025 р.).

14. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікована Законом України 16.09.2014 р. № 1678-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення 29.05.2026р.).

15. Directive (EU) 2016/943 of the European Parliament and of the Council of 8 June 2016 on the protection of undisclosed know-how and business information (trade secrets) against their unlawful acquisition, use and disclosure. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016L0943&rid=5> (дата звернення 29.05.2026р.)

16. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: АртЕк, 2020. 128 с. URL: <https://pravo.ua/wp-content/uploads/2021/01/Proekt-Koncepcii-onovlennja-Civilnogo-kodeksu-Ukraini.pdf> (дата звернення 29.05.2026р.)

17. Проект Цивільного кодексу України (реєстр. № 15150 від 09.04.2026 р.). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69837> (дата звернення 29.05.2026 р.)

18. Проект Закону України «Про захист комерційних таємниць». URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail/61629292-564b-40ed-a197-e4fda8a79f94> (дата звернення 29.05.2026 р.).

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЗБИТКІВ ВІД ВИКОРИСТАННЯ ЧУЖИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА КОМЕРЦІЙНИХ НАЗВ

МАСАЛАБ О.В.,
аспірант

БЕРДОС М.П.,
аспірант

ОСТАПЕНКО Д.С.,
аспірант

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
м. Харків, Україна*

Теоретичні підходи до оцінки збитків від використання чужих позначень та комерційних назв становлять важливий напрям сучасних досліджень у сфері інтелектуальної власності та конкурентної економіки [1, 5, 9]. Актуальність цієї проблематики зумовлена зростанням ролі нематеріальних активів у формуванні вартості бізнесу, підвищенням рівня конкуренції на ринках, а також поширенням недобросовісних практик, пов'язаних із неправомірним використанням засобів індивідуалізації суб'єктів господарювання.

У сучасній економічній теорії позначення та комерційні назви розглядаються як ключові елементи брендингу, що забезпечують ідентифікацію товарів і послуг, формують довіру споживачів та створюють додану вартість [2, 7]. Їх неправомірне використання призводить до багатовимірних збитків, які охоплюють як прямі фінансові втрати, так і непрямі ефекти, пов'язані зі зниженням репутаційного капіталу, втратою ринкових позицій та ерозією бренду [3, 10]. Відтак, розроблення теоретично обґрунтованих підходів до оцінки таких збитків є необхідною передумовою ефективного захисту прав інтелектуальної власності.

У теоретичному вимірі можна виокремити кілька базових підходів до оцінки збитків від використання чужих позначень і комерційних назв. Перший із них — витратний підхід — базується на визначенні обсягу витрат, необхідних для створення аналогічного об'єкта інтелектуальної власності або відновлення порушених прав [11]. У контексті комерційних позначень це можуть бути витрати на маркетингові кампанії, просування бренду, формування ділової репутації. Однак даний підхід має обмеження, оскільки не враховує потенційну здатність бренду генерувати дохід у майбутньому та не відображає реальних втрат від втрати унікальності.

Другий підхід — дохідний — ґрунтується на оцінці втраченої вигоди (упущеного прибутку), яка виникає внаслідок неправомірного використання позначення іншими суб'єктами [12]. У межах цього підходу ключовим є визначення різниці між фактичними доходами правовласника та тими доходами, які він міг би отримати за відсутності порушення. Теоретично це передбачає використання моделей прогнозування попиту, аналізу еластичності споживчої поведінки та оцінки впливу бренду на прийняття рішень споживачами. Складність застосування цього підходу полягає у необхідності доведення причинно-наслідкового зв'язку між фактом порушення та зниженням доходів.

Третій підхід — ринковий — передбачає визначення вартості використання позначення на основі порівняння з аналогічними угодами на ринку, зокрема ліцензійними договорами [4]. У цьому випадку збитки можуть оцінюватися як розмір гіпотетичної ліцензійної винагороди, яку порушник мав би сплатити за правомірне використання комерційної назви або позначення. Даний підхід є особливо актуальним у практиці судово-економічної експертизи, оскільки дозволяє спиратися на об'єктивні ринкові орієнтири. Водночас його застосування ускладнюється обмеженою доступністю інформації про подібні угоди та унікальністю багатьох брендів.

Особливе місце у теоретичних підходах займає концепція репутаційних збитків, яка відображає нематеріальний характер шкоди,

завданої бренду. Репутація як економічна категорія розглядається як акумульований результат довгострокових інвестицій у якість продукції, комунікації зі споживачами та корпоративну соціальну відповідальність [8]. Неправомірне використання позначення може призвести до змішування у свідомості споживачів, зниження довіри та асоціації бренду з неякісною продукцією. Оцінка таких збитків потребує використання міждисциплінарних підходів, зокрема методів поведінкової економіки, маркетингових досліджень та аналізу брендової капіталізації.

У сучасних дослідженнях також набуває поширення підхід, заснований на оцінці економічного ефекту недобросовісної конкуренції. У цьому контексті збитки розглядаються як результат перерозподілу ринкових часток, коли порушник отримує неправомірні конкурентні переваги за рахунок використання чужого позначення. Такий підхід передбачає аналіз структури ринку, рівня конкуренції, поведінки споживачів та бар'єрів входу. Він дозволяє оцінити не лише індивідуальні втрати правовласника, але й загальний вплив на ринкове середовище.

Важливим аспектом є також правовий підхід до оцінки збитків, який визначає методологію їх обчислення в контексті національного та міжнародного законодавства. У більшості правових систем передбачено можливість відшкодування як реальних збитків, так і упущеної вигоди, а також застосування компенсаційних механізмів. Це зумовлює необхідність інтеграції економічних моделей оцінки з правовими нормами, що забезпечує обґрунтованість та прийнятність результатів у судовій практиці.

Синтез наведених підходів дозволяє сформулювати комплексну модель оцінки збитків, яка враховує як кількісні, так і якісні параметри. Така модель має базуватися на поєднанні фінансового аналізу, маркетингових досліджень, експертних оцінок та економіко-математичного моделювання. Особливої уваги потребує питання інформаційного забезпечення процесу оцінки, оскільки достовірність результатів значною мірою залежить від якості вихідних даних.

Таким чином, теоретичні підходи до оцінки збитків від використання чужих позначень та комерційних назв характеризуються багатогранністю та міждисциплінарністю. Їх розвиток відображає загальні тенденції трансформації економіки у напрямі зростання ролі нематеріальних активів та інтелектуального капіталу. Подальші дослідження у цій сфері мають бути спрямовані на вдосконалення методичних інструментів оцінки, підвищення точності вимірювання нематеріальних збитків та гармонізацію економічних і правових підходів, що в сукупності сприятиме підвищенню ефективності захисту прав інтелектуальної власності та розвитку добросовісної конкуренції.

Список використаних джерел

1. Лега О. В., Мокієнко Т. В., Прийдак Т. Б., Сіренко О. В., Яловега Л. В. Облік витрат та калькулювання собівартості допоміжних виробництв у сільському господарстві. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 10. С. 40–47. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.10.40>.
2. Ткачова Н.П. Перерва П.Г., Кобелева Т.О., Формування інноваційної та інвестиційної політики промислового підприємства на засадах збалансованої системи показників. *Вісник НТУ «ХПІ» : зб. наук. пр. Темат. вип. : Технічний прогрес та ефективність виробництва*. Харків : НТУ «ХПІ», 2015. № 59 (1168). С. 96-100. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/20638>
3. Сіренко І., Лега О. Мінімізація ризиків договірної політики при укладанні ЗЕД-контрактів. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. № 1 (10). С. 159–163. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.10-28>.
4. Лега О. Використання податкової інформації у розрахунках з бюджетом. *Agricultural and Resource Economics : International Scientific EJournal*. 2017. Vol. 2. № 3. Pp. 63–74.
5. Перерва П., Кобелева Т. Теоретичні засади комплаєнс-моніторингу в системі економічної безпеки промислового підприємства. *Вісн. Нац. техн. у-ту «ХПІ» Серія: Економічні науки*. 2019. № 1. С. 65–72. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/44001>
6. Косенко А.В., Перерва П.Г., Кобелева Т.О., Маслак М.В. Системний підхід до дослідження цінових, маркетингових, інвестиційних та інноваційних характеристик трансферу технологій промислової продукції. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ» (економічні науки) : зб. наук. пр.* Харків : НТУ «ХПІ», 2018. № 19 (1295). С. 121–126. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPIPress/54964>
7. Лега О.В., Яловега Л.В., Прийдак Т.Б. Податкові ризики як елемент податкової політики підприємств. *Інфраструктура ринку*. Випуск 67. 2022. С. 229-233.
8. Перерва, П.Г. Інноваційні технології реструктуризації промислового підприємства. *Маркетинг інновацій і інновацій у маркетингу: збірник тез доповідей VIII Міжнар. науково-практ. конф.*, 25–26 вересня 2014 р. Суми: ТОВ «ДД «Папірус»», 2014. С. 119–121.
9. Перерва П. Г. Підвищення конкурентоспроможності машинобудівних підприємств на засадах синергетичного бенчмаркінгу. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»: зб. наук. пр. Сер. : Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. Львів: Львівська політехніка, 2015. № 819. С. 167–174.
10. Перерва П., Кобелева Т. Теоретичні засади комплаєнс-моні-

торингу в системі економічної безпеки промислового підприємства. *Вісн. Нац. техн. у-ту «ХПІ» Серія: Економічні науки*. 2019. № 1. С. 65–72. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/44001>

11. Лега О.В. Податкова звітність: еволюція визначення. *Інноваційна економіка*. 2013. № 3. С. 300–303.

12. Косенко А. В., Перерва П. Г., Кобелева Т. О., Маслак М. В. Системний підхід до дослідження цінових, маркетингових, інвестиційних та інноваційних характеристик трансферу технологій промислової продукції. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ» (економічні науки) : зб. наук. пр.* Харків : НТУ «ХПІ», 2018. № 19 (1295). С. 121–126. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPIPress/54964>

УДК 347.77:339.137.27:004.8

ВИКОРИСТАННЯ СИНТЕТИЧНОГО КОНТЕНТУ, ЗГЕНЕРОВАНОГО ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ, ЯК ПРОЯВ НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ У ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

МИХАЙЛЕНКО Михайло,

*доктор філософії у галузі права,
молодший науковий співробітник
відділу промислової власності і комерціалізації об'єктів
інтелектуальної власності,
НДІ інтелектуальної власності НАПрН України
м. Київ, Україна*

Використання технологій штучного інтелекту (ШІ) дозволяє суб'єктам господарювання отримувати додаткові вигоди та переваги у своїй діяльності. Генеративний ШІ, зокрема його здатність створювати або суттєво змінювати контент, є перспективним для використання у різних сферах. У межах цих тез синтетичний контент розуміється як контент, повністю згенерований або суттєво змінений за допомогою ШІ. Водночас легкість і доступність генерування такого контенту створюють нові можливості для його використання у протиправних та/або недобросовісних цілях, що обумовлює необхідність дослідження такого використання крізь призму захисту від недобросовісної конкуренції у цифровому середовищі.

За результатами опитування понад 200 українських компаній, яке було проведене за підтримки Мінцифри, про позитивні ефекти від використання ШІ заявили 62 % цих компаній, вказавши, що таке використання призвело до підвищення продуктивності та економіч-

них показників. Серед опитаних компаній найвищу готовність поглиблювати використання ІІІ продемонстрували представники гуртової і роздрібно́ї торгівлі (94,1%), а також реклами, маркетингу та PR (86,7 %). Тобто лідирують саме ті сфери, де генеративний ІІІ, а саме його здатність створювати синтетичний контент (реалістичні зображення, відео, аудіо) є перспективним для використання у багатьох цілях, зокрема, у сфері маркетингу для персоналізації комунікації тощо [1].

Звіт Федерального бюро розслідувань (ФБР) про кіберзлочинність за 2025 рік свідчить про те, що за 2025 рік ФБР отримало понад 22 000 скарг, пов'язаних із ІІІ, а сукупна сума збитків за такими скаргами перевищила 893 мільйони доларів [2, с. 39], що свідчить про наявність актуальної проблеми, яка потребує вирішення.

Однією з форм порушення прав з використанням генеративного ІІІ є створення синтетичного контенту, який імітує підтримку товару відомою особою, використовує репутацію конкурента, відтворює зовнішній вигляд товару або поширює неправдиві відомості про суб'єкта господарювання. Такі порушення можуть завдати шкоди на різних рівнях. Для споживачів — формується хибне уявлення про товар, його походження, властивості або його просування авторитетною особою. Для суб'єкта господарювання, права чи законні інтереси якого порушено — відбувається його дискредитація, втрата довіри до нього, асоціація з неякісним товаром або послугою. Для конкурентного середовища — створюється неправомірна конкурентна перевага порушника, викривлюється споживчий вибір.

У таких випадках шкода полягає не лише у порушенні прав чи законних інтересів суб'єкта, а й у порушенні конкурентної поведінки на ринку, оскільки порушник може отримувати перевагу завдяки введенню в оману споживачів, експлуатації чужої репутації або дискредитації конкурента. З огляду на це, використання синтетичного контенту, згенерованого ІІІ, потребує аналізу не лише через призму захисту особистих немайнових прав або рекламного законодавства, а й у контексті захисту від недобросовісної конкуренції.

Такий аналіз варто розпочати з того, яке саме використання синтетичного контенту, згенерованого ІІІ, може набувати ознак порушення законодавства про захист від недобросовісної конкуренції. У цьому контексті варто звернути увагу на положення Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» (Закон).

Фундаментальним є положення статті 1 Закону, згідно з яким недобросовісною конкуренцією є будь-які дії у конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності [3]. Тому визначальним є не сам факт використання ІІІ, а те, чи використовується такий контент у конкурентних відносинах і чи супе-

речить таке використання чесним звичаям господарської діяльності.

Важливою також є стаття 15-1 Закону, яка охоплює поширення неповних, неточних або неправдивих відомостей, які можуть вплинути на наміри осіб щодо придбання чи реалізації товарів, робіт або послуг [3]. Положенням цієї норми відповідають, зокрема, такі дії як використання згенерованого ШІ зображення, відео чи аудіо, яке створює враження про підтримку товару чи послуги відомою особою або про зв'язок товару, роботи чи послуги з певним суб'єктом господарювання.

Крім цього, релевантними також є положення статті 4 Закону України, які визначають ознаки неправомірного використання позначень та інших засобів індивідуалізації суб'єкта господарювання, якщо це спричинило або може спричинити змішування з його діяльністю [3]. Тому використання контенту, згенерованого ШІ, для імітації бренду, упаковки, рекламних матеріалів або інших засобів індивідуалізації іншого суб'єкта господарювання може набувати ознак неправомірного використання позначень, якщо таке використання здатне спричинити змішування з діяльністю такого суб'єкта.

Стаття 8 Закону визначає дискредитацію суб'єкта господарювання як поширення неправдивих, неточних або неповних відомостей про нього, його діяльність чи товари, що завдали або могли завдати шкоди його діловій репутації [3]. Відповідно, згенерований ШІ контент, який подає підприємця, компанію або її товар у неправдивому негативному контексті, може бути інструментом дискредитації.

Враховуючи вищенаведене, використання згенерованого ШІ контенту може набувати ознак недобросовісної конкуренції, зокрема, у наступних випадках: 1) коли такий контент створює хибне уявлення про підтримку товару відомою особою (яка має репутацію у цій сфері або асоціюється з певним суб'єктом господарювання); 2) коли такий контент імітує бренд, упаковку, рекламні матеріали чи інші позначення та засоби індивідуалізації конкурента; 3) коли він поширює неправдиві або викривлені відомості, здатні завдати шкоди діловій репутації іншого суб'єкта господарювання.

Водночас ефективне застосування вищезгаданих норм до випадків використання синтетичного контенту, згенерованого ШІ, супроводжується практичними труднощами. Зокрема, такий контент може генеруватись у великих кількостях та швидко поширюватись у цифровому середовищі, унаслідок чого може бути завдана суттєва шкода споживачам, діловій репутації, а також конкурентному середовищу ще до моменту фактичного припинення порушення. Окремими проблемами є встановлення штучного походження такого контенту, особи порушника, а також доведення зв'язку цієї особи з діяльністю певного суб'єкта господарювання. Крім цього, складним є доведення того, що цей синтетичний контент є оманливим та здат-

ним викликати змішування або завдавати шкоди діловій репутації.

З огляду на це, для ефективного захисту порушених прав у сфері захисту від недобросовісної конкуренції, необхідним є поєднання застосування норм чинного законодавства про захист від недобросовісної конкуренції з впровадженням спеціальних правил прозорості щодо синтетичного контенту, який був згенерований ШІ. В Україні це питання частково порушується в контексті пропозицій змін до рекламного законодавства. Зокрема в «Проекті Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про рекламу» та інших законів України», пропонується внести зміни до пункту 9 частини 1 статті 8 Закону України «Про рекламу», якими заборонятиметься використання зображення та/або голосу (у тому числі видозмінені або генеровані за допомогою систем ШІ) та/або ім'я фізичної особи без отримання належної згоди [4].

Більш комплексний підхід до маркування синтетичного контенту закріплений в Регламенті (ЄС) 2024/1689 (Акт про ШІ ЄС). Зокрема, частина 2 статті 50 Акта передбачає обов'язок для постачальників систем ШІ забезпечити те, щоб результати роботи системи ШІ були позначені у форматі, придатному для машинного зчитування та могли бути ідентифіковані як штучно згенеровані або змінені. Крім цього, частиною 4 статті 50 також передбачено обов'язок операторів систем ШІ, які генерують або змінюють зображення, аудіо- чи відеоматеріали, що є «діпфейками», повідомляти про те, що ці матеріали були штучно створені або змінені [5].

На нашу думку, доцільним є врахування комплексного підходу, запровадженого в ЄС, який передбачає прийняття спеціального нормативно-правового акта про ШІ і визначення у ньому обов'язку щодо відповідного маркування згенерованого ШІ синтетичного контенту, зокрема у випадках, коли такий контент може впливати на поведінку споживачів або використовуватись у господарській діяльності. Це дозволить зменшити шкоду для споживачів, суб'єктів господарювання та конкурентного середовища від неправомірного використання синтетичного контенту, а також полегшуватиме виявлення, фіксацію та доказування використання такого контенту як інструменту недобросовісної конкуренції.

Висновки.

1. Синтетичний контент, згенерований ШІ, може використовуватись суб'єктами господарювання як у правомірних цілях, так і як інструмент недобросовісної конкуренції у цифровому середовищі. Тому визначальним для його правової оцінки є не сам факт використання ШІ, а мета, спосіб і наслідки такого використання у конкурентних відносинах.

2. Чинне законодавство України про захист від недобросовісної

конкуренції не містить спеціальних норм щодо синтетичного контенту, згенерованого ШІ, однак окремі прояви його неправомірного використання охоплені наявними складами порушень. У той же час, ефективне застосування цих норм ускладнюється необхідністю встановлення штучного походження такого контенту, ідентифікації особи порушника та доказування його оманливого, змішувального або репутаційно шкідливого ефекту.

3. Для вирішення практичних проблем застосування норм законодавства про захист від недобросовісної конкуренції доцільним є врахування підходу ЄС щодо прозорості синтетичного контенту, зокрема передбачення вимог щодо маркування контенту, згенерованого або суттєво зміненого за допомогою ШІ.

Список використаних джерел:

1. Як ШІ змінює роботу українського бізнесу: результати опитування. Дія.АІ : вебсайт. 08.01.2026. URL: <https://ai.thedigital.gov.ua/news/How%20AI%20is%20changing%20Ukrainian%20business:%20Survey%20findings> (дата звернення: 01.06.2026).

2. Internet Crime Report 2025 / Federal Bureau of Investigation, Internet Crime Complaint Center. 2025. 66 р. URL: https://www.ic3.gov/AnnualReport/Reports/2025_IC3Report.pdf (дата звернення: 01.06.2026).

3. Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 07.06.1996 № 236/96-ВР. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.06.2026).

4. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про рекламу» та інших законів України: картка законопроекту від 27.11.2024 № 12253. Законопроекти / Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/45290> (дата звернення: 01.06.2026).

5. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 laying down harmonised rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) № 300/2008, (EU) № 167/2013, (EU) № 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act). Official Journal of the European Union. 2024. L, 2024/1689, 12.07.2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1689/oj/eng> (дата звернення: 01.06.2026).

ЗАХИСТ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ В ІТ-СФЕРІ: ЯК ЗАПОБІГТИ НЕПРАВОМІРНОМУ ЗБИРАННЮ ТА ВИКОРИСТАННЮ КОНФІДЕНЦІЙНИХ ДАНИХ

НЕСТЕРОВ Д.О.,

аспірант

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»*

м. Харків, Україна

Захист комерційної таємниці в ІТ-сфері набуває особливої актуальності в умовах цифровізації економіки, стрімкого розвитку інформаційних технологій та зростання ролі даних як стратегічного ресурсу. ІТ-компанії функціонують у середовищі, де основна частина їхньої вартості формується за рахунок нематеріальних активів, зокрема програмного забезпечення, алгоритмів, баз даних, архітектурних рішень і бізнес-процесів [1; 5; 10]. У зв'язку з цим комерційна таємниця стає ключовим інструментом забезпечення конкурентних переваг, а її належний захист — критично важливою умовою стабільного розвитку суб'єктів господарювання.

У теоретичному вимірі комерційна таємниця визначається як інформація, що має реальну або потенційну комерційну цінність унаслідок її невідомості третім особам, не є загальнодоступною та щодо якої вжито належних заходів для збереження конфіденційності [2; 6]. В ІТ-сфері до таких відомостей належать вихідний код програмного забезпечення, алгоритми машинного навчання, технічна документація, клієнтські бази, результати досліджень і розробок, а також внутрішні політики та бізнес-моделі. Особливістю цих об'єктів є їхня висока мобільність і легкість копіювання, що суттєво підвищує ризики неправомірного збору та використання.

Основними загрозами для комерційної таємниці в ІТ-сфері є промислове шпигунство, недобросовісна конкуренція, кіберзлочинність, а також внутрішні витоки інформації, пов'язані з діями працівників або контрагентів [3; 9]. Неправомірне збирання конфіденційних даних може здійснюватися шляхом несанкціонованого доступу до інформаційних систем, соціальної інженерії, використання шкідливого програмного забезпечення або порушення договірних зобов'язань [4; 7]. Використання такої інформації конкурентами призводить до втрати унікальних переваг, зниження ринкової вартості компанії та підриву її репутації [12].

Ефективний захист комерційної таємниці в ІТ-сфері передбачає комплексний підхід, що поєднує правові, організаційні та технічні заходи. Правовий механізм включає належне оформлення режиму комерційної таємниці, укладення договорів про нерозголошення

(NDA), включення відповідних положень до трудових контрактів, а також визначення порядку доступу до конфіденційної інформації. Важливим є також забезпечення можливості судового захисту прав у разі їх порушення, що передбачає доведення факту існування комерційної таємниці та вжиття заходів щодо її охорони.

Організаційні заходи спрямовані на формування внутрішньої системи управління інформаційною безпекою. Це включає класифікацію інформації за рівнем конфіденційності, обмеження доступу до критично важливих даних, впровадження політик безпеки та регулярне навчання персоналу. Особливу увагу слід приділяти управлінню людським фактором, оскільки значна частина витоків інформації пов'язана саме з недобросовісними або необережними діями працівників.

Технічні заходи захисту комерційної таємниці в ІТ-сфері охоплюють використання сучасних засобів кібербезпеки, таких як шифрування даних, системи контролю доступу, багатфакторна аутентифікація, моніторинг мережевої активності та виявлення вторгнень. Важливим є також забезпечення безпеки хмарних сервісів і віддаленого доступу, що набуло особливої актуальності в умовах поширення дистанційної роботи. Інтеграція цих інструментів у єдину систему дозволяє мінімізувати ризики несанкціонованого доступу та втрати даних.

Особливого значення набуває превентивний підхід до захисту комерційної таємниці, який передбачає не лише реагування на порушення, а й їх попередження. Це включає проведення регулярних аудитів інформаційної безпеки, оцінку ризиків, тестування систем на вразливості, а також впровадження процедур реагування на інциденти. У цьому контексті важливою є також корпоративна культура безпеки, яка формує відповідальне ставлення працівників до збереження конфіденційної інформації.

У міжнародній практиці захист комерційної таємниці в ІТ-сфері базується на поєднанні національного законодавства та міжнародних стандартів. Зокрема, у країнах Європейського Союзу діє Директива про захист нерозкритої інформації, яка встановлює єдині підходи до визначення та охорони комерційної таємниці. У Сполучених Штатах Америки значну роль відіграє законодавство про комерційні таємниці та судова практика, що забезпечує ефективний захист прав власників інформації. Порівняно з цими країнами, в Україні система захисту комерційної таємниці перебуває на етапі розвитку та потребує подальшої гармонізації з міжнародними стандартами.

Таким чином, захист комерційної таємниці в ІТ-сфері є складним багаторівневим процесом, що вимагає інтеграції правових, організаційних та технічних інструментів. Ефективність цього процесу

визначається здатністю суб'єктів господарювання своєчасно ідентифікувати ризики, впроваджувати сучасні механізми захисту та забезпечувати належний рівень контролю за обігом конфіденційної інформації. Подальші дослідження у цій сфері мають бути спрямовані на розроблення адаптивних моделей управління інформаційною безпекою, які враховують специфіку IT-галузі, а також на вдосконалення правового регулювання з метою підвищення ефективності захисту комерційної таємниці в умовах глобалізації та цифрової трансформації економіки.

Список використаних джерел

1. Косенко А. В., Перерва П. Г., Кобелева Т. О., Маслак М. В. Системний підхід до дослідження цінових, маркетингових, інвестиційних та інноваційних характеристик трансферу технологій промислової продукції. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ» (економічні науки) : зб. наук. пр.* Харків : НТУ «ХПІ», 2018. № 19 (1295). С. 121–126. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPIPress/54964>
2. Сіренко І., Лега О. Мінімізація ризиків договірної політики при укладанні ЗЕД-контрактів. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. № 1 (10). С. 159–163. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.10-28>.
3. Лега О. Використання податкової інформації у розрахунках з бюджетом. *Agricultural and Resource Economics : International Scientific EJournal*. 2017. Vol. 2. № 3. Pp. 63–74.
4. Перерва П., Кобелева Т. Теоретичні засади комплаєнс-моніторингу в системі економічної безпеки промислового підприємства. *Вісн. Нац. техн. у-ту «ХПІ» Серія: Економічні науки*. 2019. № 1. С. 65–72. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPIPress/44001>
5. Косенко А.В., Перерва П.Г., Кобелева Т.О., Маслак М.В. Системний підхід до дослідження цінових, маркетингових, інвестиційних та інноваційних характеристик трансферу технологій промислової продукції. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ» (економічні науки) : зб. наук. пр.* Харків : НТУ «ХПІ», 2018. № 19 (1295). С. 121–126. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPIPress/54964>
6. Лега О. В., Мокієнко Т. В., Прийдак Т. Б., Сіренко О. В., Яловега Л. В. Облік витрат та калькулювання собівартості допоміжних виробництв у сільському господарстві. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 10. С. 40–47. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.10.40>.
7. Ткачова Н.П. Перерва П.Г., Кобелева Т.О., Формування інноваційної та інвестиційної політики промислового підприємства на засадах збалансованої системи показників. *Вісник НТУ «ХПІ» : зб.*

наук. пр. Темат. вип. : Технічний прогрес та ефективність виробництва. Харків : НТУ «ХПІ», 2015. № 59 (1168). С. 96-100. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/20638>

8. Лега О.В., Яловега Л.В., Прийдак Т.Б. Податкові ризики як елемент податкової політики підприємств. *Інфраструктура ринку*. Випуск 67. 2022. С. 229–233.

9. Перерва, П.Г. Інноваційні технології реструктуризації промислового підприємства. *Маркетинг інновацій і інновації у маркетингу: збірник тез доповідей VIII Міжнар. науково-практ. конф.*, 25–26 вересня 2014 р. Суми: ТОВ "ДД "Папірус", 2014. С. 119–121.

10. Перерва П. Г. Підвищення конкурентоспроможності машинобудівних підприємств на засадах синергетичного бенчмаркінгу. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»: зб. наук. пр. Сер. : Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. Львів: Львівська політехніка, 2015. № 819. С. 167–174.

11. Перерва П., Кобелева Т. Теоретичні засади комплаєнс-моніторингу в системі економічної безпеки промислового підприємства. *Вісн. Нац. техн. у-ту «ХПІ» Серія: Економічні науки*. 2019. № 1. С. 65–72. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/44001>

12. Лега О.В. Податкова звітність: еволюція визначення. *Інноваційна економіка*. 2013. № 3. С. 300–303.

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО КОМЕРЦІЙНУ ТАЄМНИЦЮ

ОГОНОВСЬКИЙ О.Р.,

доктор філософії у галузі знань «Право»,
здобувач кафедри інтелектуальної власності, інформаційного
та корпоративного права юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка
м. Львів, Україна

Український досвід правового регулювання питань, пов'язаних з обігом комерційної таємниці та/або іншої конфіденційної інформації, був досить мінливим, оскільки на зорі незалежності України мало хто приділяв увагу цій проблематиці, навряд чи вважаючи її надто важливою для молодій держави. Як наслідок — довгий час інформація не сприймалась важливим об'єктом цивільних правовідносин, питання її захисту повноцінно не досліджувались, а наявні на той час напрацювання в цій сфері, значною мірою, були своєрідним відбитком радянської спадщини, яка, на превеликий жаль, дісталась нашій державі.

Уперше на території України правовий захист інформації передбачався ще у Законі СРСР «Про підприємства в СРСР», де було визначено поняття комерційної таємниці підприємства. Під нею розуміли відомості, що не були державною таємницею та мали зв'язок з технологічними матеріалами, виробництвом, управлінням тощо. Подібне визначення в подальшому містилося і у Господарському кодексі України.

Наступну згадку про інформацію, як об'єкт зацікавленості з боку України, можна відшукати вже у Декларації про державний суверенітет України від 16.07.1990 року, у розділі Х якої («Міжнародні відносини») йшлося про те, що Українська РСР як суб'єкт міжнародного права здійснює безпосередні зносини з іншими державами, укладає з ними договори, обмінюється дипломатичними, консульськими, торговельними представництвами, бере участь у діяльності міжнародних організацій в обсязі, необхідному для ефективного забезпечення національних інтересів, зокрема, в інформаційній сфері. Проте, як випливає із найменування розділу, в якому міститься вищевказане формулювання, інтереси України в інформаційній сфері обмежувалися публічно-правовими відносинами з іншими суб'єктами міжнародного права. І це цілком логічно на той час, оскільки, як відомо, у період утримання України в складі колишнього Радянського Союзу, навряд чи можна було уявити, що в збереженні інформації можуть бути зацікавлені приватні структури, яких, по суті, тоді практично й не існувало.

Після проголошення Україною довгоочікуваної незалежності у 1991 році, настає новий етап у розвитку національного інформаційного законодавства. Так, одним із перших законодавчих актів, прийнятих новоствореною Верховною Радою України для регулювання відносин в сфері обігу інформації, був Закон України № 2657-XII від 02 жовтня 1992 року «Про інформацію», введений в дію Постановою Верховної Ради України № 2658-XII від 02 жовтня 1992 року. Цей Закон, згідно з преамбулою, на момент його прийняття закріпив право громадян України на інформацію, заклавав правові основи інформаційної діяльності, а також ствердив інформаційний суверенітет України у рамках міжнародного співробітництва в галузі інформації.

Ст. 3 Закону України «Про інформацію» (у редакції, чинній на момент його прийняття) визначала, що він поширює свою дію на інформаційні відносини, які виникають у всіх сферах життя і діяльності суспільства і держави при одержанні, використанні, поширенні та зберіганні інформації. При цьому, одним із п'яти задекларованих основних принципів інформаційної політики було визнано принцип законності одержання, використання, поширення

та зберігання інформації. Дана засада, як видається, якраз і заклала основоположні підвалини для подальшого розвитку інституту правового захисту інформації, зокрема, і в приватно-правовій сфері.

З іншого боку, кидається в очі явна обмеженість аналізованого законодавчого акту, оскільки об'єктами інформаційних відносин він визначав документовану або публічно оголошувану інформацію про події та явища в галузі політики, економіки, культури, а також у соціальній, екологічній, міжнародній та інших сферах. Тобто, йшлося лише про сферу публічно-правових відносин. Натомість жодної згадки про інформацію як об'єкт інформаційних відносин у приватно-правових галузях згадуваний вище Закон на момент свого прийняття не містив.

Водночас, уже на той час Закон України «Про інформацію» визначав, що за режимом доступу інформація поділяється на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом (ч. 2 ст. 28). Остання, у свою чергу, згідно з положеннями закону поділялась на конфіденціальну і таємну. При цьому, громадяни та юридичні особи, які володіли інформацією професійного, ділового, виробничого, банківського, комерційного та іншого характеру, одержаною на власні кошти, або такою, яка була предметом їх професійного, ділового, виробничого, банківського, комерційного та іншого інтересу і не порушувала передбаченої законом таємниці, наділялися правом самостійно визначати режим доступу до такої інформації, включаючи належність її до категорії конфіденційної, та, що особливо актуально в контексті досліджуваної тематики, мали можливість встановлювати для відповідної інформації систему (способи) захисту.

Отже, незважаючи на певну ідеологізованість та притаманну тому часу радянську заангажованість, ухвалення Закону України «Про інформацію» було важливим етапом в історії української правотворчості у закладенні основи для подальшого використання договору про нерозголошення. Так, він, хоча й не прямо, але досить побічно, створив передумови для майбутнього використання довірливих методів для врегулювання питань захисту комерційної таємниці та/або іншої конфіденційної інформації від неправомірного розголошення, адже надав учасникам суспільних відносин можливість самостійно, користуючись своїми дискреційними повноваженнями, встановлювати ті чи інші способи й методи захисту інформації.

Період після ухвалення Закону України «Про інформацію» був свого роду етапом певного затишшя в галузі правового регулювання інформаційних відносин. Близько десятка років жодних суттєвих змін в цій сфері не відбувалося, а такого поняття як «договір про нерозголошення» взагалі не існувало не те що на законодавчому рівні, а й у практичному вимірі. По суті, українська парадигма право-

творчості та правозастосування відчутно відставала від розвинених держав Європи, оскільки в окремих країнах вже на той час приділялось значно більше уваги питанням захисту комерційної таємниці та/або іншої конфіденційної інформації, у тому числі, в рамках договірних відносин.

Певним «перехідним» етапом в еволюції правового регулювання інформаційних відносин стало прийняття у 1996 році Конституції України [64], яка у ст. 32 задекларувала, що не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини, а також Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», який, утім, розглядав захист інформації крізь призму забезпечення економічного захисту господарюючих суб'єктів. Як зазначають науковці, він містив норми, які визначають наступні прояви недобросовісної конкуренції: неправомірне збирання, розголошення (схилення до цього) та використання інформації, що становить комерційну таємницю, а також встановлював відповідальність за прояви недобросовісної конкуренції.

Надалі ж, по справжньому новою віхою у питаннях регулювання нерозголошення в Україні стало прийняття ЦК України 16.01.2003 року. Так, цей законодавчий акт став фундаментальним документом у галузі правового регулювання приватно-правових відносин, ставши орієнтиром для подальшого розвитку та удосконалення окремих механізмів взаємодії рівноправних суб'єктів між собою.

Так, у ст. 177 ЦК України вперше в новітній історії нашої держави інформація, поряд із традиційними об'єктами (на кшталт грошей, майна, цінних паперів тощо) визнавалась одним із різновидів об'єктів цивільних прав. Це, у свою чергу, свідчило, що учасники цивільних відносин можуть з упевненістю вступати у правові відносини, предметом яких виступає інформація як сукупність відомостей, які мають певну цінність для них. Такий підхід, закріплений законодавцем у новоприйнятому на той час ЦК України, був свідченням бажання інтегрувати правову систему України до європейської та адаптувати її до передових теоретичних та практичних напрацювань наших зарубіжних колег.

ЦК України уперше на законодавчому рівні закріпив згадану раніше дефініцію одного з об'єктів права інтелектуальної власності, який доволі часто виступає предметом захисту договору про нерозголошення — комерційної таємниці. Більше того, вже в наступній статті ЦК України (ч. 1 ст. 506) було визначено перелік майнових прав інтелектуальної власності на комерційну таємницю — право на використання комерційної таємниці, виключне право дозволяти

її використання, право перешкоджати її неправомірному розголошенню, збиранню або використанню, а також інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом. При цьому, однак, визначення поняття «конфіденційної інформації» кодекс не містив.

ЗАХИСТ ВІД НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ У СФЕРІ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ: ВИКЛИКИ ДЛЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РЕГУЛЯТОРНИХ ПІДХОДІВ ЄС

ОСТАПЕНКО Ганна,

д.ю.н., доцент,

*в.о. керівника центру правового забезпечення
розвитку науки і технологій*

*НДІ інтелектуальної власності НАН України
м. Київ, Україна*

Захист прав на об'єкти інтелектуальної власності в умовах цифровізації економіки вимагає створення надійних правових механізмів для запобігання і недопущення порушень прав інтелектуальної власності. І якщо на початку зародження і розвитку цифрових платформ регулювання їхньої діяльності здійснювалось індивідуально і локально, то з їх розвитком і розширенням виникла потреба нормативного регулювання, яке запроваджувало б державний контроль за такими ринками та уніфікацію загальних правил їх діяльності.

На території ЄС такими актами є Закон ЄС «Про цифрові ринки» (Digital Markets Act) та Закон ЄС «Про цифрові сервіси» (Digital Service Act). Обидва акти спрямовані на регулювання цифрової діяльності, проте з різним предметом регулювання, у межах дослідження захисту від недобросовісної конкуренції, Закон ЄС «Про цифрові активи» відіграє вирішальну роль. Як зазначав Г.О. Андрощук, він представляє собою фундаментальну зміну в підході до регулювання, спрямований за запобіганням зловживанням шляхом встановлення чітких «що дозволено» та «що заборонено», що є фундаментально протилежним до традиційного антимонопольного законодавства, що часто реагує на порушення вже після того, як вони відбулися [1]. На підставі цього акту відбувається ідентифікація так званих гейткіперів (gatekeepers), які виступають посередниками між споживачами та бізнесом. Зусилля по недопущенню недобросовісної конкуренції зосереджуються на етапі розміщення інформації на платформах і доступу до неї. Таким чином відбувається прозоре та ефективне функціонування ринку. Зі збільшенням обсягу цифрового ринку та, враховуючи запроваджені законодавчі зміни, зростає вплив таких платформ.

Окрім ЄС, подібні акти прийняті в інших юрисдикціях, що підтверджує загальну тенденцію до збільшення питомої ваги ринку цифрових послуг та наміру їх централізовано регулювати. Так, у Королівстві Великобританія таким актом є Digital Markets Competition and Consumers Act 2024. Досвід США свідчить про можливість ефективної адаптації вже діючого антимонопольного законодавства до потреб цифрового ринку.

Незважаючи на загальну підтримку прийняття запропонованих актів у ЄС, ще під час їх обговорення висловлювались певні занепокоєння щодо їх ефективності в частині реалізації. Так, у позиційному документі Інституту Макса Планка щодо імплементації Закону ЄС «Про цифрові ринки» зазначається, що акт надає певні привілеї гейткіперам, встановлені на рівні законодавства ЄС, що певним чином послаблює позиції національного регулювання та обмежувальні заходи, які можуть встановлюватись для таких суб'єктів на національному рівні. Вказувалось також на невизначеність у адміністративному регулюванні діяльності таких ринків на національному рівні [2].

Гейткіперами визнаються цифрові платформи (компанії), що надають базову послугу з розміщення на платформі 45 мільйонам щомісячних активних кінцевих користувачів у межах ЄС та обслуговує понад 10000 активних бізнес користувачів на рік з місцезнаходженням у ЄС. Як бачимо, незважаючи на кількісні вимоги, узагальнюючою ознакою гейткіперів стає те, що вони мають суттєвий вплив на цифровий ринок і зв'язують через цифрові механізми бізнес та споживачів. Повноваження щодо визначення гейткіперів та проведення розслідувань їхньої діяльності на ринку, відтак запобігання виникненню потенційних проблем та загроз належать Європейській Комісії. В свою чергу платформи отримують право і можливість регулювати неправомірний контент, забезпечувати сприятливі конкурентні умови та прозорість.

Закон про цифрові ринки, хоч і висуває вимоги для гейткіперів, створює умови для поширення цифрових платформ. Збільшення кількості гравців в свою чергу призведе до конкуренції між ними, проте може створити складнощі для суб'єктів прав інтелектуальної власності, які зазнають порушень. Приклад американської компанії Youdle свідчить, що навіть за наявності обмеженої кількості платформ, процес відслідковування недобросовісного порушника та припинення протизаконних дій тривав 2 роки. Компанія створила платформу, що підтримувала виробників органічної продукції, дрібних фермерів та місцеві продовольчі магазини, шляхом розміщення на платформі актуальної інформації про наявні у них продукти. Враховуючи нетривалий період придатності товарів та недоступність

до великих мережеских супермаркетів, для виробників така платформа забезпечила можливість поділитись інформацією про доступний товар, а споживачам — придбати його, напевно знаючи, що товар у магазині наявний. Платформа здобула гранти на розвиток та набула популярності, проте стала об'єктом правопорушення. На піку популярності, компанія стикнулася з додатком-клоном (сорусат app), таким чином їх код, торгову марку, інформацію, що становить комерційну таємницю було неправомірно використано. Власникам компанії довелося витратити 24 місяці на вирішення спору при тому, що єдиними платформами, де було розміщено додатки були Apple Store та Google Play. За наявності більшої кількості платформ таку боротьбу проти правопорушень буде здійснювати ще важче. Цей американський досвід варто враховувати країнам ЄС, що наразі розробляють власні акти для імплементації положень Закону ЄС «Про цифрові ринки». Як вбачається з даного прикладу, важливим є створення механізму ефективного виявлення і протидії порушенням у сфері недобросовісної конкуренції з огляду на особливості таких платформ.

Гармонізуючи своє законодавство з законодавством ЄС, Україні варто звернути увагу на те, що на рівні законодавства держав-учасниць ЄС вже прослідковується неоднорідність «стосовно визначення повноважень НКВ та інших національних органів влади, що пов'язано із розбіжністю у тлумаченні положень закону» [3]. Таким чином особливого значення набуває інституційна складова, обсяг і повноваження компетентних органів, їх спроможність забезпечити цілі і мету законодавчого регулювання, зробивши цифровий ринок прозорим, доступним і конкурентним.

Список використаних джерел:

1. Андрощук Г.О. Недобросовісна конкуренція в цифрових ринках: загрози та протидія. *Інформація і право*. 2025. № 4(55). С. 126.
2. Drexl, Josef and Conde, Beatriz and Gonzalez Otero, Begoña and Herrmann, Liza and Hoffmann, Jörg and Johannsen, Germán Oscar and Kestler, Lukas and Matarazzi, Giulio, Position Statement of the Max Planck Institute for Innovation and Competition of 2 May 2023 on the Implementation of the Digital Markets Act (DMA) (May 2, 2023). Max Planck Institute for Innovation & Competition Research Paper No. 23-11, Also published in: GRUR International Volume 72, Issue 9 (2023) pp.864–875.
3. Жибак А.А. Особливості квазіцентралізованої системи забезпечення виконання закону про цифрові ринки. *Серія: Право*. Випуск 43. 2024. С. 18–22, с. 22.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗРАХУНКУ РОЗМІРУ ТА ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ ТА МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ВІД ВЧИНЕННЯ ДІЙ, ЩО Є НЕДОБРОСОВІСНОЮ КОНКУРЕНЦІЄЮ В УКРАЇНІ, ЄС, ДЕРЖАВАХ-ЧЛЕНАХ ЄС ТА США

ПАНФЙОРОВА Л.Л.,

молодший науковий співробітник відділу промислової власності і комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності

*НДІ інтелектуальної власності НАПрН України,
оцінювач об'єктів права інтелектуальної власності*

м. Київ, Україна

Глобалізація економіки та євроінтеграційні процеси в Україні вимагають системного переосмислення механізмів захисту суб'єктів господарювання від недобросовісної конкуренції. Ефективність правового захисту визначається не лише фактом констатації порушення, а й реальністю відновлення майнового стану потерпілої сторони. Порівняльний аналіз методології розрахунку збитків та моральної шкоди в Україні, Європейському Союзі (ЄС) та США дозволяє виявити оптимальні підходи для адаптації національного законодавства до найкращих світових практик.

Теоретико-правові засади та стандарти доведення відповідальності за недобросовісну конкуренцію

У правовій доктрині досліджуваних юрисдикцій підходи до матеріальної відповідальності за недобросовісну конкуренцію мають суттєві відмінності.

В Україні Закон «Про захист від недобросовісної конкуренції» (ст. 24) обмежується загальною декларацією права на відшкодування шкоди [1]. На практиці суди застосовують жорсткий стандарт доказування «із абсолютною точністю», що робить стягнення упущеної вигоди малоефективним.

Європейський Союз в напрямку захисту від недобросовісної конкуренції керується Директивою 2014/104/EU, яка здебільшого спрямована на антимонопольні порушення, але задає загальний вектор для конкурентного права. Це визначається шляхом впровадження принципу «ефективності», згідно з яким реалізація права на відшкодування не повинна бути практично неможливою або надмірно складною [2]. ЄС прямо дозволяє судам оцінювати розмір збитків приблизно, якщо точний розрахунок є неможливим.

У США в межах Закону Ленгема (Lanham Act, § 35) та антимонопольного законодавства (Закон Клейтона) діє стандарт «розумного ступеня визначеності». Більше того, за умови доведення умислу суди США можуть присуджувати потрійні збитки [3].

Методичні підходи до розрахунку майнових збитків.

Експертно-оціночна практика в ЄС та США виділяє три базові методологічні групи, які в Україні наразі мають різний ступінь легітимності:

• **Порівняльні методи** — передбачають аналіз фінансових показників компанії до і після порушення або порівняння з аналогічним «чистим» ринковим суб'єктом. У США та Німеччині ці методи є базовими та детально описаними у судових практиках. В Україні їх застосування ускладнене через закритість фінансових даних конкурентів та недовіру судів до економічного моделювання;

• **Метод вилучення прибутку порушника** — полягає у стягненні на користь потерпілого всього доходу, який недобросовісний конкурент отримав завдяки порушенню. У США (§ 35 Lanham Act) тягар доведення порушення зміщується, коли позивач має довести лише обсяг продажів відповідача, а відповідач повинен доводити свої витрати, щоб зменшити суму стягнення [3]. В Україні цей підхід є нормативно непідтвердженим внаслідок судової вимоги щодо доведення факту, що прибуток відповідача є дзеркальним відображенням втрат позивача, що майже неможливо виконати;

• **Метод умовної ліцензії** — полягає в розрахунку вартості, яку порушник сплатив би за правомірне використання торговельної марки чи комерційної таємниці. Цей підхід є стандартним для держав-членів ЄС та визначений Директивою 2004/48/ЄС про захист прав інтелектуальної власності (ст. 13) [4].

Специфіка відшкодування моральної шкоди (немайнового збитку)

У підходах до компенсації шкоди ділової репутації спостерігається концептуальний розрив. Україна та держави-члени ЄС визнають право юридичних осіб на відшкодування шкоди, завданої «діловій репутації, посяганням на фірмове найменування, товарний знак, виробничу марку, розголошенням комерційної таємниці, а також вчиненням дій, спрямованих на зниження престижу чи піддрив довіри до її діяльності» [5, ч.3]. В Україні така оцінка регулюється Постановою Пленуму ВСУ [5]. Проте методологія розрахунку залишається суб'єктивною, оскільки суди часто призначають символічні суми через відсутність чіткої прив'язки до вартості втраченого активу. У Франції та Німеччині суди частіше використовують комерційну оцінку вартості гудвілу, розраховану незалежними аудиторами.

У США концепція «моральної шкоди» для корпорацій у класичному розумінні відсутня. Будь-яка шкода репутації має бути оцифрована через зниження вартості активів, втрату клієнтської бази або компенсується через механізм «каральних збитків», які мають на меті покарання порушника, а не компенсацію емоційних чи репута-

ційних страждань [6].

У сучасних наукових публікаціях країн Східної Європи активно пропонується впровадження так званих «індикативних» або «матричних» методів автоматичного розрахунку збитків на основі відсоткових часток ринку без аналізу первинної документації. Слід зазначити, що використання таких спрощених математичних моделей на сьогодні залишається юридично та методично непідтвердженим у судовому процесі як України, так і ЄС та США.

Жодна розвинена правова система не приймає розрахунки, що базуються виключно на теоретичних припущеннях та абстрактних розрахунках без підтвердження з реальною бухгалтерською документацією та податковою звітністю.

Висновки. Порівняльний аналіз теоретико-правових засад та методології в Україні, ЄС та США свідчить про необхідність реформування вітчизняних підходів до відшкодування шкоди від недобросовісної конкуренції в напрямку євроінтеграції та запозичення американського досвіду. Автор вважає доцільним:

1. Імплементувати в процесуальне законодавство України європейський принцип зниження стандарту доказування упущеної вигоди (надання суду права визначати розмір збитків за внутрішнім переконанням на основі експертного моделювання).

2. Законодавчо закріпити спрощену процедуру стягнення прибутку порушника за прикладом США, переклавши на нього тягар доказування операційних витрат.

Список використаних джерел:

1. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.1996 р. № 236/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 36. Ст. 164.

2. Directive 2014/104/EU of the European Parliament and of the Council of 26 November 2014 on certain rules governing actions for damages under national law for infringements of the competition law provisions. *Official Journal of the European Union*. L 349. P. 1–19.

3. The Lanham Act (Trademark Act of 1946), 15 U.S.C. § 1117 (Regulation of damages and profits).

4. Directive 2004/48/EC of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the enforcement of intellectual property rights. *Official Journal of the European Union*. L 157. P. 45–86.

5. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 31.03.1995 р. № 4.

6. Dobbs D. B., Roberts Cap methodology. *Law of Remedies: Damages—Equity—Restitution*. West Academic Publishing, 2018. 1250 p.

ПАРАЛЕЛЬНИЙ ІМПОРТ ТА НЕДОБРОСОВІСНА КОНКУРЕНЦІЯ: ПОШУК БАЛАНСУ ІНТЕРЕСІВ ВИРОБНИКА ТА СПОЖИВАЧА

ПЕРЕРВА П.Г.,

*доктор економічних наук, професор
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
м. Київ, Україна*

В умовах глобалізації економічних процесів, поглиблення міжнародної торгівлі та цифровізації каналів збуту проблема паралельного імпорту набуває особливої актуальності як з теоретичної, так і з практичної точки зору [1; 7]. Паралельний імпорт, що передбачає ввезення оригінальної продукції без дозволу правовласника торговельної марки через альтернативні канали постачання, дедалі частіше розглядається як складний феномен, що поєднує елементи легітимної торговельної діяльності та потенційної недобросовісної конкуренції [2; 6; 9]. У цьому контексті особливого значення набуває пошук балансу інтересів між виробниками, які прагнуть контролювати розподіл своєї продукції, та споживачами, зацікавленими у доступі до товарів за нижчими цінами та ширшим асортиментом.

Сутність паралельного імпорту полягає у використанні відмінностей у цінах, регуляторних режимах та умовах збуту на різних ринках. Завдяки цим відмінностям суб'єкти господарювання можуть закуповувати продукцію в країнах з нижчим рівнем цін і реалізовувати її на ринках з вищим рівнем платоспроможного попиту [3; 11]. Така практика, з одного боку, сприяє підвищенню конкуренції, зниженню цін та розширенню доступу споживачів до товарів, а з іншого — може порушувати економічні інтереси виробників та офіційних дистриб'юторів, які інвестують у розвиток бренду, сервісну підтримку та маркетингову інфраструктуру.

У контексті конкурентного права паралельний імпорт викликає дискусії щодо його правової природи [4; 6; 12]. З одного боку, він базується на принципі вичерпання прав інтелектуальної власності, відповідно до якого після першого введення товару в обіг правовласник втрачає можливість контролювати його подальший обіг. З іншого боку, у разі використання недобросовісних методів просування, введення споживачів в оману щодо умов гарантійного обслуговування або якості продукції, паралельний імпорт може набувати ознак недобросовісної конкуренції.

Особливу увагу слід приділити впливу паралельного імпорту на інвестиційну активність виробників [8]. Контроль над каналами збуту дозволяє виробникам забезпечувати стабільність доходів, планувати

інвестиції у дослідження та розробки, а також підтримувати високий рівень якості продукції. Поширення паралельного імпорту може підтримувати ці механізми, знижуючи стимули до інвестування та розвитку брендів [10]. Водночас обмеження паралельного імпорту може призводити до монополізації ринків, завищення цін і зниження рівня конкуренції, що негативно впливає на добробут споживачів.

У сучасних умовах цифровізації ринків паралельний імпорт набуває нових форм, зокрема через використання електронної комерції та глобальних онлайн-платформ. Це ускладнює контроль за обігом товарів і створює додаткові виклики для регуляторних органів. Водночас цифрові технології відкривають нові можливості для моніторингу ринків, відстеження ланцюгів постачання та забезпечення прозорості торговельних операцій.

З точки зору споживача, паралельний імпорт має як позитивні, так і негативні аспекти. До позитивних належать зниження цін, розширення асортименту та доступ до продукції, яка може бути відсутня у офіційних каналах збуту. Негативні аспекти пов'язані з ризиками придбання товарів без належної гарантії, відсутністю сервісного обслуговування, а також можливими відмінностями у характеристиках продукції, призначеної для різних ринків. У цьому контексті особливого значення набуває забезпечення належного рівня інформування споживачів та захисту їхніх прав.

Правове регулювання паралельного імпорту в різних країнах базується на різних підходах до принципу вичерпання прав, зокрема національному, регіональному або міжнародному. Вибір тієї чи іншої моделі має суттєвий вплив на конкурентне середовище та інвестиційну привабливість ринку. У країнах, де діє міжнародний принцип вичерпання прав, паралельний імпорт, як правило, дозволений, що сприяє підвищенню конкуренції. Натомість у країнах із національним принципом вичерпання прав можливість для паралельного імпорту обмежена, що забезпечує більший захист інтересів виробників.

У контексті пошуку балансу інтересів важливим є формування комплексного підходу до регулювання паралельного імпорту, який би враховував як економічні, так і правові аспекти. Такий підхід має передбачати забезпечення прозорості ринку, недопущення введення споживачів в оману, захист прав інтелектуальної власності та водночас стимулювання конкуренції. Особливу роль у цьому процесі відіграє антимонопольна політика, яка повинна запобігати зловживанню ринковою владою з боку як виробників, так і дистриб'юторів.

З теоретичної точки зору паралельний імпорт можна розглядати як інструмент вирівнювання цінових диспропорцій між ринками, що сприяє підвищенню ефективності розподілу ресурсів. Водночас його вплив на довгостроковий розвиток ринків залежить від здатно-

сті інституцій забезпечити баланс між конкуренцією та захистом інвестицій. У цьому контексті важливим є врахування галузевої специфіки, оскільки вплив паралельного імпорту може суттєво відрізнятись залежно від характеристик продукції, рівня технологічності та структури ринку.

Таким чином, паралельний імпорт є складним і багатогранним явищем, що поєднує інтереси різних учасників ринку та потребує зваженого підходу до регулювання. Його взаємозв'язок із недобросовісною конкуренцією проявляється у випадках, коли використання альтернативних каналів постачання супроводжується порушенням принципів добросовісності, прозорості та справедливості. Пошук балансу між інтересами виробника та споживача є ключовим завданням сучасної економічної політики, вирішення якого сприятиме формуванню ефективного, конкурентного та соціально орієнтованого ринкового середовища.

Список використаних джерел

1. Сіренко І., Лега О. Мінімізація ризиків договірної політики при укладанні ЗЕД-контрактів. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. № 1 (10). С. 159–163. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.10-28>.
2. Лега О. Використання податкової інформації у розрахунках з бюджетом. *Agricultural and Resource Economics : International Scientific EJournal*. 2017. Vol. 2. № 3. Pp. 63–74.
3. Перерва П., Кобелева Т. Теоретичні засади комплаєнс-моніторингу в системі економічної безпеки промислового підприємства. *Вісн. Нац. техн. у-ту «ХПІ» Серія: Економічні науки*. 2019. № 1. С. 65–72. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/44001>
4. Косенко А.В., Перерва П.Г., Кобелева Т.О., Маслак М.В. Системний підхід до дослідження цінових, маркетингових, інвестиційних та інноваційних характеристик трансферу технологій промислової продукції. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ» (економічні науки) : зб. наук. пр.* Харків : НТУ «ХПІ», 2018. № 19 (1295). С. 121–126. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPIPress/54964>
5. Лега О. В., Мокієнко Т. В., Прийдак Т. Б., Сіренко О. В., Яловега Л. В. Облік витрат та калькулювання собівартості допоміжних виробництв у сільському господарстві. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 10. С. 40–47. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.10.40>.
6. Ткачова Н.П. Перерва П.Г., Кобелева Т.О., Формування інноваційної та інвестиційної політики промислового підприємства на засадах збалансованої системи показників. *Вісник НТУ «ХПІ» : зб.*

наук. пр. Темат. вип. : Технічний прогрес та ефективність виробництва. Харків : НТУ «ХПІ», 2015. № 59 (1168). С. 96–100. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/20638>

7. Лега О.В., Яловега Л.В., Прийдак Т.Б. Податкові ризики як елемент податкової політики підприємств. *Інфраструктура ринку. Випуск 67. 2022. С. 229-233.*

8. Перерва, П.Г. Інноваційні технології реструктуризації промислового підприємства. *Маркетинг інновацій і інновації у маркетингу: збірник тез доповідей VIII Міжнар. науково-практ. конф., 25–26 вересня 2014 р. Суми: ТОВ "ДД "Папірус", 2014. С. 119–121.*

9. Перерва П. Г. Підвищення конкурентоспроможності машинобудівних підприємств на засадах синергетичного бенчмаркінгу. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»: зб. наук. пр. Сер. : Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку.* Львів: Львівська політехніка, 2015. № 819. С. 167–174.

10. Перерва П., Кобелева Т. Теоретичні засади комплаєнс-моніторингу в системі економічної безпеки промислового підприємства. *Вісн. Нац. техн. у-ту «ХПІ» Серія: Економічні науки.* 2019. № 1. С. 65–72. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/44001>

11. Лега О.В. Податкова звітність: еволюція визначення. *Інноваційна економіка.* 2013. № 3. С. 300–303.

12. Косенко А. В., Перерва П. Г., Кобелева Т. О., Маслак М. В. Системний підхід до дослідження цінових, маркетингових, інвестиційних та інноваційних характеристик трансферу технологій промислової продукції. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ» (економічні науки) : зб. наук. пр.* Харків : НТУ «ХПІ», 2018. № 19 (1295). С. 121–126. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPIPress/54964>.

ПОРУШЕННЯ ПРАВ НА ТОРГОВЕЛЬНУ МАРКУ ЯК ВИД НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

ТАРАСЕНКО Л.Л.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри інтелектуальної власності, інформаційного
та корпоративного права юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка
м. Київ, Україна

Законодавець у спеціальному законі передбачає випадки порушення прав на торговельну марку. Зокрема, у ч. 1 ст. 20 Закону

України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» будь-яке посягання на права власника свідоцтва, передбачені статтею 16 цього Закону, в тому числі вчинення без згоди власника свідоцтва дій, що потребують його згоди, та готування до вчинення таких дій, вважається порушенням прав власника свідоцтва, що тягне за собою відповідальність згідно з чинним законодавством України. Окрім того, використання без згоди власника Свідоцтва в доменних іменах торговельних марок або подібних позначень також трактується як порушення прав на торговельну марку.

Стаття 4 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» унормовує неправомірне використання позначень, в тому числі і торговельної марки. Так, відповідно до ч. 1 цієї статті неправомірним є використання імені, комерційного (фірмового) найменування, торговельної марки (знака для товарів і послуг), рекламних матеріалів, оформлення упаковки товарів і періодичних видань, інших позначень без дозволу (згоди) суб'єкта господарювання, який раніше почав використовувати їх або схожі на них позначення у господарській діяльності, що призвело чи може призвести до змішування з діяльністю цього суб'єкта господарювання.

Тобто торговельна марка є одним з об'єктів, неправомірне використання яких підпадає під поняття недобросовісної конкуренції. Але самого факту неправомірного використання чужої торговельної марки є недостатньо, оскільки у такому випадку матиме місце порушення прав на торговельну марку, але матиме місце відсутність порушення вимог ст. 4 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції».

Володілець свідоцтва на торговельну марку повинен довести саме факт недобросовісної конкуренції, під якою законодавець у статті 1 вказаного вище закону розуміє будь-які дії у конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності. Закон не розкриває критеріїв, які б дали змогу визначити критерії наявності недобросовісної конкуренції у діях певного порушника прав інтелектуальної власності, наприклад, на торговельну марку, чи прав на комерційне найменування, чи прав (не інтелектуальної власності) на інше комерційне позначення.

Визначення економічної конкуренції наведено у Законі України «Про захист економічної конкуренції». Так, відповідно до ст. 1 цього закону економічна конкуренція (конкуренція) — змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку.

При цьому ринок товару (товарний ринок) — це сфера обороту товару (взаємозамінних товарів), на який протягом певного часу і в межах певної території є попит і пропозиція. Тобто поняття «ринку товарів» містить прив'язку до території, на якій існує попит і пропозиція даних товарів / послуг.

Спори щодо недобросовісної конкуренції розглядаються органами Антимонопольного комітету України. Водночас діяльність органів Антимонопольного комітету не стосується порушення прав на об'єкти права інтелектуальної власності, а АК не має відношення до правовідносин, що виникають у процесі будь-якого використання об'єктів права інтелектуальної власності, не пов'язаних з фактами конкуренції. Тому слід розмежовувати спір про недобросовісну конкуренцію (у тому числі з незаконним використанням торговельної марки) і спір про захист прав на торговельну марку (як спір у сфері інтелектуальної власності).

Варто згадати про позицію Верховного Суду щодо правового режиму (іншого) комерційного позначення. Верховний Суд наголосив, що саме по собі «позначення» не є самостійним об'єктом зі спеціально передбаченим законом статусом, який породжує певні права і обов'язки, у зв'язку з чим не має специфічного (спеціального) захисту. Згідно з конкурентним законодавством, а саме, відповідно до статті 4 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» позначення отримує захист у конкурентних відносинах, а не як самостійний об'єкт інтелектуальної власності. При цьому ключовим буде питання щодо добросовісності/недобросовісності використання суб'єктами господарювання такого позначення (Постанова Верховного Суду від 18.08.2021 р., справа № 922/1966/18).

Отже, торговельна марка теж може отримати захист як об'єкт у конкурентних відносинах, при цьому залишаючись самостійним об'єктом інтелектуальної власності. Але для захисту права на торговельну марку як об'єкт в порядку, визначеному законодавством про захист від недобросовісної конкуренції, слід обирати самостійну правову підставу звернення, і зазначати про порушення положень саме ст. 4 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції». Зокрема, з аналізу вказаної ст. 4 слід дійти висновку, що порушенням законодавства про захист від недобросовісної конкуренції буде неправомірне використання торговельної марки (знака для товарів і послуг) або позначення подібного на нього, рекламних матеріалів (якщо вони містять зазначення торговельної марки або схоже позначення), оформлення упаковки товарів (якщо при цьому використано чужу торговельну марку або схоже позначення), без дозволу (згоди) суб'єкта майнових прав інтелектуальної власності на торговельну марку (зокрема, власника Свідництва), який раніше почав ви-

користувати цю торговельну марку або схоже на неї позначення у господарській діяльності, що вже призвело чи може призвести до змішування з діяльністю цього суб'єкта господарювання.

Тобто вказана стаття 4 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» визначає умови захисту прав на торговельну марку як об'єкт у конкурентних відносинах. До них можемо віднести:

1) суб'єктом права на захист є суб'єкт господарювання, наприклад, юридична особа, яка є власником Свідоцтва на торговельну марку (при цьому суб'єктом прав на торговельну марку може бути і фізична особа, а, отже, у такому разі ця фізична особа повинна або мати статус суб'єкта господарювання, або повинна укласти ліцензійний договір (або інший подібний договір), за яким вона надала дозвіл на використання належної їй торговельної марки іншому суб'єкту господарювання;

2) суб'єкт майнових прав інтелектуальної власності повинен використовувати належну йому торговельну марку у власній господарській діяльності, тобто споживачам повинна бути відома вказана торговельна марка;

3) на противагу використанню торговельної марки правоволодільцем з'являється факт незаконного використання чужої торговельної марки (або схожого на нього позначення) третьою особою (незаконність полягає у відсутності дозволу від правоволодільця). При цьому порушником (потенційним порушником) також виступає виключно суб'єкт господарювання, який неправомірно використовує чужу торговельну марку;

4) способи незаконного використання розкриті у ст. 4 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», а також для розкриття цього поняття можуть бути використані положення Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг». Так, ст. 4 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» згадує про незаконне використання торговельної марки (при цьому справедливо не конкретизуючи зміст цього поняття), про використання рекламних матеріалів, оформлення упаковки товарів, якщо при цьому, знову ж таки, використано чужу торговельну марку або схоже на нього позначення. Безпосередньо поняття «використання» торговельної марки розкрито у ч. 4, 5 ст. 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»;

5) незаконне використання торговельної марки повинно відбуватися щодо товарів і послуг, для яких зареєстровано відповідну торговельну марку (або щодо споріднених товарів, послуг). Тобто вид діяльності правоволодільця і порушника повинні співпадати;

6) незаконне використання торговельної марки повинно відбуватися на одному територіальному ринку, адже таке використання по-

рушником повинно призводити (чи створювати ймовірність призведення) до змішування з діяльністю суб'єкта господарювання — правоволодільца; тобто правоволоділець і порушник повинні бути конкурентами на одному географічному ринку товарів, послуг.

Отже, правоволоділець і порушник його прав повинні конкурувати на ринку товарів та послуг одного регіону, лише у такому разі змішування результатів їх діяльності є можливим. Водночас слід звернути увагу на розвиток електронної торгівлі, яка здатна розмивати так звані «регіональні» ринки, адже весь вітчизняний інтернет-простір перетворюється на один ринок товарів і послуг. У такому разі, якщо має місце пропонування до продажу товарів під певною торговельною маркою в мережі Інтернет (веб-сайти електронної комерції, акаунти у соціальних мережах, тощо), їх продаж в Інтернеті, і така діяльність підпадає під ознаки, які визначені ст. 4 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», вважаємо, що все одно матиме місце порушення прав на торговельну марку як на об'єкт у конкурентних відносинах.

Окремо звертаємо увагу на те, що суб'єкт майнових прав інтелектуальної власності на торговельну марку має право на захист прав на неї і в порядку, який передбачено Законом України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», тобто захист майнових прав інтелектуальної власності на торговельну марку може здійснюватися паралельно до процедури захисту прав на неї як на об'єкт у конкурентних відносинах.

ТОРГОВЕЛЬНА МАРКА ЯК ОБ'ЄКТ ЗАХИСТУ У КОНКУРЕНТНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

ТАРАСЕНКО Х.Ю.,

*доктор філософії в галузі права,
старша викладачка кафедри права факультету права,
Український католицький університет
м. Львів, Україна*

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» торговельна марка виступає самостійним об'єктом захисту у конкурентних правовідносинах. У 2020 р. було здійснено реформу законодавства про промислову власність (в тому числі реформу законодавства щодо торговельних марок). Зокрема, були прийняті кілька законодавчих актів про створення національного органу інтелектуальної власності; про посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби з патентними зловживаннями; про реформу патентного законодавства. На-

слідком реформи стало суттєве оновлення правового регулювання цих правовідносин. Вектор оновлення — це стандарти ЄС у сфері інтелектуальної власності, які ще у 2014 році були передбачені в Угоді про Асоціацію України і ЄС. Законодавство України, що регулює відносини щодо торговельних марок, практично не змінювалося, починаючи з 2012 року. Тому справді станом на 2020 р. назріла необхідність комплексного реформування законодавства у цій сфері.

Попри реформу, яка відбулася у 2020 р., залишилося багато невирішених проблемних питань щодо правового режиму торговельної марки. Свідченням наявності прогалин у законодавстві про знаки для товарів і послуг є наявність численних рішень Верховного Суду, який, вирішуючи спори у цій сфері, фактично надає розширене тлумачення численних норм чинного законодавства, фактично перетворюючись на законотворця. Виявлення таких прогалин правового регулювання зумовлює необхідність їх заповнення, відтак саме Верховний Суд взяв на себе роль того органу, який намагається при вирішенні спору сформувати відповідну правову позицію, яка інколи може бути доволі дискусійною.

Законодавство України про торговельні марки було суттєво оновлено впродовж останніх років, і воно відображає основні підходи правового регулювання вказаних відносин, які закладені у законодавстві європейських країн.

Так, зміни до Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» № 815-IX від 21.07.2020 р. внесли доволі суттєві зміни щодо порядку набуття, здійснення і захисту прав на торговельну марку, зокрема: повернуто колективну ТМ (колективна торговельна марка - позначення, за яким товари і послуги учасників об'єднання осіб, під яким розуміють будь-яку сукупність осіб незалежно від її організаційно-правової форми та складу та існування якого не суперечить законодавству держави, в якій воно створено, відрізняються від товарів і послуг інших осіб); вдосконалено умови надання правової охорони; внесено зміни щодо об'єктів торговельної марки (об'єктом торговельної марки може бути будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень: слова, у тому числі власні імена, літери, цифри, зображувальні елементи, кольори, форма товарів або їх пакування, звуки, за умови що такі позначення придатні для відрізнєння товарів або послуг одних осіб від товарів або послуг інших осіб, придатні для відображення їх у Реєстрі таким чином, що дає змогу визначити чіткий і точний обсяг правової охорони, що надається); частково змінено підстави для відмови в наданні правової охорони (це має також значення і для захисту прав на торговельні марки); запроваджено можливість подання заявки в електронній формі; запроваджено процедури pre-grant opposition — заперечення

проти заявки (будь-яка особа протягом трьох місяців від дати публікації в Бюлетені відомостей про заявку може подати до НОІВ мотивоване заперечення проти заявки щодо невідповідності наведеного в них позначення умовам надання правової охорони, встановленим законом); доповнено випадки використання торговельної марки без згоди власника; оновлено норму щодо визнання торговельної марки добре відомою.

Загалом відзначаємо, що існує три моделі правової охорони торговельної марки, які зумовлюють особливості здійснення та захисту прав на торговельну марку:

- володіння Свідомством на торговельну марку;
- міжнародна реєстрація торговельної марки;
- визнання торговельної марки добре відомою.

Всі вказані види торговельних марок можуть бути об'єктом захисту відповідно до положень Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції».

Звертаємо увагу на добре відому торговельну марку, володілець прав на яку може протидіяти використанню позначення, яке є, як тотожним, так і схожим на неї до ступеня змішування, щодо як споріднених, так і неспоріднених товарів і послуг. Такий захист може здійснюватися відповідно до порядку, який передбачений Законом України «Про захист від недобросовісної конкуренції».

Правовий режим добре відомої торговельної марки визначено статтею 25 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг». Відповідно до ч. 1 цієї статті охорона прав на добре відому торговельну марку здійснюється згідно із статтею 6 bis Паризької конвенції та цим Законом на підставі визнання торговельної марки добре відомою Апеляційною палатою або судом. Торговельна марка може бути визнана добре відомою незалежно від реєстрації її в Україні.

При застосуванні ст. 4 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» слід з'ясувати, що підпадає під використання торговельної марки як об'єкта у конкурентних відносинах. Так, відповідно до положень цієї статті неправомірним є використання імені, комерційного (фірмового) найменування, торговельної марки (знака для товарів і послуг), рекламних матеріалів, оформлення упаковки товарів і періодичних видань, інших позначень без дозволу (згоди) суб'єкта господарювання, який раніше почав використовувати їх або схожі на них позначення у господарській діяльності, що призвело чи може призвести до змішування з діяльністю цього суб'єкта господарювання.

Отже, ключовим є з'ясування поняття «використання торговельної марки». Звертаємо увагу на позицію Верховного Суду щодо трактування використання торговельної марки. Так, Верховний Суд

зазначає, що сприйняття торговельних марок пересічним споживачем відіграє вирішальну роль при їх порівнянні і оцінюванні. Тобто йдеться про пересічного споживача, а не про інформованого споживача (як це має місце при порівнянні промислових зразків). Такий висновок викладений, зокрема, у постановках Верховного Суду від 20.02.2018 у справі № 922/3136/16, від 15.07.2019 у справі № 910/18587/16, від 09.06.2020 у справі № 910/15741/17. Водночас Верховний Суд враховує й викладену в цих справах правову позицію, згідно з якою схожість до ступеня змішування базується на загальному враженні, що створюють знаки для товарів і послуг. Під час купівлі товару споживач зазвичай візуально сприймає знак, що позначає товари, споживач сприймає упаковку та не аналізує окремо слово [1]. Висновок дійсно є важливим для правозастосування.

Верховний Суд також слушно зазначає, що обізнані та проінформовані споживачі через власні індивідуальні відмінності мають набагато меншу від звичайної вірогідність придбати продукцію не того призначення або не того виробника (навіть за умови її схожості), відповідно у вирішенні питань наявності чи відсутності схожості до ступеня змішування орієнтуватись належить на звичайного пересічного споживача, в даному випадку — звичайного пересічного.

Слушною є і інша позиція Верховного Суду (Постанова від 15 липня 2019 року), справа щодо протиставлення торговельних марок «Львівське» і «Львівське різдвяне (логотип)», відповідно до якої схожість до ступеня змішуваності базується на загальному враженні, що створюють знаки для товарів і послуг, і графічного елементу достатньо щоб виключити схожість. При цьому ступінь фонетичної схожості протиставлених у справі знаків для товарів і послуг у даному разі є менш важливим фактором, оскільки під час купівлі товару споживач зазвичай візуально сприймає знак, що позначає товари, споживач сприймає упаковку та не аналізує окремо слова [2].

Якщо торговельна марка не використовується власником Свідоцтва, то вважаємо, така особа не має права на захист прав на торговельну марку відповідно до положень ст. 4 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», адже невикористання правоволодільцем торговельної марки не може призвести до змішування з нею.

Отже, торговельна марка є важливим об'єктом у конкурентних правовідносинах, порядок захисту прав на яку додатково регламентовано спеціальним законодавством (Законом України «Про захист від недобросовісної конкуренції»). Водночас попри значне і якісне реформування законодавства про торговельні марки, багато питань залишаються невирішеними на рівні закону, що породжує численну правозастосовчу практику, яка змістовно по різному застосовує положення законодавства про торговельні марки.

Список використаних джерел:

1. Постанова Верховного Суду від 09.02.2023 р., справа № 910/5028/21.
2. Постанова Верховного Суду від 15.07.2019 р., справа № 910/18587/16.

**ЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ КОДЕКСИ ПРОФЕСІЙНИХ
ОБ'ЄДНАНЬ ЯК ІНСТРУМЕНТ БОРОТЬБИ
ІЗ НЕДОБРОСОВІСНИМИ ПРАКТИКАМИ НА РИНКУ**

ТКАЧОВ М.М.,

*доктор економічних наук, професор
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
м. Харків, Україна*

В умовах трансформації сучасної економіки, посилення глобальної конкуренції та зростання ролі нематеріальних чинників розвитку ринків особливого значення набувають інституційні механізми забезпечення доброчесної поведінки суб'єктів господарювання [1; 7]. Традиційні інструменти державного регулювання, зокрема антимонопольне законодавство та адміністративні санкції, хоча й залишаються базовими елементами системи захисту конкуренції, дедалі частіше доповнюються механізмами саморегулювання, серед яких провідне місце займають етичні та правові кодекси професійних об'єднань [2; 9]. Їх значення особливо зростає в умовах динамічного розвитку ринків, де швидкість змін випереджає можливості формального правового регулювання.

Сутність етичних та правових кодексів професійних об'єднань полягає у встановленні добровільно прийнятих стандартів поведінки, які регламентують діяльність учасників певної галузі або професійної спільноти [3]. Ці кодекси виконують функцію нормативного орієнтира, що визначає межі допустимої поведінки, формує культуру ділових відносин та сприяє запобіганню недобросовісним практикам [5; 11]. Вони охоплюють широкий спектр питань, включаючи правила ведення конкурентної боротьби, стандарти реклами, захист прав споживачів, забезпечення прозорості діяльності та недопущення конфлікту інтересів.

Особливістю етичних кодексів є їх превентивний характер, що відрізняє їх від традиційних правових норм, які, як правило, застосовуються постфактум у разі порушення. Кодекси спрямовані на формування внутрішньої мотивації суб'єктів господарювання до дотримання принципів доброчесності, що дозволяє знижувати ймо-

вірність виникнення порушень [6; 10]. У цьому контексті вони виступають інструментом не лише регулювання, але й виховання, формуючи корпоративну етику та відповідальність бізнесу перед суспільством.

Важливим аспектом є поєднання етичних і правових елементів у структурі таких кодексів. З одного боку, вони базуються на морально-етичних принципах, таких як чесність, прозорість, повага до партнерів і споживачів. З іншого боку, вони можуть містити конкретні норми поведінки, порушення яких тягне за собою певні санкції, зокрема дисциплінарні заходи, виключення з професійного об'єднання або публічне осудження [4; 8]. Таким чином, кодекси формують гібридну систему регулювання, що поєднує добровільність із елементами примусу.

У контексті боротьби з недобросовісними практиками на ринку етичні кодекси відіграють важливу роль у тих сферах, де формальне правове регулювання є недостатнім або не встигає за темпами розвитку технологій і бізнес-моделей. Зокрема, у сфері цифрової економіки, реклами, електронної комерції та використання штучного інтелекту виникають нові виклики, які потребують оперативного реагування [12]. Професійні об'єднання, завдяки своїй гнучкості та близькості до ринку, здатні швидше розробляти та впроваджувати відповідні стандарти поведінки.

Ефективність етичних кодексів значною мірою залежить від рівня їх імплементації та дотримання учасниками ринку. Формальне прийняття кодексу без створення механізмів контролю та відповідальності не забезпечує реального впливу на поведінку суб'єктів господарювання. У зв'язку з цим важливим є формування інституційної інфраструктури, що включає органи саморегулювання, комітети з етики, процедури розгляду скарг і механізми застосування санкцій. Така інфраструктура дозволяє забезпечити практичну реалізацію положень кодексів і підвищити рівень довіри до них з боку ринку.

З точки зору економічної ефективності, етичні кодекси сприяють зниженню трансакційних витрат, пов'язаних із укладенням і виконанням контрактів, оскільки формують передбачуване та стабільне середовище взаємодії. Вони також підвищують репутаційну цінність учасників професійних об'єднань, що є важливим фактором конкурентоспроможності в умовах інформаційної економіки. Наявність і дотримання етичних стандартів може розглядатися інвесторами та партнерами як сигнал надійності та відповідальності бізнесу.

Водночас існують певні обмеження та ризики, пов'язані з використанням етичних кодексів. Зокрема, вони можуть використовуватися як інструмент координації поведінки учасників ринку, що у

деяких випадках може набувати ознак антиконкурентних узгоджених дій. Крім того, відсутність обов'язковості виконання та залежність від добровільної участі обмежують їх ефективність, особливо у випадках, коли економічні стимули до недобросовісної поведінки є значними.

У правовому контексті важливим є питання взаємодії етичних кодексів із нормами державного регулювання. Кодекси не можуть замінювати законодавство, але вони здатні доповнювати його, деталізуючи загальні принципи та адаптуючи їх до специфіки окремих галузей. У цьому сенсі вони виступають елементом багаторівневої системи регулювання, що поєднує державні та недержавні механізми впливу на поведінку суб'єктів господарювання.

У сучасних умовах особливого значення набуває гармонізація етичних стандартів на міжнародному рівні, що зумовлено глобалізацією ринків і транснаціональним характером діяльності багатьох компаній. Узгодження підходів до формування та застосування етичних кодексів сприяє підвищенню ефективності боротьби з недобросовісними практиками та забезпеченню рівних умов конкуренції на глобальному рівні.

Таким чином, етичні та правові кодекси професійних об'єднань є важливим інструментом боротьби з недобросовісними практиками на ринку, що доповнює традиційні механізми державного регулювання. Їх ефективність визначається здатністю формувати культуру добросовісної поведінки, забезпечувати превенцію порушень та створювати умови для сталого розвитку ринкового середовища. Подальший розвиток цього інструменту потребує вдосконалення механізмів імплементації, підвищення рівня відповідальності учасників ринку та інтеграції етичних стандартів у загальну систему економічного регулювання.

Список використаних джерел

1. Перерва П. Г. Підвищення конкурентоспроможності машинобудівних підприємств на засадах синергетичного бенчмаркінгу. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»: зб. наук. пр. Сер. : Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. Львів: Львівська політехніка, 2015. № 819. С. 167–174.

2. Перерва П., Кобелева Т. Теоретичні засади комплаєнс-моніторингу в системі економічної безпеки промислового підприємства. *Вісн. Нац. техн. у-ту «ХПІ» Серія: Економічні науки*. 2019. № 1. С. 65–72. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/44001>

3. Лега О.В. Податкова звітність: еволюція визначення. *Інноваційна економіка*. 2013. № 3. С. 300–303.

-
4. Косенко А. В., Перерва П. Г., Кобелева Т. О., Маслак М. В. Системний підхід до дослідження цінових, маркетингових, інвестиційних та інноваційних характеристик трансферу технологій промислової продукції. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ» (економічні науки) : зб. наук. пр.* Харків : НТУ «ХПІ», 2018. № 19 (1295). С. 121–126. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPIPress/54964>
5. Сіренко І., Лега О. Мінімізація ризиків договірної політики при укладанні ЗЕД-контрактів. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. № 1 (10). С. 159–163. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.10-28>.
6. Лега О. Використання податкової інформації у розрахунках з бюджетом. *Agricultural and Resource Economics : International Scientific EJournal*. 2017. Vol. 2. № 3. Pp. 63–74.
7. Перерва П., Кобелева Т. Теоретичні засади комплаєнс-моніторингу в системі економічної безпеки промислового підприємства. *Вісн. Нац. техн. у-ту «ХПІ» Серія: Економічні науки*. 2019. № 1. С. 65–72. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPIPress/44001>
8. Косенко А.В., Перерва П.Г., Кобелева Т.О., Маслак М.В. Системний підхід до дослідження цінових, маркетингових, інвестиційних та інноваційних характеристик трансферу технологій промислової продукції. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ» (економічні науки) : зб. наук. пр.* Харків : НТУ «ХПІ», 2018. № 19 (1295). С. 121–126. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPIPress/54964>
9. Лега О. В., Мокієнко Т. В., Прийдак Т. Б., Сіренко О. В., Яловега Л. В. Облік витрат та калькулювання собівартості допоміжних виробництв у сільському господарстві. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 10. С. 40–47. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.10.40>.
10. Ткачова Н.П. Перерва П.Г., Кобелева Т.О., Формування інноваційної та інвестиційної політики промислового підприємства на засадах збалансованої системи показників. *Вісник НТУ «ХПІ» : зб. наук. пр. Темат. вип. : Технічний прогрес та ефективність виробництва*. Харків : НТУ «ХПІ», 2015. № 59 (1168). С. 96-100. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPIPress/20638>
11. Лега О.В., Яловега Л.В., Прийдак Т.Б. Податкові ризики як елемент податкової політики підприємств. *Інфраструктура ринку*. Випуск 67. 2022. С. 229-233.
12. Перерва, П.Г. Інноваційні технології реструктуризації промислового підприємства. *Маркетинг інновацій і інновації у маркетингу: збірник тез доповідей VIII Міжнар. науково-практ. конф., 25–26 вересня 2014 р. Суми: ТОВ "ДД "Папірус", 2014. С. 119-121.*

ВИКОРИСТАННЯ АЛГОРИТМІВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ МАНІПУЛЮВАННЯ ПОПИТОМ ЯК НОВА ФОРМА НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

ТКАЧОВА Н.П.,

*кандидат економічних наук, доцент
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
м. Харків, Україна*

В умовах цифрової трансформації економіки та стрімкого розвитку технологій штучного інтелекту відбувається суттєва еволюція інструментів конкурентної боротьби, що зумовлює появу нових форм недобросовісної конкуренції, які раніше не мали аналогів у традиційній ринковій практиці [1; 5]. Однією з таких форм є використання алгоритмів штучного інтелекту для маніпулювання попитом, що передбачає цілеспрямований вплив на поведінку споживачів з метою штучного формування або зміни їхніх уподобань, очікувань і рішень щодо купівлі товарів і послуг [2; 9]. Актуальність дослідження цієї проблематики обумовлена тим, що подібні практики дедалі частіше застосовуються суб'єктами господарювання у цифровому середовищі, залишаючись водночас недостатньо врегульованими з боку антимонопольного та конкурентного законодавства.

Сутність маніпулювання попитом із застосуванням алгоритмів штучного інтелекту полягає у використанні великих масивів даних про споживачів, їх поведінкові патерни, соціально-демографічні характеристики, психологічні особливості та історію покупок для побудови моделей прогнозування і впливу. Завдяки технологіям машинного навчання та глибинного аналізу даних суб'єкти ринку отримують можливість не лише передбачати попит, але й активно його формувати, використовуючи персоналізовані рекомендації, динамічне ціноутворення, таргетовану рекламу та інші цифрові інструменти [3; 7; 11]. В результаті відбувається трансформація класичної моделі попиту, яка базується на автономності споживчого вибору, у модель, де цей вибір значною мірою детермінується алгоритмічними впливами [4].

Особливістю застосування штучного інтелекту у даному контексті є високий рівень прихованості та складності виявлення маніпулятивних практик [10]. На відміну від традиційних форм недобросовісної конкуренції, таких як поширення неправдивої інформації або демпінг, алгоритмічні впливи є латентними, інтегрованими у функціонування цифрових платформ і сервісів, що ускладнює їх ідентифікацію як порушень конкурентного законодавства. Крім того, такі практики часто маскуються під легітимні маркетингові інстру-

менти, що створює додаткові труднощі для регуляторних органів.

Використання алгоритмів штучного інтелекту для маніпулювання попитом може набувати різних форм, серед яких особливе місце займає так зване «поведінкове таргетування», що передбачає індивідуалізований вплив на споживача з урахуванням його психологічного профілю [12]. Алгоритми здатні визначати вразливі місця у процесі прийняття рішень, такі як імпульсивність, схильність до соціального підтвердження або страх втрати вигоди, і використовувати їх для стимулювання купівельної активності. У цьому контексті виникає питання щодо меж допустимого впливу на споживача та співвідношення між маркетинговою діяльністю і маніпуляцією.

Іншою формою є динамічне ціноутворення, яке базується на алгоритмічному аналізі платоспроможності та поведінки конкретного споживача. У цьому випадку ціна товару або послуги може варіюватися залежно від індивідуальних характеристик користувача, що створює асиметрію інформації та потенційно дискримінаційні умови. Такі практики можуть призводити до викривлення конкуренції, оскільки споживачі фактично позбавляються можливості здійснювати раціональний вибір на основі прозорих цінових сигналів.

Слід також відзначити використання алгоритмів рекомендацій, які формують інформаційне середовище споживача, обмежуючи доступ до альтернативних пропозицій. Так звані «інформаційні бульбашки» сприяють концентрації попиту на продукції певних компаній, що може призводити до витіснення конкурентів з ринку. У цьому випадку маніпулювання попитом здійснюється не шляхом прямого впливу, а через контроль над інформаційними потоками, що визначають споживчий вибір.

З точки зору економічної теорії, подібні практики можна розглядати як форму інформаційної асиметрії та ринкової влади, що реалізується через контроль над даними та алгоритмами. Власники цифрових платформ отримують конкурентні переваги, які важко відтворити іншим учасникам ринку, що призводить до посилення ринкової концентрації та зниження рівня конкуренції. У довгостроковій перспективі це може мати негативні наслідки для інноваційного розвитку, оскільки зменшується стимул до підвищення якості продукції та зниження цін.

Правовий аспект проблеми полягає у відсутності чітких критеріїв відмежування допустимих маркетингових практик від недобросовісної конкуренції у цифровому середовищі. Традиційні підходи до регулювання конкуренції не враховують специфіку алгоритмічних систем, що функціонують на основі самонавчання і можуть змінювати свою поведінку без прямого втручання людини. Це створює необхідність розробки нових підходів до правового регулювання, які б враховували тех-

нологічні особливості штучного інтелекту та забезпечували баланс між інноваційним розвитком і захистом конкуренції.

Особливу увагу слід приділити етичним аспектам використання штучного інтелекту для впливу на споживачів. Маніпулювання попитом ставить під сумнів принцип автономії споживача та його здатність до вільного вибору. Використання психологічних тригерів та поведінкових патернів може призводити до прийняття рішень, які не відповідають реальним інтересам споживача, що вимагає формування етичних стандартів і принципів відповідального використання технологій.

У контексті міжнародного досвіду слід зазначити, що питання регулювання алгоритмічних практик перебуває на стадії активного обговорення. У багатьох країнах розробляються підходи до забезпечення прозорості алгоритмів, захисту персональних даних та запобігання дискримінаційним практикам. Водночас відсутність уніфікованих стандартів створює ризики для глобальних ринків, де цифрові платформи діють транснаціонально.

Таким чином, використання алгоритмів штучного інтелекту для маніпулювання попитом є складним і багатограним явищем, що поєднує економічні, правові та етичні аспекти. Воно становить нову форму недобросовісної конкуренції, яка потребує комплексного наукового осмислення та розробки ефективних механізмів регулювання. Подальші дослідження у цій сфері мають бути спрямовані на формування теоретичних засад і практичних рекомендацій щодо забезпечення справедливої конкуренції в умовах цифрової економіки, а також на розробку інструментів виявлення та запобігання маніпулятивним практикам. Важливим напрямом є також підвищення обізнаності споживачів щодо можливостей і ризиків використання штучного інтелекту, що сприятиме формуванню більш стійкої та прозорої ринкової системи.

Список використаних джерел

1. Жегус О.В., Перерва, П.Г. Науково-інноваційний потенціал України та сучасні проблеми його використання. *Вісник НТУ «ХПІ»: зб. наук. пр. Темат. вип. : Технічний прогрес та ефективність виробництва*. Харків : НТУ «ХПІ», 2011. № 26 (1168). С. 174-181.
2. Косенко О.П., Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Кон'юнктура технологічного ринку: оцінка ризиків комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності. *Вісник НТУ «ХПІ» : зб. наук. пр.* Харків : НТУ «ХПІ», 2014. № 33 (1076). С. 76-87.
3. Кобелева Т.О., Перерва П.Г., Ткачова Н.П. Методичні засади моніторингу кон'юнктури ринку асинхронних електродвигунів. *Управління розвитком*. Харків: ХНЕУ. 2011. № 4. С. 258-260.
4. Перерва П.Г. Організація та управління інноваційною діяль-

ністю: підручник / за ред. П.Г. Перерви, С.А. Меховича, М.І. Погоре-
лова. Харків: НТУ «ХПІ», 2008. 1025 с.

5. Тютюнник С. В., Перерва П. Г., Лега О. В., Тютюнник Ю. М. Прибуток як основа фінансової стійкості та стратегічного розвитку підприємства. *Актуальні питання економічних наук*, 2025. № 7. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14790464>

6. Будник А.М., Лега О.В. Історичні аспекти формування поняття «необоротні активи». *Економічні науки*. 2014. № 5(08). С.63-66.

7. Перерва П.Г., Лега О.В., Яловега Л. В. Податкове планування як інструмент системи управління підприємством. *Вісник Полтавського державного аграрного університету. Серія: Економіка, управління та фінанси*. 2024. Вип.1. С.58–62. DOI: <https://doi.org/10.32782/pdau.eco.2024.1.9>

8. Ткачова Н.П., Перерва П.Г. Моделювання стратегічної політики маркетингу конкурентоспроможності на засадах бенчмаркінгу. *Економічні науки: зб. наук. праць. Сер.: Економіка та менеджмент*. Луцьк: ЛНТУ, 2012. Вип. 9 (34), ч. 2. С. 10-23. <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/26762>

9. Косенко О.П., Кобелева Т.О., Перерва П.Г. Кон'юнктура технологічного ринку: оцінка ризиків комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності. *Вісник НТУ «ХПІ» : зб. наук. пр.* Харків : НТУ «ХПІ», 2014. № 33 (1076). С. 76-87.

10. Кобелева Т.О., Перерва П.Г., Ткачова Н.П. Формування кон'юнктури ринку електротехнічної продукції. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка» : зб. наук. праць. Сер. : Проблеми економіки та управління*. Львів : Львівська політехніка, 2015. № 815. С. 118-125

11. Перерва П. Г., Кобелева Т. О., Романчик Т. В. Комплаєнс як фактор інноваційного розвитку підприємства. Інформація та знання в системі управління інноваційним розвитком: монографія. Розд. 5.2 / заг. ред. Ю. С. Шипуліна. Суми : Триторія, 2018. С. 205–220.

12. Ткачова Н.П. Перерва П.Г., Кобелева Т.О., Формування інноваційної та інвестиційної політики промислового підприємства на засадах збалансованої системи показників. *Вісник НТУ «ХПІ» : зб. наук. пр. Темат. вип. : Технічний прогрес та ефективність виробництва*. Харків : НТУ «ХПІ», 2015. № 59 (1168). С. 96-100. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/20638>

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕДОБРОСОВІСНУ КОНКУРЕНЦІЮ В УКРАЇНІ ТА ПРОМИСЛОВО-РОЗВИНЕНИХ КРАЇНАХ

ЧЕРНОУСОВ О. І.,

аспірант

*Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»*

м. Харків, Україна

Порівняльний аналіз відповідальності за недобросовісну конкуренцію в Україні та промислово-розвинених країнах є важливим напрямом досліджень у сфері конкурентного права, оскільки дозволяє виявити інституційні відмінності, ефективність правозастосування та перспективи гармонізації національного законодавства із міжнародними стандартами [1; 5; 12].

Недобросовісна конкуренція як економіко-правова категорія визначається через призму порушення чесних звичаїв ведення господарської діяльності. В українському законодавстві вона трактується як будь-які дії у конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям підприємницької діяльності [2; 9]. Аналогічний підхід використовується і в правових системах Європейського Союзу та інших розвинених країн, що свідчить про певну уніфікацію базових принципів регулювання [3; 6; 11].

Система відповідальності за недобросовісну конкуренцію в Україні має комплексний характер і включає адміністративну, цивільну та в окремих випадках кримінальну відповідальність. Відповідно до господарського законодавства, вчинення таких дій тягне за собою юридичну відповідальність суб'єкта господарювання та винних осіб залежно від характеру правопорушення [12]. Ключову роль у правозастосуванні відіграє Антимонопольний комітет України, який уповноважений накладати штрафи, припиняти порушення та застосовувати інші санкції.

Одним із основних інструментів відповідальності в Україні є фінансові санкції. Законодавство передбачає накладення штрафів у розмірі до п'яти відсотків річного доходу суб'єкта господарювання [4; 7]. Крім того, потерпіла сторона має право на відшкодування завданих збитків у судовому порядку. Такий підхід поєднує каральну та компенсаційну функції відповідальності, однак на практиці ефективність відшкодування шкоди часто обмежується складністю доведення розміру збитків.

У країнах Європейського Союзу відповідальність за недобросовісну конкуренцію формується на основі поєднання директивного регулювання та національних правових систем. Особливістю є ак-

цент на захисті споживачів і забезпеченні чесної ринкової поведінки [8]. У більшості країн ЄС широко застосовуються цивільно-правові механізми: заборона недобросовісних практик, відшкодування шкоди, компенсація моральних збитків. Водночас значну роль відіграють регуляторні органи, які можуть накладати суттєві штрафи та вимагати припинення порушень.

Порівняно з Україною, у ЄС спостерігається вищий рівень інституційної спроможності та ефективності правозастосування. Це зумовлено розвиненими механізмами доказування, ustalеною судовою практикою та активною роллю органів захисту конкуренції [9]. Крім того, у ЄС широко використовується принцип превентивності, коли основна увага приділяється запобіганню порушенням, а не лише їх покаранню.

У Сполучених Штатах Америки відповідальність за недобросовісну конкуренцію має специфічний характер, що базується на поєднанні антимонопольного права та деліктних норм [6; 11]. Значну роль відіграють судові прецеденти, які формують практику застосування санкцій. Однією з ключових особливостей є можливість стягнення кратних (потрійних) збитків, що суттєво підвищує превентивний ефект відповідальності. Крім того, активно застосовуються колективні позови, що дозволяє ефективно захищати права великої кількості постраждалих суб'єктів.

Важливою відмінністю між Україною та промислово-розвиненими країнами є підхід до визначення розміру санкцій. Якщо в Україні домінує адміністративно-штрафна модель із відносно обмеженим розміром санкцій, то в США та ЄС застосовуються більш гнучкі та економічно обґрунтовані механізми, які враховують масштаб порушення, отриману вигоду та вплив на ринок. Це забезпечує більш високий рівень стримувального ефекту.

Ще одним важливим аспектом є роль судової системи. У розвинених країнах суди відіграють провідну роль у формуванні практики притягнення до відповідальності, тоді як в Україні значна частина повноважень зосереджена в адміністративному органі. Це впливає на рівень незалежності, передбачуваності та ефективності правозастосування.

Порівняльний аналіз також свідчить про різний рівень інтеграції економічних підходів у процес оцінки шкоди. У США та ЄС активно використовуються економетричні моделі, аналіз ринкових ефектів, оцінка втраченої вигоди та репутаційних втрат. В Україні такі підходи лише набувають поширення, що обмежує точність визначення збитків і, відповідно, ефективність компенсаційних механізмів.

Таким чином, система відповідальності за недобросовісну конкуренцію в Україні загалом відповідає базовим міжнародним стан-

дартам, однак потребує подальшого вдосконалення. Основними напрямками розвитку є підвищення ефективності правозастосування, розширення економічного інструментарію оцінки шкоди, посилення ролі судової практики та гармонізація з правом Європейського Союзу. Упровадження найкращих практик промислово розвинених країн сприятиме формуванню конкурентного середовища, заснованого на принципах добросовісності, прозорості та економічної ефективності.

Список використаних джерел

1. Перерва, П.Г. Інноваційні технології реструктуризації промислового підприємства. *Маркетинг інновацій і інновацій у маркетингу: збірник тез доповідей VIII Міжнар. науково-практ. конф., 25-26 вересня 2014 р. Суми: ТОВ "ДД "Папірус", 2014. С. 119–121.*
2. Перерва П. Г. Підвищення конкурентоспроможності машинобудівних підприємств на засадах синергетичного бенчмаркінгу. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»: зб. наук. пр. Сер. : Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. Львів: Львівська політехніка, 2015. № 819. С. 167–174.
3. Перерва П., Кобелева Т. Теоретичні засади комплаєнс-моніторингу в системі економічної безпеки промислового підприємства. *Вісн. Нац. техн. у-ту «ХПІ» Серія: Економічні науки*. 2019. № 1. С. 65–72. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/44001>
4. Лега О.В. Податкова звітність: еволюція визначення. *Інноваційна економіка*. 2013. № 3. С. 300–303.
5. Косенко А. В., Перерва П. Г., Кобелева Т. О., Маслак М. В. Системний підхід до дослідження цінкових, маркетингових, інвестиційних та інноваційних характеристик трансферу технологій промислової продукції. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ» (економічні науки) : зб. наук. пр.* Харків : НТУ «ХПІ», 2018. № 19 (1295). С. 121–126. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPIPress/54964>
6. Лега О. В., Мокієнко Т. В., Прийдак Т. Б., Сіренко О. В., Яловега Л. В. Облік витрат та калькулювання собівартості допоміжних виробництв у сільському господарстві. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 10. С. 40–47. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.10.40>.
7. Ткачова Н.П. Перерва П.Г., Кобелева Т.О., Формування інноваційної та інвестиційної політики промислового підприємства на засадах збалансованої системи показників. *Вісник НТУ «ХПІ» : зб. наук. пр. Темат. вип. : Технічний прогрес та ефективність виробництва*. Харків : НТУ «ХПІ», 2015. № 59 (1168). С. 96–100. URL: <http://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/20638>.

8. Сіренко І., Лега О. Мінімізація ризиків договірної політики при укладанні ЗЕД-контрактів. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. № 1 (10). С. 159–163. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.10-28>.

9. Лега О. Використання податкової інформації у розрахунках з бюджетом. *Agricultural and Resource Economics : International Scientific EJournal*. 2017. Vol. 2. № 3. Pp. 63–74.

10. Перерва П., Кобелева Т. Теоретичні засади комплаєнс-моніторингу в системі економічної безпеки промислового підприємства. *Вісн. Нац. техн. у-ту «ХПІ» Серія: Економічні науки*. 2019. № 1. С. 65–72. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/44001>

11. Косенко А.В., Перерва П.Г., Кобелева Т.О., Маслак М.В. Системний підхід до дослідження цінових, маркетингових, інвестиційних та інноваційних характеристик трансферу технологій промислової продукції. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ» (економічні науки) : зб. наук. пр.* Харків : НТУ «ХПІ», 2018. № 19 (1295). С. 121–126. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPIPress/54964>

12. Лега О.В., Яловега Л.В., Прийдак Т.Б. Податкові ризики як елемент податкової політики підприємств. *Інфраструктура ринку*. Випуск 67. 2022. С. 229-233.

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ ВИТОКУ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ

ЯВОРСЬКА Г.О.,

науковий співробітник

відділу промислової власності і комерціалізації
об'єктів інтелектуальної власності

НДІ інтелектуальної власності НАПрН України

м. Київ, Україна

З кожним днем все гостріше постає питання захисту комерційної таємниці в сучасних умовах ведення бізнесу. В першу чергу це пов'язано з активним переходом бізнес-процесів в онлайн, що автоматично підвищує ризики миттєвого копіювання та поширення конфіденційних даних.

По-друге, потрібно завжди пам'ятати, що більшість витоків комерційної таємниці відбувається через дії людини (нинішніх або колишніх співробітників).

По-третє, не менш важливим є правовий захист комерційної таємниці, оскільки без належного юридичного оформлення комерційної таємниці компанії, технічні засоби захисту самі по собі втрачають

сенса. За таких умов компанія не матиме можливості притягнути правопорушника до відповідальності в суді.

Ключовими правовими інструментами захисту комерційної таємниці є:

- локальні нормативні акти. Розробка та впровадження «Положення про комерційну таємницю», яке чітко визначає перелік секретної інформації та правила роботи з нею;
- договори про нерозголошення (NDA). Укладання індивідуальних угод із працівниками, контрагентами, інвесторами та фрілансерами перед наданням доступу до даних;
- трудові контракти. Інтеграція детальних умов про конфіденційність, матеріальну відповідальність та зобов'язання нерозголошення інформації після звільнення (протягом 3–5 років);
- цивільно-правові застереження. Включення пунктів про конфіденційність та чітко визначені штрафні санкції до всіх зовнішніх договорів компанії [1].

Чому важливо компаніям застосовувати зазначені ключові правові інструменти захисту комерційної таємниці? На практиці часто постає питання проблеми доказування та встановлення причинно-наслідкового зв'язку. Головним викликом у судовій справі є потреба беззаперечно довести, що витік інформації відбувся внаслідок дій конкретного відповідача. У цивільному та господарському процесах діє стандарт доказування «вірогідності доказів», проте фіксація передачі цифрових даних (наприклад, через приватні месенджери, особисту пошту чи хмарні сховища) вимагає складних та вартісних комп'ютерно-технічних експертиз. Крім того, позивачу необхідно довести, що саме цей витік призвів до втрати клієнтів чи падіння прибутків.

Наступним важливим моментом є розрахунок та стягнення реальних збитків й упущеної вигоди. Статті 22 та 505 ЦК України передбачають право на відшкодування збитків за порушення прав на комерційну таємницю [2]. Однак на практиці оцінити ринкову вартість «втраченої інформації» вкрай важко. Суди скептично ставляться до абстрактних розрахунків упущеної вигоди. Своєю чергою, прописані в договорах (NDA) фіксовані штрафи часто зменшуються судами, якщо вони є неспівмірними з реальними наслідками порушення або фінансовим станом працівника.

У межах судового процесу (особливо в IT-сфері) доказування витоку комерційної таємниці є однією з найскладніших юридичних процедур. Головна проблема полягає в тому, що цифрова інформація є нематеріальною, її легко скопіювати за частку секунди, а сам факт копіювання часто не залишає видимих «фізичних» слідів.

Основні проблеми доказування витоку комерційної таємниці:

1. доведення існування самого режиму комерційної таємниці в компанії. Суди діють за принципом: не можна вкрати те, що не було належним чином захищено. Позивач (компанія) спочатку має довести, що: інформація не була загальнодоступною. Було затверджено внутрішнє Положення про комерційну таємницю. Працівник чи гіг-спеціаліст підписав NDA та був ознайомлений під підпис із конкретним переліком секретної інформації. Файли мали гриф «Конфіденційно» або містилися в закритих папках із фіксованим рівнем доступу. Якщо компанія просто підписала шаблонний NDA, але не впровадила реальних організаційних заходів, суд закриває справу через відсутність самого об'єкта захисту.

2. ідентифікація каналу витоку та цифрових слідів. Складно довести, як саме інформація потрапила до третіх осіб. Працівники вже не виносять дані на флешках. Сучасні канали витоку — це: надсилання коду чи клієнтської бази на особисту пошту або у приватні месенджери (Telegram, Signal, WhatsApp, тощо). Завантаження на особисті хмарні сховища (Google Drive, iCloud, Dropbox, тощо). Фотографування екрана робочого монітора на особистий смартфон (у такому разі лог-файли комп'ютера взагалі не фіксують копіювання). Створення скриншотів.

3. легітимність цифрових доказів у суді. Навіть якщо служба безпеки компанії виявила витік, перетворення цих даних на процесуальні докази є викликом: Скриншоти листування. Без належного завірення (наприклад, забезпечення доказів через експерта або фіксації спеціалізованим ПЗ з описом метаданих) суди часто відхиляють скриншоти як неналежні докази, оскільки їх можна підробити у графічних редакторах. Лог-файли внутрішньої системи моніторингу компанії суд прийме лише тоді, коли використання цієї програми було офіційно впроваджено наказами по компанії, а працівник надав письмову згоду на моніторинг його робочої активності (інакше це трактується як порушення таємниці листування).

4. необхідність проведення коштовних експертиз. Майже кожна судова справа щодо витоку інформації потребує призначення комп'ютерно-технічної та/або судово-економічної експертизи. Експерт має дослідити жорсткі диски, сервери чи корпоративні акаунти, щоб підтвердити: «Файл X був скопійований користувачем Y у час Z». Якщо працівник встиг видалити дані, відформатувати носій або використав програми-шредери, відновлення цифрових слідів стає майже неможливим або занадто дорогим.

5. доведення причинно-наслідкового зв'язку та збитків. Якщо факт копіювання коду чи бази даних доведено, залишається найважче — довести, що саме ці дії завдали компанії збитків. Якщо від компанії пішов клієнт, суду потрібно довести, що він пішов саме

тому, що колишній працівник використав вкрадену базу, а не через крадій маркетинг чи нижчі ціни конкурента. Розрахунок упущеної вигоди (скільки компанія могла б заробити, якби витоку не відбулося) суди оцінюють вкрай прискіпливо і часто відхиляють такі вимоги як «гіпотетичні» [3].

Судова практика показує: якщо компанія просто підписала з працівником NDA, але не створила дієвого правового режиму (не затвердила внутрішнє Положення, не вела журнал обліку допусків, не маркувала файли грифом конфіденційності тощо), суд відмовить у захисті. Захисту підлягає лише та інформація, щодо якої володілець дійсно вжив належних заходів для збереження її секретності.

Саме тому варто надавати перевагу комплексному підходу, будуючи ефективну систему правового захисту комерційної таємниці, що складається з NDA, локальних актів та технічних засобів контролю (DLP-системи, шифрування, логування дій користувачів).

Враховуючи умови складності судового доказування та високої вартості комп'ютерно-технічних експертиз основною метою правових заходів захисту комерційної таємниці є психологічне та дисциплінарне стримування співробітників. Правильно розроблений та персоналізований пакет документів мінімізує ризик витоку через людський фактор ще на етапі допуску до інформації.

Судова практика доводить, що підписання декларативного або шаблонного NDA не гарантує захисту комерційної таємниці. Для успішного захисту інтересів компанії потрібно впровадити реальний, задокументований режим комерційної таємниці: від чіткого переліку відомостей та маркування носіїв до легітимізації моніторингу робочих пристроїв, аби мати допустимі докази у випадку судового захисту.

Список використаних джерел

1. Бирлад Ю. Договір про нерозголошення (NDA) — що це та як правильно скласти. *Legalaid.ua*. Блог. 15.04.2026. URL: <https://legalaid.ua/ua/dogovir-pro-nerozgoloshennya-nda/> (дата звернення: 29.05.2026).

2. Цивільний : кодекс України від 16.01.2003, № 435-IV : станом на 25.05.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#top> (дата звернення: 29.05.2026).

3. Євков А. Комерційна таємниця в договорах: як правильно прописати?. *Liga Zakon. Інтелектуальна власність*. 07.10.2024. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitics/231005_komertsyna-tamnitsya-v-dogovorakh-yak-pravilno-propisati (дата звернення: 30.05.2026).

ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У КОНТЕКСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА КОМЕРЦІЙНІ НАЙМЕНУВАННЯ ТА ТОРГОВЕЛЬНІ МАРКИ

ЯВОРСЬКА О.С.,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри інтелектуальної власності,
інформаційного та корпоративного права
Львівського національного університету імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

Комерційне найменування є засобом індивідуалізації суб'єкта господарювання на ринку. Відтак воно виконує низку важливих функцій, причому ці функції взаємопов'язані, покликані забезпечувати інтереси не тільки суб'єкта, що пропонує свої товари, роботи, послуги на ринку, а й інтереси споживача, який має намір ними скористатися. Будучи об'єктом інтелектуальної власності, комерційне найменування, може складати вагомий нематеріальний актив для суб'єкта, що його використовує. Але цей актив формується, зростає чи знижується у своїй цінності завдяки споживачу. Ці взаємозв'язки мають враховуватися та впливати на обсяги та гарантованість правової охорони комерційних найменувань. Якщо ж вибудовувати правову охорону без урахування інтересів споживача, що «впізнає» господарюючого суб'єкта на ринку за його комерційним найменуванням, то у підсумку отримаємо неповноцінну модель.

Як відомо правова охорона надається комерційному найменуванню, якщо воно дає можливість вирізнити одну особу з-поміж інших та не вводить в оману споживачів щодо справжньої її діяльності (ч. 1 ст. 489 ЦК України). Оскільки право інтелектуальної власності на комерційне найменування є чинним з моменту першого використання цього найменування та охороняється без обов'язкового подання заявки на нього чи його реєстрації і незалежно від того, є чи не є комерційне найменування частиною торговельної марки, то встановити на момент першого використання вводить чи не вводить воно в оману споживача неможливо. Такий підхід фактично спрямований на урегулювання відносин між суб'єктами господарювання щодо використання комерційних найменувань. На цьому етапі споживач, на якого і розраховане комерційне найменування, відсутній, поза межами правового регулювання.

За відсутності спеціального закону щодо комерційних найменувань, який би комплексно унормовував відносини щодо використання комерційних найменувань, доцільним було би хоч мінімальне застереження щодо протиправності дій суб'єктів госпо-

дарювання, якщо використання ними комерційних найменувань порушує права споживача.

Аналогічна ситуація і щодо торговельних марок, які мали би виконувати розрізняльну функцію щодо товарів і послуг, що пропонуються споживачам суб'єктами господарювання. Згідно Закону «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» правова охорона надається торговельній марці, яка не суперечить публічному порядку, загальноновизнаним принципам моралі. За існуючого законодавчого підходу за поданою заявкою про реєстрацію торговельної марки проводиться формальна та кваліфікаційна експертизи. Нормами ст. 6 Закону встановлено які позначення не можуть отримати правову охорону. Зокрема, які звичайно не мають розрізняльної здатності та не набули такої внаслідок їх використання; можуть ввести в оману щодо товарів чи послуг, зокрема щодо їх властивості, якості або географічного походження; можуть ввести в оману щодо особи, яка виробляє товар або надає послугу. Але на етапі проведення експертизи проблематично встановити чи вводить заявлене позначення в оману споживача, адже споживач відсутній. Він ніяк не може виразити свого враження щодо заявленого позначення.

Серед зареєстрованих торговельних марок доволі курйозні: ПЕЛЬМЕНЬ для 29, 43 (бази, готелі) класу товарів; ВУЙКО ЙОСИП (алкогольні напої); ДОЯРУШКА; МУХА-МОР (кл.5: фармацевтичні та ветеринарні препарати; гігієнічні препарати на лікарські (медичні) потреби; дієтичні речовини). Питання про їх розрізняльну здатність та чи можуть такі позначення ввести споживача в оману?

Оскільки права на торговельну марку оборотоздатні, то вони можуть бути предметом застави, внеском до статутного капіталу чи уступлені будь-якій особі на підставі договору. Чи захищені права споживача, який зорієнтований на торговельну марку конкретного суб'єкта господарювання, а марка належить іншому на підставі відповідних правочинів?

Закон «Про захист від недобросовісної конкуренції» забезпечує публічно-правове регулювання відносин, визначаючи, зокрема, неправомірне використання позначень (ст. 4 Закону) та засоби впливу, що зводяться переважно до застосування штрафних санкцій. Позитивно, що згідно ст. 24 Закону особи, яким завдано шкоду внаслідок вчинення дій, визначених цим Законом як недобросовісна конкуренція, можуть звернутися до суду із позовом про її відшкодування. Норма загального характеру, однак на її підставі споживач може реалізувати своє право на захист у разі заподіяння йому шкоди. Проте які дії може оскаржувати споживач, які засоби доказування та інші «деталі» Закон не регулює, хоча, згідно преамбули він визначає правові засади захисту

суб'єктів господарювання і **споживачів** (виділ. авт.) від недобросовісної конкуренції.

Закон «Про захист прав споживачів» у п. 14 ст. 1 закріплює визначення нечесної підприємницької практика як будь-якої підприємницької діяльності або бездіяльності, що суперечить правилам, торговим та іншим чесним звичаям та впливає або може вплинути на економічну поведінку споживача щодо продукції.

Ці та інші законодавчі положення є результатом імплементації у національне законодавство Директиви ЄС і Ради 2005/29/ЄС від 11 травня 2005 року стосовно недобросовісних комерційних практик бізнесу щодо споживачів на внутрішньому ринку та внесення змін до Директиви Ради 84/450/ЄЕС, директив Європейського Парламенту і Ради 97/7/ЄС, 98/27/ЄС та 2002/65/ЄС та Регламенту Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 2006/2004.

Нормами ст. 19 Закону забороняється нечесна підприємницька практика, яка поділяється на таку, що вводить в оману та агресивну з визначенням невичерпного переліку видів таких практик. Зокрема, підприємницька практика вважається такою, що вводить в оману, якщо вона спонукає або може спонукати споживача дати згоду на здійснення правочину, на який в іншому випадку він не погодився б, шляхом надання йому неправдивої чи неповної інформації або ненадання інформації про: п. 8) характер, **атрибути** та права продавця або його агента, зокрема інформації про його особу та активи, кваліфікацію, статус, **наявність ліцензії**, афілійованість та **права інтелектуальної або промислової власності** (виділ. авт.), його відзнаки та нагороди.

Безперечно, що втілення у національному законодавстві відповідних положень, що апробовані світовою практикою, є позитивним. Однак наявність великої кількості оціночних понять у визначенні нечесної підприємницької практики, відсутність дієвих механізмів здійснення прав споживача у разі зловживання суб'єктами господарювання правами інтелектуальної власності на комерційні позначення не сприяють ефективному захисту порушених прав.

Безперечно важливими є питання використання державної мови у комерційних позначеннях. Користуючись даними Державного реєстру свідоцтв України на торговельні марки, спостерігаючи публічно розміщену, розраховану на споживача, інформацію, що містить також і комерційні найменування, торговельні марки (словесні чи комбіновані), проблематично стверджувати, що йдеться про українські позначення. Для уясування змісту та розрізняльної здатності окремих комерційних позначень пересічному споживачу знадобиться допомога перекладача чи мовознавця. Проте він навряд чи скористається такою допомогою, скоріше просто перестане реагувати на незрозумілі мовні конструкції.

Згідно ст. 4 Закону «Про захист прав споживачів» споживачі під час укладення, зміни, виконання та припинення договорів щодо отримання (придбання, замовлення тощо) продукції, а також при використанні продукції, яка реалізується на території України, для задоволення своїх особистих потреб мають право на: 4) необхідну, доступну, достовірну та своєчасну інформацію державною мовою про продукцію, її кількість, якість, асортимент, її виробника (виконавця, продавця) відповідно до Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

Згідно ж до приписів ст. 28 Закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної» інформація для загального ознайомлення (оголошення, зокрема ті, які містять публічну пропозицію укласти договір, покажчики, вказівники, вивіски, повідомлення, написи та інша публічно розміщена текстова, візуальна і звукова інформація, що використовується або може використовуватися для інформування необмеженого кола осіб про товари, роботи, послуги, певних суб'єктів господарювання, посадових, службових осіб підприємств або органів державної влади, органів місцевого самоврядування) подається державною мовою, якщо інше не встановлено цим Законом. Інформація для загального ознайомлення може дублюватися іншими мовами відповідно до закону.

Тому офіційні найменування, комерційні найменування, торговельні марки (словесні чи комбіновані) суб'єктів господарювання, що зареєстровані в Україні, мали би подаватися державною мовою. Адже вони розраховані для українського споживача. Виходячи на іноземний ринок, суб'єкт господарювання через комерційні позначення доносить відповідну інформацію до іноземного споживача не тільки про свої товари, роботи, послуги, а й про країну їх походження. Такі позначення можуть дублюватися іноземними мовами.

Проблеми використання державної мови у комерційних позначеннях виходять далеко за межі проблем правової охорони споживача. Невже тисячоліттями історично сформована, багата, милозвучна рідна мова не містить оригінальних слів, виразів для їх використання у комерційних позначеннях? Чому суб'єкти господарювання вважають за перевагу, у сподіванні на високу комерціалізацію, бажаючи «заманити» споживача, обирають не державну мову? Вирішення проблеми не тільки у правовому полі, а й у загальній культурі кожного, у національному вихованні, у культурі ведення бізнесу, у повазі до рідної мови, традицій народу — носія української мови.

Наукове видання

**Охорона інтелектуальної власності,
трансфер технологій
та знань в наукових організаціях
та закладах вищої освіти.
Захист від недобросовісної конкуренції**

Збірник матеріалів
Всеукраїнської науково-практичної конференції
(05 червня 2026 р.)

Упорядник — *Д. Пулюченко*
Дизайн обкладинки — *Н. Мінченко*
Комп'ютерне макетування — *Л. Цикаленко*

Адреса редакції:
вул. Казимира Малевича 11, Київ, 03150
Тел./факс: 200-08-76
www.ndiiv.org.ua
e-mail: ndiiv@ndiiv.org.ua

Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітурв Century Schoolbook.
Ум.-друк. арк. 16. Наклад 100 прим.
Видавець: ТОВ «НВП «Інтерсервіс»
м. Київ, Бориспільська, 9.
Свідоцтво: серія ДК № 3534 від 24.07.2009 р.
Виготовлювач: ТОВ «НВП «Інтерсервіс»
м. Київ, Бориспільська, 9.
Свідоцтво: серія ДК № 3534 від 24.07.2009 р.